

NEMZETI KÖZSZOLGÁLATI EGYETEM

Hadtudományi Doktori Iskola

DOKTORI (PhD) ÉRTEKEZÉS

Babos Sándor alezredes

Budapest

2025

NEMZETI KÖZSZOLGÁLATI EGYETEM

Hadtudományi Doktori Iskola

Babos Sándor alezredes

Az alapvető jogok korlátozása a katonai elhárító és a katonai hírszerző tevékenység során

Doktori (PhD) értekezés

Témavezető:

Dr. habil. Dobák Imre ezredes

Budapest

2025

Tartalomjegyzék

Bevezetés.....	5
A nemzetbiztonsági tevékenység kapcsolata az alapvető jogokkal	8
A releváns szakirodalom áttekintése	10
Kutatási probléma	14
Kutatási hipotézisek	14
Kutatási cél.....	14
Alkalmazott kutatási stratégia, módszerek.....	15
1. A nemzetbiztonsági tevékenység elméleti kérdései	16
1.1. A nemzetbiztonsági tevékenység államtudományi megközelítése	17
1.2. A nemzetbiztonsági szolgálatok nemzetközi viszonylatban	21
1.2.1. Egyes szövetséges és környező államok joggyakorlata	24
1.2.2. Nemzetközi szabályozási trendek	32
1.2.3. A nemzetközi együttműködés kérdései.....	33
1.3. A katonai nemzetbiztonsági szolgálatok sajátosságai	36
1.3.1. A katonai nemzetbiztonság hadtudományi értelmezése.....	37
1.4. A nemzetbiztonsági szolgálatok társadalomtudományi kérdései.....	41
1.5. Összegzés	44
1.5.1. Az elvégzett vizsgálat.....	44
1.5.2. Részkövetkeztetések.....	44
2. Az alapvető jogok korlátozása a nemzetbiztonsági tevékenység során	46
2.1. A nemzetközi joggyakorlat	47
2.2. Az alapvető jogok értelmezése.....	49
2.2.1. Az abszolút jogok és az abszolút tilalmak	52
2.2.2. A különleges jogrendben korlátozható jogok.....	52
2.2.3. A korlátozható jogok	59
2.3. A jogkorlátozás általános szabályai	59
2.4. Jogkorlátozás a nemzetbiztonsági tevékenység során.....	65
2.4.1. Az elhárító és a hírszerző tevékenység határterületei	68
2.4.2. Jogkorlátozás az elhárító tevékenység során.....	69
2.4.3. Jogkorlátozás a hírszerző tevékenység során	76
2.5. Összegzés	80
2.5.1. Az elvégzett vizsgálat.....	80
2.5.2. Részkövetkeztetések.....	80
3. A katonai nemzetbiztonsági tevékenység specifikumai.....	82
3.1. Katonai elhárítás.....	83
3.1.1. Az elhárítási területből adódó specifikumok.....	84
3.1.2. A hatásköri bűncselekményekből és kockázatokból adódó specifikumok	86
3.1.3. A szervezeti rend specifikumai	89
3.1.4. Jogkorlátozás a katonai elhárító tevékenység során.....	91

3.2.	Katonai hírszerzés	91
3.2.1.	A biztonságpolitikai környezetből adódó specifikumok	93
3.2.2.	Jogkorlátozás a katonai hírszerző tevékenység során	95
3.3.	Összegzés	98
3.3.1.	Az elvégzett vizsgálat.....	98
3.3.2.	Részkövetkeztetések.....	98
4.	Jogkorlátozás az információ más forrásból történő megszerzése során.....	101
4.1.	Önkéntes vagy előírt adatszolgáltatás	103
4.1.1.	Nemzetbiztonsági ellenőrzés.....	105
4.1.2.	Bejelentési kötelezettség	110
4.1.3.	Nemzetbiztonsági kockázati tényezők	115
4.1.4.	A katonai jogviszony nemzetbiztonsági ellenőrzéssel összefüggő kérdései.....	126
4.2.	Nyílt forrásból történő adatszerzés.....	129
4.3.	Adatkezelést végző szerv adatszolgáltatása és közvetlen adatkapcsolat.....	132
4.4.	Összegzés	136
4.4.1.	Az elvégzett vizsgálat.....	136
4.4.2.	Részkövetkeztetések.....	136
5.	Jogkorlátozás a titkos információgyűjtés során	139
5.1.	Külső engedélyhez nem kötött titkos információgyűjtés	142
5.1.1.	Felvilágosítás kérése	144
5.1.2.	A nemzetbiztonsági jelleg leplezésével történő információgyűjtés	145
5.1.3.	Titkos kapcsolatok.....	146
5.1.4.	Információs rendszerek	148
5.1.5.	Csapda	149
5.1.6.	Fedőokmány	149
5.1.7.	Fedőintézmény	150
5.1.8.	Figyelés	151
5.1.9.	Nyilvános helyen történt beszélgetés lehallgatása	152
5.1.10.	Metaadatok megszerzése.....	152
5.1.11.	Büntetlenségi megállapodás	153
5.2.	Külső engedélyhez kötött titkos információgyűjtés	155
5.2.1.	Lakás átkutatása	156
5.2.2.	Lakásban történtek megfigyelése	156
5.2.3.	Küldemény ellenőrzése	157
5.2.4.	Telekommunikáció tartalmának megismerése	157
5.2.5.	Információs rendszerben kezelt adat megismerése	158
5.3.	Egyéb intézkedések	158
5.4.	Összegzés	160
5.4.1.	Az elvégzett vizsgálat.....	160
5.4.2.	Részkövetkeztetések.....	160
6.	A nemzetbiztonsági tevékenység társadalomtudományi megközelítése.....	164
6.1.	A társadalmi megítélés kérdései.....	167

6.2.	A biztonság és a munkaerő.....	168
6.3.	Szociológiai megközelítés.....	170
6.3.1.	A jogkorlátozás szükségességének szociológiai aspektusai.....	171
6.3.2.	Veterán generáció (1928-1945. között születettek).....	173
6.3.3.	Baby Boom generáció (1946-1964. között születettek).....	174
6.3.4.	X generáció (1965-1979. között születettek).....	175
6.3.5.	Y generáció (1980-1994. között születettek).....	176
6.3.6.	Z generáció (1995-2009. között születettek).....	177
6.3.7.	Alfa generáció (2010. után születettek).....	178
6.3.8.	Jogkorlátozás a generációk tükrében.....	179
6.4.	Pszichológiai megközelítés.....	182
6.4.1.	A jogi szabályozás pszichológiája.....	183
6.4.2.	A tevékenység pszichológiai hatásai.....	185
6.5.	Rendszertudományi megközelítés.....	186
6.5.1.	A törvényes rend fenntartásához fűződő érdek.....	187
6.5.2.	A törvényes rend fenntartása érdekében bevezethető intézkedések.....	188
6.6.	Összegzés.....	193
6.6.1.	Az elvégzett vizsgálat.....	193
6.6.2.	Részkövetkeztetések.....	193
7.	Tudományos eredmények összegzése és javaslatok megfogalmazása.....	195
7.1.	Kutatási hipotézisek vizsgálata.....	196
7.2.	Tudományos eredmények.....	199
7.3.	Gyakorlati felhasználhatóság, ajánlások.....	201
	Irodalomjegyzék.....	202
	Hazai jogi hivatkozások.....	215
	Külföldi jogi hivatkozások.....	216
	Egyéb jogi hivatkozások.....	218
	Ábrák jegyzéke.....	219
	Táblázatok jegyzéke.....	219
	Publikációk jegyzéke.....	220

*„A nemzetbiztonsági tevékenységre ott és akkor van szükség,
ahol és amikor más állami szervek eszközrendszere nem
elégleges a nemzeti érdekek védelmére és érvényesítésére.”*

Dr. Révész Béla

Bevezetés

A biztonság egy olyan termék, amelyet az állam természeténél fogva, kötelező módon állít elő állampolgárai részére. Ennek mind gazdasági, társadalmi, fizikai, infokommunikációs és egyéb vonatkozásaiban intézményesült szervezetrendszerekkel garantálja érvényesülését. Nagy léptékben a világ valamennyi országában ezen állami funkció érvényesítésére hasonló szervezetek, hasonló feladatokkal kerültek létrehozásra, amelyek között különbségek pusztán az eltérő történelmi gyökerekből, a nemzetközi közösségben elfoglalt státuszból, esetleg a társadalmi berendezkedés egy-egy specialitásából mutathatók ki.

A biztonság garantálása érdekében létrehozott egyes szervezetek az adott területen több alapfunkcióval is rendelkeznek, erőforrásaikat a tisztán szakmai, alaprendeltetésből adódó feladatok elvégzésére koncentrálják, amelyből kifolyólag nem képesek komplex módon, az adott terület teljes spektrumában – így különösen a speciálisnak tekinthető, rejtett vagy leplezett támadó szándékú törekvések esetében – garantálni az állam és az állam polgárainak biztonságát.

E rejtett vagy leplezett, a biztonságra veszélyt jelentő tevékenységek időben történő felfedése jellegénél fogva speciális eszköz- és módszerrendszer alkalmazását követeli meg, mindezt szükségszerűen különleges, és az emberi jogokat mélységében korlátozó intézkedések bevezetésével, amelyre többek között a nemzetbiztonsági szolgálatok kerülnek felhatalmazásra. E felhatalmazás birtokában a nemzetbiztonsági szolgálatok az állam veszélyektől, vagy más megfogalmazás szerint befolyástól mentes működését biztosítják, amely az e szervezetek létezésének célját és tevékenységének jogalapját is meghatározó érték. Fontos kiemelni, hogy nem képes befolyástól mentesen működni az olyan állami, vagy nem állami szereplő, amely veszélynek van kitéve, mivel az a szervezetre olyan külső hatást fejt ki, amely egyúttal befolyásolja is tevékenységének több aspektusát.

A nemzetbiztonsági szervezetek léte, jogosítványaik, de még költségvetésük, vezetőik, székhelyük is közérdekből nyilvános adat¹, ugyanakkor tevékenységük lényegi, konkrét tartalma éppen a felderítendő, elhárítandó veszély természetéből adódóan általában minősített adatot képez, mivel annak nyilvánosságra hozatala már önmagában veszélyeztetné a tevékenység sikerét, így végső soron az állampolgárok biztonságát is. E zárt jelleg, továbbá az állampolgárok alapvető jogainak korlátozása azonban – demokratikus keretek között – kizárólag akkor megengedhető, ha erre valamely más alapvető jog, vagy alkotmányos érték védelme érdekében kerül sor és az is csak a szigorúan meghatározott törvényi keretek között, alkotmányjogi garanciákkal és az alapjogi alapelvek tiszteletben tartásával.

Míg korábban a nemzetbiztonsági szolgálatok tevékenységéről legfeljebb baráti közösségekben értekeztek és a társadalom nem rendelkezett naprakész információkkal nemhogy azok létéről, szabályozásáról, de még a nagyvilágban zajló történelmi léptékű eseményekről sem, addig napjaink infokommunikációs lehetőségei mindenki számára biztosítják az azonnali hozzáférhetőség mellett a nagyközönség előtt történő véleménynyilvánítás lehetőségét is, amellyel főleg a fiatalabb generációk élnek. Ilyen formában egyre nagyobb figyelem összpontosul arra, hogy az állam milyen mértékben avatkozik be az állampolgárok életébe, azt jogosan és indokoltan, ezen túlmenően pedig az elérni kívánt céllal – a biztonsággal – arányosan teszi-e.

E nagyobb nyilvánosság – és az ebből eredő, később bemutatásra kerülő hatások – miatt az emberi generációelméleteket is figyelembe kell venni a téma elemzése során. Ezek alapján az idősebb generációk a világválságok – világháborúk, hidegháború – időszakában szocializálódtak és természetes volt számunkra a jogkorlátozás, amely ellen döntően nem is szólaltak fel. A fiatalabb generációk már csak olyan – gazdasági jellegű – válságokkal találkoztak, amelyek létbiztonságukra nem voltak veszélyesek és emiatt számukra sok esetben érthetetlen a nemzetbiztonsági szolgálatok, vagy a hadseregek létjogosultsága. Ezt a világlátást természetesen árnyalták a nagy nyilvánosságot kapott terrorcselekmények, vagy a helyi, háborús szint alatti válságok, ugyanakkor mindezek nem fejtettek ki mély hatást a fiatal generációban, akik egyébként is hajlamosabbak megkérdőjelezni a megszokott társadalmi berendezkedést.

¹ Általánosságban igaz ez a demokratikus berendezkedésű államokra, de például az Oroszországi Föderációban is nyilvánosak a fenti adatok.

A téma a fentiekből kifolyólag rendkívül széles spektrumban öleli fel a jogtudomány, a rendészettudomány, a hadtudomány és más társadalomtudományok vizsgálódási területeit, amely a teljes nemzetbiztonsági rendszer vizsgálatával túlterjeszkedne az értekezés fizikai keretein, így a hadtudományi jelleg megtartása érdekében annak hazai viszonyokon belüli katonai elhárításra és katonai hírszerzésre történő szűkítése volt indokolt. A kutatásnak nem célja a téma teljeskörű jogi szempontú vizsgálata, azonban a vonatkozó rendelkezések megfelelő mélységű elemzése megkerülhetetlen, ahogyan néhány alapfogalom és az emberi jogokkal kapcsolatos generál klauzula szakmai szempontú elemzése is ahhoz, hogy akár csak a generációs különbségekből fakadó eltérő viszonyrendszer is értelmezhető legyen.

Az Emberi Jogok és az Alapvető Szabadságok Védelméről szóló egyezmény, a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egységokmánya és Magyarország Alaptörvénye, valamint a vonatkozó további jogszabályok és szervezetszabályzó eszközök által körülhatárolt alapvető (emberi) jogok tekintetében nem létezik egy olyan egységes szerkezetben megalkotott, a titkosan végrehajtott információgyűjtés tényleges jogkorlátozó mértékét vizsgáló összefoglaló dokumentum, amely az e tevékenységek végzésére felhatalmazott (állami) szervezet részére legalábbis iránymutatásul szolgálhatna. Szintén hiány mutatható ki a generációs különbségekből fakadó, a nemzetbiztonsági szférát és annak eszközrendszerét érintő kutatásokban is, amelyek az egyes emberi generációk nemzetbiztonsági jellegű alapjogkorlátozáshoz való viszonyát fejtenék ki.

A kutatás megállapításai a nemzetbiztonsági-, a bűnmegelőzési-, a bűnfelderítési- és a bűnüldözési érdekből folytatott titkos információgyűjtés és leplezett eszközök alkalmazása² során is felhasználhatók, mindamelllett, hogy a katonai elhárítás és a katonai hírszerzés tevékenységi oldaláról közelíti meg a témát, mivel a legutóbbi magyar szabályozás szerint a nemzetbiztonsági szolgálatokról szóló és a büntetőeljárásokról szóló törvény szerinti eszköz- és módszeralkalmazás lényeges tartalmát tekintve összhangba került egymással.

² A titkos információgyűjtés és a leplezett eszközök alkalmazása az értekezésben összefoglaló néven 'titkos felderítés' néven kerül hivatkozásra HETESY Zsolt: *A titkos felderítés*. Doktori értekezés, PTE ÁJK, 2011. alapján.

A nemzetbiztonsági tevékenység kapcsolata az alapvető jogokkal

Az állam által létrehozott intézmények közül a nemzetbiztonsági érdek érvényesítésére³ létesített, különleges felhatalmazással rendelkező szervezetek titkosszolgálatokként, vagy másképpen nemzetbiztonsági szolgálatokként élnek a köztudatban. A megnevezés tekintetében teljesen egységes álláspont sem jogi, sem szakmai oldalon nincs. Az értekezés keretében a nemzetbiztonsági szolgálat és a titkosszolgálat elnevezést is alkalmazom igazodva a magyar jogi szabályozáshoz és a szakirodalomhoz.

A nemzetbiztonsági szolgálatokon belül, a nemzetbiztonsági tevékenység felosztása klasszikusan működési terület⁴ alapján (polgári és katonai) és funkcionálisan, tevékenységi oldalról⁵ (hírszerzés és elhárítás) történik.⁶ Mindkét felosztás kialakulása tekintetében összefüggés mutatható ki az állam működési mechanizmusainak differenciálódásával, továbbá a szakmai és technológiai fejlődés által megkövetelt szétválással. Az értekezés vizsgálati területe az e felosztás szerinti katonai elhárítás és katonai hírszerzés illetékességébe tartozó nemzetbiztonsági érdek érvényesítése és védelme során korlátozott emberi jogok.

A nemzetbiztonsági tevékenység természeténél fogva az alapvető jogok korlátozásával jár. A szolgálatok létrehozásának indoka generálisan az olyan információk megszerzése, továbbá olyan veszélyek elhárítása, amelyeket más intézmények – korlátozott működési kereteik között és korlátozott felhatalmazásukkal – nem képesek végrehajtani. A nemzetbiztonsági szolgálatok hatáskörébe tartozó megszerzendő információk és elhárítandó veszélyek lényegi jellemzője az első esetben a korlátozott hozzáférhetőség, utóbbinál a leplezett jelleg, tehát olyan eszköz- és módszerrendszer alkalmazására van szükség ezek felderítéséhez, amelyek több esetben az interperszonális kommunikáció tartalmi elemei megismeréséhez vezetnek, vagy a titokgazda személyi kör befolyásolását is magukban foglalják.

³ A nemzetbiztonsági érdek pontos tartalmi elemei a későbbiek során kerülnek kifejtésre, a fogalomtisztázás e részénél elegendőek a szóalakból következő, köztudatban meglévő ismeretek.

⁴ Az adott nemzetbiztonsági szervezet működési területe katonai, vagy attól eltérő, ehelyütt alkalmazott terminológia szerint polgári (civil) környezet.

⁵ A hírszerzésre általában mint külföldi, az elhárításra mint belföldi tevékenység tekintünk, ugyanakkor lényeges megkülönböztetési alap az is, hogy a hírszerzés döntően a kormányzati – és a katonai – hírigény kielégítésére, és az érdekérvényesítésre, míg az elhárítás a nemzetbiztonsági és nemzeti érdek védelmére fókuszál.

⁶ Az értekezés jelen szakaszában a további felosztás szükségtelen, az a későbbiekben kerül kifejtésre.

Mindebből kifolyólag a szolgálatok olyan különleges felhatalmazást kapnak, amelyek más szervezetek esetében jogállami keretek között elképzelhetetlen lenne. Mindezek miatt természetes követelmény a társadalom részéről, hogy e jogosítványok birtokában a titkosszolgálatok csakis olyan esetben alkalmazzák azokat, amely arányban áll az általuk védett értékkel, vagy érdekekkel. A későbbiek során részletesen vizsgálom ennek alapvető követelményét: alapjog csak más alapjog védelme, vagy nemzeti érték (érdek) védelme céljából korlátozható.

Történelmi oldalról vizsgálva elmondható, hogy zárt irányú szabályozásból nyílt irányúba mutató tendencia figyelhető meg mind hazai, mind nemzetközi viszonylatban. Az állambiztonsági szolgálatok tevékenységére többségében minősített jogszabályok és közjogi szervezetszabályzó eszközök vonatkoztak még akkor is, amikor a konspirációs szabályok ezt nem kívánták meg, másképpen fogalmazva minden zártan volt kezelve, ami az lehetett (kivételt képeztek ez alól az alkotmány által előírt, nemzetközi jogból eredeztethető szabályok). A szemlélet tehát az volt, hogy minden legyen a nyilvánosság elől rejtve, ami nem indokolt, hogy nyilvános legyen. A jelenlegi szabályozás ugyanakkor nyíltabb, ugyanis az elv napjainkban az, hogy az információ nyilvánosság elől történő elzárását kell indokolni, amelyből következik, hogy csak a konkrét műveleti feladatok és az eljárásrend az, amely minősített adatot képez, maguk az alkalmazható eszközök és módszerek az előreláthatósági követelmény miatt nyíltak.⁷

Összességében tehát a nemzetbiztonsági szolgálatok által alkalmazott eszközök és módszerek az alapvető jogok korlátozásával járnak együtt, amelyek ugyanakkor szükségszerűek is a megszerzendő információk és az elhárítandó veszélyek természete miatt. Ezek tudományos kutatása hozzájárulhat ahhoz, hogy a szakmai közeg és a társadalom jobban megértse a nemzetbiztonsági tevékenységet és annak során a jogállami keretek között bevezethető intézkedéseket, ezzel össznemzeti szempontból tudja értelmezni azok szükségszerűségét.

⁷ Kiegészítésként megjegyzendő, hogy a kevésbé nyilvános működés ellenére az állambiztonsági időkben is szigorúan megkövetelték a szabályzók betartását, és súlyos retorziókra számíthattak azok, akik nem ezeknek megfelelően jártak el. Az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára például számos olyan, a Magyar Néphadsereg állománygyűlései keretében kihirdetett fenytétst tárol, amelyek az operatív szabályzók megszegése miatt kerültek kiszabásra az állambiztonsági szolgálatok tagjai ellen.

A releváns szakirodalom áttekintése

A katonai elhárítás és a katonai hírszerzés⁸ jogkorlátozást és alapjogsérelmet okozó tevékenysége a polgári nemzetbiztonsági szakágaktól elkülönítve még nem került kutatásra. A forráskutatás során megállapítottam, hogy bár a nemzetbiztonsági tevékenység során bekövetkező alapjogkorlátozó intézkedések tekintetében több szerző is publikált, azonban azok mélységi vizsgálata és taxatív felsorolása még várat magára.

Az értekezés kutatási témájával korábbi diplomamunkámban⁹ ismerkedtem meg mélyebben, amelyben a katonai és a polgári terület elkülönítése nélkül, általánosságban vizsgáltam az alapvető jogok korlátozását a nemzetbiztonsági célú tevékenység során. A diplomamunka elkészítése során egyértelművé vált, hogy annak keretei nem elegendőek a téma mélységi vizsgálatához, így doktori értekezés keretében szükséges azt kutatni. A célként megjelölt, a gyakorlat számára szóló iránymutatás megalkotásához elengedhetetlennek tartottam a szakirodalom áttekintését, amely egyrészt a jogtudomány vizsgálódási szempontjából az alapvető jogok korlátozhatóságára, másrészt a jog-, a rendészet-, a had- és más társadalomtudományok oldaláról az alapvető jogok korlátozásának szükségességére és e szükségesség mélységére vonatkoznak. E keretek között elsőként kerültek feldolgozásra a nemzetbiztonsági tevékenységre vonatkozó jogszabályok és az azokhoz készített kommentár¹⁰, amely bár 1998-ban került kiadásra és azóta a vonatkozó jogi eszközök többször módosultak, kitűnő eligazodási alapot nyújtott a jelenleg hatályos magyar szabályozás feltárásában, különös tekintettel azon finom különbségekre, amelyek e szempontból elhatárolják a katonai és a polgári területet.

A magyar jogszabályi háttér Alaptörvényen és ágazati jogszabályokon keresztül történő elemzése mellett, azzal párhuzamosan vizsgáltam a nemzetközi jog alapvető jogokat érintő vonatkozásait, amely során az Egyesült Nemzetek Szervezete és az Európai Unió egyezményeit dolgoztam fel.

⁸ A továbbiakban összefoglaló néven: katonai nemzetbiztonság.

⁹ BABOS Sándor: *Az alapvető jogok korlátozása a nemzetbiztonsági érdekek mentén folytatott titkos felderítés során*. Diplomamunka (MSc), Nemzeti Közszerológati Egyetem Nemzetbiztonsági Intézet, Budapest, 2018.

¹⁰ DEZSŐ Lajos – HAJAS Gábor: *A nemzetbiztonsági tevékenységre vonatkozó jogszabályok. Kommentár a gyakorlat számára*. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 1998.

Értelmezési kérdésekben több magyar jogi szakirodalmat¹¹ is felhasználtam, amelyek megfelelő keretet adtak értekezésemnek és egyértelműsítették, sok esetben alátámasztották a kutatás során tett megállapításokat.

A nemzetbiztonsági tevékenységre vonatkozó szakirodalom áttekintését a Nemzeti Közszerológati Egyetem és jogelődjei, továbbá a témával foglalkozó más felsőoktatási intézmények jegyzeteinek, tankönyveinek¹² áttekintésével kezdtem. A nemzetbiztonsági szférát átható titkosság okán ugyanakkor – mindamellett, hogy a vonatkozó jogszabályokban nevesített és meghatározott fogalmak egységes használata szemmel látható volt – nehézséget okozott a szakmai terminológia egységesítése azokban az esetekben, amikor a titkos információgyűjtésre felhatalmazott nemzetbiztonsági szolgálatokkal és a hasonló eszközök alkalmazására felhatalmazott más szervezetekkel kapcsolatos publikációkat hasonlítottam össze. A nemzetbiztonsági szakmai oktatási irodalommal összefüggésben megjegyzem, hogy azok véleményem szerint rendkívül általánosak, időről-időre önmagukat ismétlő ismeretanyagot tartalmaznak, kevés újdonság lelhető fel bennük.

¹¹ BENDE Zsófia – HALÁSZ István (szerk.): *Összehasonlító alkotmányjog. Fejezetek az alkotmány, az állam, az államszervezet és az alapvető jogok témaköréből*. Nemzeti Közszerológati Egyetem, Budapest, 2014.

CZINE Ágnes: *A titkos információgyűjtés néhány jogértelmezési kérdése*. Fundamentum, 2006/1. szám, Eötvös Lóránd Tudományegyetem Társadalomtudományi Kar, Budapest, 2006., 119-125. oldal.

JAKAB András: *A különleges jogrend*. In.: TRÓCSÁNYI-SCHANDA-CSINK (szerk.): *Bevezetés az alkotmányjogba. Az Alaptörvény és Magyarország alkotmányos intézményei.*, Orac Kiadó, Budapest, 2023.

KARDOSNÉ KAPONYI Erzsébet: *Az emberi jogok nemzetközi védelme*. Doktori (PhD) értekezés, Budapesti Közszerológatudományi és Államigazgatási Egyetem, Budapest, 2000.

KISS Barnabás: *Az alapjogok korlátozása és a közérdek*. Acta Universitatis Szegediensis : acta juridica et politica, Szeged, 2007., 401-416. oldal.

KUKORELLI István (szerk.): *Alkotmánytan I*. Osiris Kiadó, Budapest, 2007.

LAMM Vanda: *Emberi jogi enciklopédia*. Orac Kiadó, Budapest, 2018.

SZIGETINÉ DR. JUHÁSZ Orsolya: *A személyhez fűződő jogok védelmének kialakulása és fejlődése, azok általános szabályozása*. Jogi Fórum, Budapest, 2012.

TRÓCSÁNYI László – SCHANDA Balázs (szerk.): *Bevezetés az alkotmányjogba. Az alaptörvény és Magyarország alkotmányos intézményei*. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2014.

¹² RESPERGER István (szerk.): *A nemzetbiztonság elmélete a közszerológatban*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2018.

DOBÁK Imre (szerk.): *A nemzetbiztonság általános elmélete*. Nemzeti Közszerológati Egyetem Nemzetbiztonsági Intézet, Budapest, 2014.

KOBOLKA István (szerk.): *Nemzetbiztonsági alapismeretek*. Nemzeti Közszerológati Egyetem Nemzetbiztonsági Intézet, Budapest, 2013.

IZSA Jenő: *Nemzetbiztonsági alapismeretek: a titkosszolgálatok működése*. Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Budapest, 2009.

CSINK Lóránt (szerk.): *A nemzetbiztonság kihívásainak hatása a magánszférára*. Tanulmányok 40., Pázmány Press, Budapest, 2017.

FINSZTER Géza: *A titkos felderítés szabályozása a rendőrségi törvényben és a büntetőeljárás törvényben*. In.: KORINEK László – KŐHALMI László – HERKE Csongor (szerk.): *Emlékkönyv Ferencz Zoltán egyetemi adjunktus halálának 20. évfordulójára*. Studia Iuridica, Pécsi Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Pécs, 2004.

NYÍRI Sándor: *A titkos információgyűjtés jogi alapjai*. BM Duna Palota Kiadó, Budapest, 1997.

Ezzel kapcsolatban további nehezítő körülményként jelentkezett a rendszerváltást megelőzően létező állambiztonsági szervezetekkel és az azt követő nemzetbiztonsági szolgálatokkal kapcsolatos fogalmi különbségek, amelyeket korabeli körülíró kéziszótárak¹³ és egyéb iratok¹⁴ felhasználásával sikerült közös nevezőre hozni.

A jog és (nemzetbiztonsági) szakma összekapcsolását doktori értekezések¹⁵ és más publikációk¹⁶ elemzésével és összevetésével végeztem, amelyek több esetben nyújtottak segítséget, vagy adtak ötletet az értekezés további fejlesztésében is. A nemzetközi szakirodalom áttekintése során angol nyelvű művekre támaszkodtam, amely során törekedtem rá, hogy a lehető legszélesebb körben¹⁷, a leginkább nemzetbiztonsági fókuszú ország – az Amerikai Egyesült Államok¹⁸ – és saját közvetlen biztonsági környezetünk – az Európai Unió¹⁹ és Ukrajna – viszonylatában is végezzek kutatást. Az alapvető jogok korlátozása terén megkerülhetetlennek tartottam és a tudományos kutatás is megkövetelte, hogy megjelenítsem és elemezzem a hazai és a nemzetközi civil jogvédő szervezetek véleményét és írásait²⁰ is.

¹³ Állambiztonsági értelmező kéziszótár. ÁBTL 4.1.A-3036/a., BM Könyvkiadó, 1980.

¹⁴ Állambiztonsági (szolgálati) ismeretek. ÁBTL 4.1.A-3168/1-5., BM Könyvkiadó, 1984.

¹⁵ BEJCZI Alexa: *Titkos információgyűjtés vs. jogállam*. Doktori (PhD) értekezés, Eötvös Lóránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest, 2011.

RESPERGER István: *A fegyveres erők megváltozott feladatai a katonai jellegű fegyveres válságok kezelése során*. Doktori (PhD) értekezés, Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Budapest, 2001.

SOLTI István: *A titkos információgyűjtés, elvei, eszközei és módszerei, alkalmazásának lehetőségei a nemzetbiztonsági munkában*. Doktori (PhD) értekezés, Nemzeti Közszerológiai Egyetem, Hadtudományi Doktori Iskola, Budapest, 2017.

¹⁶ ÁRPÁD Zoltán: *Az Alaptörvény a biztonság szemszögéből*. Szakmai Szemle 2012/1. szám, Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat, Budapest, 2012.

BODA József: „Szigorúan titkos”? *nemzetbiztonsági almanach: a felderítés és hírszerzés, valamint a titkos információgyűjtés elméleti és gyakorlati kérdései*. Zrínyi kiadó, Budapest, 2016.

PÁSZTOR Emese: *Magánélet és bizonytalanság – A jogi kontrollmechanizmusok szerepe a nemzetbiztonsági célú titkos információgyűjtés alapjogi kockázatainak mérséklésében*. Információs Társadalom, XVII. évf. 1. szám, Gondolat Kiadó, Budapest, 2017., 24-44. oldal.

RÉVÉSZ Béla: *A titkosszolgálatok titoktartásáról*. Politikatudományi Szemle 16. évfolyam 4. szám, Magyar Tudományos Akadémia Politikatudományi Intézet, Budapest, 2007., 129-152. oldal.

TÓTH Csaba Mihály: *Nemzetbiztonsági munka és személyiségi jogok az Alaptörvény mérlegén*. Szakmai Szemle 2012/2. szám, Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat, Budapest, 2012.

TÓTH Csaba Mihály: *Nemzetbiztonsági szakmai tevékenység és személyiségi jogok*. Szakmai Szemle 2009/2. szám, Katonai Biztonsági Hivatal, Budapest, 2009.

¹⁷ DESAI, R. Deven: *Constitutional Limits on Surveillance: Associational Freedom in the Age of Hoarding*. 90 Notre Dame L. Rev. 579, 2014.

¹⁸ LOVELADY, C. Beverly: *Ethics for National Security Decisionmakers: "It's Not Always Easy To Do Well And Right"*. Industrial College of the Armed Forces, Washington, 1992.

MOORE, Adam D.: *Privacy, security, and government surveillance: Wikileaks and the new accountability*. Public Affairs Quarterly Vol. 25. No. 2., 2011., 141-156. oldal.

¹⁹ LAGERWALL, Anders: *Privacy and Secret Surveillance from a European Convention Perspective*. Stockholm, 2009.

²⁰ JÓRI András: *Az adatvédelemért és az információszabadságért felelős biztos intézményéről*. Fundamentum XIV. évf. 2. szám, Eötvös Lóránd Tudományegyetem Társadalomtudományi Kar, Budapest, 2010., 20-29. oldal.

KEREKES Zsuzsa: *Lejtőn az információszabadság*. Fundamentum XVI. évf. 2. szám, Eötvös Lóránd Tudományegyetem Társadalomtudományi Kar, Budapest, 2012., 74-89. oldal.

Ezek a legtöbb esetben negatív kritikával illetik a jelenleg fennálló jogszabályi rendszert hazai és nemzetközi viszonylatban egyaránt, és értékelésem szerint olyan utópisztikus megoldási javaslatokat tesznek, amelyek kizárólag egy olyan világban lennének megvalósíthatók, ahol egyébként már nem is lenne szükség a nemzetbiztonsági tevékenységre. Az értekezés elkészítése során több esetben kitekintést tettem a nemzetbiztonsági szféra egyes speciális szakterületei felé, amelyek értékelésem szerint hozzáadott értéket képviselnek a disszertációban mindamelllett, hogy sok helyen magyarázó jelleget is öltenek. E szakterületek közül terjedelmében és jelentőségében is kiemelkedik az információszerzés technikai²¹ és a nemzetbiztonsági tevékenység társadalomtudományi²² – főként szociológiai – oldala, továbbá a rendészettudományi²³ megközelítés és a biztonságpolitikai²⁴ vonatkozások, amelyek megfelelő elméleti alapot nyújtanak a kutatásnak az alkotmányos berendezkedésű államok alapjogkorlátozási gyakorlata tekintetében.

MAJTÉNYI László: *A független ombudsmanintézményeket helyre kell állítani, az alapvető jogok biztosától pedig továbbra is elvárható a jogállami jogvédelem*. Law Working Papers 2014/47. szám, Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 2014.

MAJTÉNYI László – SOMODY Bernadette – VISSY Beatrix: *Jobbhorog a bírói függetlenségre*. Élet és Irodalom LVII. évf. 43. szám, ÉS Alapítvány, Budapest, 2013.

MICHAELSEN, Christopher: *Balancing civil liberties against national security? A critique of antiterrorism rhetoric*. University of New South Wales Law Journal 2006/2. szám, 2006.

Open Society Justice Initiative: *The Global Principles on National Security and the Right to Information (TshwanePriniple)*. 2013.

PAVONE, Vincenzo – SARA, Degli Esposti: *Public assessment of new surveillance-oriented security technologies: Beyond the trade-off between privacy and security*. 2010.

SZABÓ Máté Dániel – HIDVÉGI Fanny: *Két ítélet és végrehajtásuk. Az Európai Bíróságnak az adatvédelmi biztossról és az adatmegőrzésről szóló ítéletei és azok utóélete Magyarországon*. Fundamentum XVIII. évf. 4. szám, Eötvös Lóránd Tudományegyetem Társadalomtudományi Kar, Budapest, 2014., 69-82. oldal.

SZÉKELY Iván – SOMODY Bernadette – SZABÓ Máté Dániel: *Biztonság és magánélet: az alku-modell megkérdőjelezése és meghaladása I. rész: Társadalomelméleti és szociológiai megközelítések*. Replika 103. szám, Replika Alapítvány, Budapest, 2017.

SZÉKELY Iván – SOMODY Bernadette – SZABÓ Máté Dániel: *Biztonság és magánélet: az alku-modell megkérdőjelezése és meghaladása II. rész: Jogi és döntéstámogatási megközelítések*. Információs Társadalom XVII évf. 1. szám, Gondolat Kiadó, Budapest, 2017., 7-23. oldal.

²¹ BODA József – DOBÁK Imre: *Titkosszolgálatok fejlődése - technikai szemmel*. Nemzetbiztonsági Szemle 2016/4. szám, Nemzeti Közszerzői Egyetem, Budapest, 2016.

DOBÁK Imre: *Technikai típusú információgyűjtés a változó biztonsági kihívások tükrében*. Hadmérnök 2017/2. szám, Nemzeti Közszerzői Egyetem, Budapest, 2017.

²² JÁVOR Endre: *A nemzetbiztonsági szolgálatok társadalmi megítélése, támogatottsága, a média szerepe a társadalom véleményalkotásának formálásában*. Felderítő Szemle VIII. évfolyam 2. szám, Katonai Felderítő Hivatal, Budapest, 2009., 61-69. oldal.

ZALAI Noémi: *Új típusú kihívások: generációváltás a nemzetbiztonsági szolgálatoknál*. Nemzetbiztonsági Szemle 2016/1. szám, Nemzeti Közszerzői Egyetem, Nemzetbiztonsági Intézet, Budapest, 2016.

²³ FINSZTER Géza: *A titkos felderítés kriminalisztikája*. In.: BÓCZ Endre (szerk.): *Kriminalisztika 1-2.*, BM Kiadó, Budapest, 2004.

HETESY Zsolt: *A titkos felderítés*. Doktori (PhD) értekezés, Pécsi Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Pécs, 2011.

SOLTI István: *A titkos információgyűjtés törvényessége*. Nemzetbiztonsági Szemle I. évfolyam I. szám, Nemzeti Közszerzői Egyetem, Budapest, 2013.

²⁴ GAZDAG Ferenc (szerk.): *Biztonsági tanulmányok-biztonságpolitika*. Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Budapest, 2011.

Kutatási probléma

A releváns szakirodalom áttekintése után kutatási kérdésként az alábbiakat fogalmazom meg: a katonai elhárító és a katonai hírszerző tevékenység során alkalmazott eszközök és módszerek milyen mértékben korlátozzák az egyes alapvető jogokat, e tekintetben kimutatható e különbség a polgári nemzetbiztonsági szolgálatok tevékenységétől, és a titkosszolgálati eszközök alkalmazásának megítélése milyen mértékben függ a generációs különbségektől?

Kutatási hipotézisek

- H1.** A katonai elhárító és a katonai hírszerző tevékenység során alkalmazott eszközök és módszerek annak ellenére, hogy megegyeznek a polgári titkos felderítő tevékenység során alkalmazottakkal, az eltérő működési környezet miatt az alapvető jogokat más mélységben és mennyiségben korlátozzák.
- H2.** A titkos felderítés során alkalmazott eszközök és módszerek között az alapjogkorlátozás mélysége szempontjából egyértelmű sorrend állapítható meg, amelynek gyakorlati alkalmazása a szükségesség törvényi követelményét kielégíti.
- H3.** A titkos felderítő tevékenység során bevezetett jogkorlátozást az egyes generációk különbözőképpen ítélik meg, azokat a fiatalabbak egyre kevésbé fogadják el.

Kutatási cél

A katonai elhárító és a katonai hírszerző tevékenység eszközei és módszerei alkalmazásának eredményeként korlátozott alapvető jogok vonatkozásában a jogkorlátozás mennyiségi és minőségi mutatóinak megállapítása – ezek táblázat formájában történő összefoglalása –, továbbá az egyes eszközök és módszerek között sorrend felállítása, diagrammal történő bemutatása a gyakorlati szakemberek által is hasznosítható formában. A katonai elhárító és a katonai hírszerző tevékenység során bevezethető intézkedések polgári élethez mért specialitásainak megállapítása alapvető jogokat korlátozó minőségi és mennyiségi mutatóik tekintetében, továbbá e jogkorlátozásokkal összefüggésben az egyes emberi generációk tekintetében kimutatható különbségek.

Alkalmazott kutatási stratégia, módszerek

Az értekezés során a deduktív kutatási stratégia kerül alkalmazásra. Ennek oka, hogy a nemzetbiztonság elméletének éppúgy forrásául szolgál a jogtudomány, a rendészettudomány, ahogyan a hadtudomány is és ezek eredményeinek elemzése, majd szintetizálása által juthatunk el a vizsgált témával kapcsolatos részismeretekhez. E kutatási stratégia alkalmazásának szükségszerűségét támasztja alá az is, hogy a nemzetbiztonsági szféra zártsága – elsődlegesen a többségben lévő minősített adatok miatt – nem teszi lehetővé a gyakorlati tapasztalatokból kiinduló vizsgálódást.

Az értekezés célja, hogy a gyakorlat számára egy olyan útmutató kerüljön megalkotásra, amelynek felhasználásával eldönthető, hogy adott helyzetben a titkos felderítés eszköz- és módszerrendszerének mely eleme alkalmazható a jogszabályi előírásoknak megfelelően, ezek közül is elsősorban a szükségesség követelményének megfelelően. A kutatás ezek alapján alkalmazott kutatásnak tekinthető.

A kutatás folyamán sor kerül a releváns hazai és külföldi jogszabályi környezet és vonatkozó szakirodalom áttekintésére, továbbá a kapcsolódó tudományágak és tudományterületek eredményeinek, eszközrendszerének felhasználására.

A kutatás során a jogtudomány eredményei tekintetében annak eszközei (nyelvtani értelmezés, rendszertani értelmezés, teleológiai értelmezés, jogalkotó szándéka szerinti értelmezés) alkalmazásával valamennyi, e területet érintő és értékelhető szempont megjelenítésre kerül. Az értekezés elsősorban nem jogtudományi szempontú, ugyanakkor a témaválasztás miatt nem megkerülhető az ilyen irányú vizsgálódás.

A hadtudomány és a rendészettudomány oldaláról történő vizsgálat során elsősorban az elméleti-logikai kutatás eszközrendszere kerül alkalmazásra, amelynek során az elemzés és az összehasonlítás módszerével kerülnek feltárára az összefüggések és a részterületek sajátosságai. Ez az értekezés kiemelt módszereként kerül alkalmazásra a rendelkezésre álló szakirodalom széles köre miatt.

A kutatás során várhatóan több részkérdésben lesz tapasztalható az, hogy a hivatkozott jogszabályok a szakirodalom nézeteivel ütköznek, amelyek feloldására mindkettő oldalról javaslatok kerülnek megfogalmazásra.

1. A nemzetbiztonsági tevékenység elméleti kérdései

A nemzetbiztonsági tevékenység felfogható a nemzetbiztonsági érdek érvényesítésére²⁵ kijelölt és az abban résztvevő szervezetek és személyek ezirányú működéseként. Ahogyan a nemzetbiztonsági érdek magyar szabályozás²⁶ szerinti fogalmából is levezethető, abban nem kizárólag a nemzetbiztonsági szolgálatoknak van szerepük, hiszen a függetlenség és a törvényes rend biztosításában többek között a Magyar Honvédség²⁷, a törvényes rend védelmében a Rendőrség²⁸ is szerepet játszik.²⁹ Napjainkban a biztonság és így a nemzetbiztonság védelme sem teljesíthető kizárólag a fegyveres, rendvédelmi és titkosszolgálati szervezetek alkalmazásával³⁰, mivel más állami szervezeteknek is keletkezik illetékessége (pl. médiahatóságok, a kibervédelmet az adott intézményben ellátó szervezeti egységek, stb.), több esetben a tevékenység egy részének kiszervezése révén polgári vállalkozások is hozzájárulóivá válnak annak (pl. kritikus infrastruktúra fenntartási feladataiban közreműködők), továbbá mint a biztonságtudatosság egyik megnyilvánulási formája az egyéni felelősség az információhoz való hozzáférés kiszélesedésével felértékelődik³¹.

²⁵ Például Magyarországon a nemzetbiztonsági szolgálatokról szóló 1995. évi CXXV. törvény 74. § a) nemzetbiztonsági érdek: Magyarország függetlenségének biztosítása és törvényes rendjének védelme.

²⁶ A kutatás során a értekezés a magyar szabályzóból indul ki, azonban a nemzetközi szakirodalmi és szabályozási környezetet is ugyanezen szakmai elveket és terminológiát alkalmazza. Lásd. még: DIMICH Antonina - PETROV Valentyn – SLIUSARCHUK Ivan – MISHCHYSHYN Nataliia – FORNOLYAK Valentyna: *Collection and Use of Information by Counter-Intelligence in the Context of Human Rights Protection*. The Age of Human Rights Journal, National Academy of the Security Service of Ukraine, Kijev, 2022., 445. oldal. <https://revistaselectronicas.ujaen.es/index.php/TAHRJ/article/view/6779/6801> (Letöltés ideje: 2024.03.25.)

²⁷ A honvédelemről és a Magyar Honvédségről, valamint a különleges jogrendben bevezethető intézkedésekről szóló 2011. évi CXIII. törvény 80. § 16. honvédelmi érdek: Magyarország biztonságát, katonai védelmi képességét meghatározó módon befolyásoló körülmények összessége, ideértve különösen a törvényes rend védelméhez, a függetlenség elleni támadó szándékú törekvések, a szuverenitást és területi integritást sértő vagy veszélyeztető törekvések elhárításához, a szövetségi kötelezettségek teljesítéséhez, a szövetségi és honi védelmi infrastruktúra működésének, fejlesztésének biztosításához fűződő érdekeket.

²⁸ Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.) 46. cikk (1) A rendőrség alapvető feladata a bűncselekmények megakadályozása, felderítése, a közbiztonság, a közrend és az államhatár rendjének védelme.

²⁹ A nemzetközi közösség szabályozásait vizsgálva megállapítható, hogy a biztonságra veszélyt jelentő tényezők elleni védelemben állami szinten napjainkban összágazati erő kifejtés jellemző, amely nem csak nemzeti szinten érhető tetten, hanem például a hibrid fenyegetések kapcsán az Európai Tanács Elnöke, az Európai Bizottság elnöke és a NATO főtitkár 2016-ban kiadott közös deklarációjában is. Az összágazati erő kifejtésekről a hibrid fenyegetés és az államilag irányított befolyásolás ellen lásd. még: KOVÁCS Krisztián: *A befolyásolás szerepe a modern hadviselésben*. Felderítő Szemle XVII. 3. szám, KNBSZ, Budapest, 2018., 124-156. oldal.

³⁰ ...nemzetbiztonsági tevékenység nem rendőri tevékenység, nem titkosszolgálati tevékenység, hanem titkosszolgálati módszereket is alkalmazó döntés-előkészítő, döntéstámogató tevékenység, amiből következik, hogy a nemzetbiztonsági tevékenység elsődleges ismérve tehát nem a titok, a titkolózás, hanem az ország, a nemzet szolgálata, és maga az elnevezés is ezt testesíti meg.” In.: DR. JÁVOR Endre ezredes: *A nemzetbiztonsági szolgálatok társadalmi megítélése, támogatottsága – a média szerepe a társadalom véleményalkotásának formálásában*. Felderítő Szemle VIII. évfolyam 2. szám, MK KFH, Budapest 2009. 63. oldal

³¹ Lásd még: HÓDOS László: *A nemzetbiztonsági szolgálatok közelmúltbeli tevékenységét befolyásoló mérföldkövek, avagy az új típusú biztonsági kihívások jelentette veszélyek és az azokra adott kormányzati, illetve jogalkotói válaszok 2010 és 2020 között*. Szakmai Szemle XIX. 1. szám, KNBSZ, Budapest, 2021., 134-149. oldal.

Nemzetbiztonsági szolgálatok alatt a *nemzet biztonsága érdekében* holisztikusan tevékenykedő olyan szervezeteket értjük, amelyek a végrehajtó hatalmi ág irányítása alatt állnak és eszközrendszerükben más szervezetekhez képest szélesebb körű jogkorlátozásra kerültek felhatalmazásra. E felhatalmazásból adódóan – demokratikus keretek között – ellenőrzésük az irányítást végzőtől teljesen elkülönülten, a többi hatalmi ág által kell hogy megtörténjen. „A nemzetbiztonsági tevékenységen belül, annak irányultsága – amely sokszor tévesen földrajzi irányként kerül értelmezésre – alapján megkülönböztethető a hírszerző (kormányzati döntések támogatása érdekében végzett információszerzés) és az elhárító szakág (kockázatok és bűncselekmények felderítése érdekében végzett információszerzés), amelyek tovább oszthatók polgári és katonai működési területekre.”³² E szakágak és az azon belül létező szakterületek az egyes országokban a különböző államszervezeti modellek alapján különböző formákban szerveződnek nemzetbiztonsági szolgálatokká, amelyek létrejöttére nagymértékben hat az állam történelme, társadalmi tényezői és a nemzetközi térben elfoglalt helyük is. Nemzetközi közegben vizsgálva megállapítható, hogy számos példa hozható polgári és katonai szolgálatokra történő tagozódásra, amelyek a hírszerző és elhárító funkciót is ellátják és ennek fordítottjára is, amikor a hírszerző vagy elhárító szolgálaton belül található meg a polgári és katonai terület, továbbá ezek legkülönbözőbb kombinációjára is.

1.1. A nemzetbiztonsági tevékenység államtudományi megközelítése

Természetesen azzal együtt, hogy a nemzetbiztonsági érdek védelme és érvényesítése végső soron összkormányzati és egyéni felelősség is a nemzetbiztonsági tevékenységen belül, az annak egyik lényegi elemét nyújtó titkosszolgálati eszközalkalmazás, vagy más néven titkos információgyűjtés kizárólagos állami privilégium.

A nemzetbiztonsági szolgálatok széleskörű alapjogkorlátozási felhatalmazása szoros kapcsolatban áll az államiség kialakulásával bekövetkezett erőszak monopolizálással.³³ Az *erőszak* fogalmába a tevékenység fizikai megnyilvánulásai mellett véleményem szerint bele kell érteni valamennyi alapjogkorlátozó módszert – így a titkosszolgálati eszközalkalmazást is

³² BABOS Sándor: *A hírszerzés és elhárítás államszervezeti és szabályozási természete*. Katonai Jogi és Hadijogi Szemle 8. évf. 4. szám, Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság, Budapest, 2020., 100-101. oldal.

³³ Az erőszak monopoliummal és az államok kialakulásának ilyen szempontból történő vizsgálatával kapcsolatban lásd. bővebben BALOGH László Levente: *Állam és erőszak*. Politikatudományi Szemle XX/1., Budapest, MTA Politikai Tudományok Intézete, 2011., 119-132. oldal.

–, mivel ezek is a nemzeti érdek érvényesítésének és azon keresztül az állami érdek védelmének eszközei, amelyek egyúttal egy arányosan szembeállított cél elérését valamely alapjog korlátozásával kényszerítik ki.

Az államiság kialakulásának, működtetésének és az erőszak monopolizálásának összefonódása a demokratikus országokban napjainkban is fennáll. Ezen összefonódáson belül a nemzetbiztonsági szolgálatok tekintetében az államok érdekelték azok hatékony működésében, mialatt az alapjogkorlátozásra adott felhatalmazás jogszerűségének betartatása is elemi érdekük. A jogszerűtlen eszközalkalmazás az állam demokratizáltságának szintjét ásná alá mind hazai, mind nemzetközi viszonylatban, így végső soron a törvényhozó hatalmi ág legitimitását kérdőjelezné meg.³⁴

A nemzetbiztonsági szolgálatok működtetése iránti igény az államnak az alapvető jogok³⁵ biztosítására és a biztonság garantálására vonatkozó kötelezettségére vezethető vissza, mivel társadalmi szerződés alapján ezek garantálása érdekében az állampolgárok lemondanak egyes jogaik közvetlen gyakorlásáról. Michael Walzer művében³⁶ a háborúindítás okainak és értelmének vizsgálata során mindezt annyiban megerősíti, hogy az állampolgárok egyéni jogaiból tartja levezethetőnek az állami jogok eredetét. Álláspontja szerint amennyiben egy államot támadás ér, akkor az állampolgárok értékei és érdekei kerülnek veszélybe, amelyeket az átruházott jogosítványok érvényesítésével biztosított intézkedésekkel kell megvédeni. Az egyéni jogok kollektív formái így már állami jogokként azonosíthatók.³⁷

Walzer gondolatmenete mind háborús, mind nem háborús (béke) időszakra érvényesíthető és a nemzetbiztonsági szolgálatok vonatkozásában, amelyek azon veszélyek – kihívások, kockázatok és fenyegetések³⁸ – felderítésére és elhárítására lettek létrehozva, amelyek végső soron ilyen állapotot válthatnak ki, is kiterjeszthető. Napjaink hazai viszonyait

³⁴ BABOS Sándor: *A nemzetbiztonsági szolgálatok felhatalmazása - nemzetközi kitekintés*. Szakmai Szemle XX. évfolyam 1. szám, Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat, Budapest, 2022., 40. oldal.

³⁵ Ezek alatt értjük az emberhez kötött, jogi elismeréstől függetlenül létező jogokat. Más szavakkal azok a jogok és szabadságok tartoznak ide, amelyek minden embert születésüktől fogva egyenlően megilletnek. E jogokat az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló Egyezmény és az ahhoz tartozó tizenöt kiegészítő jegyzőkönyv tartalmazza.

³⁶ WALZER, Michael: *Just and Unjust Wars: a Moral Argument with Historical Illustrations*. Basic Books, New York, 1977.

³⁷ WALZER (1977) 51-53. oldal.

³⁸ Vö. RESPERGER István: *A „DIADAL” és egyéb módszerek alkalmazása a nemzeti válságkezelési feladatok megoldásánál*. Budapest, Hadtudományi Szemle 5. évfolyam 1-2 szám, 2012., 144. oldal.

vizsgálva az Alaptörvény megfogalmazásából indulhatunk ki, miszerint: „a nemzetbiztonsági szolgálatok alapvető feladata Magyarország *függetlenségének és törvényes rendjének* védelme, *nemzetbiztonsági érdekeinek érvényesítése.*”³⁹ Ennek további kibontása a magyar nemzetbiztonsági szolgálatokról szóló 1995. évi CXXV. törvény (Nbtv.) értelmező rendelkezéseiben⁴⁰ található, amely szerint a szolgálatok, a Magyarország függetlensége és területi épsége ellen irányuló, a politikai-, gazdasági-, honvédelmi érdekeket sértő vagy veszélyeztető, az alapvető jogok gyakorlását biztosító törvényes rend, a többpárti rendszeren alapuló képviseleti demokrácia és azok intézményei ellen irányuló törekvésekkel, továbbá a terrorcselekményekkel és a nemzetközi szervezett bűnözéssel kapcsolatos hírszerzési⁴¹ és elhárítási⁴² feladatok ellátásáért felelősek.

A nemzetbiztonsági szolgálatok részletes feladatainak meghatározása a vonatkozó törvényben kifejtésre kerül⁴³, azonban a téma szempontjából ehelyütt történő megjelenítése nem szükséges. A magyar szabályozási környezetben fontos ugyanakkor megjegyezni azt, hogy az Alkotmánybíróság 13/2001. (V. 14.) határozatában a nemzetbiztonsági érdekek védelmét alkotmányos célként és állami kötelezettségként azonosította, amelyre a továbbiakban államcélként hivatkozok.⁴⁴

A nemzetbiztonsági szféra nemzetközi közegében is a magyar szabályozáshoz hasonló terminológia lelhető fel, amelyre példaként említhető Németország⁴⁵, az Egyesült Királyság⁴⁶ és az Amerikai Egyesült Államok⁴⁷ gyakorlata. A szabályozások kivétel nélkül a nemzet érdekei ellen irányuló törekvések, az alapvető jogok és a demokrácia vívmányai elleni támadó szándék, a terrorizmus és a nemzetközi szervezett bűnözés felderítését és tevékenységének elhárítását, továbbá a kormányzati döntéshozatal támogatását szabja a szolgálatok feladatául.

³⁹ Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.) 46. cikk (3).

⁴⁰ Nbtv. 74. § a).

⁴¹ A vonatkozó törvényben 'felderítés', 'információk megszerzése' szóhasználattal.

⁴² A vonatkozó törvényben 'felfedés', 'elhárítás', 'megakadályozás' szóhasználattal.

⁴³ Nbtv. 4. § - 8/A. §.

⁴⁴ Az Alkotmánybíróság 13/2013. (VI. 17.) határozatában lévő érvelést alapul véve – ahogyan az a gyakorlatban is elfogadott – az Alkotmány idején született AB határozatokat az értekezésben hivatkozási alapnak tekintem, amennyiben az elemzett alkotmányos rendelkezések tekintetében tartalmi és rendszertani egyezőség mutatható ki (az alapvető jogok esetében, azok vizsgált időszak szerinti állandósága miatt, minden esetben).

⁴⁵ Gesetz über den Bundesnachrichtendienst (20.12.1990).

⁴⁶ Intelligence Services Act 1994, Security Service Act 1996.

⁴⁷ National Security Act of 1947, Central Intelligence Act of 1949, National Security Agency Act of 1959, Department of Defense Title 10 Authorities, Homeland Security Act of 2002.

A nemzetbiztonsági szolgálatokkal összefüggő hazai és nemzetközi szabályozás közös jellemzője az állam (nemzet) érdekei⁴⁸ ellen ható törekvések megakadályozására, továbbá az ezzel kapcsolatos kormányzati döntéshozatal támogatására irányuló feladatok végrehajtásának meghatározása. Az ezen érdekek ellen ható törekvések, veszélyek természetükből fakadóan mélységükben érintik a társadalmi berendezkedést, vagy az állam és azon belül az emberek biztonságát – ideértve az alapvető jogok gyakorlásának széles körét is –, az ezek elleni tevékenység során pedig az államszervezet egyrészt nagyobb kockázat vállalására, másrészt az emberek alapvető jogaiba való nagyobb mértékű beavatkozásra is kész felhatalmazást adni. Mindezekon felül belátható, hogy a külső veszélyforrások társadalomra gyakorolt jelentős hatásuk miatt preventív beavatkozást igényelnek, megjelenésük a biztonsági helyzet jelentős romlásához vezethet. További jellegzetességük, amely az esetek túlnyomó részében evidencia, hogy rejtettek, mivel kialakulásukhoz nagyfokú konspiráltság szükséges, ahogyan az a jelentősebb terrorista szervezetek, a nemzetközi szervezett bűnözői csoportok tekintetében alapvető követelmény, mivel nyílt ténykedésük esetében az illetékességgel rendelkező szervezetek megakadályoznák már létrejöttüket is.

Ugyanezen analógia mentén vizsgálhatjuk a más országok vonatkozásában folytatott információszerzést, vagy a területi épséget, függetlenséget érintő támadó szándékú törekvéseket (kémkedés, befolyásolás, esetleg fegyveres összetűzés, hibrid hadviselés) is, mivel ezeknél is szükséges a titkosság, ugyanakkor mivel ezekben az esetekben komplett államszervezetek érintkeznek egymással, az eszközrendszer és a bevont állomány nagyságrendekkel nagyobb, mint az előzőekben, felderíthetőségük viszonylatában pedig előtérbe kerülhet a nagyszámú, szűrő-kutató jellegű nemzetbiztonsági tevékenység.

A társadalomra való veszélyesség mértéke miatt az állam tehát nagymértékű alapjog korlátozásra ad felhatalmazást a nemzetbiztonsági szolgálatok részére. Jogi oldalról vizsgálva ez általánosságban a magánélethez való jogot, annak titkosságát érinti, ugyanis a veszély elhárításához szükséges az információk széles körű felderítése, amely leghatékonyabban az érintett kommunikációjának, kapcsolatrendszerének és tevékenységének ellenőrzésével biztosítható. Ez az ellenőrzés azonban nyilvánvalóan kiterjed olyan magánjellegű közleményekre is, amelyek tartalma nem ütköztethető a nemzetbiztonsági szolgálat által

⁴⁸ Az érdekek különböző szintjeivel kapcsolatban lásd. RESPERGER István: *A „DIADAL” és egyéb módszerek alkalmazása a nemzeti válságkezelési feladatok megoldásánál*. Budapest, Hadtudományi Szemle 5. évfolyam 1-2. szám, 2012., 144. oldal.

elhárítani kívánt veszéllyel, amelynek oka, hogy előre el nem dönthető, hogy egy kommunikációs esemény magán, vagy az adott nemzetbiztonsági céllal kapcsolatos lesz-e. Mindezek miatt is az értekezésben megjelenített minden alkalmazott eszköz vonatkozásában megjegyzendő, hogy azok gyakorlati alkalmazása vonatkozásában alapvető jogállami követelmény a célhoz kötöttség, amely mellett a megszerzett információkkal kapcsolatos adatvédelmi szabályozásnak, ha lehet az általános szabályozásnál szigorúbb követelményeket kell támasztania az alapjogvédelem érdekében.

Összességében az államok tehát a nagy társadalmi hatást kiváltó, sok esetben leplezett veszélyek elhárítása és a kormányzati döntések támogatása érdekében – végső soron a nemzetbiztonsági érdek érvényesítésére – hoznak létre nemzetbiztonsági szolgálatokat, amelyeket széleskörű, az alapvető jogokat nagy mértékben korlátozó eszközrendszer alkalmazására hatalmaznak fel. Az állam részéről e felhatalmazás nem öncélú, a jogalkotás szándéka az állampolgárok biztonságának garantálása. Mindezen széleskörű felhatalmazás ugyanakkor az állam részéről nagyfokú kockázatvállalásként is felfogható, hiszen az így lehetővé tett jogkorlátozással kapcsolatos visszaélések, problémák, de még akár azok jogszerű végrehajtása esetén is médiában történő megjelenésük olyan hatásokat generálhat, amelyek kellően széles társadalmi felháborodás esetében belső válsághoz is vezethetnek.⁴⁹

1.2. A nemzetbiztonsági szolgálatok nemzetközi viszonylatban

A széleskörű alapjogkorlátozásra adott felhatalmazás szoros összefüggésben áll az államiság kialakulásával egyidőben megvalósult erőszak monopolizálással.⁵⁰ A Weber-i és Hobbes-i fizikai erőszakkal⁵¹ összefüggésben létező állami jogok minden alapjogra kiterjeszthetők, hosszabb időtávon vizsgálva pedig a háború, majd az erőszak állam által történő monopolizálásával végbemenő fejlődési folyamat és az ezek mellett párhuzamosan megjelenő emberi jogi fejlődés szoros összefüggésben állnak egymással.

⁴⁹ Igaz ez arra az esetre is, amikor a szolgálatok látszólag jogszerűtlenül, vagy jogkörükön túlterjeszkedő mértékben tevékenykednek (pl. Edward Snowden - tömeges lehallgatási botrány) – amely során végül az elnöki felhatalmazás megléte miatt nem került megállapításra jogsértés –, és igaz arra is, amikor a széleskörű felhatalmazás ellenére nem sikerül felderíteniük a társadalom által elvárt információt (pl. terrorcselekményt).

⁵⁰ Az erőszak monopoliummal és az államok kialakulásának ilyen szempontból történő vizsgálatával kapcsolatban lásd. bővebben BALOGH László Levente: *Állam és erőszak*. Politikatudományi Szemle XX/1., Budapest, MTA Politikai Tudományok Intézete, 2011., 119-132. oldal.

⁵¹ WEBER, Max: *Tanulmányok*. Ford. JÓZSA Péter et al., Budapest, Osiris Kiadó, 1998. és HOBBS, Thomas: *Leviatán*. Kossuth Kiadó, Budapest, 1999.

E fejlődés során az egyes alapjogok elismerése mellett, azzal döntően egyidejűleg, megjelent az állam korlátozási igénye is⁵², végső soron annak érdekében, hogy védeni tudja a jogokat. Az alapvető jogok az emberi jogok kifejeződéseként az embert emberi mivoltánál, a polgárt a politikai-, valamint társadalmi közösség tagjaként megillető jogok összessége. Az alapvető jogok minden esetben az adott ország jogrendszerének részei, elismerésük az alkotmányban, mint jogi eszközben realizálódik, így kikényszerítésük jogi úton végrehajthatóvá válik. Az alapvető jogokhoz fűződően ugyanakkor kötelezettségek is eredeztethetők, amelyek az állam részéről az állampolgárok jogainak tiszteletben tartását, valamint védelmét foglalják magukban. Általános értelmezés szerint – ugyanakkor fontos sarokpontként – megjegyzendő, hogy az alapvető jogokat az állam elismeri és nem teremti, azonban azok biztosítását feltételhez kötheti, ahogyan azokat bizonyos feltételek – más alapjog, vagy érték védelme, tágabb értelemben különleges jogrend időszaka – fennállása esetén korlátozhatja is. A társadalmi közösségben élő minden személy esetében általánosságban megállapítható, hogy ezen alapjogaikat ugyanakkor korlátlanul nem gyakorolhatják, hiszen azzal összetűzésbe kerülnének a más emberek számára biztosított jogokkal. Következésképpen a legalapvetőbb jogoknak is korlátozottnak kell lenniük, tehát – kevés kivételtől eltekintve⁵³ – nem korlátlan a joggyakorlás, nem teljes mértékben korlátozhatatlan az emberi jogok egyik csoportja sem.⁵⁴ Az alapvető jogok korlátozásának intézménye összességében úgy foglalható össze, hogy amennyiben azok összeütközésbe kerülnek egymással, illetve valamely alkotmányos értékkel, akkor az állam kötelessége annak feloldása. Az állam e funkciója olyan jogszabályban rögzített feladatok halmaza, amelyek szorosan kötődnek az állami erőszak monopóliumhoz és amelynek gyakorlati megvalósulása a mindennapi élet olyan mértékű szabályozása, amely nem korlátozódik a pusztán jogi eszközökkel való kikényszerítésre, hanem egészen a fizikai erőszak alkalmazásáig terjedhet.⁵⁵

⁵² Bár a gyakorlatban korábban is alkalmazásra kerültek korlátozások, azonban a jogok elismerésével és írásos formában történő rögzítésével egyidejűleg szükségessé vált a korlátozás lehetőségeinek kidolgozása is.

⁵³ Az abszolút jogok és abszolút tilalmak kivételt jelentenek, éppen korlátlanáguk és korlátozhatatlanságuk miatt jelentik a modern jogállamiság alapját. E jogokkal és tilalmakkal nem állítható szembe sem más alapvető jog, sem bármilyen érték vagy érdek, amelyre hivatkozva korlátozhatók lennének. A legfontosabb abszolút jog az emberi méltóság, amelynek korlátozhatatlansága nem vitatható. A halálbüntetés alkotmányellenességéről szóló 23/1990. (X. 31.) AB határozat alapján az élethez és az emberi méltósághoz való jog minden mást megelőző legnagyobb érték, amely oszthatatlan, így bármilyen korlátozása lényeges tartalmának korlátozásához is vezet, amely Alkotmány és Alaptörvény ellenes, továbbá megállapítja, hogy minden más alapvető jog forrása és feltétele is. Érdekes történelmi tény ugyanakkor, hogy bár az emberi méltóságból eredeztethető többek között az élethez való jog és a kínzás tilalma, ezek ugyanakkor nem szerepeltek az Emberi Jogok és Alapvető Szabadságok Védelméről szóló Egyezmény 1950. november 04-én elfogadott első változatában.

⁵⁴ Fontossága miatt megjegyzendő, hogy alapvető jog lényeges tartalmát érintően a korlátozásnak nincs helye.

⁵⁵ Például büntetések térbeli (földrajzi) korlátozása és annak erőszakkal történő kikényszerítése, amennyiben az jelentős mértékben és a rendezvény céljával össze nem egyeztethető módon megzavarná egy adott közfeladatot ellátó intézmény működését és annak szolgáltatásai biztosítására nincs alternatíva.

E jogok és kötelezettségek társadalmi eredetét és végrehajtásának gyakorlatát Hobbes⁵⁶ az alábbiak szerint foglalja össze: „egy olyan személyt vagy gyülekezetet jelölünk ki, amely valamennyiünket megtestesíti, vagyis valamennyiünk megbízottja, s hogy magunkénak ismerjük el mindazt, amit a minket ilyen módon megtestesítő személy a közbéke és közbiztonság dolgában cselekszik vagy elrendel, s akaratának és ítéletének mindegyikünk alárendeli a maga akaratát és ítéletét.”.

A nemzetbiztonsági tevékenység vonatkozásában ugyanezen fenti logika mentén az abszolút jogok és abszolút tilalmak biztosítása és az alkotmányos értékek és érdekek védelme céljából olyan, a törvényhozó hatalmi ág által biztosított erőket, eszközöket és módszereket alkalmazhat, amelyek jelentős alapjogkorlátozással járnak.

A demokratikus berendezkedésű államok mindegyike esetében alkotmányos, törvényi vagy bírói precedens jog alapján előírás ugyanakkor, hogy e jogkorlátozások az elérendő céllal összevethető, arányos és csupán a legszükségesebb mértékű beavatkozással történjenek meg.⁵⁷ Az ilyen alapjogkorlátozó intézkedések nemzetközi viszonylatban jellemző szavazattöbbsége a törvényhozó hatalmi ág aktusaiban lényegesen több, mint feles támogatást – általában kettőharmad, de sok esetben négyötöd – kell, hogy jelentsen, kiváltképp a végrehajtó hatalmi ággal szembeni kontroll érvényesítése miatt.

A nemzeti értékek és érdekek védelme, valamint érvényre juttatása, mint elsődleges cél biztosításával összefüggésben a demokratikus berendezkedésű államok által létrehozott nemzetbiztonsági szolgálatok történetük során számos változáson mentek keresztül. Ezek egy része a biztonsági környezet megváltozásából, mások a nagy társadalmi hatást kiváltó különböző eseményekből következtek. Az alábbi példákon keresztül bemutatom azon körülményeket, amelyek egyrészt a legismertebb, másrészt a hazánkéval leginkább összemérhető szolgálatok szabályozására hatással voltak.

⁵⁶ HOBBS (1999) 205. oldal.

⁵⁷ Az ezzel kapcsolatos alapelveket lásd. még: dr. SOLTÍ István: *A titkos információgyűjtés elvei eszközei, módszerei, alkalmazásának lehetőségei a nemzetbiztonsági munkában*. Doktori Értekezés, Nemzeti Közszerológati Egyetem Hadtudományi Doktori Iskola, Budapest, 2017.

1.2.1. Egyes szövetséges és környező államok joggyakorlata

Amerikai Egyesült Államok

Az Amerikai Egyesült Államok vonatkozásában a nemzetbiztonsági szolgálatok jogi szabályozása szempontjából folytatott vizsgálódásunk kapcsán példaként említhető a CIA⁵⁸, amelynek létrehozását Harry S. Truman elnök rendelte el 1947-ben a National Security Act⁵⁹-tel. A II. világháborút követően a katonai és hírszerzési szervezetrendszer megújítása vált szükségessé a kialakulóban lévő új világrend és a hosszan eltartó válságot követő időszak technikai fejlődése miatt. A hidegháborús helyzet megkövetelte az ellenérdekelt félről – és különösen annak technikai fejlesztéseiről – a naprakész és mélységi információk megszerzését, azok mielőbbi továbbítását, amelyhez rugalmas szervezeti struktúra és magas szinten képzett személyi állomány kellett, hogy rendelkezésre álljon. Mindez már modernnek tekinthető szabályozási keretek között zajlott, szemben a CIA elődszervezetével, az OSS-sel⁶⁰ - amely egy elnöki katonai parancsal került létrehozásra –, és szemben a II. világháború előtti gyakorlattal, amikor is a hírszerzési feladatok ad hoc jelleggel, ideiglenes, vagy más célra létrehozott szervezetek keretei között zajlottak. A National Security Act első lényeges módosítása a Watergate botrány kongresszusi vizsgálatának eredményeképpen született⁶¹, mivel megállapításra került, hogy a CIA civil kontroll nélkül hajtotta végre fedett akcióit, amelyek egyúttal súlyosan jogsértőek voltak. A CIA részt vett gyilkosságokban, elfogott belföldi leveleket, LSD kísérleteket folytatott és egy 1949-es elnöki rendelet⁶² alapján ellenőrizetlen és titkosított állománytáblájával, költségvetéssel és kiadásokkal rendelkezett. Mindezek miatt az amerikai Szenátusban több bizottságot alakítottak meg⁶³, amelyek feladata a szolgálat folyamatos beszámoltatása és törvényességi felügyelete, emellett a titkosított állománytáblák és a pénzügyi tevékenység előzetes jóváhagyása 1976-tól az elnök hatáskörébe került⁶⁴, és megvalósult a teljes civil kontroll.

⁵⁸ Central Intelligence Agency – Központi Hírszerző Ügynökség

⁵⁹ <https://www.govinfo.gov/content/pkg/COMPS-1493/pdf/COMPS-1493.pdf> (Letöltés ideje: 2024.02.07.)

⁶⁰ Office of Strategic Services

⁶¹ A „Watergate botrány” Kongresszusi Jelentése, <https://www.senate.gov/about/resources/pdf/watergate-final-report-1974.pdf> (Letöltés ideje: 2024.02.07.)

⁶² Central Intelligence Agency Act, <https://www.govinfo.gov/content/pkg/COMPS-1435/pdf/COMPS-1435.pdf> (Letöltés ideje: 2024.02.07.)

⁶³ Executive Order 11828 elnöki parancs, <https://www.presidency.ucsb.edu/documents/executive-order-11828-establishing-commission-cia-activities-within-the-united-states> (Letöltés ideje: 2024.02.07.)

⁶⁴ Executive Order 11905 elnöki parancs, <https://www.britannica.com/event/Executive-Order-11905> (Letöltés ideje: 2024.02.07.)

A konkrét titkosszolgálati eszközalkalmazás kapcsán 1978 és 1981⁶⁵ között több elnöki parancs⁶⁶ is kiadásra került, amelyek megtiltották vagy különös feltételek fennállásához kötötték a CIA belföldi tevékenységét, vagy kifejezetten megtiltották azt, és az FBI-tól⁶⁷ való megrendelést írták elő, a szolgálatok szoros együttműködése mellett. Az 1980-as évektől kezdődően a CIA álláspontja szerint a szabályozás olyannyira korlátozóvá vált, hogy az a nemzetbiztonsági tevékenység hatékonyságát veszélyeztette. Mindezt látszólag alátámasztotta a 2001. szeptember 11-i terrorcselekmény, amely a szolgálatok együttműködésében rejlő hiányosságok mellett a gyenge belföldi humán információszerző képességre volt visszavezethető.⁶⁸

A terrorcselekmények és a nemzetbiztonsági szolgálatok lobbijának hatására dolgozták ki az USA Patriot Act⁶⁹ törvényt, amely az addigi legnagyobb horderejű változásokat indukálta a rendszerben. Az értekezés szempontjából ilyen változtatás a szolgálatok közötti fokozott információcsere előírása és az amerikai állampolgárok és jogaik védelme érdekében külföldön folytatható műveletekre vonatkozó korlátozások részleges feloldása.

A szabályozás újabb nagyobb volumenű megváltoztatása a Snowden ügghöz⁷⁰ volt köthető, amely után az Amerikai Egyesült Államok elnöke 2013-ban és 2014-ben⁷¹ sajtótájékoztató sorozaton keresztül fokozatosan ismertette a jogalkotási folyamat előrehaladását, és a végül 2015-ben elfogadták az USA Freedom Act⁷² intézkedéseit, amelyek a nagy nyilvánosságot kapott tömeges megfigyelési és lehallgatási botrány eredményeképpen újra korlátozó jellegű szabályokat tartalmaztak. Ezek a gyakorlatban elsősorban az Amerikai

⁶⁵ Az 1981-es Executive Order 12333 elnöki parancs, amely az USA Hírszerző Közösségének konkrét információszerzési irányait határozza meg minden elnöki beiktatást követően felülvizsgálatra került, azonban annak lényegi változtatása csak 2004-ben történt meg. <https://www.nsa.gov/Signals-Intelligence/EO-12333/> (Letöltés ideje: 2024.02.07.)

⁶⁶ pl. Executive Order 12036 elnöki parancs, <https://www.britannica.com/event/Executive-Order-11905#ref1196137> (Letöltés ideje: 2024.02.07.)

⁶⁷ Federal Bureau of Investigation – Szövetségi Nyomozó Hivatal

⁶⁸ National Commission on Terrorist Attacks upon the United States, <https://9-11commission.gov/report/> (Letöltés ideje: 2025. 03. 04.)

⁶⁹ Uniting and Strengthening America by Providing Appropriate Tools Required to Intercept and Obstruct Terrorism (USA PATRIOT) Act of 2001., <https://www.govinfo.gov/content/pkg/PLAW-107publ56/pdf/PLAW-107publ56.pdf> (Letöltés ideje: 2024.02.12.)

⁷⁰ Lásd. bővebben: <https://www.britannica.com/topic/whistleblower> (Letöltés ideje: 2024.02.13.)

⁷¹ ACKERMAN, S. és ROBERTS, D.: *Obama presents NSA reforms with plan to end government storage of call data*. The Guardian Online 2014., <http://www.theguardian.com/world/2014/jan/17/obama-nsa-reforms-end-storage-americans-call-data> (Letöltés ideje: 2024.02.12.)

⁷² <https://www.congress.gov/bill/114th-congress/house-bill/2048/text/pl?overview=closed> (Letöltés ideje: 2024.02.12.)

Egyesült Államok technikai adatgyűjtést végrehajtó szolgálatát, az NSA-t⁷³ érintették, azonban végső soron a teljes amerikai nemzetbiztonsági közösségre hatással voltak, mivel korlátozták a titkosszolgálati eszközalkalmazással megszerezhető adatok körét és a célszemélyek kiválasztását, illetve szigorították az ezekhez való hozzáférés feltételeit (pl. szövetséges állam vezető tisztségviselőjével kapcsolatban nem gyűjthető információ, kizárólag bírói jóváhagyás után szerezhetők meg a hanghívások másolatai a telefontársaságoktól).

Egyesült Királyság

A brit szolgálatok közül az értekezés szempontjából releváns SIS⁷⁴ és MI5⁷⁵ jogelődjei egyaránt 1909-ig visszavezethető történelemmel rendelkeznek. A hírszerzési feladatokat ellátó MI6 jogszabályi szintű elismerése a brit kormány részéről 1994-ben történt meg az Intelligence Services Act 1994⁷⁶ törvényben, amelyben az Egyesült Királyság technikai hírszerző szolgálatának⁷⁷ szabályozása is megtörtént. A nevesített időpontig a hírszerző szolgálattal kapcsolatos szabályozás nem volt nyilvános, így az olyan, a nemzetközi jog által támasztott alapkövetelmények, mint az előreláthatóság, a megismerhetőség, az átláthatóság sem érvényesülhettek. Mindezek alapján kijelenthető, hogy az SIS ilyen formában történő létezése már önmagában is alapjog korlátozó volt, hiszen az állam működésének ellenőrzéséhez fűződő közérdek sérült a nyilvánosság ilyen szintű kizárásával. Az SIS két világháború alatti tevékenysége a hagyományos katonai információszerzésre összpontosult, amelynek eredményeképpen például az Enigma rejtjelző eszközök és az azokkal kapcsolatos visszafejtési eljárások eljuttatásra kerültek a szövetséges országokhoz, ahogyan az ezek használatára történő felkészítés végrehajtása és az ezen eszközön felderített információk továbbítása is a szolgálat érdemei között említhetők. A hidegháború idején a SIS a CIA-val közösen tevékenykedett, amelyek a szolgálat 1994-es elismerése után váltottak ki nagyobb társadalmi visszhangot, ekkor azonban már jogi szabályozási eredményekkel lehetett alátámasztani a szervezet reformja iránti politikai szándékot.

⁷³ National Security Agency – Nemzeti Biztonsági Ügynökség

⁷⁴ Secret Intelligence Service – Titkos Hírszerző Szolgálat (hivatalos nevén MI6 – Military Intelligence, Section 6, azaz Katonai Hírszerzés, 6-os részleg), amely a brit hírszerző feladatok ellátására létrehozott nemzetbiztonsági szolgálat.

⁷⁵ Security Service – Biztonsági Szolgálat (hivatalos nevén MI5 – Military Intelligence, Section 5, azaz Katonai Hírszerzés, 5-ös részleg), amely a brit elhárító feladatok végrehajtására létrehozott nemzetbiztonsági szolgálat.

⁷⁶ <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1994/13/contents> (Letöltés ideje: 2024.02.13.)

⁷⁷ Government Communications Headquarters - GCHQ

Ebben az időszakban került létrehozásra a parlament Hírszerzési és Biztonsági Bizottsága, amely a civil kontrollt volt hivatott garantálni. Az 1994-es jogszabály részletes előírásai – úgymint az egyes titkosszolgálati eszközök és módszerek, továbbá az ezek engedélyezésére, jóváhagyására jogosult vezetők – a kormányzat és a szolgálat felsővezetői által tett nyilatkozatok alapján már 1953 óta az akkor még titkos szabályozás részét képezték. A SIS az elhíresült Cambridge Five⁷⁸ ügyet kivéve nem került nyilvános botrányok miatt kereszttűzbe, azonban kisebb, a szolgálat napi életére hatást tevő események emellett is bekövetkeztek.⁷⁹

Az MI5 brit elhárító szolgálat érvényben lévő szabályozása az 1989. évi Security Service Act⁸⁰-ben történt meg. A szervezet alaprendeltetésből adódó feladata a kémelhárítás, az alkotmányos rend védelme, a terrorizmus elleni harc és a brit gazdasági érdekeltségek védelme, amelyen belül a kémelhárítás az, amely dominánsan van jelen az 1909-as alapítástól kezdve napjainkig. A szervezet kiemelt feladata volt az 1970-es évektől kezdődően az Észak-Írország területéről kiinduló, terroristaként és alkotmányellenes mozgalomként azonosított szervezetek elleni tevékenység, ezen belül elsősorban a humán erővel folytatott információszerzés a fenti csoportokkal kapcsolatban, amelyben az ezzel a feladattal rendelkező szervezetek közül élen járt.

Egy korábbi, szakmai körökben sokat emlegetett jogi hiányosság miatt az MI5 csak 1996-ban került felhatalmazásra arra, hogy súlyosnak minősített bűncselekmények esetén a rendelkezésre álló, titkosszolgálati eszközökkel és módszerekkel megszerzett információkkal támogathassa a rendvédelmi szervezetek tevékenységét, mindezt akár a társszervezet kérésére, azok igényei alapján is. Kiemelendő, hogy ezekben az esetekben a törvényességet az MI5 felelőssége biztosítani, mivel a társszervezet nem felelhet mindezért, amit a szolgálat saját hatáskörben végrehajt, ők csupán a megszerzendő információk körét képesek meghatározni, annak megszerzési módját nem.

⁷⁸ Confessions from the Cambridge Five: a file release from MI5, <https://blog.nationalarchives.gov.uk/confessions-from-the-cambridge-five/>, (Letöltés ideje: 2025. 03. 04.)

⁷⁹ Ilyen volt a Hutton vizsgálat, amely során egy ENSZ biológiai hadviselés szakértő halálával kapcsolatban felmerült a gyanú a szervezet érintettségére.

⁸⁰ <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1989/5/contents> (Letöltés ideje: 2024.02.13.)

Az MI5-val kapcsolatban 2015-ben került nyilvánosságra, hogy az 1984-es Telecommunications Act⁸¹-re hivatkozva 2001. szeptember 11. kapcsán készletező jellegű információszerzéssel gyűjtötték össze a hazai és külföldi telekommunikációs eseményeket, beleértve a metaadatokat és a beszélgetések tartalmát is. A szolgálat ezeket háromfokozatú skálán a teljesség szempontjából értékelve megtartotta, még abban az esetben is, ha azok azonosításra alkalmatlan, konkrét személyhez nem köthető adatokat tartalmaztak. Mindennek eredményeképpen a 2016-os Investigatory Powers Act⁸² törvénycsomagban a törvényhozás megtiltotta ezt a gyakorlatot.

Németország

A Németországban elhárító szolgálatként működő BfV⁸³ vizsgálódásunk szempontjából releváns története 1920-ig, a Weimar-i Köztársaság idejéig vezethető vissza. A Weimar-i alkotmány⁸⁴ a biztonság garantálásának elnöki feladatairól rendelkező fejezete⁸⁵ felhatalmazást ad a nemzeti értékek és a biztonság védelme érdekében az alapvető jogok egy részének időszakos felfüggesztésére.

A BfV elődjének tekinthető hivatal a hivatkozott szakasz felhatalmazása alapján került létrehozásra, amely tehát a fenti módon, alkotmányos alapokon jött létre. A BfV tényleges szervezetszerű létrejötte – a II. világháborús szervezeti rendjétől történő elhatárolódás mellett – a rendezési időszakra, 1950-re tehető, amikor a Németországi Szövetségi Köztársaság törvényhozása megalkotta a Szövetség és a szövetségi államok együttműködésének szabályairól szóló törvényt.⁸⁶ A kor biztonságpolitikai közegének és gondolkodásmódjának megfelelően a BfV elsődleges feladataként a kémelhárítás és a szabotázs elhárítás került meghatározásra, amelyek végrehajtása érdekében a szervezet az alapjogokat arányosan korlátozó eszközalkalmazásra került felhatalmazásra.

⁸¹ <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1984/12/contents> (Letöltés ideje: 2024.02.13.)

⁸² <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2016/25/contents/enacted> (Letöltés ideje: 2024.02.13.)

⁸³ Bundesamt für Verfassungsschutz – Szövetségi Alkotmányvédelmi Hivatal

⁸⁴ <https://web.archive.org/web/20050308140018/http://web.jjay.cuny.edu/~jobrien/reference/ob13.html> (Letöltés ideje: 2024.02.13.)

⁸⁵ Article 48.

⁸⁶ Act Regulating the Cooperation between the Federation and the Federal States in Matters Relating to the Protection of the Constitution (BVerfSchG), https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3057490 (Letöltés ideje: 2024.02.13.)

A szervezet működési környezetére ható tényezők közé sorolhatók a Kurd Munkáspárt 1998-as tüntetése, a 9/11-es terrorcselekményekkel kapcsolatos információk felderítésének elmaradása és a szélsőjobboldali szervezetek újbóli megerősödése, amelyek miatt a titkos információgyűjtésre vonatkozó szabályok ugyan nem változtak, azonban a törvényalkotó folyamatosan erősítette a BfV felett gyakorolt civil felügyeleti szervezetek jogait és szélesítette a betekintési jogosultsággal rendelkező személyek körét, főként a Bundestag illetékes bizottságáét.

Hírszerzési oldalon a BND⁸⁷, mint a nyugati szövetségi rendszernek az ellenérdekelt féllel közvetlen földrajzi és etnikai kapcsolatban lévő nemzetbiztonsági szolgálata, az 1956-os hivatalos alapításától kezdve a CIA által szorosan felügyelt szervezetként látta el a Németországi Szövetségi Köztársaság és a NATO hírigényébe tartozó információszerző tevékenységet. A szolgálat történelme számos közvéleményt megbotránkoztató eseménnyel terhelt, így: volt náci felvétele és foglalkoztatása a szervezetenél⁸⁸, a müncheni olimpia során elkövetett terrorcselekmény megelőzésével kapcsolatos kudarcok, az 1990-es évek újságírói megfigyelései annak érdekében, hogy informátoraikat felfedjék.

Mindezeken felül a Snowden-botrány kivizsgálása során a BND vonatkozásában megállapításra került, hogy együttműködött az amerikai szolgálatokkal a telekommunikációs metaadatok tömeges gyűjtésében és megosztásában. Az ezek után következő jogszabályváltoztatások szakmailag is értékelhető módon követték le a fenti botrányokat, az 1970-es években szélesítették a szervezet jogköreit a terrorcselekmények megelőzésére, az 1990-es években a Kancellária parancsban tiltotta meg a BND számára újságírók megfigyelését, a tömeges adatgyűjtések kapcsán pedig – mivel a parlamenti vizsgálóbizottság megállapította, hogy azok külföldi eredetűek és nem jogsértőek – a nemzetközi együttműködésben felhasználható adatok körét szűkítették és az átadás engedélyezési szintjét növelték.

⁸⁷ Bundesnachrichtendienst – Szövetségi Hírszerző Szolgálat

⁸⁸ A The Independent 2018. június 29-i cikke alapján 100 volt náci szolgált a szervezetenél. Lásd. még WOLF, Thomas: *The origins of the BND and "official history" in Germany*. Selected Lectures of the German Historical Institute Moscow, 2020.

Környező országok

A Magyarországgal lakosságuk és titkosszolgálataik számát és azok állományát tekintve összemérhető környező országok nemzetbiztonsági szolgálatainak nagy nyilvánosságot kapott botrányai további eligazodást nyújthatnak a társadalmi megítélés kérdéseiben. Szlovénia és Horvátország tekintetében jelentősebb titkosszolgálati botrány ezen országok fennállása alatt nem volt, ahogyan a lejjebb ismertetett további szomszédos országok mind katonai elhárító, mind katonai hírszerző szolgálatára ugyanez mondható el. A katonai titkosszolgálatok részben érintettek voltak ugyan olyan nagy nyilvánosságot kapott eseményekben, amelyek kémkedéssel összefüggőek, azonban ezek is főként abban nyilvánultak meg, hogy felelősségi területükön ellenérdekelt szolgálatok működtettek különböző humán hálózatokat vagy támadtak számítástechnikai infrastruktúrát. Mindezek nyomán ugyanakkor jogszabálmódosításokra érdemben nem került sor és a társadalomban sem váltottak ki komolyabb hatást.

A szlovák titkosszolgálati botrányok változatos képet mutatnak, kezdve az államfő fiának SIS⁸⁹ által történt 1995-ös elrablásától, a SIS és az NBÚ⁹⁰ támogatta bűnszervezeteken át a VS⁹¹ által felderített, 2013-2022. között működő orosz kémhálózattal, amelyben védelmi minisztériumi és titkosszolgálati munkatársak is érintettek voltak. Ez utóbbi ügyvel kapcsolatban érdekes fordulat, hogy a 2024-ben felállt új kabinet a botrányok ellenére a büntetési tételek és az elévülési idők rövidítését javasolta, amelyet azzal indokoltak, hogy az előző kormány visszaélt a büntetőjog eszközeivel ezekben az ügyekben. A szlovák titkosszolgálati botrányok nyomán rendre általánossá váltak az átláthatóság és az elszámoltathatóság iránti társadalmi igények, amelyek több esetben tüntetések formájában is megjelentek. Ausztria tekintetében a 2018-ban kirobbant BVT⁹²-botrányban felmerült, hogy a hivatal több munkatársa orosz befolyás alatt állhat. A lefolytatott vizsgálat eredményeképpen büntetőeljárásokat indítottak az érintett személyek ellen, a BVT-t átszervezték, új neve DSN⁹³ lett, és a parlament szigorúbb átláthatósági és ellenőrzési mechanizmust vezetett be a titkosszolgálatok vonatkozásában. A BVT és a jogutód szervezet, a DSN műveleti tisztjeként szolgáló Egisto Ott-tal összefüggésben 2024-ben került felderítésre, hogy évekig az orosz hírszerzésnek dolgozott ügynökként, ezalatt különböző minősített és érzékeny adatokat

⁸⁹ Szlovák Információs Szolgálat (polgári hírszerző szolgálat)

⁹⁰ Nemzeti Biztonsági Hivatal (művelettámogató nemzetbiztonsági szolgálat)

⁹¹ Katonai Hírszerzés (katonai elhárító és hírszerző szolgálat)

⁹² Szövetségi és Alkotmányvédelmi Terrorelhárítási Hivatal (polgári elhárító szolgálat)

⁹³ Direktion Staatsschutz und Nachrichtendienst – Állambiztonsági és Hírszerzési Igazgatóság

továbbított számukra. Az esettel összefüggésben ismét felmerült az átláthatósági és ellenőrzési jogszabályok szigorítása, azonban ez nem valósult meg. Szerbiában az orosz titkosszolgálatok erős befolyásán és feltehető aktív jelenlétén túl az időről időre megfogalmazódó korrupciós vádak jellemzőek. Nagyobb visszhangot az 1990-es években a Szerb Állambiztonsági Szolgálat (RDB) és a Vörössapkás Osztág⁹⁴ (JSO) által elkövetett merényletek váltottak ki, amelyek következményeként a szolgálatok teljes átszervezése történt meg. Mindemellett a regnáló politikai vezetés rendre megfogalmazza a kormányellenes tüntetések kapcsán azt, hogy azokat külföldről finanszírozzák és hátterükben külföldi titkosszolgálati törekvések állnak, azonban jogszabályváltoztatásra ezekkel összefüggésben nem került sor.

Románia tekintetében az utóbbi időben is több, nagy társadalmi felháborodást kiváltó eset került napvilágra. Ilyenek voltak a titkosszolgálatok jogköreit 2022-ben szélesíteni kívánó kormánypárti törekvések, amelyek eredményeképpen a szolgálatok ellenőrizetlenül folytathattak volna gazdasági tevékenységet. 2023-ban az SRI⁹⁵ által megszerzett információkkal politikusokat zsaroltak és a nyomozási anyagok manipulálása révén befolyásolták az igazságszolgáltatást. A szakértők szerint a titkosszolgálatok közvetlenül befolyásolták a politikai döntéseket és a korrupciót is elősegítették. Florian Coldea az SRI volt igazgatóhelyettese 2024-ben került vád alá más korrupciós bűncselekmények miatt, mivel kapcsolati rendszerét kihasználva próbálta meg egy nyomozás kimenetelét befolyásolni. A botrányok után felmerült az igény a titkosszolgálatok tevékenységének átfogóbb szabályozására és transzparenssebbé tételére, azonban ez napjainkig sem valósult meg. Ukrajnában a háborús konfliktus kezdete óta a különböző orosz kémhálózatok felderítése előtérbe került, amelynek eredményeképpen számos illet számoltak fel.⁹⁶ Ezek mellett gyakoriak a titkosszolgálatokat érintő korrupciós botrányok és a különböző politikai manipulációk is, azonban a háború miatt a szolgálatokat és azok tevékenységét érintő jogszabályváltoztatások csak a büntetési tételek szigorítására irányulnak. Az ukrán vezetés a hatékonyság növelését és sok esetben a tevékenység törvényesebbé tételét nem jogszabályváltoztatásokon keresztül és nem struktúra váltásokkal, hanem személycserékkel próbálja végrehajtani.

⁹⁴ A szerb állambiztonsági szervek kommandó alakulata.

⁹⁵ Román Hírszerző Szolgálat (polgári elhárító szolgálat)

⁹⁶ Pl. Dmitro Kozjura ezredes letartóztatása, aki az SBU terrorelhárítási központjának vezetője volt és orosz kémként tevékenykedett.

1.2.2. Nemzetközi szabályozási trendek

A demokratikus országokban a fentiekből is levezethető módon állapítható meg, hogy a nemzetbiztonsági szolgálatokat érintő jogsértési kérdések felmerülése esetén az állam természetes válaszreakciója a jogkörök korlátozása, vagy a felügyelet és ellenőrzés megerősítésével annak jövőbeni kizárása. A BND által újságírók irányába is folytatott ellenőrző tevékenységre adott jogi válasz az újságírók személyi hatály alól való teljes kizárása volt – azóta újságírókat csak különleges engedéllyel lehet ellenőrizni –, amely kidolgozásakor a jogalkotó nem vette figyelembe kellő súllyal, hogy e személyek függetlenül hivatásuktól is hordozhatnak kockázatokat, amelyeket vizsgálni szükséges. Mindenesetre a szabályozás azt a rövidtávú politikai célt elérte, hogy a jogsértés közfelháborodást okozó módon ne ismétlődhessen meg. A Snowden-botránnal összefüggésben megfigyelhető válaszreakció az Amerikai Egyesült Államok esetében – a szakmaiság megtartása és a nyilvánosság megnyugtató céljával – az amerikai állampolgárok tömeges megfigyelésének tiltásában, míg Németországban a nemzetközi viszonylatban a partnerszolgálatokkal⁹⁷ való információmegosztás szűkítésében és az engedélyezési szintek növelésében realizálódott. Nagy-Britanniában ezen ügy kapcsán a tömeges megfigyelések teljes mértékben történő betiltását hajtották végre.

Más szempontból vizsgálva, a nemzetbiztonsági tevékenység hatékonyságával kapcsolatos társadalmi felháborodás esetében – ahogyan az a 2001. szeptember 11-i terrortámadásokat követően is látható volt – az állami válaszreakció a jogkorlátozási felhatalmazás bővítése, amellyel összefüggésben szintén tetten érhető volt – kiemelten az Amerikai Egyesült Államokban a Patriot Act-tel kapcsolatban – a rövidtávú politikai haszon elérése érdekében végrehajtott gyors jogalkotás negatív hatása, amely a későbbi túlkapásokként megítélt botrányok kialakulásához vezetett.

Magyarországon az utóbbi évek legnagyobb botrányt kiváltó esete a Pegasus-ügy volt, amelynek során az a gyanú merült fel a hazai nemzetbiztonsági szolgálatokkal kapcsolatban, hogy törvénytelenül hajtották végre több száz ember megfigyelését és lehallgatását a mobiltelefonjukra telepített izraeli szoftverrel. A Nemzeti Adatvédelmi és Információszabadság

⁹⁷ Olyan külföldi nemzetbiztonsági szolgálat, amellyel hivatalos kapcsolat került kialakításra, amely általában együttműködési megállapodás aláírásával, abban szabályozott módon lehetővé teszi az információcserét és alacsonyabb vezetői szinten is a szakmai találkozók végrehajtását.

Hatóság által nyilvánosságra hozott jelentés alapján⁹⁸ visszaélés a nemzetbiztonsági tevékenység során nem történt, azokat minden esetben a megfelelő engedély birtokában végezték a szolgálatok, ugyanakkor a – feltehetőleg a gyártótól – kiszivárgott, neveket és telefonszámokat tartalmazó lista miatt további eljárások indultak adatvédelmi szabálytalanságok és kémkedés gyanúja miatt, jogalkotási eszközök alkalmazása viszont nem volt indokolt.

Az utóbbi idők szabályozási trendjei tekintetében megállapítható tehát, hogy az állam a nemzetbiztonsági szolgálatok – nem feltétlenül jogszabálysértő, de – a társadalmi megítélés szempontjából túlkapásnak vélt tevékenységére korlátozó intézkedések bevezetésével reagál, amely néhány esetben a szakmai feladatvégrehajtást negatívan befolyásolja.

1.2.3. A nemzetközi együttműködés kérdései

A nemzetbiztonsági szolgálatok nemzetközi együttműködései tekintetében az utóbbi évek domináns területei a globális terrorizmus és a határokon átnyúló szervezett bűnözés elleni harc voltak, amelyek mellett az orosz-ukrán háború és a közel-keleti válság miatt valószínűleg felerősödött az azokkal kapcsolatos hírszerzési és kémelhárítási információcseré is. E kettő terület összefonódása mára már alapvetése a nemzetbiztonsági tevékenységnek, ahogyan az is, hogy a sikeres ellentevékenység kiemelten a rendvédelmi szervezetekkel, de sok esetben az államigazgatás más szervezeteivel történő együttműködés nagyfokú koordinációját kívánja meg.

Mindez ugyanakkor nem jelenti a nemzetbiztonsági tevékenység internacionalizálódását, hiszen a nemzeti érdekek az említett kettő területen kívül összeütközésben állhatnak egymással országok vagy akár szövetségi rendszerek között is. Pillanatnyi érdekszövetségek a nemzetbiztonsági szolgálatok együttműködésében a politikai fősodor mentén kialakulhatnak, azonban tipikusan a gazdasági érdekek érvényesítésére és a nemzetközi politikai közeggel kapcsolatos információszerző tevékenységre irányuló

⁹⁸ <https://www.naih.hu/adatvedelmi-jelentesek/file/486-jelentes-a-nemzeti-adatvedelmi-es-informacioszabadsag-hatosag-hivatalbol-inditott-vizsgalatanak-megallapitasai-a-pegasus-kemsoftver-magyarorszagon-torteno-alkalmazasaval-osszefuggesben>, (Letöltés ideje: 2025. 03. 25.).

titkosszolgálati tevékenység olyan határterületet jelent, amelyek az egyes államok jogos érdekei védelmében tabuként kerülnek kezelésre. Mindezek ellenére az egyre szélesebb felhatalmazással rendelkező nemzetközi szervezetek tevékenysége mellett is az államok felelősségi, szervezési és végrehajtási szerepe megmarad, mivel az erőszak korábbiaknak megfelelő értelmezéséből adódóan annak kizárólagos birtokosai, így a nemzetbiztonsági érdek érvényesítésének kizárólagos letéteményesei is, az abból következő eszközalkalmazás egyedüli feljogosított alkalmazói.

Mindez igaz a NATO Szövetséges Elhárító Parancsnoksága⁹⁹ – amely a hozzájáruló államok által biztosított képességek birtokában, de hatásköre tekintetében függetlenül a nemzetek szolgálatainak felhatalmazásától – és a NATO Hírszerző Testülete¹⁰⁰ által irányított tevékenységek mellett is, mivel a nemzeti érdek védelme és érvényesítése továbbra is nemzeti felelősségi körbe tartozik. A NATO szervezetek szakmai hatékonyságának növekedése vagy csökkenése függhet ugyan a hozzájáruló nemzetek akaratától és attól, hogy a delegáltak tevékenységét megfelelően koordinálja e, de sosem az egyes államok érdekeire, hanem a szövetség védelmére fókuszál.

A nemzetbiztonsági szolgálatokról általánosságban megállapítható, hogy döntően a korábban részletezett alapjogkorlátozási lehetőségek mentén kapják felhatalmazásukat. A rájuk vonatkozó jogszabályok hierarchiája logikailag eltérő lehet ugyan¹⁰¹, azonban ezen eltérés ellenére visszavezethetők a magánélettel kapcsolatos jogkorlátozásokra, azon belül a beavatkozás mértéke szerinti enyhébb és erősebb eszközök alkalmazásának differenciálására.

Az enyhébb jogkorlátozó eszközök közé sorolhatók az adatok, metaadatok, tények megismerésére irányuló eljárások, amelyek engedélyezése alacsonyabb szinten, általában a nemzetbiztonsági szervezeten belül történik. Az erősebb eszközök, mint például a magánlakásban elhangzottak, leírtak, történetek felderítése a nemzetbiztonsági szervezettől független személy (bíró, miniszter) engedélyével alkalmazhatók.

⁹⁹ NATO Allied Command Conunter-Intelligence – ACCI.

¹⁰⁰ NATO Intelligence Board – NIB.

¹⁰¹ Bár az egyes államok tipikusan törvényi szinten rendelkeznek a titkosszolgálati tevékenység tartalmáról, valamint a szolgálatok alapításáról, a magyar példával szemben – amely esetében egy törvényben szabályozott valamennyi szolgálat tevékenysége – az angolszász országokban és Németországban többnyire különböző jogszabályokkal alapítják az egyes szervezeteket és ezektől elkülönülten szabályozzák az egyes nemzetbiztonsági funkciókat (kémelhárítás, terrorizmus elleni tevékenység, tömeges lehallgatásra vonatkozó tiltás, stb.).

Az enyhébb eszközök rendszerezhetők a személyes és különleges személyes adatok megszerzésére irányuló tevékenységek (adatbázisokból, nyilvántartásokból történő információkérés), a magánélet és azon belül a kommunikáció felderítése (nyilvános helyen történtek figyelése, más személlyel folytatott kapcsolat vagy kommunikáció tényének megismerése), fedőokmány és fedőintézmény, egészségkárosodást nem okozó csapda alkalmazása, továbbá mindezek információs rendszer létrehozásával történő adatbázisba szervezése mentén. Az erősebb jogkorlátozó eszközök a magánlakásban elhangzott beszélgetések különböző formái, az elektronikus és az írott kommunikáció konkrét tartalmának megismerésére és szükség esetén rögzítésére irányulnak, továbbá e helyen a fennálló körülmények és bekövetkezett cselekmények megismerésére és dokumentálására.

Nemzetközi viszonylatban is kiemelendő a nemzetbiztonsági tevékenység kapcsán, hogy az elhárítandó veszéllyel és az érvényesítendő nemzetbiztonsági érdekekkel párhuzamosan megjelenő igény a tevékenység titkos vagy leplezett végrehajtása, amely az annak megismerésére jogosulatlan¹⁰² tudta nélkül zajlik. Ilyen formán a tevékenység tartalma jellemzően minősített adatot képez, mivel annak jogosulatlan által történő megismerése hátráltatná a tevékenység sikeres végrehajtását.

A nemzetbiztonsági szolgálatok viszonylatában a nyilvánosságra került jogszerűtlenségek, a társadalom széles rétegeinek figyelmét felkeltő esetek mellett is kevés szó esik – és tudományos körökben is kevésbé feszegetett témák – a külföldön végrehajtott tevékenységgel kapcsolatos jogszerűségi kérdések és a nemzetbiztonsági szempontú érdekérvényesítés.¹⁰³

A szférával kapcsolatos titkosság helyütt már csak azért is tetten érhető, mivel az államoknak nincs joghatósága más államok területe felett, ezért joggal merül fel a kérdés, hogy mi alapján végeznek bármilyen tevékenységet külföldön. Mindez az elhárítás és a hírszerzés jogi szabályozásának egyik kardinális pontja, mindamellett, hogy nemzetközi

¹⁰² Röviden összefoglalva elmondható, hogy jogosulatlan a megismerésre az, aki az ügyben való aktív közreműködésre nem kötelezett, vezetői-, irányítói- vagy felügyeleti és ellenőrzési funkciót nem gyakorol. A tevékenység tartalma tehát nem nyilvános, vagy közérdekből nyilvános adat, különösen nem a tevékenység alanya, a célszemély részére.

¹⁰³ BABOS (2022) 40. oldal.

megállapodások¹⁰⁴ lehetővé tehetik mindezt, azonban a tevékenység természetéből fakadóan jellemzően a célsország – ahol a tevékenységet végzik – érdekei sérülnek. Mindezek mellett ugyanakkor a világon minden országnak érdeke az, hogy rendelkezzen a más államokkal kapcsolatos politikai-, gazdasági-, társadalmi-, technológiai- és katonai információval – különösen a nyíltan el nem érhetőekkel –, hiszen ez információs fölényt biztosít, amely végső soron az adott nemzet fennmaradásának elősegítését és a nemzeti érdekek védelmét jelenti.¹⁰⁵

1.3. A katonai nemzetbiztonsági szolgálatok sajátosságai

A nemzetbiztonsági érdekek biztosításának kiemelt területe a katonai feladatok végrehajtása, mivel az annak tartalmába – a hazai szabályozásban is megjelenített módon – beleértendő *területi épség megóvása* egyértelműen az ország fegyveres védelmére létrehozott szervezethez köthető. A nemzetbiztonsági érdek fogalmkörébe tartozó másik, a *függetlenség biztosítására* irányuló célkitűzések tekintetében szintén szorosan a fegyveres szervezetek feladatrendszerével azonosítható feladatok tartoznak.¹⁰⁶

A területi épség és a függetlenség biztosítására való felkészülés, továbbá a védelmi tervek elkészítése – különösen napjainkban – a haderőnek az ellenségről rendelkezésre álló információkkal való ellátásával biztosítható. A területi épség védelme tekintetében a szervezet, a technikai információk, az alkalmazott harceljárások és a konkrét tervek megszerzése olyan – már a béke időszakában – biztosítandó folyamatos feladat, amely azok védettsége miatt titkosszolgálati eszközalkalmazást kíván. Mindezen információkat a katonai területre specializálódott katonai hírszerzés képes biztosítani, és az ellenség ugyanilyen tevékenységére a katonai elhárítás tud megfelelő, preventív választ adni.

A függetlenség biztosítása kapcsán szintén megállapítható, hogy az azzal összefüggésben folytatott felderítő tevékenységben szükséges a titkosszolgálati eszközalkalmazás, hiszen már a béke időszakában is az ezzel kapcsolatos veszély

¹⁰⁴ Ahogyan azt láttuk az afganisztáni és az iraki válságkezelési műveletekben is, ahol az újjáépülő államszervezet mellett működő tanácsadók a fogadó állam felhatalmazásával végeztek titkosszolgálati tevékenységet. Ugyancsak példaként említhetők a külföldön összekötő iroda keretein belül működő hírszerző szervezetek, amelyek bár nem végezhetnek a nemzetbiztonsági tevékenység eszközrendszerének teljes spektrumán műveleti tevékenységet, ugyanakkor kétoldalú megállapodásban szabályozott mértékben igen.

¹⁰⁵ BABOS (2022) 40. oldal.

¹⁰⁶ BABOS (2020) 112-113. oldal.

megnyilvánulása éppen természetéből adódóan leplezett vagy titkos módon jelenik meg. Jog- és államelméleti szempontból vizsgálva a katonai elhárító és a katonai hírszerző szakág tevékenységét, megállapítható, hogy azok a nemzetbiztonsági érdekek védelme céljából az emberek alapvető jogait a háború elkerülése vagy megnyerése által védik, mivel azok lényeges tartalmát, az életet, az emberi méltóságot óvják. Mindezek elérése érdekében az állam széleskörű jogkorlátozásra lehetőséget adó felhatalmazást ad a szolgálatok részére, amelyek titkosszolgálati eszközalkalmazással információszerző, elhárító és befolyásoló tevékenységet végeznek. A katonai nemzetbiztonsági szolgálatok a polgári szolgálatokhoz képest eltérő jogosultságokkal nem rendelkeznek, ugyanakkor az értekezés további részében bemutatásra kerülő módon – működési környezetük sajátosságaiból adódóan – koncentráltabb eszközalkalmazásra képesek. A katonai hírszerzés feladatai esetében elmondható, hogy a potenciális ellenség haderejéről megszerzett információk fontos összetevői a saját haderőfejlesztés kulcsterületei kijelölésének, így azok évekkel előre determinálják az ilyen irányú tevékenységet. A katonai elhárítással kapcsolatban megállapítható, hogy mivel az információk védelmének sikerességén emberéletek múlnak, és általánosságban a haderőn belüli információk minősített vagy nem nyilvános adatok, ezért a szakág tevékenységének sikeressége az illetéktelen hozzáférés teljes megakadályozásával azonosítható.

1.3.1. A katonai nemzetbiztonság hadtudományi értelmezése

A katonai nemzetbiztonsági tevékenység és a hadtudomány kapcsolatának vizsgálata a katonai tevékenység kapcsolódó jellemzőinek meghatározásán és annak titkosszolgálati leképezésén keresztül valósítható meg. A fogalomra vonatkozó hazai szakirodalmi meghatározása szerint, amely egyrészt a Magyar Tudományos Akadémia Hadtudományi Bizottsága és Köztestületi Tagsága 2007-ben megrendezett II. Tudományos Konferenciáján, másrészt a Magyar Hadtudományi Társaság állásfoglalásán alapszik, a hadtudomány „a nemzetközi és nemzeti biztonságot fenyegető kihívások és veszélyek ellen alkalmazott katonai erők és eszközök sikerét meghatározó elméleti tételek és tapasztalatok ismeretrendszere.”¹⁰⁷

¹⁰⁷ KŐSZEGVÁRI Tibor: *A hadtudomány mai problémái, területei és új fogalma*. Hadtudomány XVII. évfolyam 1. szám, Magyar Hadtudományi Társaság, Budapest, 2007.

A nemzetközi szakirodalmat tekintve a hadtudomány leginkább elterjedt fogalma szerint „a katonai folyamatok, szervezetek és szokások, a háború és a hadviselés tudománya, a szervezett erő alkalmazásának elmélete és gyakorlata”¹⁰⁸. E meghatározás lényegét tekintve abban tér el a hazai fogalomtól, hogy nem tartalmazza explicit módon a hadtudomány vizsgálódásának célját, tehát a megelőzendő, elhárítandó objektumot, a veszélyt. Az idézett szerző gondolatmenete szerint tehát a háború a katonai tevékenységek céljának¹⁰⁹ tekinthető, amely több ponton vitatható, különösen a napjainkban azonosítható módon jelen lévő hibrid hadviselés és állam által irányított befolyásolás¹¹⁰ szempontrendszerét is figyelembe véve.

A fenti fogalomszintű vizsgálódáson túl a hadtudomány napjainkat jellemző fő problémáit Gőcze István foglalta össze, amely alapján „a 20. század végének kérdései:

- milyen garanciákat tud adni a hadsereg a béke megőrzése érdekében?
- milyen legyen a fegyveres erők szerepe a mai biztonság értelmezésében?
- ha a megoldás nem a totális fegyveres harc, hogyan kell megelőzni, kezelni a különböző politikai-katonai konfliktusokat?
- mit kell tenni a békemegőrzés, békeellenőrzés, békekikényszerítés során önállóan vagy a szövetségesekkel együttműködésben?
- mindezen gyökeresen új feladatok megoldásához milyen fegyveres erőket kell szervezni?
- hogyan kell a hadsereget az új típusú feladatokra kiképezni, felkészíteni?
- mindezt hogyan kell összehangolni azzal a ma még nem kizárható fenyegetéssel, amit egy esetleges regionális vagy világháború jelent vagy jelenthet?”¹¹¹

Mindezen kérdések vonatkozásában – áttekintve a jelenlegi hazai és nemzetközi szabályozást – megállapítható, hogy az azokra adandó válaszok többsége a katonai elhárítás és a katonai hírszerzés feladatainak megfeleltethetők. Különösen igaz ez a fegyveres erők felkészülési időszakára, a békére, amikor a haderők mind strukturális, haditechnikai, kiképzési, mind hadiipari és hadigazdasági fejlesztése a leginkább tervezhető és végrehajtható.

¹⁰⁸ PIEHLER G. Kurt szerk.: *Encyclopedia of Military Science*. Sage Publications, Los Angeles, 2013. 880. oldal.

¹⁰⁹ PIEHLER (2013) 120-121. oldal.

¹¹⁰ KOVÁCS Krisztián: *A befolyásolás szerepe a modern hadviselésben*. Felderítő Szemle XVII. 3. szám, KNBSZ, Budapest, 2018.

¹¹¹ GŐCZE István: *A tudományelmélet és kutatómódszertan alapjai*. ZMNE KLHTK Katonai Stratégiai Tanszék, Budapest, 2010., 34. oldal.

Mindez azt is jelenti, hogy elsősorban hírszerzési oldalról biztosítani szükséges a katonai felsővezetés és a szakpolitika részére mindazon információkat, amelyek a kialakult ellenségképnek megfelelően meghatározhatják a haderőfejlesztés irányát. Mindemellett ugyanakkor konkrét ellenségkép megléte nélkül is elengedhetetlen azon – elsősorban külföldi eredetű – információk megszerzése, amelyek hosszútávon determinálják a hadviselés karakterisztikáját, ideértve az éppen folyó fegyveres konfliktusokat, továbbá a biztonságpolitika azon dimenzióit, amelyek hatást gyakorolhatnak a későbbi tevékenységre. Mindezen információk megszerzése a hírszerzés tájékoztató tevékenységében realizálódik.¹¹² Az elhárítás szempontjából egyértelműen kiemelt területként jelentkezik a fent ismertetett hírszerzési feladatok sikeres végrehajtásának megakadályozása a saját erők védelme érdekében. A katonai elhárítás a hadtudomány XX. század végi kérdéseinek előkészítő és későbbi gyakorlati végrehajtásában a honvédelmet érintő kormányzati- és katonai felsővezetői döntések, a hadiipari és haditechnikai fejlesztések, valamint a személyi állomány nemzetbiztonsági szempontú védelme tekintetében végzett előkészítő tevékenységgel járult hozzá a nemzeti érdek, azon belül a honvédelmi érdek érvényesítéséhez.

Szintén Gőcze István tanulmányából kiindulva a 21. századi kihívások kérdésköre:

- a konfliktusok teljes spektrumának vizsgálata;
- az államok közötti, az állami szint alatti és az államhatárokon átnyúló új hadviselési formák kutatása;
- az új hadviselési formák közötti átjárhatóságok, átfedések, összekapcsolódások feltárása;
- multinacionális katonai műveletek bonyolult körülményeinek tanulmányozása;
- a szimmetrikus és az aszimmetrikus fenyegetések egyidejű, komplex kezelésének problematikája;
- fontos feladat, hogy vizsgálni kell a konfliktusok és a háborúk kapcsolatát a társadalommal, a világgal;
- értékelni kell a konfliktusok konvergenciáját;
- vizsgálni kell a haderőnek a konfliktus teljes spektrumában történő alkalmazásának fejlesztési kérdéseit.”¹¹³

¹¹² Ide értve a kormányzati tájékoztató tevékenység katonai vonatkozásait is, amelyek alapjaiban határozzák meg egy adott ország biztonságpolitikai, honvédelmi és rendvédelmi vonatkozású döntéseit.

¹¹³ GŐCZE (2010) 35. oldal.

A hadtudomány napjainkat érintő kérdéskörei tekintetében megállapítható, hogy azok vonatkozásában a katonai nemzetbiztonsági tevékenység szintén érintett, sőt a hadviselés jelenleg tapasztalható átalakulása mentén a szolgálatoknak át kell értékelniük súlyterületeiket, folyamatosan fejlődniük és fejleszteniük kell képességeiket, amely immár nem csak a titkosszolgálatok egymással szembeni versengése, hanem új szereplőként a civil szféra felhajtó ereje által is katalizáltan, eddig nem látott ütemben változik.¹¹⁴

A katonai nemzetbiztonság és a hadtudomány viszonyrendszerében a technológiai fejlődés tekintetében elmondható, hogy – mivel a napjaink hadtudásai¹¹⁵ által korábban megállapított tendencia, amely szerint a technológiai fejlődés a hadviselés és a haderők transzformációjának továbbra is katalizátora – az együttműködés és a közös kutatás, gyakorlati végrehajtás szükségszerű az előrelépés biztosításához. A hazai jogszabályi környezetben mindennek alapjai számos helyen fellelhetők¹¹⁶, amelyek alapján a katonai nemzetbiztonság szakágai a Honvédelmi Minisztérium és a Honvéd Vezérkar irányába felhatalmazással és kötelezettséggel is bírnak annak tervező munkája elősegítése érdekében, az illetékességbe tartozó megszerzett információk átadására. Jogalkotói szinten tehát megjelent az igény a honvédelmi és a katonai nemzetbiztonsági feladatok összehangolására, amely a fejlődés globalizált hatásából is következően a szakmák és kutatási területek közötti átfedések és az interdiszciplináris együttműködés lehetőségeire, helyenként szükségességére vezethetők vissza. Más területeken a multidiszciplináris kutatások hoznak olyan új eredményeket, amelyek kizárólag az egymástól látszólag távol álló területek együttműködésével érhetők el.

¹¹⁴ Míg korábban a katonai/állami fejlesztések kerültek át a polgári életbe és váltak a piacon is elérhető termékké, addig – különösen az orosz-ukrán konfliktusban látható módon – a civil eszközök, fejlesztések, módszerek kerültek implementálásra a katonai életbe (pl. drónok, a kibertámadások eszközei, egyszerű testkamerák, éjjellátók, stb.).

¹¹⁵ Ennek összefoglalását lásd.: SZENES Zoltán: *Tudomány és korszerű haderő*. Magyar Tudomány 176. évfolyam 2. szám, MTA, Budapest 2015.

¹¹⁶ Nbtv. 6. § A Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat

c) megszerzi, elemzi és továbbítja a kormányzati döntésekhez szükséges, a külföldi eredetű, a biztonságpolitika katonai elemét érintő katonapolitikai, *hadiipari* és katonai információkat;

f) biztosítja a Honvéd Vezérkar hadászati-hadműveleti tervező munkájához szükséges információkat, működteti Magyarország katonai felderítő rendszerét;

g) információkat gyűjt a honvédelmi érdeket veszélyeztető kibertevékenységről és szervezetekről, biztosítja a honvédelemért felelős miniszter által vezetett minisztérium, valamint a Honvéd Vezérkar információvédelmi tervező munkájához szükséges információkat;

o) ellátja a honvédelemért felelős miniszter által vezetett minisztérium és a Magyar Honvédség szervezeteiben folytatott *hadiipari* kutatással, fejlesztéssel, gyártással és kereskedelemmel összefüggő nemzetbiztonsági feladatokat;

9. § A nemzetbiztonsági szolgálatok

a) végzik a feladataik teljesítéséhez szükséges technikai rendszerek, eszközök beszerzését, *kutatását, fejlesztését és az eszközök alkalmazásával kapcsolatos szakmai felkészítést*, mindezek érdekében *együttműködhetnek egymással és más szervekkel*.

Porkoláb Imre¹¹⁷ megfogalmazásában: „Katonai szemszögből nézve nehéz nem észrevenni a haderőnemek, a hírszerző szervezetek, valamint a különböző kormányzati és nem kormányzati szervezetek szorosabb együttműködését, az irreguláris hadviselést vívó különböző formák (gerilla-hadviselés és terrorizmus) összemosódását, és újabban a hagyományos és az irreguláris erők integrált használatát.” Mind a szerző hibrid hadviseléssel kapcsolatos cikke, mind annak folytatása a hibrid hadviselés elleni fellépés vonatkozásában alátámasztja azon integrációs követelményeket, amelyek napjaink konfliktusaiban a nemzetbiztonsági és a honvédelmi terület együttműködésének növelését vonják maguk után.

Az orosz-ukrán konfliktus eddigi tapasztalatai alapján mind az államilag irányított hazai és nemzetközi befolyásolás, mind a harcászati szinten felhasznált információk megszerzése döntő szerepet játszik a válsághelyzet alakításában, ezek egymással való kölcsönhatása pedig megjósolhatatlan, világviszonylatban is érezhető befolyást kelt, amely a nemzetközi közösség tekintetében érezhető világgazdasági hatást is kifejtethet, lokálisan pedig a háború kimenetelét eldöntő katonai támogatások megszerzését vagy elvesztését okozhatja. A katonai nemzetbiztonsági tevékenység kapcsán a működési környezet miatt elengedhetetlen annak hadtudományi szempontú megközelítése, ugyanakkor a hadtudomány más területeinek szakemberei részéről is kiemelt feladat az ezen a területen folytatott kutatások és megszerzett információk megismerése és felhasználása.¹¹⁸

1.4. A nemzetbiztonsági szolgálatok társadalomtudományi kérdései

A hadtudományi szempontú kutatás mellett a nemzetbiztonsági tevékenység társadalomtudományi kérdéseit is széleskörűen vizsgálni szükséges, mivel a titkosszolgálatok működési környezetében beállt változások hatást gyakorolnak a nemzetbiztonsági érdek védelmében és érvényesítésében résztvevő szervezetekre. Az emberi generációk egymástól markánsan eltérő életélményei és munkahelyi attitűdje miatt a nemzetbiztonsági szférában is fel kell készülni az ezzel kapcsolatban szükséges változások időben történő kezelésére, amelyet egy ezt vizsgáló korábbi tanulmány is megállapított „...a generációs különbségekből

¹¹⁷ PORKOLÁB Imre: *A hadviseléssel kapcsolatos elméletek és elvek változása napjaink konfliktusainak tükrében.* Honvédségi Szemle 142. évfolyam 6. szám, Magyar Honvédség, Budapest, 2014., 6. oldal.

¹¹⁸ Ehelyütt ismét példaként említhetők a kibervédelemmel és a hibrid hadviseléssel kapcsolatos információk, hiszen azok mélységi megértéséhez és az ellenintézkedések kidolgozásához szinte kizárólag nem nyilvános forrásból megszerzett adatok és tapasztalatok szükségesek.

elkerülhetetlenül következő jövőbeni változások miatt a titkos felderítésre feljogosított szervezeteknek más választásuk nem lesz, mint hogy előnyükre fordítsák e különbözőségeket és az új nemzedékek tagjai bevonásával, képzésével és belőlük az utánpótlás kinevelésével – lehetőség szerint minél előbb – a fejlődésüket hosszú távon megtervezve, ezen irányokba mozduljanak el.”¹¹⁹

A generációs kérdések a későbbiekben részletesen kifejtésre kerülnek, ehelyütt azonban megjegyzendő, hogy az eltérő attitűdből következő eltérő elvárások miatt a jövőbeni szabályozási környezet is különbözni fog a jelenlegitől. Ezek közül is lényegi változások várhatók a személyi állomány utánpótlása kapcsán meglévő követelményekben, a humán erőforrással végrehajtott információszerzésben és abban, hogy a nemzetbiztonsági szolgálatok zárt közössége mekkora érintkezési felületet alakít ki a társadalommal, mennyire enged betekintést tevékenységébe.

Mindezen várható jövőbeni változások konfliktust fognak generálni a fiatalabb és az idősebb generációk között, ezért a mindenkori vezetésnek ezek kezelésére is fel kell készülnie. A jövőbeni szabályozásnak tehát igazodnia kell mind a fiatal, mind az idősebb generáció elvárásaihoz, kellően rugalmasnak kell lennie ahhoz, hogy az egyes generációk elvárásai kielégíthetők legyenek. Ezt a kérdést már több tanulmány¹²⁰ is vizsgálta, amelyek megállapításai közül kiemelendő azon aspektus, amely a társadalom részéről érzékelhető azon jogos elvárás erősödését támasztja követelményként, hogy a szolgálatoknak alaprendeltetésük mellett a lehető legtranszparensabb módon és az emberi jogokat a lehető legkevésbé korlátozva kell működni.

A biztonság növelése megelőző intézkedések bevezetésével – akár a nemzetbiztonsági tevékenység célszemélyeit, akár azok saját személyi állományát tekintve – vagy az ellenőrzés fokozásával érhető el, azonban az soha nem lehet teljes, mivel az a totális megfigyelést jelentené.¹²¹ A teljes biztonságnál demokratikus körülmények között bármely nemzetbiztonsági

¹¹⁹ BABOS Sándor: *Titkos felderítés a generációk tükrében*. Szakmai Szemle XVI. évf., 4. szám, KNBSZ, Budapest, 2018., 17-26. oldal. A tanulmány titkos felderítés alatt mind a nemzetbiztonsági szolgálatok titkos információgyűjtő tevékenységét, mind a más szervezetek által bevezethető leplezett eszközök alkalmazását érti.

¹²⁰ Például ZALAI Noémi: *Új típusú kihívások: generációváltás a nemzetbiztonsági szolgálatoknál*. Nemzetbiztonsági Szemle 2016/1. szám, Nemzeti Közszerződési Egyetem, Nemzetbiztonsági Intézet, Budapest, 2016.

¹²¹ Pl. egy „magányos farkas” elkövető esetében, aki akár évekig bármiféle terrorista kapcsolat nélkül készül a korábban elhatározott merényletre és egy átlagos állampolgár életét éli.

szolgálat csak kisebb fokú védelmet képes adni, így viszont nyitott marad a kérdés, hogy mi az a biztonság és a jogkorlátozás között fennálló elfogadható egyensúlyi állapot, amely az adott társadalmi környezetben elvárható.

„A nemzetbiztonsággal, az állam- és jogtudománnyal foglalkozó kutatók és szakemberek körében általános megállapítás, hogy a nemzetbiztonsági szolgálatok létrehozása az állam olyan önvédelmi reakciója a különösen nagy veszélyt jelentő, vagy nehezen felderíthető cselekményekkel, csoportokkal kapcsolatban, amelynek eredményeképpen biztosítható az állampolgárok és az állam preventív védelme a szükséges megelőző intézkedések bevezetésével, vagy általuk olyan időbeli nyereség realizálható, amely a kezdeményezés megragadását biztosítja.”¹²² Ebből következően a titkosszolgálatoktól olyan tevékenység várható el, amely az állam részére a kezdeményezés megragadásához szükséges időt biztosítja, ezáltal a nemzetbiztonsági szolgálatok által garantált biztonság azonosítható azzal, hogy a nagy veszélyt jelentő, vagy nehezen felderíthető cselekményeket azok realizálódása előtt felderítik.

¹²² BABOS Sándor: *A nemzetbiztonsági szolgálatok felhatalmazása - nemzetközi kitekintés*. Szakmai Szemle XX. évfolyam 1. szám, Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat, Budapest, 2022., 35. oldal.

1.5. Összegzés

1.5.1. Az elvégzett vizsgálat

A fejezetben feltártam a nemzetbiztonsági szolgálatok széleskörű alapjogkorlátozó felhatalmazásának eredetét és államelméleti kérdéseit, a nemzetközi viszonylatban kutatásom szempontjából releváns szolgálatok történetének jelentősebb eseményeit és az azokból következő, mérföldkőnek tekinthető jogszabályváltozásokat. Elemeztem továbbá a katonai nemzetbiztonsági tevékenység és a hadtudomány kapcsolatát, valamint azon társadalomtudományi kérdéseket, amelyek az emberi generációk fejlődésével hatást gyakorolhatnak e szervezetek műveleti tevékenységére és személyi állományának utánpótlására.

1.5.2. Részkövetkeztetések

A nemzetbiztonsági szolgálatok műveleti tevékenységének az állam által adott igen széleskörű alapjogkorlátozási felhatalmazása miatt kétséget kizáróan kell indokoltnak lennie, amely a világ legtöbb demokratikus államában – alkotmányi szinten rögzített követelmények alapján is – azt jelenti, hogy azoknak nemzeti érték vagy valamely alapjog, ezáltal nemzeti érdek védelmére kell irányulniuk.

A nemzetbiztonsági szolgálatok tevékenységének legnagyobb része az állami érdek védelme és érvényesítése céljából folytatott preventív intézkedések együttese, amely a leplezett vagy rejtett veszélyekkel kapcsolatos tevékenységben testesül meg, és a széleskörű alapjogkorlátozási felhatalmazás birtokában e szervezetek az állami erőszakmonopólium eszközei is.

E széleskörű alapjogkorlátozási felhatalmazás nemzetközi viszonylatban megfigyelhető szabályozási trendjei a nemzetbiztonsági szolgálatokhoz köthető, nyilvánosságra került ügyek elemzése alapján a megelőző védelmi tevékenység elégtelensége esetén tágító, a visszaélések kapcsán szűkítő jellegű.

A hírszerző szolgálatok szabályozási kérdései külön kiemelendők, mivel amellet, hogy eszközrendszerük alkalmas alapjogkorlátozásra, egyúttal más államok szuverenitását is sértik tevékenységükkel, mivel azok területén kerülnek alkalmazásra.

Hazai viszonylatban a nemzetbiztonsági tevékenység katonai elhárító és katonai hírszerző szakágainak feladatai és ezáltal a nemzetbiztonsági érdek – *függetlenség biztosítása és törvényes rend védelme* – a honvédelmi érdek tartalmával – *területi épség és függetlenség védelme* – mutat egyezést. Mindezen érdekek védelme és érvényesítése béke és békétől eltérő időszak esetén is megkívánja a titkosszolgálati eszközalkalmazást, amelyet hírszerzési oldalról a külföldről megszerzendő információk védettsége, elhárítói oldalról a katonai információk megszerzésére irányuló tevékenység leplezett és rejtett módja indokol.

A katonai nemzetbiztonsági szolgálatok feladatai, valamint a megszerzett információk választ adnak a hadtudomány XX. és XXI. századi legfontosabbként azonosított kérdéseire, így összehangolt tevékenységük elengedhetetlen a kutatások előrehaladásának biztosításában.

Az egyes emberi generációk eltérő munkahelyi attitűdje a nemzetbiztonsági szolgálatoktól is szemléletbeli változást követel meg a humán erőforrás utánpótlása és a társadalommal való érintkezési felületek kialakítása tekintetében, amelyek szorosan összekapcsolódnak egymással. A generációs különbségek a jövőben változást fognak indukálni a titkosszolgálati eszközalkalmazásban is, amelynek jogszabályváltozási követelményei is lesznek, valamint mindennek fordítottja is igaz lesz, azaz a jogszabályi környezetben történő változások a titkosszolgálati eszközalkalmazást fogják átalakítani.

A védendő értékekkel és az azok érvényesüléséhez fűződő érdekekkel kapcsolatos kutatás alapvető fontosságú annak megállapításában, hogy ezek megőrzése céljából az állam milyen mértékben képes és hajlandó beavatkozni az állampolgárok magánszférájába titkosszolgálati eszközalkalmazásra felhatalmazott szervezetei útján.

2. Az alapvető jogok korlátozása a nemzetbiztonsági tevékenység során

A társadalom által a nemzeti értékek fennmaradása céljából megfogalmazott igény a *nemzeti érdek*. Ennek lényeges tartalmi elemei következetes érvényesítésével biztosítható, hogy a nemzet által értékként azonosított absztrakt vagy valós dolgok fennmaradjanak.¹²³

A nemzeti érdekek számos módon fogalmazhatók meg, azonban a nemzetbiztonsági szolgálatok által bevezethető intézkedések korábban megfogalmazott szigorú jogszabályi környezete és a fejezet jellege miatt a tudományos¹²⁴ művekre tett kitekintés helyett azok a hazai szabályozási környezetből kiindulva kerülnek vizsgálatra.

Az alapvető jogok nemzetbiztonsági szempontú korlátozásánál is figyelembe kell venni – és a hazai szabályozási környezet ügyel is rá –, hogy azok egyetemesek, minden embert egyformán illetnek meg, bármely megkülönböztetés nélkül. A későbbiekben vizsgált hazai jogszabályok ugyan nem szabályozzák ezt taxatív, ugyanakkor szűkítő vagy megengedő rendelkezést sem tesznek, amely a külföldön végrehajtott nemzetbiztonsági tevékenység kapcsán vet fel morális, etikai, diplomáciai és jogi kérdéseket.

Ezzel szemben, ahogyan az Amerikai Egyesült Államok esetében a tömeges megfigyelési botrány kapcsán látható, vannak olyan országok, amelyek szolgálataik tevékenységét a hazai nyilvánosság megnyugtatására úgy módosítják, hogy az adott ország állampolgáraival szemben megtiltják a műveleti tevékenység bizonyos módszereinek alkalmazását.¹²⁵

¹²³ BABOS Sándor: *A katonai hírszerzés és a katonai elhárítás hadtudományi természete*. Szakmai Szemle XVII. évfolyam, 2. szám, Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat, Budapest, 2019., HU ISSN 1785-1181, 148. oldal.

¹²⁴ Lásd. pl. : RESPERGER István: *A „DIADAL” és egyéb módszerek alkalmazása a nemzeti válságkezelési feladatok megoldásánál*. Hadtudományi Szemle 5. évfolyam 1-2 szám, NKE, Budapest, 2012., 141-165. oldal. https://epa.oszk.hu/02400/02463/00012/pdf/EPA02463_hadtudomanyi_szemle_2012_1-2_141-165.pdf (Letöltés ideje: 2024.02.21.)

¹²⁵ Mindez az említett morális és diplomáciai kérdéseket veti fel, amennyiben belegondolunk, hogy például tömeges metaadat gyűjtést, az adott célszeméllyel szemben úgy enged a szabályozás, hogy konkrét kockázat vagy bűncselekmény nem merül fel az illetővel szemben, továbbá figyelembe vesszük azt, hogy olyan tevékenység folytatására ad felhatalmazást a jogalkotó, amely más, független állam területén, ezen államok állampolgárai ellen történik.

A nemzetbiztonsági szolgálatok fizikai erőszak alkalmazására vonatkozó felhatalmazását – beleértve a fegyver-, kényszerítőeszköz alkalmazást, továbbá a letartóztatási- és előállítási jogokat – nem vizsgálom, mivel azok a rendvédelmi szervekhez hasonlóan kerültek kidolgozásra. Nem vizsgálom továbbá a különböző, az emberi élet kioltását célzó titkosszolgálati műveletek elméleti jogi kereteit és gyakorlatát, mivel azokkal összefüggésben tudományos szakirodalom csak korlátozott számban áll rendelkezésre, és véleményem szerint a hírekben megjelenő információkból, valamint a múltban történt, már kutatható esetekből nem lehet a jelenre vonatkozó, helytálló következtetéseket levonni.

2.1. A nemzetközi joggyakorlat

A fejezet szempontjából fontos megjegyezni, hogy a több helyen hivatkozott nemzetközi jog a szerződések joga, amellyel összefüggésben nem léteznek olyan hatalmak, amelyek elkülönült entitásként képesek annak kikényszerítésére. A jelenleg uralkodó fősodratú elmélet szerint – a II. világháború óta – az államok közötti konfliktusok akként küszöbölhetők ki, hogy az érdekeltek egy nemzetközi szervezetben együttműködésre kényszerülnek, és a sporadikusan előforduló konfliktusokat a többi tag fellépése révén lehet megakadályozni vagy lecsendesíteni. Létezik tehát egy ideológiai alapú törekvés arra, hogy a nemzetközi szerződések által érintett élet- és jogviszonyok köre minél szélesebb legyen, az egyezmények betartatásához pedig nem katonai eszközöket alkalmazó nemzetközi szervezetek létesülnek, amelyek evolúciója lassú, de folyamatos: egyre több hatáskört próbálnak megszerezni, illetve ténylegesen élnek is azokkal. Mivel azonban ez a folyamat rendkívül lassú, ezért nem minden esetben érzékelhető egyértelműen rövid időtávon.

A nemzetközi jog a klasszikus elméletek szerint kétféleképpen válhat a nemzeti jog részévé: közvetlenül hatályosul, vagy pedig az állam jogszabályban kihirdeti a nevezett szerződést.¹²⁶ A nemzetközi jogban akkor beszélhetünk kötelezettségekről, ha azt egy adott szerződés aláírása és ratifikációja révén az adott állam magára nézve kötelezőnek ismerte el, és egyéb lehetséges feltételek is teljesülnek (mint pl. az, hogy az egyezmény csak bizonyos számú ratifikáció megtörténtét követően lép hatályba). A nemzetközi szerződésekből elméletileg ki lehet lépni, bár ezt nem minden esetben ismerik el.

¹²⁶ Lásd. általánosságban a nemzetközi szerződésekkel kapcsolatos eljárásról szóló 2005. évi L. törvényt.

A nemzetközi jognak azonban van egy inkább szokásjogon alapuló rétege, amit kógensnek, vagyis mindenkre nézve kötelezőnek tekintenek. Az emberi jogi fundamentalizmusnak is köszönhetően ez a réteg folyamatosan bővül, amire itt annyiban kell kitérni, hogy az emberi jogok tartalmi bővítése is ugyanolyan lassú, de kitartó munkával történik, mint a nemzetközi szervezetek fejlődése esetében láttuk, sőt ez a két folyamat egymással párhuzamosan halad előre.

Az alapvető jogokhoz kapcsolódóan megjegyzendő, hogy komoly evolúción ment keresztül az Emberi Jogok Európai Bíróságát (EJEB) létrehozó egyezmény is, amely intézmény ítélkezési gyakorlata alapul szolgál a nemzeti bíróságok részére is. Az EJEB esetében találhatunk magyar titkos információgyűjtéssel kapcsolatos érintettséget is, ebbe a körbe sorolható be a Szabó & Vissy kontra Magyarország¹²⁷ ügy is.¹²⁸

Az EJEB kapcsán fontos kiemelni, hogy – egy viszonylag széles kör által követett értelmezéssel szemben – az EJEB döntéseit az Alkotmánybíróság nem értelmezheti az Alaptörvénnyel egy szinten még akkor sem, ha egyébként alkotmányos kötelezettség a nemzetközi jog hazánk által elfogadott normáinak való megfelelés. Ezt Pokol Béla alkotmánybíró különvéleményekben következetesen kifejtett álláspontja is alátámasztja.¹²⁹

A fogalmi vitákön felülemelkedve, nem vizsgálva az emberi jog, alapvető jog, alkotmányos jog viszonyát, illetve a kapcsolódó könyvtárnyi szakirodalmat, napjainkban megjelenik egy – ideológiai alapú – jogértelmezés, amely szerint az egyéni jogok fokozatos kiterjesztése, folyamatos és véget nem érő szélesítése szükséges. Mindezek alapján mindig lesz

¹²⁷ [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:\[%22001-160020%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-160020%22]}) (Letöltés ideje: 2024.03.12.)

¹²⁸ Az EJEB hivatalos oldalán az esetjogról folyamatosan tájékoztatókat tesznek közzé, így a magánélet védelmével kapcsolatos tájékoztatók innen elérhetők:

http://www.echr.coe.int/Documents/FS_Terrorism_ENG.pdf (Letöltés ideje: 2024.03.12.)

http://www.echr.coe.int/Documents/FS_Mass_surveillance_ENG.pdf (Letöltés ideje: 2024.03.12.)

http://www.echr.coe.int/Documents/FS_New_technologies_ENG.pdf (Letöltés ideje: 2024.03.12.)

http://www.echr.coe.int/Documents/FS_Data_ENG.pdf (Letöltés ideje: 2024.03.12.)

http://www.echr.coe.int/Documents/FS_Derogation_ENG.pdf (Letöltés ideje: 2024.03.12.).

¹²⁹<http://public.mkab.hu/dev/dontesek.nsf/0/DCAE82809F3037D2C1257BBF001BABA1?OpenDocument>

(Letöltés ideje: 2024.03.12.)

<http://public.mkab.hu/dev/dontesek.nsf/0/E1E95AF7B7C1A24EC1257ADA00524F2E?OpenDocument>

(Letöltés ideje: 2024.03.12.)

<http://public.mkab.hu/dev/dontesek.nsf/0/6401E7A90ED00535C1257B4B001B9A74?OpenDocument> (Letöltés ideje: 2024.03.12.)

<http://public.mkab.hu/dev/dontesek.nsf/0/1361AFA3CEA26B84C1257F10005DD958?OpenDocument> (Letöltés ideje: 2024.03.12.)

<http://public.mkab.hu/dev/dontesek.nsf/0/76E2876663EB1731C1257D4D00474D40?OpenDocument> (Letöltés ideje: 2024.03.12.).

olyan „jog”, aminek szélesebb értelmet lehet tulajdonítani, és mindig fel lehet majd fedezni olyan jogokat, amik eddig kontextusukban, alanyukban vagy tárgyukban teljesen ismeretlenek voltak. Ezek az új jogosultságok az esetek többségében egyéniek, és természetükből fakadóan ássák alá azokat az érdekeket, amiket nem az egyes individuumok, hanem a közösség egésze vall magáénak. Mindezek miatt előálló alapkonfliktussá válik a közösség védelmét szolgáló intézkedések egyéni jogokra való hivatkozással történő korlátozása.

A jogértelmezési konfliktusokat mélyebben az értekezésben nem kutatom, ugyanakkor az utóbbi években érdekes EJEB gyakorlat kezdett kialakulni az emberi jogok értelmezése kapcsán, már csak azért is, mert olykor éppen nyilvánvalóan terroristaként nyilvántartott személyek kiutasítását akadályozta meg¹³⁰, a büntetőeljárásokkal összefüggésben azonban megfigyelhető volt valamilyen szintű engedékenység.¹³¹

2.2. Az alapvető jogok értelmezése¹³²

Emberi jogok alatt az emberi minőséghez kötött, jogi elismeréstől függetlenül létező jogokat értjük. A fogalmi körbe azon jogok és szabadságok tartoznak, amelyek minden embert születésüktől fogva egyenlően megilletnek. Ezek felsorolását és tartalmi kibontását az Európa Tanácsnak az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló Egyezménye¹³³ és az

¹³⁰<http://www.dailymail.co.uk/news/article-3201918/One-three-cases-lost-Britain-European-Court-Human-Rights-brought-terrorists-prisoners-criminals.html> (Letöltés ideje: 2024.03.12.).

¹³¹<https://strasbourgobservers.com/2017/06/22/van-wesenbeeck-v-belgium-balancing-defence-rights-with-law-enforcements-possibilities-to-apply-observation-and-infiltration-methods/> (Letöltés ideje: 2024.03.12.).

¹³² Az alfejezet

BENDE Zsófia – HALÁSZ István (szerk.): *Összehasonlító alkotmányjog. Fejezetek az alkotmány, az állam, az államszervezet és az alapvető jogok témaköréből*. Nemzeti Közszerológati Egyetem, Budapest, 2014.,

KARDOSNÉ KAPONYI Erzsébet: *Az emberi jogok nemzetközi védelme*. Doktori (PhD) értekezés, Budapesti Közgazdaságtudományi és Államigazgatási Egyetem, Budapest, 2000. ,

KISS Barnabás: *Az alapjogok korlátozása és a közérdek*. Acta Universitatis Szegediensis : acta juridica et politica, Szeged, 2007., 401-416. oldal.,

KUKORELLI István (szerk.): *Alkotmánytan I*. Osiris Kiadó, Budapest, 2007.,

SZIGETINÉ DR. JUHÁSZ Orsolya: *A személyhez fűződő jogok védelmének kialakulása és fejlődése, azok általános szabályozása*. Jogi Fórum, Budapest, 2012.,

SÁRI János – SOMODY Bernadette: *Alapjogok (Alkotmánytan II.)*. Osiris Kiadó, Budapest, 2008.,

TRÓCSÁNYI László – SCHANDA Balázs (szerk.): *Bevezetés az alkotmányjogba. Az alaptörvény és Magyarország alkotmányos intézményei*. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2014.

alapján került kidolgozásra.

¹³³ Az Egyezmény az Egyesült Nemzetek Szervezete (ENSZ) Közgyűlése által 1948. december 10-én kihirdetett Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatában lefektetett jogok általános és hatékony elismerését és megtartásának biztosítását célozza. Tekintettel arra, hogy az Egyezmény vált a magyar jogrendszer részévé és így Magyarország Alaptörvénye is ezen alapszik, tartalmában megegyezik, ezért az értekezés során az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatának és az Európa Tanács fenti Egyezményének tárgyalása helyett a hazai szabályozási környezetet vizsgálom.

ahhoz tartozó tizenöt kiegészítő jegyzőkönyv tartalmazza. Az Egyezmény elfogadása és folyamatos fejlesztése a szervezet egyik legnagyobb hatást kiváltó eredménye, amelyet 1950. november 4-én, Rómában fogadtak el és azóta a jogfejlődés és a meghatározó nemzetközi politikai változások eredményeképpen többször módosítottak. Magyarország az Európa Tanácshoz való csatlakozását követően fogadta el az Egyezményt és annak kiegészítéseit¹³⁴, majd – a tizedik és tizenkettedik kivételével – elkészülésüket követően törvénybe foglalta a további kiegészítő jegyzőkönyveket.¹³⁵ Az Egyezmény kapcsán kijelenthetjük, hogy bár ki is lehetne lépni abból, de az abban foglaltak ma már sokszor kógens kötelezettségként léteznek, illetve megnyílt az út a szokásjogra való hivatkozás előtt is, ami ugyanerre az eredményre (kógencia) vezet. Az emberi jogok kategóriája magából a definícióból következően szűkebb, mint összességében az embereket megillető jogosultságok összessége, mivel nem foglalják magukban az állampolgári jogokat. Funkcionális oldalról az emberi jogok célja, hogy védelmet nyújtsanak az egyén életére hatást gyakorló intézkedésekkel szemben, amely biztosítása az állam – bizonyos esetekben a nemzetközi közösség – kötelessége. Az emberi jogok tehát negatív jellegűek, a beavatkozástól való mentesség lehetőségét biztosítják. Az emberi jogok közé soroljuk az élethez, a szabadsághoz, a biztonsághoz vagy a jogalanyisághoz való jogot, amely mellett azok tartalmi oldalról tilalmakban is megnyilvánulhatnak, mint a szolgaság-rabszolgaság- vagy a kínzás tilalma.¹³⁶

Alapvető jogok¹³⁷ alatt azon emberi jogok jogi kifejeződését értjük, amelyek az embert emberi mivoltánál, a polgárt a politikai közösség tagjaként – állampolgárként – megillető jogosultságok összességét képezik. Az emberi jogok adott országban minden, a területén tartózkodó egyént megilletnek, ugyanakkor az alapvető jogok polgári közösséghez való tartozást megkövetelő részei kizárólag az állampolgárokat illetik meg, akik esetében a jogok más állam területén is érvényesíthetők, amennyiben azok szuverenitását, illetve jogrendjét nem sértik. Az alapvető jogokat az állam elismeri¹³⁸ és nem megteremti, az elismerés során pedig

¹³⁴ Az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezmény és az ahhoz tartozó nyolc kiegészítő jegyzőkönyv kihirdetéséről szóló 1993. évi XXXI. törvény.

¹³⁵ Kilencedik kiegészítő jegyzőkönyv: 1994. évi LXXXVI. törvény, tizenegyedik kiegészítő jegyzőkönyv: 1998. évi XLII. törvény, tizenharmadik kiegészítő jegyzőkönyv: 2004. évi III. törvény, tizennegyedik kiegészítő jegyzőkönyv: 2005. évi CXXIV. törvény, tizenötödik kiegészítő jegyzőkönyv: 2015. évi CLVII. törvény.

¹³⁶ BABOS Sándor: *Az alapvető jogok korlátozása a nemzetbiztonsági tevékenység során I.* Nemzetbiztonsági Szemle 8. évfolyam 3. szám, Nemzeti Közszerzői Egység, Budapest, 2020.

¹³⁷ Több szakirodalomban alapjogokként szerepelnek; a szerző a hatályos magyar jogrendszernek megfelelően (többek között az Alaptörvényben és az Nbtv.-ben) az alapvető jogok kifejezést használja.

¹³⁸ Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.) I. cikk (2) bekezdés „Magyarország elismeri az ember alapvető egyéni és közösségi jogait.”

biztosításukat feltételhez nem kötheti. Az alapvető jogok alkotmányos elismertségüknél fogva a kérdéses ország jogrendszerének részei, ebből következően pedig jogi úton kikényszeríthetők. Mint jogosultságokból, az alapvető jogokból az államnak kötelezettsége származik, amely az állampolgárok irányába áll fent. Mindez nem csak az emberek jogainak tiszteletben tartását foglalja magában, hanem azok a védelmét is.

Az alapvető jogok funkciója az egyén és a közösség szabadságának védelme, amelyet a közhatalommal szemben is biztosítani kell. Az alapvető jogok elismerése során az állam mind a közhatalom, mind más személyek alapjogainak szempontjából az általános érvényű és az egyedi intézkedések vonatkozásában is meghatározza az emberek jogi helyzetét, ezen belül kijelöli az egyéneket érintő korlátozások határait. Definíció szerint az alapvető jogok tehát az egyén jogai az állammal és más személyekkel szemben, amelyek az államra nézve kötelező érvényűek, az egyén részéről pedig jogosítványok, amelyből következően megkövetelhetők és bírósági úton érvényesíthetők.

Az alapvető jogok, amennyiben azok nem kizárólagos emberi mivolthoz kötöttek, a jogi személyeket is megilletik.¹³⁹ Ezen jogok közé sorolható többek között a törvény előtti egyenlőség elve.

Tekintettel arra, hogy minden ember – és jogi személy – társadalmi közösségben él, amelyen belül mindenkit megillet az alapvető jogok gyakorlásának intézménye és eközben az egyes alapjogok összeütközésbe kerülnek, ezért senki sem jogosult jogai és szabadsága parttalan és korlátlan gyakorlására. Mindezért az alapvető jogoknak – mindamelllett, hogy egy részük nem korlátozható, más részük lényegi tartalmát érintően korlátozhatatlan – korlátozhatónak kell lenniük olyan mértékben, amely biztosítja mások jogai lényegi tartalmának érvényesíthetőségét.

Az alapvető jogok az adott jogrendben korlátozhatóságuk lehetősége és feltételei alapján az alábbiak szerint oszthatók fel:

1. Korlátozhatatlan, más néven abszolút jogok és abszolút tilalmak,
2. Különleges jogrend idején, meghatározott időre korlátozható jogok,
3. Törvény által, szabályozott feltételek mellett korlátozható jogok.

¹³⁹ Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.) I. cikk (4) bekezdés: „A törvény alapján létrehozott jogalanyok számára is biztosítottak azok az alapvető jogok, valamint őket is terhelik azok a kötelezettségek, amelyek természetüknél fogva nem csak az emberre vonatkoznak.”

A részletesebben vizsgált magyar jogi szabályozási rendszerben – és a nemzetközi jogban – sincs a fenti felosztás konkrétan megnevezve, annak jelentősége inkább a tudományos munkákban és az alkotmánybíróági gyakorlatban figyelhető meg. Az értekezés témájának további vizsgálata érdekében ugyanakkor a fenti kategóriák kerülnek alkalmazásra.

2.2.1. Az abszolút jogok és az abszolút tilalmak

Az abszolút jogok és tilalmak kategóriája az állam által korlátlanul biztosítandó alapvető jogok érvényesülését foglalja magában, amelyekkel nem állítható szembe más érték, érdek vagy alapvető jog.

A jogtudományban legfontosabbként számon tartott abszolút jog az *emberi méltóság*, amely lényegi tartalmának korlátozhatatlansága nem vitatott a tudományterületen belül. Mindez a halálbüntetés alkotmányellenességéről szóló 23/1990. (X. 31.) AB határozatban¹⁴⁰ is tetten érhető, amely alapján az *élethez és az emberi méltósághoz* való jog minden más megelőző legnagyobb érték, ami oszthatatlan, így bármilyen korlátozása lényeges tartalmának korlátozásához is vezet, mindez pedig Alkotmány és Alaptörvény ellenes. A fenti határozat megállapítja továbbá, hogy az élethez és az emberi méltósághoz való jog minden más alapvető jog forrása és feltétele is. A jog jelenkori fejlődésének bizonyítéka, hogy annak ellenére, hogy az emberi méltóságból eredeztetik többek között az *élethez való jogot* és a *kínzás tilalmát*, azok az Emberi Jogok és Alapvető Szabadságok Védelméről szóló Egyezmény első változatában nem szerepeltek.

2.2.2. A különleges jogrendben korlátozható jogok

Az alapvető jogok egy része speciális körülmények között – azonban szintén jogszabályban meghatározott mélységben és módon – korlátozható. E különleges jogrendben korlátozható jogok vonatkozásában a szabályozás a demokratikus államokban egységes képet mutat. Általában valamilyen különös körülményt írnak elő korlátozásuk bevezetéséhez (pl. háború, háborús veszély, az alkotmányos rendet fenyegető belső konfliktus, stb.), amelyek

¹⁴⁰ Bár az Alaptörvény hatályba lépésével az alkotmánybíróági határozatok hatályukat veszítették – lásd. Alaptörvény Záró és vegyes rendelkezések 5. pont –, ez azonban nem érintette azok kifejtett joghatásait, így az azokban megfogalmazott alapjogi követelményeket sem.

megszűnésével a korlátozásokat is meg kell szüntetni. A korlátozások mélysége jellemzően a békeidőszakhoz képest nagyobb, ugyanakkor az abszolút jog lényeges tartalmát érintheti. Mindez a magyar jogszabályi környezetben is jól látható módon került szabályozásra, amelyen belül az Alaptörvény 54. cikke tartalmazza a különleges jogrendben korlátozható jogokra vonatkozó felhatalmazó rendelkezéseket.

„Az Alaptörvény hivatkozott cikke alapján különleges jogrendben az alapvető jogok gyakorlása felfüggeszthető vagy az I. cikk (3) bekezdés szerinti mértéken túl – tehát az alapvető jog lényeges tartalmának tiszteletben tartásán túl is – korlátozható. E generális szabály alól ugyanezen cikk alapján kivételt jelentenek az alábbi jogok és tilalmak:

- az élethez és az emberi méltósághoz való jog (beleértve a magzati életet is),
- a kínzás, az embertelen, megalázó bánásmód vagy büntetés, a szolgaság és az emberkereskedelem tilalma,
- az önkéntes hozzájárulás nélküli orvosi vagy tudományos kísérlet tilalma,
- az emberi fajnemesítést célzó gyakorlat, az emberi test és testrészek haszonszerzési célú felhasználása, valamint az emberi egyedmásolás tilalma,
- az ártatlanság vétele a bíróság jogerős határozatáig,
- a büntetőeljárás során a védelem joga és a védő által kifejtett vélemény miatti felelősségre vonás tilalma,
- senki nem nyilvánítható bűnösnek és nem sújtható büntetéssel olyan cselekmény miatt, amely az elkövetés idején a magyar jog vagy – nemzetközi szerződés, illetve az Európai Unió jogi aktusa által meghatározott körben – más állam joga szerint nem volt bűncselekmény (ez azonban nem zárja ki valamely személy büntetőeljárás alá vonását és elítélését olyan cselekményért, amely elkövetése idején a nemzetközi jog általánosan elismert szabályai szerint bűncselekmény volt),

- a jogorvoslat törvényben meghatározott rendkívüli esetei kivételével senki nem vonható büntetőeljárás alá és nem ítéltető el olyan bűncselekményért, amely miatt Magyarországon vagy – nemzetközi szerződés, illetve az Európai Unió jogi aktusa által – más államban törvénynek megfelelően már jogerősen felmentették vagy elítélték.”¹⁴¹

Az előzőeken túl lényeges követelmény, hogy az alapvető jogok gyakorlásának lehetősége különleges jogrendben is biztosított legyen, ezért rögzítésre került, hogy az Alaptörvény alkalmazása nem függeszthető fel, valamint az Alkotmánybíróság működése nem korlátozható.¹⁴² Összhangban azzal, hogy az alapvető jog korlátozását jogszabályban szükséges előírni, a hazai környezetben az Alaptörvény sarkalatos törvényben rendeli szabályozni a különleges jogrendben korlátozható jogokat is. Az erre vonatkozó hatályos hazai szabályozás¹⁴³ a kormány hadiállapot, szükségállapot, veszélyhelyzet idején és az első kettő kezdeményezését követően rendkívüli intézkedéseket hozhat.¹⁴⁴

Azokra a biztonsági környezetünkre hatással lévő eseményekre tehát, amelyekre a normál jogrend nem képes megfelelő, hatékony és legfőképpen az emberek biztonságát garantáló választ adni a különleges jogrendet alkalmazzák. Egy más megfogalmazásban: „*A különleges jogrend a társadalom működésének egy olyan állapota, amelynél a biztonság (a természetes személyek vagy a közösség biztonsága) különösen is fenyegetett, olyan mértékben, hogy az állam speciális szabályokat alkot a biztonság fenntartására, megmentésére.*”¹⁴⁵ Mindebből következően a biztonság garantálása érdekében általában a szabadságjogokból kell többet áldozni, mivel az állam egyes szervezeteinek olyan mértékű alapjogkorlátozási felhatalmazásra van szüksége a veszély elhárítása érdekében, amely normál jogrend idején elképzelhetetlen lenne. Csink Lóránt további megfogalmazása szerint „*a különleges jogrend egy olyan társadalmi vagy természeti jelenség kezelésére biztosított állami keretrendszer, amely az állam működésének normális állapotában nem kezelhető, és amely az embereket, az államot vagy az alkotmányos rendet veszélyeztet.*”¹⁴⁶

¹⁴¹ BABOS Sándor: *Az alapvető jogok korlátozása a nemzetbiztonsági tevékenység során I.* Nemzetbiztonsági Szemle 8. évfolyam 3. szám, Nemzeti Közszerződési Egyetem, Budapest, 2020., ISSN 2064-3756, 71-72. oldal.

¹⁴² Alaptörvény 54. cikk (2) bekezdés.

¹⁴³ A védelmi és biztonsági tevékenységek összehangolásáról szóló 2021. évi XCIII. törvény (a továbbiakban: Vbö.)

¹⁴⁴ Vbö. 80. § (1) bekezdés

¹⁴⁵ CSINK Lóránt: *Mikor legyen a jogrend különleges?* Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Iustum Aequum Salutare XIII. évfolyam 4. szám, Budapest, 2017., 7. oldal.

¹⁴⁶ CSINK Lóránt: *Mikor legyen a jogrend különleges?* Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Iustum Aequum Salutare XIII. évfolyam 4. szám, Budapest, 2017., 8. oldal.

A Vbő. a különleges jogrendi időszakokban az állampolgárok élet-, egészség-, személyi, vagyon- és jogbiztonságának, valamint a nemzetgazdaság stabilitásának garantálása érdekében – kormányrendeleti szinten – rendeli szabályozni egyes törvények alkalmazásának felfüggesztését, a törvényi rendelkezésektől való eltérést és egyéb rendkívüli intézkedések bevezetését. Ezeket a személyes szabadsággal és az életkörülményekkel, a gazdaság- és ellátásbiztonsággal, a közösségeket érintő biztonsági célú korlátozásokkal és a lakosság tájékoztatásával, az állami és önkormányzati működéssel, a törvényes rend, a közrend és a közbiztonság megóvásával vagy helyreállításával, valamint az országvédelemmel és országmozgósítással összefüggő kérdésekben szabályozhatja.¹⁴⁷

A szabályozás alapján a kormány különleges jogrenddel összefüggő rendeletei kizárólag az elérni kívánt céllal – a kiváltó ok megszüntetésével – összhangban, a feltétlenül szükséges és arányos intézkedések bevezetésével történhetnek.¹⁴⁸ A hadiállapotot, a szükségállapotot, a veszélyhelyzetet kiváltó esemény megelőzése, kezelése, felszámolása, káros hatásainak megelőzése és elhárítása céljából – azzal arányosan – az alapvető jogok korlátozhatók, azonban csak a kiváltó eseményhez igazodó, feltétlenül szükséges mértékben.¹⁴⁹ A Vbő-ben megjelenik tehát a nemzetbiztonsági tevékenységnél is alapkövetelménynek tekinthető *arányosság* és *szükségesség* alapelve.¹⁵⁰

A törvény az alapvető jogok felfüggesztésére is lehetőséget ad, amennyiben a különleges jogrendet kiváltó ok megszüntetésére az alapvető jogok korlátozása nem elégséges.¹⁵¹ A Vbő. ugyanakkor mind a jogkorlátozás, mind az alapvető jogok felfüggesztése kapcsán előírja, hogy az azokkal összefüggő követelményeket folyamatosan biztosítani kell, amely a kormány, tehát a rendelet alkotó feladata. Amennyiben azok bevezetésének feltételei – a kiváltó okok – megszűntek, úgy azokat haladéktalanul ki kell vezetni a jogrendből.¹⁵²

¹⁴⁷ Vbő. 80. § (2) bekezdés

¹⁴⁸ Vbő. 80. § (3) – (4) bekezdés

¹⁴⁹ Vbő. 81. § (1) bekezdés

¹⁵⁰ Lásd. még: SOLTÍ István: *A titkos információgyűjtés, elvei, eszközei és módszerei, alkalmazásának lehetőségei a nemzetbiztonsági munkában*. Doktori (PhD) értekezés, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Hadtudományi Doktori Iskola, Budapest, 2017.

¹⁵¹ Vbő. 81. § (2) bekezdés

¹⁵² Vbő. 81. § (3) bekezdés

A Vbő-ben szabályozott – és az állampolgárok mindennapi életét lényegi tartalmát érintően befolyásoló – fenti alapjogkorlátozási lehetőségek nemzetbiztonsági, honvédelmi és rendészeti célból történő alkalmazására ezidáig a gyakorlatban nem került sor, azonban megjegyzendő, hogy a 2022. május 25. óta fennálló¹⁵³ veszélyhelyzet alatt számos, a megjelölt szakaszok alapján kiadott kormányrendelet került megalkotásra.

Tekintettel arra, hogy a fentiek alapján a jelenleg hatályos magyar szabályozás kutatásom szempontjai szerinti gyakorlati alkalmazására még nem került sor és arra, hogy a Vbő. nem rendelkezik részletesen a ténylegesen bevezethető intézkedésekről és annak taxatív felsorolását sem tartalmazza, így a hivatkozott jogszabály elődjének tekintett törvényben¹⁵⁴ meghatározottakon keresztül vizsgálom a különleges jogrendben korlátozható jogokat. A Hvt. és a Vbő. az egyes különleges jogrendi időszakok elnevezése és tartalma tekintetében csak részben mutat egyezést, így a különböző időszakokban¹⁵⁵ differenciáltan bevezethető intézkedéseket nem vizsgálom, kizárólag a közös szabályokat.

A különleges jogrendben bevezethető intézkedések alapvető jogokat korlátozó rendelkezései a Hvt. 65-79. szakaszai alapján az alábbiakban ismertetésre kerülő csoportosítás szerint foglalhatók össze.¹⁵⁶

1. A honvédelmi igazgatás körében alkalmazható rendkívüli intézkedések¹⁵⁷

- a. meghosszabbodik a hadkötelezettség ideje,
- b. a szolgálati viszonyra vonatkozó szabályok változhatnak a nemzeti érdekre tekintettel (pl. szünetel a hivatásos szolgálati viszony megszüntetése).¹⁵⁸

¹⁵³ 180/2022. (V. 24.) Korm. rendelet - az Ukrajna területén fennálló fegyveres konfliktusra, illetve humanitárius katasztrófára tekintettel, valamint ezek magyarországi következményeinek az elhárítása érdekében veszélyhelyzet kihirdetéséről és egyes veszélyhelyzeti szabályokról.

¹⁵⁴ A honvédelemről és a Magyar Honvédségről, valamint a különleges jogrendben bevezethető intézkedésekről szóló 2011. évi CXIII. törvényben (a továbbiakban: Hvt.).

¹⁵⁵ Rendkívüli állapot, szükségállapot, megelőző védelmi helyzet, terrorveszélyhelyzet, váratlan támadás, veszélyhelyzet.

¹⁵⁶ Megjegyzem, hogy a Hvt 79. § alapján megelőző védelmi helyzetben az alább felsorolt intézkedéseknél és rendszabályoknál szigorúbbak is bevezethetők.

¹⁵⁷ Hvt. 65. §

¹⁵⁸ A 2022. május 25. óta érvényben lévő veszélyhelyzethez kapcsolódó, a Vbő. alapján kiadott 614/2022. (XII. 29.) Korm. rendelet a honvédelemről és a Magyar Honvédségről szóló törvény egyes rendelkezéseinek végrehajtásáról.

2. A közigazgatásra, közrendre és közbiztonságra vonatkozó rendkívüli intézkedések¹⁵⁹

- a. rendeletben elzárás büntetés is megállapítható a honvédelmi szabálysértések miatt, továbbá más szabálysértési jogszabályok is módosíthatók,
- b. a sajtó részére elrendelhető, hogy kizárólag a hivatalos tájékoztatásokat használhatja fel tudósításaihoz, a közzétételt előzetes engedélyhez köthető,
- c. a rádió, televízió és egyéb tömegkommunikációs intézmény esetében elrendelhető azok helyiségeinek, stúdióinak, műsorszóró adóinak, berendezéseinek és létesítményeinek igénybevétele, használatra való átengedése vagy ezek használatának mellőzése,
- d. a postai és az elektronikus hírközlési szolgáltatások szüneteltetése, korlátozása és ellenőrzése elrendelhető,
- e. a távközlési és informatikai hálózatok igénybevétele, az elektronikus hírközlő berendezés használatra való átengedése, illetve használatának mellőzése elrendelhető,
- f. a teherszállító és tömegközlekedési kapacitások elvonása, lekötése, mozgásának korlátozása elrendelhető,
- g. a magyar állampolgárok külföldre utazása, a külföldi állampolgárok Magyarországra utazása, a külföldi személyekkel való kapcsolattartás korlátozható,
- h. a nem magyar állampolgárok jelentkezési kötelezettsége, mozgásuk korlátozása elrendelhető,
- i. a lakosság kitelepítése, kötelező tartózkodási helyük kijelölése elrendelhető,
- j. a nyilvános helyeken történő tartózkodás korlátozható,
- k. a nyilvános rendezvények és gyűlések korlátozhatók,
- l. a polgári célú fegyverek beszolgáltatása elrendelhető,
- m. a lakosság magatartására vonatkozó szabályok meghatározhatók,
- n. a diplomáciai mentességekkel és kiváltságokkal kapcsolatos nemzetközi szerződések egyes rendelkezéseinek alkalmazása során vagy viszonyosság alapján követendő eljárás szabályozható.

¹⁵⁹ Hvt. 66-73. §

3. Az igazságszolgáltatásra vonatkozó rendkívüli intézkedések¹⁶⁰

Az igazságszolgáltatással kapcsolatos alapvető jogok többsége az Alaptörvény 54. cikke alapján nem korlátozható. Tekintettel ugyanakkor arra, hogy a kisebb súlyú-, továbbá polgári peres eljárásban például a másik fél hadkötelezettsége miatti távolmaradás esetén felfüggeszthetők, így az ésszerű határidőn belül történő ügyintézés¹⁶¹ sérülhet, mivel nem lehet előre látni az adott különleges jogrendi időszak végét. A Hvt. e szakasza a probléma feloldására a rögtönbíráskodás intézményét alkalmazza, amely esetében sem sérülhet a részrehajlás nélküli ügyintézés, a védelemhez való jog és egyéb, az Alaptörvényben meghatározott alapvető jog.

4. A gazdasági és anyagi szolgáltatási kötelezettségre vonatkozó rendkívüli intézkedések¹⁶²

- a. a deviza, a valuta és a nemesfémek vételre való felajánlása elrendelhető,
- b. az ország szempontjából fontos termékek és javak kereskedelme korlátozható,
- c. a takaré- és nyeresémbetétek, valamint az értékpapírok kifizetése felfüggeszthető,
- d. bármely alkalmas műszaki gép igénybevétele elrendelhető,
- e. honvédelmi érdekből az üzemi szolgáltatások teljesítése, ingó dolgok használatra történő átengedése elrendelhető.

Az Alaptörvényi felhatalmazás alapján a különleges jogrendben bevezethető korlátozó intézkedéseket a Hvt. a fentieknek megfelelő szektorok szerinti felosztásban tartalmazta, amely átlátható formában nyújtott betekintést a várható tevékenységbe, mindamellet, hogy a részletszabályok rendeleti szinten kerültek volna szabályozásra. Az Alaptörvény által nem tiltott korlátozásokon túl a Hvt. vonatkozó részei alapján az alapvető jogok jelentős része korlátozható, amennyiben azt alkotmányos érték, vagy érdek védelme, vagy más alapvető jog érvényesítésének biztosítása megköveteli.

¹⁶⁰ Hvt. 75. §

¹⁶¹ Alaptörvény XXIV. cikk (1) bekezdés.

¹⁶² Hvt. 76-78. §

A hatályos Vbő. szerinti szabályozás ugyanakkor az előző jogszabályhoz képest általános megfogalmazásokat alkalmaz, amelyek teljes körűen rendeleti szinten – a kiváltó okhoz igazodóan – kell, hogy szabályozásra kerüljenek.

2.2.3. A korlátozható jogok

A nem abszolút jogok kategóriájába eső alapvető jogok elméletben és gyakorlatban is összeütközésbe kerülhetnek egymással. Ebben az esetben elsősorban a jogalkalmazónak, azaz végrehajtó hatalmi ágának és a független bíróságoknak, az összeütközés feloldásának sikertelensége esetében a jogalkotónak – törvényhozó hatalmi ágának – kell döntést hoznia, hogy melyik jogot részesíti előnyben és melyik jogot korlátozza.

2.3. A jogkorlátozás általános szabályai

Az alapvető jogok korlátozásának azok egymással vagy valamely alkotmányos értékkel való összeütközése (kollíziója) az alapja, amelynek feloldása az állam kötelessége. Az összeütközés feloldásának általános érvényű gyakorlata valamely jog korlátozása, amelynek során figyelembe szükséges venni az Alaptörvény által előírtakat, kiemelten annak I. (3) bekezdését. Mindezek alapján törvény állapítja meg az alapvető jogokra és kötelezettségekre vonatkozó szabályokat, így a korlátozásukat is.

Megjegyzendő ugyanakkor, hogy a hatályon kívül helyezett Alkotmány kapcsán megalkotott Alkotmánybíróság egyik határozata alapján a rendeletben szabályozott alapjogkorlátozás sem minősíthető azonnal alkotmányellenesnek: „Valamely alapjog tartalmának meghatározása és lényeges garanciáinak megállapítása csakis törvényben történhet, törvény kell továbbá az alapjog közvetlen és jelentős korlátozásához is. Közvetett és távoli összefüggés esetében azonban elegendő a rendeleti szint is. Ha nem így lenne, mindent törvényben kellene szabályozni. Ebből az következik, hogy mindig csak a konkrét szabályozásról állapítható meg, hogy – az alapjoggal való kapcsolata intenzitásától függően – törvénybe kell-e foglalni vagy sem.”¹⁶³

¹⁶³ 4/1993. (II. 12.) AB határozat indokolása.

Az Alaptörvény az I. (3) bekezdésben a korlátozással kapcsolatban nevesíti – a korábbi Alkotmánybírósági határozatokból konkrétan átemeli – a *szükségesség* és az *arányosság* követelményét és az alapvető jog lényeges tartalmának védelmét. Az alapvető jogok korlátozása során a fentiekből következően nyilvánvaló előnyt élveznek az *abszolút jogok* és az *abszolút tilalmak* által védett jogok a többivel szemben. A *különleges jogrendben korlátozható jogok* – tekintettel arra, hogy ezek csak bizonyos körülmények között sérülhetnek – szintén előnyt élveznek a *korlátozható jogokkal* szemben. Az egyes kategóriákon belüli erőssorrend felállítása azonban nehézségekbe ütközik, hiszen az egymással való szembeállítás az egyes jogok eltérő természete miatt nem lehetséges, itt szükséges annak vizsgálata, hogy a cél eléréséhez adott csoporton belül melyik jog korlátozása vezethet arányos eredményre.

Az alapvető jogok korlátozása kapcsán a jogszabályok további – a különleges jogrenden kívüli – különös követelményeket is megállapíthatnak, ahogy azt az Alaptörvény is teszi, például „Tulajdont kisajátítani csak kivételesen és közérdekből, törvényben meghatározott esetekben és módon, teljes, feltétlen és azonnali kártalanítás mellett lehet.”¹⁶⁴ A tulajdon több más alapvető jogtól eltérően nem eleve létező természetes állapot, hanem az állam jogi szabályozásának keretei között, meghatározott társadalmi közegben, annak előfeltételével létezik. A tulajdon tehát társadalmi felelősséggel jár, korlátozásának vagy elvonásának szabályai törvényben szabályozott módon, a közösség jelentős érdekének érvényesítése esetén szigorú feltételekhez kötöttek.

Összességében tehát az alapvető jogok korlátozásának határa azok lényeges tartalmának tiszteletben tartása, amely az alkotmány- és nemzetközi bírósági gyakorlat alapján is akkor sérül, ha a korlátozás nem állja ki az Alkotmánybíróság kifejezetten erre kidolgozott, és a nemzetközi gyakorlattal összhangban lévő, alapjogvédelmi tesztjét.¹⁶⁵ Jogszabály alapján „...az alkotmányos rend és az Alaptörvényben biztosított jogok védelme, a jogrendszer belső összhangjának megőrzése, valamint a hatalommegosztás elvének érvényre juttatása érdekében, az Alaptörvény védelmének legfőbb szervezeteként működő Alkotmánybíróság...”¹⁶⁶, amelynek ebből következően alaprendeltetési feladata is a fentiek végrehajtása.

¹⁶⁴ Alaptörvény XIII. cikk (2) bekezdés.

¹⁶⁵ Az alapjogvédelmi tesztről részletesen lásd.: GESZTEI László: *Az alapjogok nemzetbiztonsági szempontból történő korlátozása és az alapjogok korlátozásának alkotmánybírósági értelmezési gyakorlata I.*, Nemzeti Közszerzői Egyetem, Nemzetbiztonsági Intézet, Nemzetbiztonsági Szemle, 7. évfolyam 2. szám, Budapest, 2019.

¹⁶⁶ Az Alkotmánybíróságról szóló 2011. évi CLI. törvény preambuluma.

Az alapjogvédelmi teszttel kapcsolatban fontos kiemelni azt, hogy annak kidolgozására és a gyakorlatba történő átültetésére az esetek egyediségéből következően volt szükség, továbbá azért, mert e jogok szubjektív jelleget öltenek, pontos és általános meghatározásuk a jogtudomány egységes álláspontja szerint nem lehetséges.

Mindebből következően az Alaptörvény, vagy bármely más jogszabály – világviszonylatban is – csupán az adott alapjoggal kapcsolatos jogalkotói szándék tömör megfogalmazására képes, azonban minden egyénre, eseményre, körülményre vonatkozó konkrét meghatározással és ezek kollíziója esetén egymáshoz való viszonyukra vonatkozóan nem tud általános szabályt alkotni. „Az Alkotmánybíróság ugyanis az alapvető jogok Alkotmányba foglalt katalógusát nem tekinti zárt rendszernek, mivel az egyes nevesített alapjogok értelmezése során kibontja az Alaptörvényben deklarált jogok – adott tényállásra vonatkoztatható – aspektusait: az alapjog lényeges tartalmát, funkcióját, más alapjoghoz való viszonyát, korlátait és biztosítékait.”¹⁶⁷

Az alapjogvédelmi teszt tehát azért szükségszerű, mert minden eset egyedi, nem állítható fel olyan általános érvényű szabály, amely alapján a teszt nélkül megállapítható lenne az alapvető jog jogos vagy jogtalan korlátozásának ténye.

Az egyedi esetekre vonatkozó vizsgálatok – ahogyan az a fejezetben hivatkozott Alkotmánybírósági és nemzetközi bírósági anyagokból is látható – sem nélkülözik sok esetben a bírói tanácsok egy-egy tagjának különvéleményét, amelyből levonható az a következtetés, hogy az alapjogvédelmi teszt is tartalmaz szubjektív elemeket, ugyanakkor ritka az olyan eset, amikor a többségi döntés lényeges tartalmával ellentétes álláspont születik.

Az alapjogvédelmi teszt folyamata:

1. Formai vizsgálat – annak megállapítása, hogy összhangban az Alaptörvénnyel, a korlátozás a megfelelő jogszabályi szinten történt-e¹⁶⁸.

¹⁶⁷ CHRONOWSKI Nóra – DRINÓCZI Tímea – PETRÉTEI József – TILK Péter – ZELLER Judit: Magyar Alkotmányjog III., Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2013., 23. oldal.

¹⁶⁸ Alaptörvény I. cikk (3) első mondata teljesül-e.

2. Tartalmi vizsgálat – az alapjogvédelmi teszt lefolytatása

- a. Legitim cél megléte¹⁶⁹ – a korlátozás másik alapvető jog érvényesülése vagy alkotmányos érték védelme érdekében történt-e.
- b. Alkalmasság¹⁷⁰ – az alapvető jog korlátozása a legitim cél elérésére alkalmas volt-e.
- c. Szükségesség¹⁷¹ – a legitim cél kizárólag az alapvető jog korlátozásával volt-e elérhető.
- d. Arányosság¹⁷² – a legitim cél fontossága arányban állt-e a cél elérése érdekében bevezetett jogkorlátozással, valamint annak érdekében a legenyhébb alkalmas eszköz került-e alkalmazásra.

Hetesy Zsolt doktori értekezésében így fogalmaz: „A titkos felderítéssel együtt járó jogkorlátozás ezért csak akkor elfogadott, amennyiben az más alkotmányos alapjogok védelme érdekében elengedhetetlenül szükséges. Az egyensúly biztosítása érdekében az államnak egyértelműen meg kell határoznia, hogy az ország függetlenségének, alkotmányos rendjének vagy éppen a közbiztonság védelme és a bűnüldözési érdekek érvényesítése érdekében a titkos felderítéssel mely szervezetek, milyen eszközökkel és milyen garanciák mellett korlátozhatják az alapjogokat. Mivel a titkos felderítés – definíció szerint – nem ismert az érintettek előtt, így a jogkorlátozás során aszimmetrikus, egyensúly nélküli »viszony« jön létre. Az egyén csak korlátozott módon képes érdekeinek érvényesítésére, így a jogvédelmet és a megfelelő egyensúlyt közvetetten, más, az állam által beépített hatékony garanciákkal, megfelelő kontrollmechanizmusok kiépítésével kell biztosítani.”¹⁷³

Mindezen fent idézett jogvédelem a konkrét titkosszolgálati eszközalkalmazás előtt, a jogszabályok Alaptörvénnyel való összhangjának vizsgálata során, és az után – a vélt jogsérelem keletkezését követően – biztosítható az alapjogvédelmi tesztel.

¹⁶⁹ Alaptörvény I. cikk (3) második mondat, első mondatrész.

¹⁷⁰ Alaptörvény I. cikk (3) második mondat, első mondatrész. A vizsgálat tárgya ebben az esetben a cél és az eszköz közötti logikai összefüggés vagy annak hiányának megállapítása.

¹⁷¹ Alaptörvény I. cikk (3) második mondat, második mondatrész.

¹⁷² Alaptörvény I. cikk (3) második mondat, harmadik mondatrész.

¹⁷³ HETESY Zsolt: *A titkos felderítés*. Doktori értekezés, PTE ÁJK, 2011., 5-6. oldal

„A tagállamokban működő alkotmánybíróságok egységesülő értelmezésével kapcsolatban felmerül annak a veszélye, hogy az alkotmányok kialakulásában meghatározó szerepet játszó egyedi nemzeti sajátosságok fokozatosan háttérbe szorulnak. Az Európai Unión kívülre tekintve az alapjogok deklarációja mellett látható az alapjogok érvényesülésének látványos, az aktuális hatalmi szempontoknak történő alárendelése, ezt pedig csak részben magyarázhatjuk az eltérő kulturális hagyományokkal. A nyugati értékek, mint a jogállamiság, a demokrácia vagy egyes alapjogok tisztelete bizonyos országokban teljesen más jelentéstartalmat kaphatnak. Az alapjogok jelentéstartalma a politikai szükségszerűség következtében és a politikai változásoknak való kitettség miatt hosszú távon sincs kőbe vésve, hanem időről időre értelmezés és gyakran átértelmezés tárgyává válik. Ennek megfelelően az egyes alapjogok esetében a korlátozásuk mértéke és annak indokai is jelentősen módosulhatnak bizonyos társadalmi szintű változásokkal, elvárásokkal összhangban, akár rendkívül rövid idő alatt.”¹⁷⁴ Mindezen társadalmi szintű elvárásokkal összhangban lévő változásokra a generációkkal kapcsolatos kutatási részben térek vissza.

Jogtörténeti kitekintésként a Magyar Köztársaság alkotmányáról szóló 1949. évi XX. törvény hatálya alatti jogi helyzettel összefüggésben megjegyzendő, hogy annak és a jelenleg hatályos Alaptörvénynek az élethez való jog szempontjából történő iránymutatása lényeges eltérést tartalmaz. Ezen belül az emberi méltóság és az élethez való jog egymással való viszonya¹⁷⁵ tekintetében megállapítható, hogy az emberi méltósághoz való jog értelmezése elé a magyar alkotmánybírói gyakorlatban elsősorban azért gördült különösen sok nehézség, mert az élethez és a méltósághoz való jogot mind a korábbi Alkotmány, mind az Alaptörvény együtt említi: minden embernek joga van az élethez és az emberi méltósághoz. Lényeges különbség, hogy az Alaptörvényből kimaradt az Alkotmányban foglalt „önkéntesen” kitétel, így teret adva az élettől és az emberi méltóságtól történő nem önkényes megfosztásnak. Az Alaptörvény már csupán az emberi méltóság sérthetetlenségét deklarálja. Az Alkotmánybíróság az emberi létet érintő első határozatában¹⁷⁶ abból indult ki, hogy az „emberi élet és az emberi méltóság elválaszthatatlan egységet alkot és minden mást megelőző legnagyobb érték”.

¹⁷⁴ GESZTEI László: *Az alapjogok nemzetbiztonsági szempontból történő korlátozása és az alapjogok korlátozásának alkotmánybírói értelmezési gyakorlata I.*, Nemzeti Közszerológiai Egyetem, Nemzetbiztonsági Intézet, Nemzetbiztonsági Szemle, 7. évfolyam 2. szám, Budapest, 2019. 99. oldal.

¹⁷⁵ ZAKARIÁS Kinga: *Az emberi méltósághoz való jog.* Doktori (PhD) Értekezés, Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Budapest, 2017. alapján.

¹⁷⁶ 23/1990. (X. 31.) AB határozat.

Az Alkotmánybíróság arra az álláspontra helyezkedett, hogy az emberi méltósághoz való jog csupán az emberi élettel együtt fennálló abszolút és elválaszthatatlan egysége határozza meg a sajátos emberi státuszt, mindezért anyajog mivoltából levezetett részjogosítványai a szükségességi-arányossági teszt alapján – a lényeges tartalom kivételével – korlátozhatók.

A büntetőjog oldaláról való vizsgálat alapján a végszükség, mint büntethetőséget kizáró ok, viszonylag kidolgozott dogmatikával bír és jobban megérthetővé teszi, hogy milyen lehetőségei vannak az államnak e tekintetben. A végszükségből végrehajtott élet kioltásának esetében nem arról van szó, hogy az állam – bár nem alkalmaz halálbüntetést – megengedné, hogy önkényesen elvegye valaki másnak az életét, hanem az egész szituációt olyannak tekinti, amely felette áll bármilyen állami hatalomnak, vagyis képtelenség az ilyen helyzetekben érvényesíteni az állami büntetőhatalmat.¹⁷⁷

Összességében megállapítható, hogy a jogkorlátozás határát a szükségesség és arányosság követelményei, valamint a korlátozásra kerülő alapjog lényeges tartalma jelenti, amelyek betartására a jogalkotás, a jogalkalmazás és a bírói gyakorlat során is figyelemmel kell lenni. Mindez az alapjogok szubjektivitása és pontos definiálásának nehézségei miatt akadályokba ütközik, amelyek feloldása és az egyedi vagy általános értelmezés megadása világszinten a legfőbb bírói fórum feladata.

¹⁷⁷ A büntető törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény 23. § (1) alapján: Nem büntetendő annak a cselekménye, aki saját, illetve más személyét vagy javait közvetlen és másként el nem hárítható veszélyből menti, vagy a közérdek védelme érdekében így jár el, feltéve, hogy a cselekmény nem okoz nagyobb sérelmet, mint amelynek elhárítására törekedett. Például: öngyilkos merényletet elkövetni próbáló személy életének kioltása, valaki azért hatol be más lakásába, hogy megmentse a tűzből az ott alvókat és az alábbi eset:

„1884. május 19-én a Mignonette nevű hajó az angliai Southampton városából Sydneybe indult. Július 5-én a Jóreménység-foktól 1600 mérföld távolságra viharba kerültek, az erős hullámmázs betörte a hajó oldalát és pár perc alatt elárasztotta vízzel: a négyfős legénység még idejében, a süllyedés előtt mentőcsónakot dobott le, így mindannyian megmenekültek. A négy férfi (Dudley kapitány, Stephens kormányos, Brooks matróz és Parker hajósinas) a kis csónakon hanykolódtak a tengeren. 11 napon keresztül répán és egy, a tengerből kifogott teknősbéka húsan éltek. Az ezt követő héten már semmiféle ételmük nem volt. A kapitány ekkor azt javasolta társainak, hogy valakit négyük közül áldozzanak fel – sorshúzás útján – a többiek megmeneküléséért. A legénység tiltakozott. A hajótörés 19. napján hajnalban Dudley elvágta az alvó Parker torkát és az azt követő pár napon a halott fiú testéből táplálkoztak. A 24. napon egy német kereskedelmi hajó felvette a túlélőket. Mivel egyikük sem titkolta a lejátszódott véres eseményeket, 1884. november 6-án gyilkosság büntette miatt mind a hárman angol bíróság elé kerültek. Az esküdtszék azonban nem tudott egyértelműen állást foglalni a vádlottak bűnösségének kérdésében, így a Koronabírósághoz kegyelemre ajánlotta őket. 1884. december 9-én a Legfelsőbb Büntetőbíróság a vádlottakat bűnösnek mondta ki gyilkosság büntetében és mindhármukat halálra ítélte: azonban egyhangúan hozzájárultak az esküdtszék kegyelmi ajánlásához.” dr. DARAI Péter: *A Btk. 30. §-a a bírói gyakorlatban*. <https://real.mtak.hu/93455/1/ABtk.30.-aabirogyakorlatban.pdf> (Letöltés ideje: 2024.03.22.)

2.4. Jogkorlátozás a nemzetbiztonsági tevékenység során

A titkosszolgálati eszközalkalmazás vonatkozásában különösen lényeges – a nemzetközileg is elfogadott joggyakorlatnak megfelelően – az, hogy a nemzetbiztonsági szolgálatok tevékenységének és azon belül a bevezetett intézkedések mindegyikének ki kell állnia az alapjogvédelmi tesztet. A mindennapi műveleti tevékenység során mindez egyrészt nyilvánvalóan nem vizsgálható minden egyes intézkedésre vonatkoztatva, másrészt az alapjogvédelmi teszt a bíróságok eljárásrendje, amelyet jogerősnek tekinthető eredménnyel csak e szervezetek hajthatnak végre.

A világ legtöbb demokratikus államához hasonlóan Magyarországon is az alapvető jogok korlátozása a nemzetbiztonsági tevékenység során törvényes és elfogadható, amennyiben az alapvető jog lényeges tartalmának tiszteletben tartása biztosított, így ha *legitim a cél*¹⁷⁸ (a korlátozás másik alapvető jog érvényesülése vagy alkotmányos érték védelme érdekében történik), a legitim cél elérésére *alkalmas* a bevezetett intézkedés¹⁷⁹, az alapjogkorlátozás *szükséges*, mivel a legitim cél más módon nem érthető el¹⁸⁰, a nemzetbiztonsági tevékenység és a bevezetett intézkedés a legitim céllal *arányos*¹⁸¹, valamint a lehető legenyhébb jogkorlátozástól az erősebb felé *fokozatosan* kerülnek bevezetésre az intézkedések.

Az alapjogvédelmi teszt intézményének hiányában a mindennapi tevékenység végzésekor a nemzetbiztonsági szolgálatok a fentiek miatt az Nbtv. rendelkezéseiből levezethető úgynevezett nemzetbiztonsági alapelveket¹⁸² alkalmazzák, amelyekre figyelemmel a szolgálatok tevékenységüket szervezik és egyben önellenőrzést gyakorolnak:

- törvényesség, amely mind az ágazati, mind az egyéb jogszabályoknak való megfelelés követelményét támasztja a szolgálat felé, továbbá meghatározza, hogy „...a nemzetbiztonsági szervek a titkos információgyűjtő tevékenységük során kizárólag azokat az erőket, eszközöket és módszereket és kizárólag azon eljárások

¹⁷⁸ Alaptörvény I. cikk (3) második mondat, első mondatrész.

¹⁷⁹ Alaptörvény I. cikk (3) második mondat, első mondatrész. A vizsgálat tárgya ebben az esetben a cél és az eszköz közötti logikai összefüggés vagy annak hiányának megállapítása.

¹⁸⁰ Alaptörvény I. cikk (3) második mondat, második mondatrész.

¹⁸¹ Alaptörvény I. cikk (3) második mondat, harmadik mondatrész.

¹⁸² SOLTÍ István: *A titkos információgyűjtés, elvei, eszközei és módszerei, alkalmazásának lehetőségei a nemzetbiztonsági munkában*. Doktori (PhD) értekezés, Nemzeti Közszerológati Egyetem, Hadtudományi Doktori Iskola, Budapest, 2017. alapján.

szerint alkalmazhatják, amit az eddig részletezett követelmények szerint megalkotott sarkalatos törvények számukra kifejezetten megengednek.”¹⁸³

- szükségesség, amely alapján a nemzetbiztonsági szolgálatok csak akkor alkalmazhatják a titkosszolgálati eszközöket és módszereket, amennyiben feladataik ellátásához az adatok más módon nem szerezhetők be,¹⁸⁴
- arányosság, amely szerint a nemzetbiztonsági szolgálat által bevezetett intézkedés nem okozhat nagyobb jogsérelmet, mint az intézkedéssel védendő nemzetbiztonsági érdek, más megfogalmazásban: „Nem okozható olyan hátrány, jogsérelem, melynek súlyossága nem arányos az elérendő céllal megvalósuló eredmény előnyével.”¹⁸⁵
- célhoz kötöttség, amely alapján az eszközalkalmazást valós célra, azon belül törvényben meghatározott, illetékességbe és hatáskörbe tartozó cselekmény esetén lehet folytatni,¹⁸⁶
- ellenőrzöttség, amely magában foglalja mind a megszerzett információk – akár több forrásból – történő, mind a tevékenységet folytató nemzetbiztonsági szervezet eljárásának ellenőrzését, így magában foglalva az egyéni felelősség megállapításának lehetőségét is,
- titkosság, amely a tevékenység jellegéből kifolyólag mind a célszemély, mind más, megismerésre nem jogosult személy elől rejti a tevékenység tartalmát. Fontos megjegyezni, hogy a titkosság nem a titkosszolgálati szervezet, annak állománya, alkalmazható módszerei titkosságát jelentik, hanem a konkrét műveletekét, az abba bevont személyeket és technikai eszközöket (összességében a minősítéssel védhető, így a nyilvánosságra kerülés vagy illetéktelenek általi megismerés által kárt okozó adatokét).

¹⁸³ SOLTÍ (2017) 167. oldal.

¹⁸⁴ Nbtv. 53. § (2) bekezdés.

¹⁸⁵ TÓTH Mihály Csaba: *A titkos információgyűjtés és a személyiségi jogok*. In.: DOBÁK Imre (szerk.): *A nemzetbiztonság általános elmélete*. Nemzeti Közsolgálati Egyetem, Nemzetbiztonsági Intézet, Budapest, 2014., 222. oldal.

¹⁸⁶ VINCENT, St. Sarah: *International law and secret surveillancs: binding restrictions upon state monitoring of telephone and internet activity*. Strasbourg, 2014., <https://cdt.org/wp-content/uploads/2014/09/CDT-IL-surveillance.pdf> (Letöltés ideje: 2024.03.04.) alapján.

Fontos megjegyezni, hogy a fenti alapelvek együttes érvényesülése szükséges ahhoz, hogy az adott nemzetbiztonsági tevékenység jogszerűnek legyen tekinthető. A fentiek mind tudományos oldalról – lásd. a hivatkozott műveket –, mind a gyakorlati tevékenység tapasztalatait figyelembe véve alakultak ki, így több oldalról alátámasztott igazságtartalmuk. Mindezen alapelvek vonatkozásában elmondható ugyanakkor, hogy azoknak semmilyen, a bírósági döntésekhez fogható erejük nincs, azok a nemzetbiztonsági tevékenységen belül, a mindennapi életben iránymutatásként alkalmazhatók. Mindezek mellett, mint bármely állami szervezetnek, a nemzetbiztonsági szolgálatoknak is szigorú szabályozás melletti parlamenti ellenőrzése van. A később vizsgált, a titkos információgyűjtés legmélyebb alapjogkorlátozással járó eszközeinek és módszereinek alkalmazása tekintetében engedélyezésre kijelölt különböző intézmények – amelyek tartozhatnak a végrehajtó, vagy az igazságszolgáltatási hatalmi ághoz – mellett kiemelt feladat hárul a törvényalkotóra, a magyar Országgyűlésre.

A nemzetbiztonsági szolgálatok parlamenti ellenőrzését a Nemzetbiztonsági Bizottság (NBB) látja el, a Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat (KNBSZ) tekintetében a Honvédelmi és Rendészeti Bizottság (HRB) is, amelyek feladata a nemzetbiztonsági szolgálatok tevékenységének ellenőrzése, különös tekintettel a jogszerűsége. Az NBB elnöke ellenzéki képviselő, biztosítva ezzel a politikai kiegyensúlyozottságot.¹⁸⁷ Az irányításért felelős miniszter köteles évente legalább kettő alkalommal tájékoztatni az NBB-t – a KNBSZ évente egyszer a HRB-t is – a nemzetbiztonsági szolgálat tevékenységéről¹⁸⁸ és ésszerű határidőn belül értesíteni annak tagjait a Kormány nemzetbiztonsági szolgálatokkal kapcsolatos határozatairól.¹⁸⁹ Az NBB ezen túlmenően tájékoztatást kérhet a minisztertől és a szolgálatok főigazgatóitól az ország nemzetbiztonsági helyzetéről, a szolgálatok működéséről, valamint a titkos információgyűjtés engedélyezési eljárásairól.¹⁹⁰ Az NBB vizsgálhatja továbbá azon panaszokat, amelyek jogellenes tevékenységre utalnak, amennyiben az érintett személy nem fogadja el a szolgálatok belső vizsgálatának eredményét és ha a panasz kivizsgálását a bizottsági tagok legalább egyharmada indokoltnak tartja.¹⁹¹ Ilyen esetekben a Bizottság felkérheti a minisztert az érintett szolgálat tevékenységének ellenőrzésére, amelynek eredményéről a tájékoztatást megtagadni nem lehet.

¹⁸⁷ Nbtv. 14. § (1) bekezdés.

¹⁸⁸ Nbtv. 14. § (2) bekezdés.

¹⁸⁹ Nbtv. 14. § (3) bekezdés.

¹⁹⁰ Nbtv. 14. § (4) a)-b) pont.

¹⁹¹ Nbtv. 14. § (4) c) pont.

Fontos megjegyezni, hogy bár a Nemzetbiztonsági Bizottság jelentős szerepet játszik az ellenőrzésben, hatásköre korlátozott: közvetlen büntetőhatalommal nem rendelkezik, de javaslatokat tehet a Kormánynak vagy az illetékes miniszternek a szolgálatok működésével kapcsolatban. Az ellenőrzési rendszer alapvetően hivatalos tájékoztatásokra és panaszkezelési mechanizmusokra épül, azonban hatékonyságát gyakran befolyásolják politikai tényezők.

Az alapjogkorlátozás szempontjából kiemелendő, hogy – bár erre példa a vonatkozó törvény hatályba lépése óta nem volt – amennyiben az NBB panaszkezelési vagy ténymegállapító vizsgálata jogsértést állapít meg, az mind a nemzetbiztonsági szolgálatra, mind – az eset jellegétől függően – a jogalkotóra cselekvési kényszert idéz elő. Bár az NBB ülései az elhangzó minősített információk miatt döntően zártak, ebből következően az ezekkel kapcsolatos tájékoztatás is korlátozott, azonban annak tényét, hogy egy adott témakörben valamilyen jogsérelem következett be, nyilvánosságra lehet hozni. Mindezek mellett természetesen, amennyiben a minősített adat minősítője feloldja azt, akár a teljes dokumentáció megoszthatóvá válik. Az akár csak részben végrehajtott tájékoztatás ugyanakkor már önmagában is akkora nyomást helyezhet a végrehajtó és a törvényalkotó hatalmi ágra, amely a feltárt hiányosságok kijavítását eredményezheti.

2.4.1. Az elhárító és a hírszerző tevékenység határterületei

A nemzetbiztonsági tevékenység szakágakra bontása kapcsán meg kell jegyezni, hogy az elhárító és a hírszerző feladatok számos területen mutatnak átfedést, amely a gyakorlati végrehajtás tapasztalatai alapján is kimutatható.

Mindazon felül, hogy a hazai bázison végrehajtott tevékenység során is keletkezhet külhoni eredetű, a kormányzati döntéseket támogató információ és a határokon kívül is keletkezhet az ország belső biztonságát érintő adat, a közgondolkodásban meglévő tévhittel ellentétben az elhárítás nem kizárólag belföldön, a hírszerzés nem kizárólag külföldön tevékenykedik. A földrajzi elhatárolás mindössze az irányultságot adja meg, amely viszont az alaprendeltetési feladatok jellegéből következik. A félreértés magából a produktumból származhat, amely szerint az elhárítás célja és így jelentéseinek, intézkedéseinek tartalma a belső biztonság előmozdítására irányul, míg a hírszerzésé a kormányzati döntések támogatására, így ez utóbbi többségében külföldről megszerezhető információkat tartalmaz.

Az előzőeken túl megjegyzendő, hogy jogszabályi szinten hazai és nemzetközi viszonylatban sem azonosítható olyan jelenség, amely az elhárító vagy hírszerző szervezetek szármára elsősorban földrajzi elhatárolás alapján írná elő a feladatokat. Ezek áttekintésekor ugyan találunk erre utaló előírást¹⁹², azonban mindezek szintén csak orientációs célzattal kerülnek megemlítésre, az alaprendeltetési feladatok nem ezek köré kerülnek csoportosításra. Szigorúan véve, a jogszabályi környezet nem határozza meg az elhárító és a hírszerző szolgálat fogalmát, e szakágak a szakmán belül vagy tudományos körökben kerülnek nevesítésre, legnagyobb részt a számukra előírt feladatok alapján. Richard Helms egykori CIA igazgató megfogalmazása szerint: „Egyik hírszerző szolgálat sem tud túl sokáig jobb lenni, mint saját elhárító komponense.”, amely utalás arra is, hogy a kettő szakág szoros együttműködése a műveleti biztonság elősegítésében elkerülhetetlen.

A hazai szabályozásban is tetten érhető¹⁹³ az, hogy a hírszerzés és az elhárítás elválasztása jogszabályi szinten nem valósul meg. Erre példa a Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat, amely egy integrált elhárító és hírszerző szervezet, azaz mindkét szakág egy szervezetben van jelen, és a részére meghatározott feladatok, bármilyen felosztás nélkül, az egyes szakágakra tekintet nélkül, keverten jelennek meg.

2.4.2. Jogkorlátozás az elhárító tevékenység során

A nemzetbiztonsági tevékenységen belül a magyar nemzetbiztonsági szolgálatok elhárító szakágainak feladatrendszere a nemzeti értékek védelme és a nemzeti érdekek érvényesítése céljából, a biztonság garantálásával – másképpen a (leplezett) kockázatok felderítésével és elhárításával –, továbbá a hatáskörbe utalt bűncselekmények megelőzésével és megakadályozásával került azonosításra. E feladatban az ellenérdekelt fél tipikusan nem nyíltan lép fel a védendő értékek és érdekek ellen, ezért felderítése és tevékenységének hatékony elhárítása sem hajtható végre pusztán nyíltan alkalmazott eszközökkel. A bemutatásra kerülő feladatrendszer több ponton párhuzamosságot mutat a rendvédelmi szervezetek feladatrendszerével, azonban fókuszát tekintve a nemzetbiztonsági szervezetek tevékenysége a nemzeti értékeket és érdekeket közvetlenül és nagy mértékben fenyegető veszélyekre koncentrálódik.

¹⁹² Például a CIA vagy az MI6 esetében.

¹⁹³ Nbtv. 4-8. § A nemzetbiztonsági szolgálatok feladatai.

Az elhárítás működési területe a nemzetközi közegben¹⁹⁴ és hazánkban is magában foglalja azon feladatokat¹⁹⁵, amelyek viszonylatában a nemzetbiztonsági szervezetek speciális módszereinek összehangolt alkalmazása szükséges a hatékony felderítő, megelőző, akadályozó tevékenységhez:

Idegen titkosszolgálati tevékenység elhárítása (kémelhárítás), amely jellegénél fogva leplezett vagy rejtett módszerekkel, a célország érdekeit sértő ellenérdekelt szervezetek és személyek felderítésére és elhárítására irányul, és magában foglalja mind az információszerző, mind a befolyásoló tevékenység megakadályozását. A hírszerzés által alkalmazott eszközrendszer magában foglalja mindazon tevékenységeket is, amelyek a célország nemzeti érdekeit közvetetten sértik, továbbá az alkotmányos berendezkedést veszélyeztető szervezetekkel vagy a szervezett bűnözéssel való együttműködés által a hadszíntér – nem kizárólag katonai – titkosszolgálati előkészítésére koncentrálódik. Mindezek miatt tevékenységét a többi feladatra dedikált szervezeti elemekkel szoros együttműködésben szervezi azért, hogy az ellenérdekelt tevékenységét a más feladatok során felszínre kerülő indikátorok által előre tudja jelezni.

Alkotmányvédelem, amely a jogszabályok által biztosított jogállami berendezkedés alapértékeit és alapintézményeit veszélyeztető, többnyire leplezett vagy rejtett módon megjelenő törekvések felderítésére és elhárítására irányul. Tipikusan e kategóriába sorolhatók mindazon szélsőséges politikai, vallási, ideológiai irányzatok, amelyek jellegüknél fogva részben vagy teljes egészében szemben állnak a hatályos jogrenddel.¹⁹⁶ A kémelhárításnál látott módon a szélsőséges csoportok külföldi titkosszolgálati érintettséggel is rendelkezhetnek, továbbá radikalizálódásuk esetén fegyverek illegális megszerzése érdekében a szervezett bűnözői körökkel is kapcsolatba kerülhetnek. A radikalizálódás kapcsán megjegyzendő, hogy az általában nem egy adott időpillanatban bekövetkező, pontosan azonosítható esemény, hanem egy egyénenként változó idő alatt végbemenő folyamat, amelynek felderítése elhúzódó műveleti tevékenységet követel meg.

¹⁹⁴ A korábban tárgyalt nemzetbiztonsági szolgálatoknál megjelenítettek szerint.

¹⁹⁵ SZABÓ Károly: *Az elhárítás*. In.: RESPERGER István (szerk.): *A nemzetbiztonság elmélete a közszolgálatban*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2018., 181-190. oldal.

¹⁹⁶ Megjegyzendő, hogy a terrorizmus fogalmkörébe tartozó szervezetek elleni tevékenység az alkotmányvédelmi feladatokba ütköztethető, ugyanakkor a szakmai és tudományos közeg annak hatásmechanizmusai és egyéb specifikumai miatt hagyományosan külön jeleníti meg.

Gazdaságbiztonsági tevékenység, magában foglalva a pénzügyi, tudományos, műszaki és technikai területet, a nemzet biztonságának szerves részét képező gazdasági érdekek elleni, stratégiai szintű és stratégiai hatású információszerző és befolyásoló törekvések felderítése és elhárítása. A gazdaságbiztonsággal kapcsolatos veszélyforrások felderítése nem kizárólagos elhárítási feladat, abban számos más állami szervezet részt vesz saját illetékességén és hatáskörén belül. Az elhárítás rendszere mindezzel összefüggésben akkor aktivizálódik, amikor a veszély kiterjedése, vagy annak leplezettsége a titkosszolgálati eszközalkalmazást indokoltá teszi.

Szervezett bűnözés elleni tevékenység, amely az állami- és a nemzetbiztonsági érdeket magas fokú szervezettsége és illegális tevékenységéből fakadó gazdasági potenciálja, valamint ennek legalizálására és az ebből eredeztethető politikai hatalom megszerzésére irányuló törekvése miatt veszélyeztet. Mindezekon felül a tevékenység tartalmi jellemzője a belső konspiráció, amely miatt a titkosszolgálati eszközrendszer alkalmazása elengedhetetlen. A szervezett bűnözés kapcsolódhat a kémkedés formáihoz, az alkotmányos berendezkedés törvénytelen eszközökkel történő megváltoztatásához, a migrációhoz, a terrorizmushoz, a gazdaságbiztonsághoz és a kiberbűnözéshez is.

Tömeges legális és illegális migráció ellenőrzése, azok komplex biztonsági kockázata miatt. Önmagában a migráció nem jelent nemzetbiztonsági kockázatot, ugyanakkor kísérőjelenségei, illegális mivolta, valamint bármely formájának tömegessé válása esetén az ellenőrzéshez rendelkezésre álló idő szűkülése szükségessé teszi az állami szervezetek széles körű bevonását a jelenség kezelésébe. A migrációt többnyire jellemző kockázatok a gazdasági, társadalmi és kriminalisztikai kísérőjelenségekből adódnak, amelyek preventív, határokon átívelő, nemzetközi együttműködést igénylő kezelése elengedhetetlen. Az illegális migráció magában hordozza a szélsőséges személyek beszivárgásának, a szervezett bűnözéshez köthető magatartási formák – elsősorban a kábítószer-, fegyver-, szerv- és emberkereskedelem – megjelenésének, továbbá az eltérő szocializációból adódó, a közbiztonságot súlyosan veszélyeztető társadalmi feszültségek kialakulásának kockázatát.

Terrorizmus elleni tevékenység, amely a kémelhárításhoz és a szervezett bűnözés elleni tevékenységhez hasonlóan jellemzően konspirált, zárt csoportok, esetleg magányos elkövetők elleni tevékenységet jelent. A terrorizmus ellen az utóbbi évtizedekben fokozódó harc során nem csak a nyugati világ szerzett tapasztalatokat a terrorista szervezetekről, hanem azok is képesek voltak implementálni az őket ért hatásokat, így szofisztikáltabb, a célszágok társadalmára nagyobb hatást kifejtő támadásokat tudtak kivitelezni. Mindamellett, hogy – akár külföldön is – az elhárítás feladata a terrorista szervezetekkel kapcsolatos információszerzés azok tevékenységének megakadályozására, esetleg a csoportok bomlasztása, a védelem teljessé tétele érdekében a lehetséges célpontok megelőző védelme kulcskérdés. Ezek magukban foglalják a kritikus infrastruktúrákat éppúgy, mint a nagyobb tömegrendezvényeket, a szimbolikus helyszíneket és eseményeket. Mindez olyan széles spektrumú tevékenységet kívánna meg, amely szűkítése a terrorizmus esetében elsősorban titkosszolgálati szemléletű humán erőforrással folytatott információszerzéssel valósítható meg.

Információs társadalom kockázatai és kiberbűncselekmények elleni tevékenység, amely mind a modern hadviselésben betöltött szerepe, mind a terrorista szervezetek radikalizációs és a szervezett bűnözés jelenlegi elsődleges színtereként történő alkalmazása, valamint a pénzügyi szektort, a kritikus infrastruktúrákat és az egyént érintő támadások számának emelkedése miatt komplex biztonsági kihívást jelent a nemzetbiztonsági szféra részére. A kibertérben az egyén magánszféráját érintő támadástól az ellátásbiztonságot veszélyeztető, egész államokat megbénító nagyszabású támadó szándékú tevékenységig terjedő skálát azonosíthatunk, amelyek megelőzése megfelelő biztonságtudatosítással és az informatikai rendszerelemek folyamatos fejlesztésével érhető el. Mindezek kapcsán az elhárítás feladatai is széles skálán mozognak és magukban foglalják a biztonságtudatossággal kapcsolatos felkészítések megtartását, az információs rendszerek védelmével összefüggő tanácsadást, az egyént érintő támadások felderítését és azok között összefüggések keresését, továbbá mindazon rendszabályok betartatását, amelyek az érzékeny, illetve minősített adatok sérelmének elkerülését célozzák.

Objektumvédelem, az állam által kijelölt¹⁹⁷ vagy az elhárító szervezet által azonosított intézmények nemzetbiztonsági szempontú védelme. A tevékenység magában foglalja az objektum elleni fizikai támadások megelőző felderítését és esetleges megakadályozását, továbbá mindazon feladatok végrehajtását, amelyek az őrzés-védelem maximalizálására, az adott intézmény befolyástól mentes működésére irányulnak. Az elhárítás feladatai kiterjednek az adott helyszínre belépő személyek ellenőrzésére, továbbá speciális esetekben az objektum konspiráltságának fenntartására is. Az objektumvédelem a nemzetbiztonsági szolgálatok saját létesítményeire is kiterjed, elsősorban a minősített adatok védelme céljából.

Belső biztonsági és bűnmegelőzés, mint a saját állomány ellenőrzése, elsősorban a nemzetbiztonsági szolgálat adatainak védelmére irányul. A titkosszolgálati munkatársak ellenőrzése kapcsán kiemelten fontos mindazon személyiségjegyek felderítése, amelyek a fentiekre negatív hatással lehetnek, végső soron kémkedéshez vezethetnek. A történelem során a világ minden táján számos áruló került azonosításra a titkosszolgálatok állományában, amelyek a nemzetbiztonsági szervezetek szakmaiságát leginkább aláásó esetek közé sorolhatók. A belső biztonsági és bűnmegelőzési tevékenység azért is a kiemelt feladatok közé sorolható, mert a széleskörű alapjogkorlátozásra felhatalmazott személyi állománnyal szemben a társadalom eleve magasabb erkölcsi és etikai elvárásokat támaszt, egy-egy nyilvánosságra került esetleges visszaélés a műveleti tevékenység sérelméhez is vezethet a társadalmi támogatottság elvesztése által.

Nemzetbiztonsági védelem, a meghatározott állami vezetők feladatainak befolyástól mentes ellátásának biztosítása, a velük kialakított együttműködésen keresztül. A nemzetbiztonsági védelem nem a tisztséget betöltő személy ellenőrzésére, hanem a rá irányuló kockázatok felderítésére törekszik. A tevékenység fontos része a biztonság tudatossági felkészítés, amely eredményeképpen az állami vezető képessé válik felismerni és idejében jelezni a felmerülő kockázatokat.

¹⁹⁷ Lásd. 2009/2015. (XII. 29.) Korm. határozat a nemzetbiztonsági védelem alá eső szervek és létesítmények köréről.

Nemzetbiztonsági ellenőrzés, a minősített adatokhoz való hozzáféréssel rendelkező személyek – így a kiemelt köztisztiséget viselők, vagy olyan polgári gazdasági társaságok, amelyek minősítéssel védhető közérdekek körébe tartozó információt birtokolnak – befolyástól mentes tevékenységének intézményesült jogállami garanciája. A nemzetbiztonsági ellenőrzés az adott személlyel kapcsolatban meglévő vagy kialakuló biztonsági kockázatok időszakosan visszatérő felderítése, amely az érintett önkéntes adatszolgáltatásán és annak valóságtartalma ellenőrzésén alapul. További feladatként jelenik meg az elleplezett, valamint azon indirekt kockázat felderítése, amelyekről az érintettnek nincs vagy nem lehet tudomása.

Iparbiztonsági (cég) ellenőrzés a részben a gazdaságbiztonsághoz, munkamódszereit tekintve a nemzetbiztonsági ellenőrzéshez hasonlítható feladat, amely a gazdasági társaságok vonatkozásában az állam – és a szövetséges országok – biztonsági igényei érvényesítésének lehetőségét vizsgálják az adott társaság vonatkozásában. Az iparbiztonsági ellenőrzés során is a rejtett, vagy leplezett kockázatok felderítése vagy kizárása a cél, amelyből megállapítható, hogy az adott vállalkozás alkalmas-e a minősített adatok kezelésére. Az iparbiztonsági ellenőrzés kizárólag a cégre, mint jogi személyre irányul, emellett minden egyes személynek, aki ilyen adatokat kezel, át kell esnie a nemzetbiztonsági ellenőrzésen.

Az elhárítás fenti feladatai kapcsán megállapítható, hogy azok egymással átfedésben, több esetben egymás hatását erősítve kombináltan jelennek meg, így felderítésük összehangolt tevékenységet követel meg, amely széleskörű információgyűjtő tevékenységen, az információk megosztásán és ütköztetésén alapszik. Az elhárítás legtöbb feladatának tartalmában az ellenérdekelt fél információszerző, illetve befolyásoló tevékenységének felderítése és akadályozása jelenik meg, amelyek végrehajtása azért is igényel különleges szaktudást, mert az ellenfél is speciálisan felkészített vagy ilyen tapasztalatokkal rendelkező szervezet tagja.

Az elhárítandó tevékenységek kapcsán megállapítható, hogy azok és a velük kapcsolatban azonosítható kockázatok jellege leplezett, rejtett vagy titkos, amelyek felderítéséhez szintén a titkosszolgálati eszközök alkalmazása szükséges. Jurij Vlagyimirovics

Andropov¹⁹⁸ megfogalmazása szerint: „Miért van szükség elhárításra, ha az csak a már befejezett bűncselekmények lényével foglalkozik? Erre elegendő egy vizsgálati szervezet megléte, amelynek kizárólagos feladata a befejezett bűncselekmények vizsgálata.”

„Letartóztatni tud a rendőrség, az ügyészség, a bíróság is, de az állami szervezetek rendszerében csak az elhárítás rendelkezésére állnak olyan eszközök, amelyek lehetővé teszik a bűncselekmények csírájában való elfojtását, lokalizálását, végrehajtásának megakadályozását.”¹⁹⁹ Mindezen jellemzők összességében, valamint kiegészülve a preventív szemlélettel indokolják az elhárító szervezetek fenti feladatokkal összefüggésben meghatározott hatásköreit. Feladataik tényleges végrehajtása során az ismertett jellemzők miatt az elhárító szervezetek az alapjogkorlátozás igen széles körét alkalmazzák, amelyek elengedhetetlenek a kockázatok és bűncselekmények felderítéséhez.

A fenti feladatokból következően a későbbiekben részletezésre kerülő titkosszolgálati eszközalkalmazás leginkább a magánszférához köthető jogokat korlátozza, amelyek ugyanakkor titokban, az érintett tudta nélkül kerülnek végrehajtásra, mivel jogosan lenne feltehető, hogyha az érintett tudna azokról, akkor másképpen viselkedne, hiszen eleve konspirálja tevékenységét. A titkosság értelmezése vonatkozásában több ország esetében tapasztalhatjuk, hogy a műveleti tevékenységet utólag sem hozza az érintett tudtára²⁰⁰, más esetekben viszont a célszemély tájékoztatásra kerül, annak múltbeli tényéről.²⁰¹

Mindamellett, hogy az elhárítás fent felsorolt feladataival összefüggésben az alapjogkorlátozás legszélesebb köre is előfordulhat, a kémelhárítás, a terrorelhárítás, az alkotmányvédelem és a szervezett bűnözés elleni tevékenység – azok mélyen konspirált jellege miatt – azon területek, ahol elkerülhetetlen a külső engedélyhez kötött titkos információgyűjtés alkalmazásán keresztül azon alapjogok korlátozása is, amelyek a szűken vett magánéletet érintik. Ezek mellett az objektumvédelem, valamint a tömeges legális és illegális migráció ellenőrzésében többnyire adattári lekérdezések, a gazdaságbiztonsággal összefüggésben nagyobb elemzések és pénzügyi auditok, a kiberbűnözés elleni tevékenységben az informatikai

¹⁹⁸ 1953-1957. között a Szovjetunió magyarországi nagykövete, 1967-1982. között a KGB vezetője, 1982-1984. között az SzKP főtitkára.

¹⁹⁹ Andrej GEORGIEVICS: *Az állambiztonsági szervek megelőző intézkedéseinek formái és módszerei* című előadás. Rendőrtiszt Főiskola, Moszkva, 1977. május 24. ÁBTL Könyvtár 33/1400.

²⁰⁰ Pl. Magyarország, USA, Egyesült Királyság.

²⁰¹ Pl. Németország, Románia.

aktív és passzív eszközök alkalmazása kerül előtérbe a külső engedélyhez nem kötött titkos információgyűjtés alkalmazásával. A belső biztonsági, a nemzet- és iparbiztonsági ellenőrzési, valamint a nemzetbiztonsági védelmi feladatok során – többnyire az érintett tudtával – szintén a külső engedélyhez nem kötött eszközök és módszerek dominálnak.

2.4.3. Jogkorlátozás a hírszerző tevékenység során

A hírszerző szakág feladatrendszere²⁰² – az elhárításéhoz hasonlóan – a nemzeti értékek védelméből és a nemzeti érdekek érvényesítéséből eredeztethető. Konkrét feladatainak meghatározásakor a hírszerzési – többnyire minősített adatokat tartalmazó – információk megismerésére feljogosított személyek és szervezetek funkciójából indulhatunk ki, akik tipikusan:

- az állami felsővezetők,
- az önálló államigazgatási szervezetek vezetői,
- a kormányzat középvezetői,
- a nemzetbiztonsági szolgálatok és a rendvédelmi szervezetek vezetői,
- a haderő parancsnokai,
- különböző szakági kormányzati szervezetek vezetői.

A felhasználók széles köréből adódóan a hírszerzés feladatrendszere is számos területre terjed ki, mivel információinak a teljes kormányzati és államigazgatási szektor a felhasználója lehet. A konkrét hírigényt és annak súlyterületeit az aktuális politikai, társadalmi, gazdasági, katonai, technológiai környezet határozza meg, amely súlyponteltolódást eredményezhet a tevékenységi irányokban.²⁰³

A hírszerzés és az elhárítás eszközrendszere tipikusan megegyezik egymással, eltérések csupán a tevékenységi környezetből adódhatnak. Az elhárítás tipikusan hazai bázison törvényi, annak szükségszerűen kikényszeríthető felhatalmazása alapján, (elméletileg) támogató társadalmi környezetben hajtja végre feladatát általában az állami információs rendszerekhez való széleskörű hozzáféréssel, mialatt a hírszerzés általában külföldön, a külkapcsolati

²⁰² Dr. VIDA Csaba: *Hírszerzés*. In.: RESPERGER István (szerk.): *A nemzetbiztonság elmélete a közszolgálatban*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2018., 111-168. oldal.

²⁰³ Pl. 2015-ben kiemelt hírigényt képezett a tömeges illegális migrációval kapcsolatos, míg napjainkban az orosz-ukrán háborúval kapcsolatos információk megszerzése.

szakterületet leszámítva a célország törvényeit sértő módon és ilyen szempontból ellenségesként értékelhető környezetben. A hírszerzés tevékenysége önmagában is összeütközésbe kerül a fogadó állam jogszabályaival, amelyen keresztül annak állampolgárai alapvető jogait korlátozza, mivel az emberi méltóság részeként felfogható biztonságos élethez való jogot érinti, még ha nem is fizikai értelemben.

Mindez a hírszerzés esetében igaz mindazon tevékenységekre is, amelyek során nem szükséges fizikailag a célország területére lépni, hanem az valamilyen technikai adatszerző képességgel folytatja információgyűjtő tevékenységét.²⁰⁴ Az alapjogkorlátozás tehát a SIGINT és SOCMINT tevékenység során is megvalósul akkor is, ha a tevékenység során a célszemély, annak számítógépe, de még az adatai is külföldi fennhatóság alatt álló térben találhatók, ráadásul ezekben az esetekben mindez az adott ország törvényeit természeténél fogva biztosan sérti. A technikai adatszerzés során gyakran felmerülő kérdés, hogy az adott állam milyen módon szabályozza a saját területén eseti jelleggel tartózkodó külföldi állampolgár kommunikációja – vagy ott tárolt digitális adatvagyon – megismerhetőségének kérdéseit. A nemzetközileg elfogadott irányelvek szerint az államok csak saját területük vonatkozásában rendelkeznek jogalkotói felhatalmazással, ugyanakkor azzal demokratikus keretek között széles körben, így – ahogyan az a magyar szabályozásban is kimutatható – általában nem tesznek különbséget saját és külföldi állampolgárok között. Magyarországon – és az Európai Unió többi országában is – külföldi állampolgárt a saját ország területén ugyanúgy csak valamely külső engedélyező jóváhagyásával lehet lehallgatni, mint saját állampolgárt. Ezzel szemben az Amerikai Egyesült Államokban a FISA²⁰⁵ különbséget tesz saját és külföldi állampolgárok között. Amerikai állampolgárt kizárólag bírói engedéllyel²⁰⁶ szabad lehallgatni, ugyanakkor külföldi személy esetében megengedőbb a szabályozás, és többek között a Nemzeti Hírszerzési Igazgató is jóváhagyhatja az eszközalkalmazást, amennyiben valószínűsíthető, hogy annak során amerikai állampolgárral a célszemélyek nem folytatnak kommunikációt és a megszerzhető adatok külföldi eredetűek.

²⁰⁴ Pl. rádióelektronikai felderítés (Signal Intelligence - SIGINT), nyílt forrású információszerzés (Open Source Intelligence – OSINT), képfelderítés (Imagery Intelligence – IMINT), mérés és jelmeghatározó információszerzés (Measurement and Signature Intelligence – MASINT), kiberhírszerzés (Intelligence Gathered from Cíber Space – CYBINT) és ezek részterületei, mint a közösségi hálózatokból történő információszerzés (Social Media Intelligence – SOCMINT).

²⁰⁵ Foreign Intelligence Surveillance Act, <https://www.congress.gov/110/plaws/publ261/PLAW-110publ261.pdf> (Letöltés ideje: 2025. 03. 24.).

²⁰⁶ A korábban tárgyalt Patriot Act alapján kivételek voltak, ugyanakkor a külső engedélyezés ezekben az esetekben is biztosított.

Az emberi erőforrással végrehajtott hírszerzés²⁰⁷ esetében az alapvető jogok korlátozása és a célország érdekeinek megsértése az egyes módszerek alkalmazása során eltérést mutat, mivel jogi megítélésük és működési környezetük is különbözik:

Legális (diplomáciai) pozícióból folytatott hírszerzés, a Bécsi Szerződés²⁰⁸ keretein belül végrehajtott diplomáciai tevékenység, amely során a diplomáciai képviselő tagjai minden megengedett módon tájékozódnak a fogadó államban levő viszonyokról és fejleményekről, továbbá ezekről jelentést tesznek a küldő állam részére. A tevékenység alapvetően a fogadó ország állami szervezeteinek hivatalos megkeresésével és tőlük való, valamint a mindennapokban elérhető nyílt információszerzéssel valósul meg. Kiegészítő tevékenységként különböző országok küldötteiből álló diplomáciai testület tagjai megoszthatják egymással információikat. Az információszerzés és érdekérvényesítés nem Bécsi Szerződés szerinti végrehajtása, szélsőséges esetben a kémkedés bűncselekményének megvalósítása ugyan büntetőjogi következményeket nem von maga után a diplomáciai védelmet élvező személyek esetében, azonban nem kívánatos személlyé nyilvánítással és ezzel kiutasítással együttjárhat.

Illegális (ügynöki) pozícióból folytatott hírszerzés, a köztudatban leginkább elterjedt emberi erőforrással végrehajtott információszerzési és befolyásolási módszer, amely terminológiai környezettől és a tevékenység tartalmától függően rejtetten, fedetten, titkosan vagy a nemzetbiztonsági jelleg leplezésével valósul meg tipikusan a cél-, vagy harmadik ország területén, annak nemzeti érdekeit, szuverenitását és törvényeit sértő módon. Az ügynöki hírszerzés alkalmas leginkább a mélységi és minősített, valamint azon információk megszerzésére, amelyek elgondolásokat, terveket, szándékokat tartalmaznak, vetítenek elő.

Hírszerzési célú meghallgatás, amely az információszerző tevékenységet végrehajtó személy szempontjából biztonságos környezetben, a meghallgatott személy célországról, célobjektumról vagy kiemelkedő eseményről rendelkezésre álló információinak célirányos és szisztematikusan felépített beszélgetés – több országban hivatalos eljárás – keretében történő megszerzése. Tekintettel arra, hogy e meghallgatásokat többnyire menekült, disszidens

²⁰⁷ Human Intelligence - HUMINT

²⁰⁸ A diplomáciai kapcsolatokról Bécsben, 1961. április 18-án aláírt nemzetközi szerződés kihirdetéséről szóló 1965. évi 22. törvényerejű rendelet. A dokumentumot 191 állam ratifikálta, a nem részes államok pedig nemzetközi szokásjogi normák alapján alkalmazzák.

személyekkel folytatják le, akik tipikusan nem demokratikus vagy valamilyen válság sújtotta országból érkeznek, ezért az alapjogsérelem megállapítása ezen esetekben nem értelmezhető a hagyományos módon, hanem egyedi elbírálást igényel.

Összességében megállapítható, hogy a hírszerzés leginkább a célország érdekeit és szuverenitását sérti, alapjogkorlátozás tekintetében közvetett hatásokat fejt ki, mivel az eszközalkalmazás döntően nem egy személyről szóló, hanem az idegen állammal összefüggő információk megszerzésére irányul. Természetesen hazai környezetben és külföldön is, amennyiben a célobjektum személy, akkor a titkos információgyűjtés alkalmazása esetén sérülhetnek az emberi jogok, ugyanakkor a más állam területén lévő korlátozott képességek miatt az eszköz- és módszertár csak részben alkalmazható.

2.5. Összegzés

2.5.1. Az elvégzett vizsgálat

A fejezetben áttekintettem az alapvető jogokat, azok korlátozhatóság szerinti hármas felosztását, és a bírósági gyakorlaton keresztül feltártam a jogállami keretek között alkalmazható jogkorlátozás nemzetközileg elfogadott gyakorlatát. Elemeztem a nemzetbiztonsági műveleti tevékenység magját képező elhárító és hírszerző szakág feladatrendszerét, azok határterületeit és az egyes feladatokon belüli jogkorlátozás és más államok érdekeit érintő általános kérdéseit.

2.5.2. Részkövetkeztetések

Az alapvető jogok az emberi jogok kifejeződései, amelyek az embert emberi státuszánál, az állampolgárt a politikai közösség tagjaként illetnek meg, és jogszabályi elismertségüknél fogva jogi úton kikényszeríthetők, amely az állam (végrehajtó hatalom) feladata.

Feltártam továbbá, hogy demokratikus keretek között az alapvető jogok korlátozása más alapvető jog vagy alkotmányos érték védelmének biztosítása céljából megengedett, amely mellett a nemzetközi jog által elismert, az Alkotmánybíróság által is alkalmazott alapjogvédelmi tesztnek is meg kell felelnie.

Az alapvető jogok felosztását korlátozhatóságuk lehetősége szerint vizsgáltam, mivel az értekezés további részében is e szempontok szerint folytatom az elemzést. Ezek alapján léteznek abszolút (korlátozhatatlan), különleges jogrend idején korlátozható és törvény által, szabályozott feltételek mellett korlátozható alapvető jogok, amelyek mindegyikével összefüggésben hazai és nemzetközi követelményként fogalmazódik meg az emberi élet és az emberi méltóság lényegi tartalmának korlátozási tilalma. Ez utóbbi ellenőrzésére a hazai és a nemzetközi gyakorlat is az alapjogvédelmi tesztet alkalmazza, amely vonatkozásában feltártam, hogy a mindennapi életben nem alkalmazható, helyette a szakmai közegben a nemzetbiztonsági alapelvek érvényesülését vizsgálja a jogalkalmazó.

A fejezetben elemeztem a műveleti szakágak tipizálható feladatait azok egymáshoz való viszonyán keresztül is, amelynek eredményeképpen bizonyítottam, hogy az elhárítás nem kizárólag belföldön, a hírszerzés nem kizárólag külföldön hajtja végre tevékenységét, ezért megkülönböztetésük földrajzi orientáció mentén nem célszerű.

A szakágak feladatainak elemzése alapján bizonyítottam azt is, hogy azok átfedéseket mutatnak, továbbá tevékenységük alapja – a nemzeti értékek védelme és a nemzeti érdekek érvényesítése – is megegyezik. A fejezetben azt a következtetést vontam le, hogy az elhárítás kockázat és bűncselekmény fókuszú, míg a hírszerzés a kormányzati szervezetek döntésének támogatásához szükséges információk megszerzésére koncentrál, így tevékenységük – amennyiben annak tartalma ismert előttünk – e jellemzők alapján megkülönböztethető.

A jogkorlátozás szempontjából való vizsgálat során feltártam: tekintettel arra, hogy az elhárítás eleve rejtett vagy leplezett módon veszélyt jelentő jelenségek ellen tevékenykedik, ezért az azok felderítéséhez és megakadályozásához szükséges eszközalkalmazás természeténél fogva alapjogkorlátozó, hiszen az ellenfél nagyfokú konspirációja miatt titokban – a célszemély és az illetéktelen személyek elől rejtve – kell tevékenykednie.

A hírszerzés hasonló vizsgálata során levontam azt a következtetést, hogy annak jogkorlátozó tevékenységét eltérő szempontból, a célország érdekeinek sérelme nézőpontjából szükséges vizsgálni, mivel annak állampolgárai jogainak korlátozása csak közvetetten mutatható ki.

3. A katonai nemzetbiztonsági tevékenység specifikumai

A nemzetbiztonsági tevékenységen belül a katonai szféra specifikumai a haderők más szervezetekhez viszonyított különbségeit figyelembe véve vizsgálhatók, amelyet alátámaszt, hogy „A katonai nemzetbiztonsági tevékenység tartalmát a működési terület jellege határozza meg. Már a nemzetbiztonsági szolgálatokról szóló törvény megszületésének időszakában megjelent az a szándék, hogy a katonai elhárításnak, működésének sajátosságaként folyamatosan igazodnia kell a haderő szervezetrendszeréhez.”²⁰⁹

A biztonságelméletek fontos területe a katonai biztonság, az államok azon képessége, amely az állam fennmaradását lehetővé teszi a külső és belső fenyegetettséggel szemben²¹⁰, ami egyben a katonai nemzetbiztonság tárgya is. Általánosságban megfogalmazható az az állítás, hogy a katonai nemzetbiztonság működési területe a katonai közeg, tehát a katonai elhárítás a haderő és az ahhoz kapcsolódó szervezetek védelmét látja el, míg a katonai hírszerzés felderíti mindazon információkat – és ezzel teljesíti a korábban ismertetett feladatát, a kormányzati hírigénybe tartozó információk megszerzését és a tájékoztatást foglalja magában –, amelyek a haderő sikeres feladatvégrehajtásához, a katonai vezetők döntéshozatalához szükségesek.²¹¹

Előjáróban szükséges megjegyezni, hogy a katonai és a polgári nemzetbiztonsági szolgálatok feladatai között is – ahogy az elhárítás és a hírszerzés felosztásakor már láttuk – léteznek párhuzamosságok. Tényleges műveleti tevékenységük végrehajtása során egymás illetékességi területére vonatkozó információkhoz jutnak. Mindez az értekezésben önálló alfejezetként nem kerül megjelenítésre, azonban a kapcsolódó részeknél végzett kutatás eredményei között feldolgozásra kerül.

A kutatás során a nemzetbiztonság elméletének fontos vizsgálódási területeként merült fel az egyes országok szolgálatainak összehasonlító elemzése iránti igényt: „Nemzetközi összehasonlításban szükséges vizsgálni, mennyire azonos, illetve eltérő az egyes országok elhárítással kapcsolatos felfogása, milyen funkciókat tölt be az elhárítás. Fontos annak

²⁰⁹ SZABÓ Károly: *A katonai elhárítás jelene és jövője*. In.: DRUSZA Tamás (szerk.): *A magyar elhárítás fejlődése*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2019., 199. oldal.

²¹⁰ BUZAN, Barry – WAEVER, Ole – WILDE, Jaap de: *Security: A New Framework for Analysis*. Boulder, Lynne Rienner, 1998.

²¹¹ Lásd. Nbtv. 6. § f) és 7. §.

megállapítása, hogy melyek azok a standardok, amelyek nemzetközi szinten is általánosak, és melyek azok a specifikumok, amelyekben az adott országnak a nemzetközi közösségben elfoglalt helye a meghatározó. A nemzetközi szinten folytatott vizsgálódásnak van még egy rendkívül fontos faktora, ez pedig a szövetségi rendszerek elhárítási közege. Ez utóbbi annak vizsgálatát célozza, hogy hogyan módosul az elhárítás, amennyiben túllép a nemzeti kereteken.”²¹² Mindezt az értekezésben az alapjogkorlátozás szempontjából a szükséges mértékben vizsgálom.

3.1. Katonai elhárítás

Az általánosságban vett nemzetbiztonsági tevékenység katonai elhárításra való szűkítése első olvasatban egyszerű feladatnak tűnik, ahogyan azonban több szerző²¹³ is rávilágít, a polgári és katonai szolgálatok tevékenységének hézagmentes működéséhez szükséges hatásköri átfedések miatt, továbbá a haderő társadalomban elfoglalt szerepétől függően léteznek olyan határterületek, amelyek megnehezítik a működési terület pontos körülhatárolását.

A nemzetbiztonsági szféra erős alapjogkorlátozási felhatalmazásából adódóan ugyanakkor szükségszerűen következik, hogy az illetékességi- és hatáskörök a gyakorlatban pontosan meghatározásra kerüljenek, így az egyéni felelősség elve szervezeti szinten is érvényesüljön. Kutatásom során jogszabályi szinten erre példát kizárólag a magyar jogrendben találtam²¹⁴, amelynek tartalmát vizsgálni nem tudtam, mivel a felhatalmazó rendelkezésben hivatkozott kormányhatározat feltehetően minősített, az a jogszabályok gyűjteményében nem fellelhető. Nemzetközi viszonylatban az általános gyakorlat szerint az illetékességi- és hatásköri ütközések kezelése a szolgálatok vezetőinek egyeztetése, ennek sikertelensége esetén a legkisebb közös előljáró szervezet vagy személy döntése alapján kerülhet feloldásra.

²¹² SZABÓ (2019) 196. oldal.

²¹³ DRUSZA Tamás (szerk.): *A magyar elhárítás fejlődése*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2019., https://nkepo.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/handle/123456789/12763/web_PDF_A_magyar_elharitas_fejlodes.pdf?sequence=2#page=196&zoom=100,0,0 (Letöltés ideje: 2024.03.28.).

²¹⁴ Az Nbtv. 77. § (2) Felhatalmazást kap a kormány, hogy határozatban megállapítsa: a) a nemzetbiztonsági szolgálatok illetékességének, valamint egymással és más szervekkel történő együttműködésének e törvénnyel nem érintett szabályait.

Napjaink katonai elhárító tevékenységének és annak alapjogkorlátozásra kapott felhatalmazásának megértése a történelmi, hagyományi hatások és az aktuális – társadalmi, politikai, biztonsági, gazdasági, technológiai – működési környezetből vezethető le, ahogyan azt Szabó Károly is megállapítja: „A titkosszolgálati tevékenység vizsgálata során érdemes végigtekinteni a hazai katonai elhárítás történelmi korszakokon átívelő evolúcióját. A történeti előzmények tanulmányozása azért szükséges, mert a mindenkori politikai hatalom, a társadalmi berendezkedés vagy éppen az ország változó biztonság- és védelempolitikai koncepciói jelentős mértékben voltak képesek befolyásolni a katonai elhárítás funkcióját, működési kereteit.”²¹⁵ Az alábbiakban a katonai elhárítást az elhárítási terület – a haderő –, a hatásköri bűncselekményekből és kockázatokból, valamint a szervezeti rendből adódó specifikumok szempontjából vizsgálom.

3.1.1. Az elhárítási területből adódó specifikumok

A katonai elhárítás alapvető működési környezete és tevékenységének szűken vett szervezeti és személyi hatálya a haderő és az abban szolgálatot teljesítő személyek köre. Amennyiben ennek tágabb értelmezését vizsgáljuk, logikai úton belátható, hogy a működési terület személyi részébe beletartozik minden olyan személy, aki katonai objektumba belép vagy katonai eszközöket fejleszt, alkatrészeit előállítja, hiszen mindezen tevékenységek a katonai titkok, nem nyilvános adatok megismeréséhez vezetnek. Mindezen felül a szűkebb és tágabb személyi hatály alá tartozó egyénnel közös háztartásban élő személyek, mint olyanok, akik ennél fogva közvetlen hatást gyakorolnak a védendő állományra, szintén a működési terület részét képezik. Mind a szűkebb, mind a tágabb értelmezés esetében megállapítható, hogy a személyi hatály addig terjed ki az egyénre – és jogi személyre –, ameddig a védendő érték – jelen esetben a katonai titok, nem nyilvános adat – megismerésének lehetősége fennáll, vagy ameddig ezen érték védelme az adott személlyel kapcsolatos nemzetbiztonsági tevékenységen keresztül megvalósítható. Ezen felül a személyi hatály kiterjed mindazon személyekre és szervezetekre is, amelyek az előzőekben felsoroltakat – a nemzetbiztonsági szolgálatokról szóló törvény előírásaival ütköztethető módon – veszélyeztetik.

²¹⁵ SZABÓ (2019) 195. oldal.

Az időbeli hatály megállapítása kettős, egyrészt vizsgálni szükséges, hogy az adott személy rendelkezik-e hozzáféréssel, vagy birtokában van-e a kérdéses védendő információnak, másrészt a nemzetbiztonsági szolgálatok által alkalmazható intézkedésekkel biztosítható-e a műveleti munka eredményessége, tehát a célhoz kötöttség alapelvein belül az eszköz alkalmas-e a cél elérésére. Amennyiben a kérdés büntetőeljárás keretein belül vagy más módon történő kezelése eredményesebb az érték védelmében, mint a nemzetbiztonsági tevékenység, akkor annak kezdeményezése szükségszerűvé válik.

A személyi hatály kapcsán el kell választani egymástól a nemzetbiztonsági műveleti tevékenységet és a nemzetbiztonsági ellenőrzés intézményét. A nemzetbiztonsági műveleti tevékenység személyi hatályát alapvetően határozzák meg azon rendelkezésre álló információk, amelyek az intézkedések bevezetésének jogalapjául szolgálnak – például műveleti tevékenység önmagában nem irányul közös háztartásban élő személyre, ameddig információ nem keletkezik arra, hogy a kockázat vagy bűncselekmény kialakulásában, fennmaradásában ezen egyénnek szerepe van. A nemzetbiztonsági ellenőrzés esetében ugyanakkor, amikor annak megállapítása a cél, hogy az adott személlyel kapcsolatban fennállnak-e kockázati tényezők alapvető a közös háztartásban élők ellenőrzése is.²¹⁶

A katonai elhárítás tevékenységének fókuszában álló katona állomány társadalomban elfoglalt különleges helyzetéből adódóan speciális körülmények között látja el feladatát. Ez nyilvánul egyrészt abban, hogy maga a katonai állomány a társadalom más tagjaihoz képest kevésbé szabadon gyakorolhatja alapvető jogait²¹⁷, amelyek viszonylatában a katonai elhárításnak a katonai bűncselekmények kapcsán marginálisan feladatai adódhatnak. Ezen felül e személyi kör tipikusan egy helyen – laktanyában – tartózkodik, elérhetősége folyamatosan biztosított, a velük kapcsolatban felderített biztonsági kockázatok kezelése a katonai alakulat vezetőjének is elemi érdeke, ezért az együttműködési hajlandóság a tapasztalatok szerint a katona állomány részéről magas, összehasonlítva a polgári elhárítás biztosítási területéhez tartozó objektumokhoz képest.

²¹⁶ Például Nbtv. 2. számú melléklet 'Biztonsági kérdőív nemzetbiztonsági ellenőrzés alá eső személyek biztonsági ellenőrzéséhez' közös háztartásban élőkre vonatkozó részei.

²¹⁷ Például gyülekezési jog, lakóhely szabad megválasztása, társadalmi szervezetben való tagság, amelyek kibontása kutatásom szempontjából nem releváns.

Az előzőek fokozottan igaznak bizonyulnak a békeműveletek (missziók) esetében, ahol a katonai közösség tagjai idegen – általában közvetlen fizikai veszélyt jelentő – környezetben teljesítenek szolgálatot és a nemzetbiztonsági szolgálattal való együttműködésük olyan információkhoz való hozzáférést eredményez, amely testi épségük, sok esetben életük megóvását jelenti. Ilyen speciális környezetben az illetékesség egyrészt nemzetközi felhatalmazás, másrészt nemzeti szabályzók alapján határolható be. Nemzetközi viszonylatban a fogadó ország szabályozása alapján kell eljárni, amely vonatkozásában a hadtörténelemben több megoldás, köztük szélsőségesek is fellelhetők.²¹⁸ Emellett ugyanakkor figyelembe kell venni a kontingenst küldő ország katonáinak élethez fűződő jogát is, amely miatt a nemzetbiztonsági tevékenység – kifejezetten annak esetleges túlterjeszkedése miatt – összeütközésbe kerülhet a helyi szabályozással. Ez egyrészt hasonlóságot mutat a hírszerzés külföldi feladatvégrehajtásával, másrészt külön kutatást és országonkénti ismertetést igényelne, ezért jelen értekezésben való kifejtését nem hajtom végre.

A katonai elhárítás vonatkozásában fontos megemlíteni, hogy azt egyes országok külön kezelik a klasszikus értelemben vett nemzetbiztonsági tevékenységtől az alakulatok szintjén, azok állományában megjelenhetnek a katonai elhárító összekötői feladatokat ellátó személyek, a katonai elhárítás része lehet a katonai struktúrának, vagy éppen polgári nemzetbiztonsági szolgálatok végezhetik azt.²¹⁹

3.1.2. A hatásköri bűncselekményekből és kockázatokból adódó specifikumok

A hatásköri bűncselekmények szempontjából történő vizsgálat során az elhárítási terület specifikumainál is ismertetett katonai közeg tulajdonságai dominálnak, mivel a katonai elhárító szolgálatokkal kapcsolatos jogalkotó tevékenység is e területet helyezi fókuszba, ahogyan az tudományos oldalról is helyesnek értékelhető. A katonai közegből adódóan az elhárítás polgári és katonai része eltérő felhatalmazást is kaphat. Tipikusan ilyen terület a szervezett bűnözés elleni tevékenység, amelynek megelőzése, felderítése és akadályozása a katonai elhárítás hatáskörébe tartozik. A tevékenység során a fő cél a szervezett bűnözői körök fegyverekhez,

²¹⁸ Afganisztánban például a koalíciós erők igazoltatási és ujjnyomatvételi jogkörrel is fel voltak ruházva, míg a legtöbb misszió esetében a nemzeti szuverenitás és a saját állampolgárok jogai védelme érdekében a fogadó ország korlátozott jogköröket biztosított.

²¹⁹ Hank PRUNCKUN: *Counter-Intelligence Theory and Practice*. Második Kiadás, Rowman & Littlefield, London, 2019., 30. oldal.

robbanóanyagokhoz való hozzáféréseinek megakadályozása. Az ezzel kapcsolatos hazai specifikum, hogy a katonai elhárítás szélesebb körű felhatalmazással rendelkezik a polgári elhárításnál, a fegyveres erők fokozott veszélyeztetettsége miatt.

„A jelenség két megjelenési formája tekintetében kiemelt feladatot kapott. A kábítószer-kereskedelem, valamint a jogellenes fegyverkereskedelem:

- a fegyveres erők személyi állományának támadhatóságát idézheti elő;
- a honvédség által kezelt készletek támadhatóságát célozhatja;
- az ország katonai biztonságát veszélyeztetheti.

A feladat mögött a katonai elhárítás működési területén belül végzett bűnmegelőző, bűnfelderítő funkció húzódik meg.”²²⁰

Jogsabályi szinten hazai viszonylatban további eltérés a polgári elhárításhoz képest, hogy a katonai elhárítás működési területén a nyomozás elrendeléséig végzi a meghatározott katonai bűncselekmények²²¹ felderítését. Mindez nem kifejezetten nemzetbiztonsági feladat, kialakulása más szervezet preventív jellegű hatáskörének hiányára és az ezzel együtt fennálló cselekményi súlyra vezethető vissza. Ugyan a honvédek jogállásáról szóló jogszabály és végrehajtási rendeletei az állományilletékes katonai parancsnokot, mint nyomozóhatóságot szintén kijelöli e bűncselekmények nagyobb részének felderítésére, ugyanakkor a végrehajtáshoz szükséges eszközrendszer legtöbbször nem áll rendelkezésükre. Amennyiben ügyészi szakba és az ügyészség általi nyomozás elrendelésére kerül sor, akkor viszont már a büntetőeljárásról szóló törvény szerinti leplezett eszközök alkalmazása kielégítő megoldást nyújt a fenti probléma feloldására és – a nyomozás elrendelésével – a katonai elhárítás hatásköre megszűnik.

²²⁰ SZABÓ Károly: *Az elhárítás*. In.: RESPERGER István (szerk.): *A nemzetbiztonság elmélete a közszolgálatban*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2018., 183. oldal.

²²¹ Nbtv. 6. § 1a) a 2013. június 30-ig hatályban volt 1978. évi IV. törvény szerinti állam elleni bűncselekmények (1978. évi IV. törvény X. fejezet), az emberiség elleni bűncselekmények (1978. évi IV. törvény XI. fejezet), a külföldre szökés (1978. évi IV. törvény 343. §), a zendülés (1978. évi IV. törvény 352. §) és a harcászaltság veszélyeztetése (1978. évi IV. törvény 363. §), lb) az emberiség elleni bűncselekmények (Btk. XIII. Fejezet), a háborús bűncselekmények (Btk. XIV. Fejezet), az állam elleni bűncselekmények (Btk. XXIV. Fejezet), a szökés (Btk. 434. §), a zendülés (Btk. 442. §) és a készenlét fokozásának veszélyeztetése (Btk. 454. §).

Mindehhez hasonlóan a katonai elhárítás feladatkörébe tartozik azon bűncselekményekkel kapcsolatos információszerző tevékenység, amelyek egyrésztől eszközrendszerével hatékonyan végrehajthatók, másrészt amelyek veszélyeztetik a honvédelmi szervezetek törvényes feladatainak végrehajtását.²²² Ez utóbbi foglalja magába a jelenleg hatályos büntetőtörvénykönyv állam elleni és nemzetközi jogot sértő bűncselekményein felül a katonai bűncselekményeket is.

A nemzetbiztonsági szolgálatok tevékenységével összefüggésben ki kell emelni azt is, hogy bár a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény indokolása szerint az új jogszabály mögött meghúzódó jogalkotói szándék a bűnüldözési célú titkos információgyűjtés újragondolása, amelyet már nem a büntetőeljárás kívüli eljárásnak tekint, hanem annak részeként azonosít, ennek ellenére a 214. § (3) bekezdés alapján a titkosszolgálatok továbbra is folytathatnak titkos információgyűjtést bűnüldözési feladataik ellátása céljából. Tekintettel arra, hogy a nemzetbiztonsági szolgálatok nem alanyai a hivatkozott jogszabály által nevesített eljárásoknak, ugyanakkor az általuk nemzetbiztonsági érdekből folytatott bűnüldözési feladatok során keletkező adatok felhasználhatók²²³ a büntetőeljárásban, ezért végső soron a fenti elválasztási szándék nem valósult meg teljes körűen. Ezzel és az esetleges további hasonló kérdésekkel, valamint a korábban megjelenített miniszteri irányítással kapcsolatban további tudományos és jogalkotói vizsgálatot célszerű lefolytatni annak tükrében is, hogy a nemzetbiztonsági szolgálatokról szóló törvényt 1995-ben fogadta el az Országgyűlés, és azóta mind a biztonsági környezetben, mind a technológiák terén olyan változások történtek, amelyek meg is követelik azt.

²²² Nbtv. 6. § na) a 2013. június 30-ig hatályban volt 1978. évi IV. törvény szerinti nemzeti, etnikai, faji vagy vallási csoport tagja elleni erőszak (1978. évi IV. törvény 174/B. §), a visszaélés szigorúan titkos és titkos minősítésű adattal (1978. évi IV. törvény 221. §), a közveszélyokozás (1978. évi IV. törvény 259. §), a nemzetközi jogi kötelezettség megszegése (1978. évi IV. törvény 261/A. §), a légi jármű, vasúti, vízi, közúti tömegközlekedési vagy tömeges áruszállításra alkalmas jármű hatalomba kerítése (1978. évi IV. törvény 262. §), a közösség elleni izgatás (1978. évi IV. törvény 269. §), a rémhírterjesztés (1978. évi IV. törvény 270. §), a közveszéllyel fenyegetés (1978. évi IV. törvény 270/A. §), a haditechnikai termékkel és szolgáltatással, illetőleg kettős felhasználású termékkel visszaélés (1978. évi IV. törvény 263/B. §),

nb) a közösség tagja elleni erőszak (Btk. 216. §), a minősített adattal visszaélés (Btk. 265. §), a jármű hatalomba kerítése (Btk. 320. §), a közveszély okozása (Btk. 322. §), a nemzetközi gazdasági tilalom megszegése (Btk. 327. §), a nemzetközi gazdasági tilalom megszegése feljelentésének elmulasztása (Btk. 328. §), a haditechnikai termékkel vagy szolgáltatással visszaélés (Btk. 329. §), a kettős felhasználású termékkel visszaélés (Btk. 330. §), a közösség elleni uszítás (Btk. 332. §), a rémhírterjesztés (Btk. 337. §), a közveszéllyel fenyegetés (Btk. 338. §) bűncselekményekre vonatkozóan, felderíti továbbá mindazon bűncselekményeket, amelyek veszélyeztetik a honvédelmi szervezetek törvényes feladatainak végrehajtását;

²²³ A büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény 260. §.

3.1.3. A szervezeti rend specifikumai

A katonai működési közegből és a korábban ismertetett – jogalkotói szinten is megjelenő – igényből, miszerint a katonai elhárításnak igazodnia kell a haderő struktúrájához levonható az a következtetés, hogy ebben a vonatkozásban a nemzetbiztonsági tevékenység fő iránya a védendő objektumra (szervezetre, személyre, helyre) fókuszál. Ezt a munkaszervezési módszert a nyíltan kutatható szakirodalom²²⁴ objektumi elvként nevesíti. Az így végrehajtott műveleti tevékenység célja tehát a katonai elhárítás vonatkozásában a katona és polgári állományú személyekkel, a katonai szervezettel és a katonai objektummal kapcsolatba hozható, már kialakult vagy előrelátható kockázatok és bűncselekmények felderítése és akadályozása úgy, hogy kiindulási pontja a védendő objektum.

Az objektumi elvű elhárításhoz hasonlóan a munkaszervezési elvek között található a területi elvű elhárítás²²⁵, amely adott földrajzi vagy közigazgatási egységen belül lévő katona személyeket, szervezeteket és helyeket jelöl ki védendő objektumként. Ezen elv esetében hasonló jellemzőket azonosíthatunk, mint az objektumi elvű elhárítás esetében, azzal, hogy a biztosítási terület fizikálisan és személyi állományának létszámát tekintve is tipikusan nagyobb, továbbá megnő a jelentősége a nem katonai szervezetekkel való együttműködésnek, mivel nem kizárólag azon szervezetekkel kell kapcsolatot kialakítani, amelyek egy adott katonai alakulattal hozhatók összefüggésbe, hanem azokkal is, amelyek a honvédelmi és nemzetbiztonsági érdek egészére hatással lehetnek az adott földrajzi területen belül.

Az elhárítás harmadik munkaszervezési elve a vonalas elv²²⁶, amely során az ellenérdekelt tevékenység jellegének specialitásai és sajátosságainak figyelembevételével szervezik a műveleti tevékenységet. Ennek során a katonai elhárítás védendő objektuma továbbra is a katonai állomány, szervezet, hely, azonban a tevékenység súlyterülete az ellenséges szervezet. Ez a gyakorlatban azt jelenti, hogy a nemzetbiztonsági erő kifejtés a kockázat forrására irányul, a titkosszolgálati eszközalkalmazás fókuszában ez áll. A tevékenység ilyen formában való megszervezésének logikája, hogy az ellenérdekelt

²²⁴ Állambiztonsági Értelmező Kéziszótár, BM Könyvkiadó, Budapest, 1970., 69. oldal, http://www.titoktan.hu/_raktar/biztonsag/Allambiztonsagi-Ert-szotar1970-.pdf (Letöltés ideje: 2024.03.28.).

²²⁵ Állambiztonsági Értelmező Kéziszótár, BM Könyvkiadó, Budapest, 1970., 91. oldal, http://www.titoktan.hu/_raktar/biztonsag/Allambiztonsagi-Ert-szotar1970-.pdf (Letöltés ideje: 2024.03.28.).

²²⁶ Állambiztonsági Értelmező Kéziszótár, BM Könyvkiadó, Budapest, 1970., 98. oldal, http://www.titoktan.hu/_raktar/biztonsag/Allambiztonsagi-Ert-szotar1970-.pdf (Letöltés ideje: 2024.03.28.).

szervezetnél megszerzett információkból megállapítható milyen célpontokat választott magának, tevékenységét milyen módszerrel, ki ellen hajtja végre – legyen az akár terrorista, vagy szervezett bűnözői kör, ellenérdekelt titkosszolgálat. Összességében a kockázat forrásánál felderített információ kerül felhasználásra a saját erők és a nemzetbiztonsági érdek védelmében.

A fenti három munkaszervezési módszer a titkosszolgálatokon belül adott szervezeti elem (pl. alosztály, osztály) keretein belül értelmezhető, amelyek szoros összefüggésben állnak²²⁷ a katonai elhárítás szakterületeivel, szervezeti egységekbe (pl. főosztály, igazgatóság) szervezésük e kettős felosztás figyelembevételével hajtható végre.

Az elhárítás szakterületei vonatkozásában a tudományos publikációk alapján nem állapítható meg egységes álláspont a felosztásukban, azok tipikusan nemzeti, történelmi és adott működési környezettől függő modellek. A katonai elhárítás esetében a védendő objektummal kapcsolatos tevékenység a haderő szervezeteit, a védelmi igazgatást, a háttérintézményeket és a katonai felsővezetéssel kapcsolatos elhárítási feladatokat is magában foglalja. A katonai elhárítás jellemző szakterülete a nemzetközi elhárítás, amely magában foglalja a békeműveleti (missziós) és a tartós külföldi szolgálaton tartózkodók védelmét. A polgári titkosszolgálati felosztáshoz hasonlóan külön szakterületként kezelendő a nemzetbiztonsági- és az iparbiztonsági ellenőrzés, valamint a belső biztonsági és bűnmegelőzési tevékenység, ahogyan a kifejezetten a kockázatok forrására koncentráló támadólagos elhárítás is.

Hank Prunckun felosztása szerint²²⁸ az elhárítást támadó és védelmi jellegű tevékenységi irányokra lehet felosztani, ezeken belül a kémelhárítás (counter espionage) és az elhárítás (counter intelligence) – amely értelmezésében a kémelhárításon kívüli valamennyi tevékenységet jelenti – különböztethető meg. Ez a felosztás a hazai szakirodalomban a törvényi terminológia és a részletesen meghatározott feladatok miatt nem terjedt el.

²²⁷ Pl. támadólagos elhárításban vonalas munkaszervezési elv, csapatelhárításban objektum vagy területi elv.

²²⁸ Hank PRUNCKUN: *Counter-Intelligence Theory and Practice*. Második Kiadás, Rowman & Littlefield, London, 2019., 25. oldal.

3.1.4. Jogkorlátozás a katonai elhárító tevékenység során

A katonai elhárítás az állami érdekek védelmében alapjogaikban eleve korlátozott személyi állomány kapcsán végzi tevékenységét. Mindez ugyanakkor nem jelenthet felhatalmazást arra, hogy korlátok nélkül végezze feladatát, annak határa minden más állami szervezettel megegyező módon egyrésről a törvényesség és az azzal kapcsolatos jogalkotói szándék, másrésről az a valós és jogos érdek, amelynek védelme céljából az alapjog korlátozható. Ahogyan az Alkotmánybíróság is megállapította „...alkotmányellenes a jog tartalmának korlátozása, ha az kényszerítő ok, nyomós közérdek nélkül történik, vagy ha a korlátozás súlya az elérni kívánt célhoz képest aránytalan.”²²⁹

A katonai elhárító tevékenység jogszerű jogkorlátozása nem különbözik a polgári szakágétól – az egyes titkosszolgálati eszközök és módszerek részletes bemutatása későbbi fejezetben kerül tárgyalásra –, ugyanakkor súlyterületei a haderőből adódó, korábban ismertetett specifikumok miatt eltérőek lehetnek. A jogkorlátozás célját tekintve a katonai közegből adódóan természetes, hogy a katonák életének és a katonai információknak a védelme prioritás. Ezek szorosan összekapcsolódó területek, hiszen háborús helyzetben az ellenség katonai információinak megszerzése a harc sikeres megvívásának záloga.

3.2. Katonai hírszerzés

A katonai elhárításnál már bemutatottak szerint, folyamatosan átalakuló világunkban a nemzetbiztonsági szolgálatok részére meghatározott alapfeladatok mellett is figyelhetők meg konstans változások. A katonai hírszerzés vonatkozásában erre jó példa a Magyar Honvédség rendszerváltozás után megváltozott feladatrendszeréből, nemzetközi elkötelezettségeiből, szövetségi hovatartozásából eredő hatásláncolat, amelynek következményeképpen a szakág felderítő tevékenységében a válságkezeléssel és a megváltozott harctevékenységi módokkal kapcsolatos hírigény felerősödött.²³⁰

²²⁹ 18/2000. (VI. 6.) AB határozat II/3., <https://njt.hu/jogszabaly/2000-18-30-75.1> (Letöltés ideje: 2024.04.22.).

²³⁰ KENEDLI Tamás – KIS-BENEDEK József – SZABÓ Károly: *A katonai felderítés és elhárítás evolúciója, szervezete és feladatkörei*. In.: FARKAS Ádám, KÁDÁR Pál (szerk.): *Magyarország katonai védelmének közjogi alapjai*. Budapest, HM Zrínyi Térképészeti és Kommunikációs Szolgáltató Nonprofit Kft., Budapest, 2016., 95. oldal.

A társadalmi-politikai és a nemzetközi környezetből következő feladatrendszer módosulása az 1990-es évek közepén átalakuló katonai hírszerző szemléletből is kitűnik: „Ekkor a NATO-t érintő információgyűjtés és tájékoztató tevékenység még nem szűnt meg, de jelentős mértékben módosult. Az 1990-es évek közepétől fő célja a szövetség átalakulásának és működési rendjének megismerése volt. Ez a tevékenység már nem irányult a NATO ellen, hanem inkább a magyar NATO-csatlakozás előmozdítását szolgálta.”²³¹

Az idézett szövegből is látszik, hogy a hírszerzés – és így a katonai hírszerzés is – azon információk megszerzésére törekszik, amelyek a kormányzati döntéshozatali folyamatot – jelen esetben a NATO csatlakozás minél gördülékenyebb végrehajtását – támogatják. Szintén megfigyelhető az átmenet, amely alapján a feladatrendszer nem egyik pillanatról a másikra változik, hanem egy folyamat részeként átalakul a nemzeti érdekeknek megfelelően. Szakmai oldalról vizsgálva a fenti esetet elmondható, hogy ugyanazon műveleti erők, amelyeket a NATO elleni információszerzésre alkalmaztak, többnyire alkalmasnak bizonyultak a NATO-val, mint potenciális partnerrel kapcsolatos adatszerzésre is.

Tudományos oldalról vizsgálva mind hazai²³², mind nemzetközi²³³ viszonylatban elfogadott, hogy a hírszerzéssel – és általában a konkrét nemzetbiztonsági tevékenységgel – kapcsolatos kutatások annyira lehetnek teljesek, amennyire a szolgálatok betekintést engednek tevékenységükbe. Még ekkor is lehetnek olyan területek, amelyeket a kutató azért nem érint, mert a rendszer zártsága és az ellenérdekelt fél tevékenységének leplezettsége miatt bizonytalan a leírt megállapítások okán a műveleti tevékenységre vetített esetlegesen bekövetkező káros hatása. Ezen elszigeteltség feloldására és kifejezetten a katonai hírszerzés napjaink komplex környezetéhez való jobb adaptálása érdekében egyes kutatók azzal a megállapítással élnek, hogy a szakágnak más tudományterületekkel közösen, multidiszciplináris módon kell kutatásokat végeznie, első lépésként a hadtudománnyal és más társadalomtudományokkal.²³⁴

²³¹ KENEDLI, KIS-BENEDEK, SZABÓ (2016) 98. oldal.

²³² RÉVÉSZ Béla: *A titkosszolgálatok titoktalanításáról*. Politikatudományi Szemle XVI. évfolyam 4. szám, Magyar Tudományos Akadémia Politikai Tudományok Intézete, Budapest, 2007., 129-152. oldal.

²³³ Stephen COULTHART – Michael LANDON-MURRAY – Damien VAN PUYVELDE: *Introduction: A Pluralistic Approach to Intelligence Scholarship*. In.: Stephen COULTHART – Michael LANDON-MURRAY – Damien VAN PUYVELDE: *Researching National Security Intelligence: Multidisciplinary Approaches*. Georgetown University Press, Washington, 2019. 3. oldal.

²³⁴ Bram SPOOR – Peter DE WERD: *Complexity in Military Intelligence*. International Journal of Intelligence and CounterIntelligence 36. szám, Taylor & Francis Routledge, 2023., ISSN: 1521-0561, 1135-1136. oldal.

A katonai hírszerzést – a humán és technikai szakterületek figyelembe vétele mellett – a fejezet további részében a célobjektumból (célországból), a biztonságpolitikai környezetből és az adott nemzetbiztonsági szolgálat szervezeti rendjéből adódó specifikumok alapján vizsgálom.

3.2.1. A biztonságpolitikai környezetből adódó specifikumok

A katonai hírszerzés, azon belül mind a humán erőforrás útján legális és illegális módszerekkel, mind a technikai eszközökkel végrehajtott tevékenység célobjektumát (célországát), helyszínét és létszámát az aktuális kormányzati hírigény, a célország fontossága és a rendelkezésre álló költségvetés határozza meg.²³⁵

Ahogy Magyarország NATO csatlakozási időszaka vonatkozásában is bemutatásra került, az aktuálpolitikai környezet nagyfokú hatást gyakorol a katonai hírszerzés irányaira, amelyek kormányzati hírigény és költségvetési források biztosítása formájában realizálódnak. Mindezek mellett figyelmen kívül nem hagyható módon nem csupán a jelen, hanem a jövőben prognosztizálható események és világpolitikai atmoszféra is befolyásolja tevékenységét, hiszen a nemzetbiztonsági szolgálatok éppen megelőző jellegű és szemléletű látásmódjuk révén teljesíthetik sikeresen feladataikat.

A jelen biztonsági környezetével kapcsolatos hírszerző tevékenység tekintetében kiemelt fontosságú az újszerűség, az aktualitás és ebből kifolyólag az információ megszerzésének gyorsasága, amely a katonai hírszerzés viszonylatában – kiemelten, amennyiben az a hadsereg konkrét harctevékenységevel kapcsolatos hírigényt elégít ki – a saját erők védelmének alapja, sikeressége rövid időn belül emberi életekben mérhető.

A megfelelően és megelőző jelleggel kiépített humán hálózatok, technikai fejlesztések és beszerzések – amelyek végrehajtása mind időigényes, éveket felölelő feladat – tipikusan az adott nemzetbiztonsági szolgálat közös erőfelfejtése, amelynek alapja a megfelelő prognózis felállítása rövid-, közép- és hosszú távra. Ezek funkciója nemcsak a várható események, kiemelt

²³⁵ TÖMÖSVÁRY Zsigmond: *A katonai felderítés / hírszerzés története a rendszerváltástól napjainkig*. In.: BODA József – PARÁDI József (szerk.): *A XIX–XX. századi magyar állam nemzetbiztonsági testületei*. Tudományos konferencia kiadvány. Nemzetbiztonsági Szakszolgálat – Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság, Budapest, 2014., 263–287. oldal.

világpolitikai (katonai) történések előrejelzése, hanem a hazai működési környezet figyelembevételével a kormányzat számára hasznosnak ítélt hírszerzési irányok és az azokhoz szükséges erőforrások tervezése is. Az előrejelzés végrehajtói a technikai eszközök fejlesztői, beszerzői és kiemelten azok használói, kiképzői, a humán hálózatok kialakítása kapcsán pedig az emberi erőforrást alkalmazó szervezeti elemek állománya.

A fenti logikai úton levezetett felosztást támasztja alá a szakmán belüli²³⁶ a felhasználók tájékoztatásának célja, tartalma és ideje szempontjából történő csoportosítás, amely az alábbiak szerint került meghatározásra:

- aktuális (napi) hírszerzés,²³⁷ amelynek célja a felhasználók gyors tájékoztatása, így az elemzés-értékelésre és a feldolgozásra fordítható idő rövid, sok esetben az információk értelmezésére, rendszerezésére koncentrálódik. Tipikus példája a bekövetkezett eseményekről való tájékoztatás,
- hagyományos hírszerzés,²³⁸ amelynek célja az általános kormányzati hírigény kielégítése elemzett-értékelt, azonban aktualitásukat el nem veszített információkkal,
- hosszú távú hírszerzés,²³⁹ amelynek célja a közép- és hosszútávú döntésekhez szükséges információk, következtetések és előrejelzések biztosítása.

Az emberi erőforrással és a technikai eszközökkel végrehajtott hírszerzés mellett a szakmai párbeszédnek érdemtelenül hanyagolt témája a partnerszolgálati együttműködés, amely mind az aktuális, a hagyományos, mind a hosszú távú hírszerzés fontos kiegészítő eleme. A külföldi nemzetbiztonsági (hírszerző) szolgálatokkal való együttműködés egyrészt információmegosztási lehetőséget jelent e szervezetek között, másrészt az olyan esetekben, amikor a nagy földrajzi távolságok és az érdekszféra különbözőségei²⁴⁰ miatt látszólag nincs közös felület, az együttműködés a tájékoztatási szint fenntartása²⁴¹ és az esetleges jövőbeni közös tevékenység miatt akkor is hasznosnak bizonyulhat.

²³⁶ Dr. VIDA Csaba: *Hírszerzés*. In.: RESPERGER István (szerk.): *A nemzetbiztonság elmélete a közszolgálatban*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2018., 129-130. oldal.

²³⁷ Current intelligence.

²³⁸ Basic intelligence.

²³⁹ Long term intelligence.

²⁴⁰ Például magyar hírszerzés és dél-koreai katonai hírszerzés közötti kapcsolat, amelyek nagy távolságú és merőben eltérő érdekszférájú szolgálatok.

²⁴¹ Olyan kapcsolat, amelynek célja az érdekszférába nem tartozó szolgálattal a világ távoli pontján végbemenő eseményekről hiteles információk megszerzése.

3.2.2. Jogkorlátozás a katonai hírszerző tevékenység során

Az emberi erőforrással végrehajtott katonai hírszerzés legális módszerének vizsgálatához az alábbiak szerinti feladatrendszerét veszem alapul: „A véderő-, katonai és légügyi attasék – összefoglalóan: katonadiplomata – feladatait az alábbiak képezték:

- a HM és az MH képviselete a fogadó ország illetékes szervezeteinél;
- kapcsolattartás a védelmi minisztériumokkal és a vezérkarokkal, a haderőnemi parancsnokságokkal;
- információk beszerzése – a fogadó ország törvényeibe nem ütköző, legális eszközökkel –, illetve információk közvetítése, átadása, valamint
- a nagykövetek munkájának szakirányú segítése.”²⁴²

A megjelenített feladatrendszer alapján tehát az információszerzés a katonadiplomata esetében egyértelműen csakis a fogadó országban legális módon történhet, amelyre világviszonylatban ellenpéldaként számos eset hozható, különösen az orosz-ukrán válság kezdete óta.²⁴³ A jogszerű végrehajtás keretrendszerében a végrehajtó állomány a számára partnerként kijelölt szervezettel való hivatalos, nyílt kapcsolattartás során egyértelműen megfogalmazott kérdéseket vagy kéréseket (pl. laktanyák, haditechnikai eszközök megtekintése) terjeszt elő, amelyet a fogadó ország elbírál és megválaszol, teljesít vagy elutasít.

Természetesen az országok viszonya nagy mértékben befolyásolja a válaszokat és azok teljességét, így a gyakorlatban gyakran előfordul, hogy kettő különböző országból érkező katonadiplomata által előterjesztett, ugyanazon kérdésre más válaszok érkeznek. Ezt felismerve a diplomáciai testület tagjai közötti információcsere a legális hírszerzés speciális módszereként terjedt el. Lényegi tulajdonságait tekintve a szakmai szintű partnerszolgálati együttműködéssel mutat párhuzamosságot, hiszen mindkettőre csak a közös érdekek mentén és akkor kerülhet sor, ha az mindkét félnek hasznos és az információcsere úgy hat a harmadik ország vagy szervezet érdekei ellen, hogy azzal arányosan szembeállítható az együttműködésből származó haszon.

²⁴² KENEDLI, KIS-BENEDEK, SZABÓ (2016) 102. oldal.

²⁴³ Számos kiutasítás történt nem kizárólag politikai vagy nyomásgyakorlási céllal, hanem konkrétan bizonyított kémkedés miatt is.

Az emberi erőforrással végrehajtott hírszerzés illegális módszere, elnevezéséből adódóan, a jogszabály- és nemzetközi egyezményeket sértő módon történő információszerzés, amely a biztonság dimenziójának széles spektrumában ássa alá a célország érdekeit. Katonai vetülete tekintetében elmondható, hogy a megszerezni kívánt információk döntően minősített- vagy nem nyilvános adatok, amelyek illetéktelen személyek részéről történő megismerése éppúgy bűncselekmény, ahogyan azok átadása, ilyen célból való megszerzése is. Éppen emiatt az illegális vonalon dolgozó személyek is, de még inkább a célországban ilyen adatokhoz hozzáféréssel és a hírszerző szolgálat irányába együttműködési hajlandósággal rendelkező személyek kiemelten kockázatos körülmények között teljesítenek szolgálatot, hiszen dekonspirálódásuk (lelepleződésük) esetén kiemelt büntetésre – több állam esetében halálbüntetésre²⁴⁴ – számíthatnak (amennyiben nincs diplomáciai mentességük).

A technikai eszközökkel végrehajtott hírszerzés esetében axiómaként kezelendő, hogy a globálisan megfigyelhető technikai fejlődés miatt elkerülhetetlen a folyamatos – és költséges – fejlesztés, illetve eszközbeszerzés, mivel az elektronikus kommunikációs rendszerekben olyan változások mennek végbe, amelyek ezt megkövetelik. Különösen igaz ez a katonai hírszerzésre, amely esetében nehezítő körülmény, hogy míg a civil szférában többségében nem minősítéssel védhető fejlesztések történnek – legfeljebb üzleti titkok –, addig a katonai szférában ezeket nemzeti érdekből titokként kezelik. Mindez nem azt jelenti, hogy például a kereskedelmi forgalomban lévő titkosított kommunikációt lehetővé tevő rendszereket egyszerű lenne feltörni, mindinkább azt, hogy azok létezésének ténye legalábbis ismert, míg a katonai eszközöké döntően egyáltalán nem.²⁴⁵ Ezek felderítése természetesen történhet technikai eszközökkel is, de jellemző, hogy inkább emberi erőforrás művelettel vagy jó partnerszolgálati együttműködéssel szerezhető róluk információ.

A technikai eszközökkel végrehajtott katonai hírszerzés elsődleges célja a nemzeti érdekeknek megfelelő irányokba végrehajtott, a katonai szférát érintő hírszerzés, amely magában foglalja mind az aktuális tevékenységre – gyakorlatok, alakulatok elhelyezkedése, felépítése, haditechnikai eszközei –, mind a jövőre vonatkozó ismeretek – háborús fő- és tartalék vezetési pontok, objektumok, települési körletek, hadi zárolt eszközök – megszerzését.

²⁴⁴ Például Kína, Irán, Észak-Korea, Omán, Katar, Tajvan.

²⁴⁵ Az értekezésben nem részletezem az üzleti titkok jelentőségét és a gazdasági hírszerzést, mivel azok tárgyalása egyrészt nagyságrendekkel meghaladná a kereteket, másrészt elvinné a fókusz az emberi jogok és a nemzeti érdekek által determinált vizsgálatról.

„A helyzetet tovább bonyolítja, hogy a hírszerzés napjainkban már nem kizárólag az állam monopóliuma, mert a társadalom más szektoraiban, így a gazdaság és a pénzügy világában is jelen van a magánvállalkozásokhoz köthető hírszerzés (amelyet ipari/gazdasági kémkedésnek, üzleti hírszerzésnek is neveznek). Napjainkban a cégek többsége felhasználja az üzleti hírszerzés lehetőségeit, amelynek során legális úton, nyílt információk megszerzésével támogatja az adott vállalat sikerességét, de ügyelnie kell a törvényesség betartására.”²⁴⁶

Az üzleti hírszerzéssel – és általánosságban a magánnyomozói tevékenységgel – összefüggésben fontosnak tartom kiemelni, hogy a hírszerzés állami monopólium²⁴⁷ státuszát érintően az értekezés korábbi részében bizonyítottak szerint azt az állami erőszakalkalmazás egyik vetületének tekintem, amely ilyen formában kizárólagosan az államot illeti meg, át nem ruházható, de más állami szervezet részére delegálható jogosultság. Az angolszász *intelligence* szót ebben az esetben is – ahogyan a nemzetbiztonság más területein is a fogalmi zavarok elkerülése érdekében – célszerűnek tartom információszerzésként alkalmazni. Mindezek mellett az idézett műben megjelenített, az eszközalkalmazással kapcsolatos gondolatok jelentős jogszerűségi kérdéseket feszegetnek. Az üzleti információszerzéssel foglalkozó magánvállalatok, magánnyomozók esetében fontos megállapítás a látszólag evidenciának tűnő törvényesség betartása, amely tartalmi szempontból nyílt információk megszerzését jelenti. Ilyen formában az üzleti információszerzésben – elvileg – kizárt az üzleti titkok megszerzésére irányuló törekvés és a titkosszolgálati eszközök, módszerek döntő részének alkalmazása. Ez a korlátozás mind az üzleti élet szereplőiről történő információszerzéssel, mind a biztonság garantálásával foglalkozó szakemberek számára olyan megkötéseket jelent, amelyek sok esetben akadályozzák a megrendelői igény kielégítését. Mindez jogalkotói szempontból az állampolgárok alapvető jogai biztosítása érdekében kívánatos, ugyanakkor a fokozódó versenyhelyzetben az információszerzéssel foglalkozó magánvállalatok túlélésért folyó harcában a szabályok áthágásához vezethet. A témát az értekezéshez való laza kapcsolódása miatt nem vizsgálom tovább, ugyanakkor mind az üzleti információszerzés eszköz- és módszeralkalmazása, mind az angolszász *intelligence* kifejezés fogalmi kereteinek magyar szakirodalomban való használatával összefüggésben további kutatást tervezek a jövőben.

²⁴⁶ VIDA (2018) 112. oldal.

²⁴⁷ „Általában vmire való kiváltság(os), kizárólagos jog.” <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-a-magyar-nyelv-ertelmezo-szotara-1BE8B/m-3FE0D/monopolium-3FFDC/?list=eyJmaWx0ZXJzJjogeyJNVSI6IFsiTkZPX0xWFw9MZxhpa29ub2tfMUJFOElhXX0sICJxdWVyeS16ICJtb25vcFxlMDBmM2xpdW0ifQ> (Letöltés ideje: 2024.03.19.)

3.3. Összegzés

A biztonság és szabadság történelem során is megfigyelhető konkurálása a katonai közegben árnyaltabban jelenik meg, mivel a hadseregek személyi állománya eleve korlátozott alapjogok birtokában látja el feladatát. A katonai szférában mind a hírszerző, mind az elhárító tevékenység az állami célok elérésének olyan speciális részét szolgálja, amelyek a harc sikeres megvívására, illetve a saját élőerő és katonai információk megóvására irányulnak.

A katonai elhárítás a személyi- és szervezeti illetékességből adódó specifikumai tekintetében különbözik a polgári szakágtól, ugyanakkor alkalmazható eszközei és módszerei tekintetében nem. A hatáskörbe utalt bűncselekmények vonatkozásában ugyanakkor megállapíthatók eltérések, amelyek mellett megállapítható az is, hogy a két működési terület – egyéb jellegzetességeikből adódóan – eltérő módon határozza meg ilyen irányú súlyterületeit.

3.3.1. Az elvégzett vizsgálat

A fejezetben a katonai elhárítással és a katonai hírszerzéssel kapcsolatban elérhető, nyílt szakirodalmon keresztül áttekintettem azon tartalmi elemeket és specifikumokat, amelyek az alapvető jogok korlátozásához kapcsolódnak. Elemeztem a kettő szakág működési területét és szervezeti rendjéből adódó sajátos jellemzőit, amelyek alapján következtetéseket vontam le a polgári területekkel való párhuzamosságok és eltérések vonatkozásában.

3.3.2. Részkövetkeztetések

Hazai és nemzetközi példákon keresztül igazoltam, hogy a nemzetbiztonsági tevékenységgel kapcsolatos kutatások az általánosan elfogadott vélemény alapján soha nem lehetnek teljesek, mivel a bevonható források az adatok minősítése és az ellenérdekelt fél elől való leplezése miatt korlátozottak.

A katona állomány vonatkozásában feltártam, hogy társadalomban elfoglalt különleges helyzetéből adódóan speciális körülmények között látja el feladatát, mivel a társadalom más tagjaihoz képest kevésbé szabadon gyakorolhatja alapvető jogait, amelyek viszonylatában a katonai elhárításnak a katonai bűncselekmények kapcsán marginálisan feladatai adódhatnak.

A katonai elhárítás tevékenységének személyi hatálya tekintetében bizonyítottam, hogy az addig terjed ki az egyénre és jogi személyekre, ameddig a védendő érték – a katonai titok vagy nemnyilvános adat – megismerésének lehetősége fennáll, vagy ameddig ezen érték védelme az adott személlyel kapcsolatos nemzetbiztonsági tevékenységen keresztül megvalósítható.

A hatásköri bűncselekmények szempontjából történő vizsgálat során bizonyítottam, hogy azokkal összefüggésben a katonai közeg tulajdonságai dominálnak, mivel a katonai elhárító szolgálatokkal kapcsolatos jogalkotó tevékenység is e területet helyezi fókuszba joggal, ugyanis az általuk védendő érték és információ itt található meg.

Szintén a hatásköri bűncselekmények kapcsán, hazai viszonylatban feltártam, hogy a katonai elhárítás a polgári elhárításhoz képest többlet feladatokkal rendelkezik, mivel működési területén a nyomozás elrendeléséig végzi a meghatározott katonai bűncselekmények felderítését.

A katonai elhárítás szervezeti rendjéből adódó specifikumain keresztül összehasonlítottam azon szakterületeket – támadólagos-, objektum- és nemzetközi elhárítás, nemzetbiztonsági- és iparellenőrzés, belső biztonsági tevékenység – és munkaszervezési módszereket (vonalas-, objektum- és területi elvű), amelyek mentén megszervezi tevékenységét.

A katonai hírszerzés tekintetében feltártam, hogy a Magyar Honvédség rendszerváltozás után megváltozott feladatrendszeréből, nemzetközi elkötelezettségeiből, szövetségi hovatartozásából adódóan a válságkezeléssel és a megváltozott harctevékenységi módokkal kapcsolatos hírigény felerősödött. A hírszerzési ágak és azok jogkorlátozásán keresztül elemeztem e szakág nyíltan elérhető forrásokból kikövetkeztethető működését.

Bizonyítottam továbbá, hogy az aktuálpolitika hatásai mind a katonai hírszerzés irányaira, mind költségvetésére befolyást gyakorolnak, amelyek gyorsan változhatnak, ugyanakkor egymással is szinergiában állnak. Mindezzel ellentétben a hatékony hírszerző tevékenység végrehajtásához előrelátó tervezés szükséges, amelyet az előzőekben tett megállapítások nem támogatnak megfelelően.

További kutatást igénylő területként azonosítottam az angolszász terminológiában alkalmazott *intelligence* kifejezés magyar tudományos kutatásokban történő használatának kérdéskörét és a fogalomtisztázás szükségességét, amelyet a jövőben végre kívánok hajtani.

4. Jogkorlátozás az információ más forrásból történő megszerzése során

A nemzetbiztonsági érdek mentén folytatott tevékenység során az arra felhatalmazással rendelkező szervezetek nemzetbiztonsági célú jogkorlátozást vezethetnek be, amely egyrészt különböző intézkedési jogosultságokkal, másrészt – amennyiben a szükséges információ más forrásból nem szerezhető meg – titkos információgyűjtéssel valósul meg.²⁴⁸

Az információ más forrásból történő megszerzésének módjai lehetnek:²⁴⁹

- az érintett önkéntes vagy előírt adatszolgáltatásából,²⁵⁰
- nyílt forrásokból,²⁵¹
- adatkezelést végző szerv adatszolgáltatásából,²⁵² vagy
- az Nbtv-ben meghatározott esetekben közvetlen adatkapcsolat útján.²⁵³

Az előzőek – ideértve a titkos információgyűjtést is – jogalapja a nemzetbiztonsági szolgálatok adatkezelése²⁵⁴, amely alapján személyes adatot, különleges adatot és bűnügyi személyes adatot, továbbá közérdekű adatot és közérdekből nyilvános adatot kezelhetnek, amennyiben az a törvényben meghatározott feladataik ellátásához szükséges.

Ez utóbbi, mint a célhoz kötöttség alapelve kifejtésre kerül az Alkotmánybíróság joggyakorlatában²⁵⁵ is: „... személyes adatot feldolgozni csak pontosan meghatározott jogszerű célra szabad. Az adatfeldolgozásnak minden szakaszában meg kell felelnie a bejelentett és közhitelűen rögzített célnak. ... A célhozkötöttségből következik, hogy a meghatározott jövőbeni felhasználásra való adatgyűjtés és -tárolás alkotmányellenes.”. Mindez egyben azt is jelenti, hogy a készletező jellegű, jövőbeni feltételezett állapot esetében felhasználni tervezett adatgyűjtés jogszerűtlen.

²⁴⁸ Nbtv. 53. § (2) A nemzetbiztonsági szolgálatok a titkos információgyűjtés speciális eszközeit és módszereit csak akkor használhatják, ha az e törvényben meghatározott feladatok ellátásához szükséges adatok más módon nem szerezhetők meg.

²⁴⁹ Nbtv. 39. §.

²⁵⁰ Pl. nemzetbiztonsági ellenőrzéshez kötött beosztás betöltése esetén a biztonsági kérdőív kitöltése és a bejelentési kötelezettség betartása (Nbtv. 39. § (3)).

²⁵¹ Pl. írott hagyományos és elektronikus források.

²⁵² Pl. lakcímnnyilvántartás.

²⁵³ Pl. banki adatszolgáltatás.

²⁵⁴ Nbtv. 38. §.

²⁵⁵ 15/1991. (IV. 13.) AB határozat.

A személyes és közérdekű adatok kezelése tekintetében az Nbtv-t a mindenkor hatályos, a személyes adatok védelméről, valamint a közérdekű és a közérdekből nyilvános adatok megismeréséhez és terjesztéséhez való jog érvényesüléséről szóló jogszabályokkal összhangban kell értelmezni.²⁵⁶ Az értekezés szempontjából ebben szabályozott legfontosabb kérdés az információs önrendelkezési jog, amely az egyén „azon joga, hogy alapvetően maga döntsön személyes adatainak kiszolgáltatásáról és felhasználásáról.”²⁵⁷ Mindez nem csupán a titkos információgyűjtés, hanem a más forrásból megszerezhető információk tekintetében is olyan sarkalatos fogalom, amely alapjaiban határozza meg a nemzetbiztonsági szolgálatok adatkezelését és tevékenységét, mivel amennyiben az adat más forrásból is megszerezhető, úgy a titkos információgyűjtésnek nincs helye.

A nemzetbiztonsági szolgálatok tevékenységével összefüggő adatkezelésekkel kapcsolatban alkalmazandó további szabályzó a minősített adatok védelméről szóló jogszabály.²⁵⁸ Ennek az alapvető jogok érvényesülésére az Nbtv. 48. § (3) bekezdésével²⁵⁹ való együttes alkalmazásával van hatása, mivel a nemzetbiztonsági szolgálat főigazgatója az információs önrendelkezési jog tartalmát és az érintettnek a rá vonatkozó minősített adatokba való betekintési jogát akként korlátozhatja, hogy azt a nemzetbiztonsági érdek érvényesülésének biztosítása céljából megtagadhatja.

Az Nbtv. egyértelműen meghatározza az arányosság követelményét is, amely szerint a nemzetbiztonsági szolgálatok kötelesek a cél eléréséhez feltétlenül szükséges, az érintett személyiségi jogait legkevésbé korlátozó eszközt igénybe venni. Mindez vonatkozik a titkos információgyűjtés eszközei és módszerei alkalmazására és az adatszerzés fenti felsorolásban nevesített módozataira is.

²⁵⁶ Jelenleg hatályos jogszabály: az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról szóló 2011. évi CXII. törvény (előtte: a személyes adatok védelméről és a közérdekű adatok nyilvánosságáról szóló 1992. évi LXIII. törvény).

²⁵⁷ 15/1991. (IV.13.) AB határozat.

²⁵⁸ Jelenleg hatályos jogszabály: a minősített adatok védelméről szóló 2009. évi CLV. törvény.

²⁵⁹ 48. § (1) A nemzetbiztonsági szolgálatok által kezelt adatokról, és a 46. §-ban meghatározott adattovábbítási nyilvántartásból az érintett kérelmére történő tájékoztatást, a személyes adatainak törlését, valamint a nemzetbiztonsági szolgálat által kezelt közérdekű adat megismerésére irányuló kérelmet a nemzetbiztonsági szolgálat főigazgatója – nemzetbiztonsági érdekből vagy mások jogainak védelme érdekében – megtagadhatja.

(2) A nemzetbiztonsági szolgálatok az érintettektől érkező kéréseket nyilvántartják, a kérelmekről, elbírálásuk módjáról, az elutasítás indokairól évente tájékoztatják a Nemzeti Adatvédelmi és Információszabadság Hatóságot.

(3) A nemzetbiztonsági szolgálatok minősített adataival kapcsolatban az érintettnek – a minősített adat védelméről szóló törvényben biztosított – adatbetekintési jogát a főigazgató nemzetbiztonsági érdekből korlátozhatja.

A titkos információgyűjtés jogkorlátozó intézkedéseinek megközelítése az enyhébb, külső engedélyhez nem kötött és szigorúbb, külső engedélyhez kötött eszközök elhatárolása útján történik. Az ezekkel szemben hiányzó jogorvoslati lehetőség miatt az alkalmazás szabályainak megállapításakor szigorú alkotmányjogi garanciák meghatározása szükséges.

A nemzetbiztonsági tevékenység során az eszközök és a módszerek az emberi méltóságból levezethető, a magánszféra védelmét érintő alapvető jogot korlátozzák. Az emberi méltóságból, mint minden más alapvető jog érinthetetlen lényegéből származtathatóan az alapvető jogok többsége korlátozható ugyan, azonban ez az emberi méltóság határáig terjedhet. A magánszférához való jogból levezethető többi alapvető jog, úgymint az otthon, a kapcsolattartás, a magán- és a családi élet, a jó hírnév tiszteletben tartásához való jog, továbbá a személyes adatok védelméhez fűződő önrendelkezési jog szintén sérülhet a nemzetbiztonsági tevékenység során.

A nemzetbiztonsági szolgálatok személyi állománya tekintetében külön ki kell emelni, hogy valamennyi beosztásban – nem kizárólag az elhárító és a hírszerző műveleti területen, hanem a műveleti- és adminisztratív támogató szakágon belül is, mivel minősített információkkal dolgoznak – nemzetbiztonsági ellenőrzésre kötelezettek. Ez a minősített adatok védelme mellett megfelelő garanciát jelent alkalmasságukra személyi biztonsági szempontból is olyan körülmények között, amelyek során alapjogkorlátozó eszközöket és módszereket alkalmaznak munkájuk során.

A fejezetben bemutatom a nemzetbiztonsági szolgálatok által bevezethető adatszerzési módokat, és mindezekben belül megjelölöm azon alapvető jogokat, amelyek korlátozást szenvednek el az alkalmazás során.

4.1. Önkéntes vagy előírt adatszolgáltatás²⁶⁰

Az előzőekben már említett információs önrendelkezési jog – hasonlóan más alapvető jogokhoz – korlátozásnak vethető alá, amennyiben ahhoz jelentős nemzeti érdek vagy más alapvető jog védelme fűződik. Önmagában a saját adatokról való rendelkezés joga nem jelenti

²⁶⁰ Nbtv. 39. § (3) bekezdés.

azt, hogy azokat más – arra jogosult – ne ismerhetné meg, vagy például véglegesen törölhetők lennének, ugyanis számos olyan állami szervezet vagy közérdekű esemény lehetséges, amelyek indokolhatják azok megismerését. Ezekről általában törvény, de legalábbis valamilyen jogszabály rendelkezik, ugyanakkor a legtöbb esetben az állam biztosítja annak a lehetőségét, hogy az érintett a saját adatait megismerő szervezetet és a megismerés indokait megtudhassa. Mindez érvényes az önkéntes vagy törvényben előírt adatszolgáltatási kötelezettség esetében is, az adatszerzési módok közül egyedül a későbbiekben ismertetésre kerülő titkos információgyűjtés esetében, a minősített adatok tekintetében korlátozható. Az önkéntes vagy törvényben előírt adatszolgáltatás a nemzetbiztonsági szolgálatok részére az egyénre vonatkozó, a nemzetbiztonsági érdek védelmével összefüggő tevékenység során alkalmazott adatszerzési módokat. Ez szoros összefüggésben áll a nemzetbiztonsági ellenőrzés²⁶¹ jogintézményével, amelynek célja a nemzetbiztonsági ellenőrzéshez kötött beosztást betöltő személy magán- és családi életének, gazdasági helyzetének vizsgálata és azon belül annak megállapítása, hogy találhatók-e bennük olyan kockázati tényezők, amelyek felhasználásával jogellenes céllal befolyásolhatóvá, támadhatóvá válnának.

A nemzetbiztonsági ellenőrzéshez kötött beosztások meghatározása a mindenkori kormány minisztereinek, míg kormányzati irányítás alatt nem álló foglalkoztató szervezet esetében a foglalkoztató szervezet vezetőjének jogköre és kötelezettsége. A munkakör kijelölésének alapja, hogy az adott beosztásban a minősített adatok megismerésére sor kerül-e. Minden minősített adatot megismerő személy²⁶² – a törvényben meghatározott kivételektől eltekintve²⁶³ – személyi biztonsági tanúsítvánnyal²⁶⁴ kell, hogy rendelkezzen, amely kiállításának alapja a nemzetbiztonsági ellenőrzés lefolytatása és annak eredményeképpen kockázatmentes szakvélemény kiállítása. A nemzetbiztonsági ellenőrzés lefolytatásának alapja az önkéntes adatszolgáltatás, amely egyrészt az Nbtv. 2. számú mellékletében szereplő biztonsági kérdőív kitöltéséből, másrészt az ahhoz kapcsolódó bejelentési kötelezettség teljesítéséből, és az ellenőrzés lefolytatására feljogosított nemzetbiztonsági szolgálat által előírt adatszolgáltatások megtételéből áll.

²⁶¹ Nbtv. 68 – 72. §.

²⁶² A minősített adat védelméről szóló 2009. évi CLV. törvény 13. § (1) bekezdés a) pont.

²⁶³ A minősített adat védelméről szóló 2009. évi CLV. törvény 13. § (3) – (6) bekezdés.

²⁶⁴ A minősített adat védelméről szóló 2009. évi CLV. törvény 11. személyi biztonsági tanúsítvány: az a tanúsítvány, amely érvényességi idejének lejártáig meghatározza, hogy valamely természetes személy milyen legmagasabb minősítési szintű adatot használhat fel.

4.1.1. Nemzetbiztonsági ellenőrzés

A minősített adatok súlyának megfelelően – lásd. a minősítéssel védhető közérdekek körébe tartozó adatnak az érvényességi időn belüli nyilvánosságra hozatala, jogosulatlan megszerzése, módosítása vagy felhasználása, illetéktelen személy részére hozzáférhetővé, valamint az arra jogosult részére hozzáférhetetlenné tétele a minősítéssel védhető közérdekeket közvetlenül sérti vagy veszélyezteti²⁶⁵ – az azok megismeréséhez szükséges személyi biztonsági tanúsítvány kiadásának jogalapjául szolgáló nemzetbiztonsági ellenőrzés folyamatának és a jogorvoslati lehetőségeknek az Nbtv-ben részletesen kifejtett szabályrendszere került meghatározásra. A minősített adatok megismerésének, kockázatot tartalmazó szakvélemény esetén a megismerés korlátozásának tehát ilyen értelemben kimunkált jogi alapjai vannak, amelyek az értekezés szempontjából nem mérvadóak és a teljesség igénye nélkül felölelik: az adatkezelési kérdéseket, a kezdeményező, az elrendelő és az ellenőrzést végző jogait és kötelezettségeit, a határidőket napokban számolva, a felülvizsgálati eljárás és a szünetelés ugyanezen paramétereit és a jogorvoslati lehetőségeket, valamint az egyes entitások tájékoztatási kötelezettségét.

Nemzetbiztonsági ellenőrzés lefolytatása nélkül, továbbá nemzetbiztonsági kockázat megállapítása esetén az Nbtv. nyitva hagyja az állományba vétel és a további foglalkoztatás lehetőségét azzal, hogy a megfelelő szintű vezető, irányító személy, szervezet vagy testület jóváhagyásával az lehetséges,²⁶⁶ ugyanakkor meg kell jegyezni, hogy ennek a minősített adatokra vetített veszélyessége zéró, ugyanis a beosztás betöltése esetén is az érintett nem rendelkezik személyi biztonsági tanúsítvánnyal, így ilyen adatokat nem ismerhet meg. A jogszabályhelynek tehát gyakorlati értelme nincs – hiszen az adott beosztás azért nemzetbiztonsági ellenőrzéshez kötött, mert annak megfelelő szintű ellátásához minősített adatokat kell(ene) megismerni –, ugyanakkor véleményem szerint zavart okoz mind a vezetőkben, mind az esetlegesen ilyen helyzetbe kerülő érintettben. A nemzetbiztonsági ellenőrzés tehát az ellenőrzött befolyástól mentes szolgálatellátására hatással lévő biztonsági kockázatokat vizsgálja, elsősorban a biztonsági kérdőív alapján, amely kiegészül a kérdőív pontjaiban szereplő adatokban bekövetkező változásokkal kapcsolatos bejelentésekkel, abban az időszakban, amikor az érintett érvényes nemzetbiztonsági ellenőrzéssel rendelkezik.

²⁶⁵ A minősített adat védelméről szóló 2009. évi CLV. törvény 3. § a) pont.

²⁶⁶ Nbtv. 71. §.

A biztonsági kérdőív tartalmi felépítése az alábbiak szerint összegezhető:

I. Általános személyi adatok

- viselt és születési név, születési hely és idő, anyja neve, személyi igazolvány száma, elérhetőségei.

II. Állampolgársági adatok

- jelenlegi és korábbi állampolgárságai, magyarországi tartózkodás kezdete és jogcíme, valamint az ezekkel összefüggő adatok.

III. Családi állapotra, hozzátartozókra vonatkozó adatok

- családi állapot, házastárs és gyermekek, valamint szülők I. és II. pont szerinti adatai.

IV. Lakcím, tartózkodási hely adatai

- 3 hónapot meghaladó magyarországi lakóhelyek és tartózkodási helyek 15 évre visszamenőleg,
- 6 hónapot meghaladó külföldi tartózkodás helye és annak oka.

V. Iskolai végzettségre vonatkozó adatok

- középiskolai tanulmányoktól kezdődően az oktatási intézmények és az azokkal, valamint az okiratokkal kapcsolatos adatok,
- tudományos fokozat és annak adatai, szakmai, tudományos publikációk,
- idegennyelv ismerete és annak szintje.

VI. Foglalkozással kapcsolatos adatok

- jelenlegi és 15 évre visszamenőleg munkahelyei és az azokkal kapcsolatos adatok.

VII. Katonai adatok

- teljesített katonai szolgálat és annak adatai.

VIII. Az ellenőrzött, a házas- és élettárs jövedelmi viszonyaival, anyagi helyzetével összefüggő adatok

- főfoglalkozásból származó éves bruttó összjövedelem és az azon kívüli, 500 000 forintot meghaladó jövedelmek,
- adóhatósággal, társadalombiztosítással, pénzintézetekkel szemben fennálló tartozásai, pénzügyi kötelezettségei 5 évre visszamenőleg,
- gazdálkodó szervezetben meglévő érdekeltség, tisztség,
- külföldi gazdasági szervezettel való kapcsolat,
- az érdekeltségbe tartozó gazdasági társasággal kapcsolatos végrehajtási eljárás.

IX. Az ellenőrzött és a közös háztartásban élő hozzátartozó ingatlan és ingó vagyonai

- ingatlantulajdonok,
- gépjárművek,
- egyéb ingóságok, védett műalkotások,
- készpénzben tartott megtakarítások,
- egyéb megtakarítások,
- belföldi és külföldi pénzintézettel szemben fennálló tartozások,
- nyugdíjcélú megtakarítások,
- külföldről származó jövedelem.

X. Az ellenőrzött, a házasság- és élettársának büntető- és szabálysértési eljárási adatai

- 15 éven belüli büntetőeljárás, amely büntetés kiszabásával végződött,
- 5 éven belüli szabálysértési és fegyelmi eljárás, amely büntetés kiszabásával végződött,
- folyamatban lévő büntető-, szabálysértési, fegyelmi, illetve kártérítési ügy.

XI. Speciális adatok

- hazai vagy külföldi viszonylatban végzett olyan munka, amelyhez biztonsági kérdőívet kellett kitölteni,
- észlelt, külföldi titkosszolgálat jelenlétére utaló körülmények,
- az ellenőrzött, a házasság- és élettárs viszonylatában külföldi hatóság által alkalmazott idegenrendészeti kiutasítás, beutazási vagy tartózkodási tilalom.

XII. Az ellenőrzött, a házasság- és élettárs külföldi kapcsolataival, életvitelével kapcsolatos adatai

- külföldi állampolgárokkal fennálló magán jellegű kapcsolat, e személyek adatai, kapcsolat jellege,
- külföldi titkosszolgálat tagjával való kapcsolattartás,
- alkoholfogyasztási szokások,
- kábítószer fogyasztás,
- házasságon vagy élettársi közösségen kívüli kapcsolat,
- a demokratikus jogállam törvényes alapelveit tagadó vagy ilyen jellegű tevékenységet kifejtő szervezettel, mozgalommal, csoporttal fennálló kapcsolat,
- a biztonsági ellenőrzés szempontjából szükségesnek tartott egyéb körülmények.

A jogalkotó tehát – a szakmai szervezetek véleményét is kifejező – fenti adatokat, tényeket és körülményeket értékeli akként, hogy azok őszi feltárásából és a nemzetbiztonsági ellenőrzés során történő ellenőrzéséből levonható olyan következtetés – kiállítható olyan szakvélemény –, amely által eldönthető, hogy az érintett befolyástól mentesen el tudja-e látni beosztását. Mindennek elemzését és az alapvető jogokra gyakorolt hatását a nemzetbiztonsági kockázatokkal kapcsolatos alfejezetben hajtom végre azzal együtt, hogy a következőkben ismertetésre kerülő bejelentési kötelezettséggel is összevetem. Előljáróban fontos kiemelni, hogy a nemzetbiztonsági ellenőrzés végrehajtása az érintettre és összkörülményeire nézve egy pillanatnyi állapotot tükröz, amelyből következően a kockázatmentes szakvéleményt is úgy kell tekinteni, mint egy olyan állítást, amely nem állapít meg mást, minthogy amennyiben az egyén körülményeiben változás nem áll be, akkor a nemzetbiztonsági ellenőrzéshez kötött munkakört befolyástól mentesen tudja ellátni.

A nemzetbiztonsági ellenőrzéssel összefüggésben a fenti gondolatmenet érhető tetten a nemzetközi szakirodalomban is²⁶⁷. A személyek monitorozása²⁶⁸ során – az ellenőrzés mélységének megfelelően – az alábbi életút adatok kerülnek feldolgozásra például az Amerikai Egyesült Államok rendszere alapján:

- személyes adatok,
- lakóhely történetiség,
- tanulmányi adatok,
- házassági adatok,
- állampolgársági adatok,
- foglalkoztatási adatok,
- katonai életút,
- pénzügyi történet,
- bűnügyi előélet.

²⁶⁷ Hank PRUNCKUN: *Counter-Intelligence Theory and Practice*. Második Kiadás, Rowman & Littlefield, London, 2019., 113-115. oldal.

²⁶⁸ Screening Personnel.

Ezek szükség esetén kiegészülhetnek a társadalmi szervezetekben meglévő tagsággal és a szakmai képesítésekkel. Az amerikai eljárásrend szerint az ellenőrzést végző a szolgáltatott adatok alapján – azok ütköztetésével – ellenmondásokat vagy nagyobb időbeli hiányosságokat keres, amelynek célja annak kizárása, hogy az érintett a későbbiekben véletlenül vagy szándékosan minősített adatokat fed fel arra illetéktelenek előtt, illetve az információkat a szervezet, annak állománya és objektumai ellen ártó szándékkal használja fel.

Az ellenőrzés során a MICE mozaikszó szem előtt tartásával járnak el és keresik a kockázatokat:

M – Money (pénz)

I – Ideology (ideológia)

C – Compromise (kompromittálhatóság)

E – Ego (ego).

4.1.2. Bejelentési kötelezettség

A nemzetbiztonsági ellenőrzés pillanatfelvétel jellegének megváltoztatására a múltban irányultak törekvések²⁶⁹, amelyek a köznyelvben folyamatos nemzetbiztonsági ellenőrzésként jelentek meg.

Az erre vonatkozó szabályozási rész egyes pontjait az Alkotmánybíróság azzal az indokolással függesztette fel²⁷⁰, hogy az előreláthatósági követelménynek nem felelt meg – ugyanis nem tartalmazott konkrét követelményrendszert az érintettel kapcsolatban – és nem nyújtott olyan garanciákat, amelyek a nemzetbiztonsági érdek védelméhez kapcsolnák a nemzetbiztonsági ellenőrzést, így a magánélethez való jog szükségtelen korlátozásának tilalmát sem, valamint a javaslatcsomag adatvédelemi szempontból is kifogásolható volt.

²⁶⁹ Egyes törvényeknek a nemzetbiztonsági ellenőrzés új szabályainak megállapítása érdekében szükséges módosításáról szóló 2013. évi LXXII. törvény.

²⁷⁰ 19/2013. (VII. 19.) AB határozat.

Önmagában a koncepció lényege az volt, hogy az érintettel összefüggésben a nemzetbiztonsági ellenőrzés biztonsági kérdőív alapján egy alkalommal kerül végrehajtásra, amelyet követően – a bejelentési kötelezettség és a nemzetbiztonsági szolgálat tudomására más forrásból jutott egyéb információk alapján – folyamatos, évente maximum kétfő alkalommal, harminc napig folytatott titkos információgyűjtő tevékenység rendelhető el. Péterfalvi Attila megfogalmazása szerint: „...ha csak a jogkorlátozás erősségét és szabályozási feltételrendszerét vetjük össze, akkor megkockáztatható az a kijelentés, hogy a törvényhozó a folyamatos nemzetbiztonsági ellenőrzés bevezetésével tulajdonképpen rosszabbul bánta az ellenőrzésnek alávetett személyekkel, mint a bűnözőkkel, hiszen az utóbbiak esetében csak konkrét gyanúok alapján és csak meghatározott súlyú bűncselekményekkel összefüggésben kerülhet sor titkos információgyűjtésre, amelynek időtartamát csak hónapokban lehet mérni, és nem években, mint a folyamatos nemzetbiztonsági ellenőrzés esetében.”²⁷¹

A jelenleg hatályos szabályozás – pillanatfelvétel jellege ellenére – szakmailag megfelelő alapot biztosít a befolyástól mentes feladatellátás megítéléséhez, mivel az egyes nemzetbiztonsági ellenőrzések közötti, 5 éves időintervallumban is bejelentési kötelezettség terheli az érintettet a lényeges körülményeiben beállt változásokkal kapcsolatban, amelynek az elmulasztása, vagy akár magának a bejelentésnek a tartalma is megalapozhatja egy – az előreláthatósági követelménynek egyébként megfelelő – felülvizsgálati eljárás lefolytatását, amely a gyakorlatban egy teljes körű nemzetbiztonsági ellenőrzés végrehajtását jelenti.

E szabályok között a folyamatos nemzetbiztonsági ellenőrzéssel ellentétben az eljárás nem műveleti munka jellegűt ölt, hanem az eredeti jogalkotói szándéknak megfelelően az érintett önkéntes adatszolgáltatására, együttműködési hajlandóságára épít. Más megfogalmazásban az állam és az állampolgár olyan kölcsönös bizalomra alapított kooperációja valósul meg, amelyben az egyik oldalról az érintett feltárja és folyamatosan bejelenti azon körülményeit, amelyek hatással lehetnek a befolyástól mentes szolgálatellátásra, a másik oldalról az állam ellenőrzi a szolgáltatott információkat és amennyiben zavart, eltérést, kockázatot vagy annak kialakulásához vezető előjelet érzékel, akkor azt jelzi az érintett részére, akivel közösen szüntetik meg azt.

²⁷¹ PÉTERFALVI Attila: *A nemzetbiztonsági ellenőrzés új szabályairól*. ACTA HUMANA 2013/1. szám, Ludovika Kiadó, Budapest, 2013. 58. oldal, https://real.mtak.hu/122840/1/AH_2013_1_Peterfalvi_Atila.pdf (Letöltés ideje: 2024.07.31.)

Az Nbtv-ben kapott felhatalmazás alapján jelenleg a kormány által a nemzetbiztonsági ellenőrzés és a felülvizsgálati eljárás során a biztonsági kérdőív kitöltésének eljárási szabályairól, valamint a nemzetbiztonsági ellenőrzéssel összefüggésben a lényeges adatokban bekövetkezett változás bejelentésének rendjéről szóló 418/2016. (XII. 14.) Korm. rendelet által megállapított szabályok szerint 15 napon belül kell bejelenteni a biztonsági kérdőív szempontjából lényeges tényekben és adatokban bekövetkező változásokat, amelyek a rendelet melléklete alapján a következők:

- a) A kötelezett nevének megváltozása,
- b) A kötelezett állampolgárságának változása,
- c) A kötelezett jelenlegi házastársa, élettársa állampolgárságának változása,
- d) A kötelezett szülei állampolgárságának változása,
- e) A kötelezett új házastársa, élettársa adatai,
- f) A kötelezett új házastársa, élettársa révén, illetve örökbefogadás útján a családba került gyermek adatai,
- g) A kötelezettel új, közös háztartásba kerülő 18 év feletti személy adatai,
- h) A kötelezett vagy házastársa, illetve élettársa külföldön élő új hozzátartozója adatai,
- i) A kötelezett hat hónapot meghaladó külföldön tartózkodása,

- j) A nemzetbiztonsági ellenőrzés alá eső munkakör megváltozására irányuló szándék esetén az új, nemzetbiztonsági ellenőrzés alá eső munkakörbe jelölés ténye és – szükség esetén – az új foglalkoztató szervezet megnevezése,
- k) A kötelezett főfoglalkozáson kívüli jövedelmében, naptári évi bruttó 1 millió forintot meghaladó mértékű változás, annak forrása,
- l) A kötelezett pénzügyi intézetekkel szemben fennálló tartozásaiban, pénzügyi kötelezettségeiben naptári évi 1 millió forintot meghaladó mértékű változás,
- m) A kötelezett hazai gazdálkodó szervezetben meglévő érdekeltségben bekövetkezett változás,
- n) A kötelezett külföldi gazdálkodó szervezettel való hivatalos kapcsolatában történt változás,
- o) A kötelezettnek, valamint a vele közös háztartásban élő hozzátartozójának 1 millió forint feletti forgalmi értékű ingatlanon való tulajdonszerzése,
- p) A kötelezettnek, valamint a vele közös háztartásban élő hozzátartozójának 1 millió forintot meghaladó forgalmi értékű ingóságon való tulajdonszerzés,
- q) A kötelezettnek, valamint a vele közös háztartásban élő hozzátartozójának az 1 millió forintot meghaladó, készpénzben tartott megtakarítás változása, annak forrása,
- r) A kötelezettnek, valamint a vele közös háztartásban élő hozzátartozójának pénzügyi intézetekkel szemben fennálló követeléseiben bekövetkezett naptári évi 1 millió forint feletti összegű változás,

- s) A kötelezettnek, valamint a vele közös háztartásban élő hozzátartozójának külföldön bejegyzett pénzügyi intézménnyel szemben fennálló követelésében bekövetkezett naptári évi 1 millió forint feletti összegű változás,
- t) A kötelezettnek, valamint a vele közös háztartásban élő hozzátartozójának lakástakarékpénztárnál fennálló megtakarításában bekövetkezett naptári évi 1 millió forint feletti összegű változás,
- u) A kötelezettnek, valamint a vele közös háztartásban élő hozzátartozójának nyugdíjcélú megtakarításaiban bekövetkezett naptári évi 1 millió forint feletti összegű változás,
- v) A kötelezettnek, valamint a vele közös háztartásban élő hozzátartozójának a külföldről származó jövedelmében bekövetkezett, naptári évi bruttó 1 millió forintot meghaladó mértékű változás, annak forrása,
- w) A kötelezettel, illetve annak házastársával vagy élettársával szemben indult büntetőeljárás vagy elzárással büntethető szabálysértés miatt szabálysértési eljárás,
- x) Külföldi hírszerző szolgálat jelenlétére utaló körülmény észlelése,
- y) A kötelezettel, valamint közeli hozzátartozójával szemben külföldi hatóság által alkalmazott beutazási-, tartózkodási tilalom vagy más idegenrendészeti intézkedés,
- z) A kötelezett, illetve házas- vagy élettársa által külföldi állampolgárokkal létesített új magánkapcsolat,
- aa) A kötelezett, illetve házas- vagy élettársa által külföldi hírszerző szolgálat vagy annak fedőszerve munkatársával létesített új kapcsolat.

Mint látható a bejelentési kötelezettségek többsége a külföldiekkel fennálló kapcsolatokban és a pénzügyi adatokban beállt változásokra vonatkoznak mindamellett, hogy az az újonnan háztartásba kerülő személyekre, bűnügyi adatokra és új munkahelyre vonatkozó információkra is kiterjed. Ezek olyan, a nemzetbiztonsági ellenőrzés szempontjából is lényeges adatok, amelyek változása az egyén biztonsági helyzetének jelentős módosulását jelenthetik. Ennek jelentősége, hogy a nemzetbiztonsági szempontból vizsgált kockázatmentes életvitel folytatása – a fenti adatok bejelentése, vagy a bejelentés elmaradása esetében is – a titkosszolgálatok által megítélhetővé válik.

A következő alfejezetben bemutatom a biztonsági kérdőív és a bejelentési kötelezettség tartalmi elemeinek összefüggéseit a nemzetbiztonsági kockázati tényezőkkel és elemzem azok szakmai szempontú feldolgozásának folyamatát.

4.1.3. Nemzetbiztonsági kockázati tényezők

A nemzetbiztonsági kockázati tényezőkre vonatkozó szakirodalom áttekintése során megállapítottam, hogy az meglehetősen hiányos. A magyar művek döntően ugyanazon tizenegy darab kockázatot említik, többnyire egymástól átvéve²⁷², míg a magyar állam hivatalos álláspontját tükröző dokumentum nem létezik. Ugyanakkor külföldi hivatalos dokumentumok²⁷³ fellelhetők, amelyek ugyan csak utalás szintjén, de nagyfokú egyezést mutatnak a fent említett magyar szakirodalommal, azonban tudományos művek e területen nem elérhetők.

²⁷² vö. RESPERGER István (szerk.): *A nemzetbiztonság elmélete a közszolgálatban*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2018. és KOBOLKA István (szerk.): *Nemzetbiztonsági alapismeretek*. Nemzeti Közszolgálati Egyetem Nemzetbiztonsági Intézet, Budapest, 2013.

²⁷³ Pl. Kanada Nemzetbiztonsági Direktívái a Kutatási Együttműködésre, <https://science.gc.ca/site/science/en/safeguarding-your-research/guidelines-and-tools-implement-research-security/national-security-guidelines-research-partnerships/national-security-guidelines-research-partnerships-risk-assessment-form> (Letöltés ideje: 2024.07.31.), vagy az Amerikai Egyesült Államok Igazságügyi Minisztériumának Stratégiája, <https://www.justice.gov/doj/doj-strategic-plan/objective-21-protect-national-security> (Letöltés ideje: 2024.07.31.).

A kutatás alapján nemzeti szinten a brit nemzetbiztonsági ellenőrzés (többszintű) rendszerének tájékoztató honlapja²⁷⁴ adja a legteljesebb felvilágosítást, amely alapján megállapítható, hogy az általuk elvégzett vizsgálat megegyezik a hazai rendszerrel. Szövetségi rendszerben vizsgálva, a biztonsági kockázatokat a NATO Biztonsági Tanácsa Elnökének Személyi Biztonsági Direktívája²⁷⁵ rögzíti, amely alapján kockázat:

- a) korábban elkövetett vagy megkísérelt összeesküvés, segítőként vagy felbujtóként elkövetett kémkedés, terrorista tevékenység, szabotázs, hazaárulás vagy lázadás,
- b) kémek, terroristák, vagy szabotőrök tetteháza volt, vagy megalapozottan gyanúsítható ilyen vagy ezek képviselőivel való összejátszásban vagy együttműködője volt külföldi nemzeteknek, azok hírszerző szolgálatainak, amelyek veszélyeztethetik a NATO és/vagy a NATO nemzetek biztonságát, kivéve ha a fentiek hivatali kötelezettség alapján valósultak meg,
- c) tagja vagy tagja volt bármilyen olyan szervezetnek, amely erőszakos, felforgató vagy egyéb módon törvénytelen eszközökkel működik, és amely a NATO-nemzetek kormányának megdöntésére törekszik, illetve a NATO-nemzetek államformájának megváltozása a célja,
- d) támogatója vagy támogatója volt bármely fenti szervezetnek vagy támogatta, szorgalmazta azt vagy szoros kapcsolatban áll az ilyen szervezetek tagjaival,
- e) információkat szándékosan visszatartott, hamisan közölt vagy meghamisított, különösen biztonsági jellegűt vagy szándékosan hazudott a biztonsági kérdőíven vagy a biztonsági interjú során,
- f) bűncselekmény elkövetése miatt elítélték vagy olyan cselekményt követett el, amely bűnözői hajlamra utal,
- g) alkohollal kapcsolatos problémái vannak vagy voltak,
- h) korábban illegális kábítószer használt és/vagy legális kábítószerekkel visszaélt,

²⁷⁴ <https://www.gov.uk/government/publications/united-kingdom-security-vetting-clearance-levels/national-security-vetting-clearance-levels#baseline-personnel-security-standard-bpss> (Letöltés ideje: 2024.07.31.)

²⁷⁵ Directive on Personnel Security, Note by the Acting Chair, Security Committee, AC/35-D/2000-REV8, 2020. november 25., https://www.nbu.cz/download/AC_35-D_2000_REV8_znackaNBU.pdf (Letöltés ideje: 2025.03.20.).

- i) részt vesz vagy részt vett olyan tevékenységben, beleértve a szexuális viselkedés bármely formáját, amely növelheti a zsarolással vagy nyomásgyakorlással elkövetett sebezhetőség kockázatát,
- j) tettével vagy megnyilvánulásaival tisztességtelenséget, hűtlenséget mutatott, megbízhatatlan vagy nem diszkrét,
- k) súlyosan vagy többszöri alkalommal megsértette a biztonsági előírásokat vagy megkísérelt infokommunikációs rendszerekhez illetéktelenül hozzáférni,
- l) kiszolgáltatott vagy nyomás alatt tartja akár közvetlenül vagy rokonain, közeli személyek révén külföldi hírszerző szolgálat, terrorista csoport vagy más szervezet, magánszemély, akiknek érdekei veszélyeztethetik NATO és/vagy a NATO nemzetek biztonsági érdekeit,
- m) súlyos anyagi nehézségei vannak vagy megmagyarázhatatlanul jómódú,
- n) szenved vagy szenvedett olyan betegségtől vagy mentális és érzelmi állapottól, amely jelentős hibákat okozhat ítélőképességében vagy megbízhatóságában, vagy más módon akaratlanul is potenciális biztonsági kockázatot jelenthet.

A fenti, több nemzetet összefogó szövetségi rendszer követelményrendszere többnyire megegyezik, amely már csak abból a szempontból is elengedhetetlen, mivel a NATO tagállamok nemzeti biztonsági hatóságai állítják ki a nemzeti nemzetbiztonsági ellenőrzés szakvéleménye alapján a NATO minősített adatokhoz való hozzáféréshez szükséges biztonsági tanúsítványt.

A magyar²⁷⁶ és a nemzetközi²⁷⁷ szakirodalom szintetizálásával az alábbi nemzetbiztonsági kockázati tényezők azonosíthatók:

- a) Hűtlenség az országhoz, az alkotmányos berendezkedéshez, az ország szuverenitásának megkérdőjelezése

²⁷⁶ RESPERGER István (szerk.): *A nemzetbiztonság elmélete a közszolgálatban*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2018., 190-193.

²⁷⁷ Directive on Personnel Security, Note by the Acting Chair, Security Committee, AC/35-D/2000-REV8, 2020. november 25., https://www.nbu.cz/download/AC_35-D_2000_REV8_znackaNBU.pdf (Letöltés ideje: 2025.03.20.).

A nemzetbiztonsági szempontú kockázatok értékelésekor kiemelt figyelemmel kell lenni az országhoz, annak alkotmányos rendjéhez, szuverenitásához, nemzeti érdekeihez való hűségre, mivel ennek hiánya esetén az egyén megbízhatósága megkérdőjelezhető, amelyből következően a minősített és nem minősített adatok védelme nem biztosítható.

A hűtlenséggel összefüggésben biztonsági kockázatot növelő tényezőként értékelhetők azok a cselekmények, amelyek a múltban következtek be, de a kockázattal összefüggésben voltak (pl. alkotmányos rend erőszakos megváltoztatása, alkotmányos rend elleni szervezkedés, hazaárulás, hűtlenség, kémkedés, rombolás, lázadás, minősített adatokkal való visszaélésben vagy ezek elkövetésére irányuló tevékenységben való részvétel), továbbá a jelenben fennálló kapcsolat is az erre való törekvésben részt vevő személyekkel, szervezetekkel.

Biztonsági kockázatot csökkentő tényezőt jelentenek az olyan körülmények, amelyek általánosságban a bűncselekményekkel összefüggésben is enyhítő körülményt jelentenek (pl. nem volt tudomása a bűncselekményt elkövetők törvénytelen céljairól, és amikor ezt megtudta, azonnal megszakította velük a kapcsolatot, a személynek az utóbbi időben, saját elhatározása alapján megszakadt minden kapcsolata e személyekkel, vagy szervezetekkel, és alaposan feltehető, hogy ez irányú kapcsolatait nem áll szándékában felújítani).

b) Külföldi befolyásolás kockázata az egyénre és közvetlen környezetére

Az adott ország szuverenitása és adatai védelme szempontjából kiemelt jelentősége van annak, hogy az egyénnek és környezetének milyen kapcsolata van külföldi állampolgárokkal és szervezetekkel. Egyértelmű biztonsági kockázat állhat fenn akkor, ha ez a kapcsolat az egzisztenciális, egészségügyi kérdésekben olyan mértékű függésben valósul meg, amely miatt az egyén az országhoz való hűsége mellett is rákényszeríthető annak elárulására. A külföldi állampolgárokkal vagy szervezetekkel fennálló kapcsolatok és gazdasági érdekeltségek meghatározó jelentőséggel bírnak a biztonság megítélésében, ha az érintett érdekei miatt, továbbá kényszerítéssel, zsarolással, nyomásgyakorlással befolyásolható cselekedeteiben.

Biztonsági kockázatot növelő tényezőként értékelhető a huzamosabb külföldi tartózkodás különösen amennyiben azt külföldi állam vagy szervezet finanszírozta, mivel ezekben az esetekben fennállhat a veszélye az olyan befolyásszerzésnek is, amely később nem,

vagy nehezen ellenőrizhető. További faktorokként említhetők a külföldi államapparátusokban meglévő – különösen a szoros – rokon és baráti kapcsolatok, amelyek révén az egyén ellenérdekelt titkosszolgálatok látókörébe kerülhet, továbbá figyelmet érdemelhet, ha bármilyen külföldi relációban elmarad a jelentési kötelezettség teljesítése vagy az nem teljes körű.

Biztonsági kockázatot csökkentő tényezőt jelenthet, ha az egyén feltárja korábbi és jelenlegi külföldi kapcsolatait, utazásait és a nemzetbiztonsági szolgálattal általában is együttműködő magatartást tanúsít.

c) Idegen állam preferálásának kockázata

A hűtlenség és a külföldi befolyás kockázata mellett a nemzetbiztonsági szempontú ellenőrzések külön kiemelt területe más államok előnyben részesítése, amely állampolgárságtól független, általában hosszú távon kialakuló magatartási forma. Az idegen állam preferálása megvalósulhat már nem létező vagy nem legitim, esetleg nem létező államok tekintetében is, amelyekből látható, hogy a kockázat maga inkább érzelmi, mint racionális természetű, éppen ezért meggyőzéssel rövid távon nem megváltoztatható. Az ilyen személy hajlamos információkat illetékteleneknek kiszolgáltatni, illetve olyan döntéseket hozhat, amelyek sértik az ország érdekeit.

Biztonsági kockázatot növelő tényezőként értékelhető az egyén többes állampolgársága és az idegen ország okmányainak használata, a külföldi ország számára teljesített katonai szolgálat, a gyakori vagy huzamosabb időre történő külföldre utazás az ottani állampolgárság megszerzése céljából, továbbá politikai vagy társadalmi tisztség viselése az adott országban.

Biztonsági kockázatot csökkentő tényezőt jelenthet, ha a kettős állampolgárság kizárólag a szülők állampolgárságán vagy külföldi országban való születésen alapszik, vagy ha a külföldi preferencia, hazánk hivatalos jóváhagyásával vagy megbízásával történik.

d) Szexuális magatartásban rejlő kockázat

Az olyan szexuális magatartás, amely a társadalmi morális felfogástól eltérő viselkedésben nyilvánul meg az egyén külső befolyásolásához, kényszerítéséhez vezethet,

különösen, amennyiben arról környezete nem bír tudomással. Mind az eltitkolt szerelmi vagy szexuális kapcsolat, mind a más nemhez való vonzódás/tartozás, mind a tevékenységgel összefüggésben esetlegesen elkövetett törvénysértések ahhoz vezethetnek, hogy az egyén az arról tudomást szerző befolyása alá kerülhet.

Biztonsági kockázatot növelő tényezőként értékelhető, ha az egyén szexuális magatartása, szokásai bűnügyi jelleget hordoznak magukban, és az olyan nyilvános természetű szexuális tevékenység, amelyből a diszkréció, valamint az ítélőképesség hiányára lehet következtetni. Biztonsági kockázatot csökkentő tényezőt jelenthet, ha a fenti tevékenységek csak a múltban fordultak elő, vagy a magatartás nem szűnt meg, de a környezetben beállt változás megszüntette a zsarolhatóságát (pl. elvált).

e) Személyes viselkedésben rejlő kockázat

A társadalmi normáktól vagy az egészséges személyiségtől való eltérésekből fakadó életvitel közvetett módon idézhet elő biztonsági kockázatot. Az ilyen normáktól való eltérés megkérdőjelezhetővé teszi az egyén szabálykövető magatartását és ítélőképességét munkahelyén, különösen amennyiben az szélsőségesként értékelhető életstílusban nyilvánul meg. A személyes viselkedésben rejlő kockázatok értékelése során fontos figyelembe venni mind a kockázati tényezők súlyosságát, mind pedig az enyhítő körülményeket, amelyek hozzájárulhatnak az érintett megbízhatóságának és integritásának megítéléséhez.

Biztonsági kockázatot növelő tényezők közé sorolhatók például az elkövetőként bűncselekményekben részt vett személyekkel való szimpatizálás és a lényegesebb események valótlan vagy részben valótlan közlése (őszintétlen magatartás tanúsítása).

Biztonsági kockázatot csökkentő tényezőt jelenthet, ha az információ megmásítása egy régebbi, egyedi eset volt, és az érintett később önkéntesen szolgáltatotta a valóságnak megfelelő adatokat. Az is csökkentheti a kockázatot, ha hivatalos személy helytelen vagy nem megfelelő tanácsa vezetett az információ meghamisításához, de az érintett ezt önkéntesen és valóságghűen ismertette meghallgatásakor.

f) Pénzügyi helyzetben rejlő kockázat

Az érintett személy pénzügyi helyzetének romlása – akár saját hibájából, akár külső tényezők miatt – olyan körülményeket teremthet, amelyek fokozzák a kiszolgáltatottságát és befolyásolhatóságát, ezáltal az információvédelem sérelmét okozhatják. Az anyagi nehézségek gyakran vezethetnek olyan helyzethez, amelyben az egyén kénytelen lehet nem jogszerű forrásokat keresni a kiadásai fedezésére. Emellett a hirtelen vagy indokolatlan anyagi jólét gyakran utalhat olyan tevékenységekre, amelyek jogellenes módon biztosítanak gazdasági előnyöket.

A biztonsági kockázatot növelő tényezők közé tartoznak azok a pénzügyi problémák, amelyek az érintett személy pénzügyi kötelezettségeinek ismételt elmulasztásából, gyakori hitelfelvételi szándékból vagy az adósságok törlesztésére való képtelenségből erednek. Kockázatot jelenthet továbbá, ha az anyagi javak rövid időn belüli gyarapodása nem indokolható elfogadható módon, vagy ha az érintett homályos, nehezen átlátható, esetleg jogellenes gazdasági vagy pénzügyi tevékenységekben vesz részt. Emellett a szerencsejáték, kábítószer-fogyasztás vagy alkoholizmus által okozott pénzügyi problémák szintén hozzájárulhatnak a biztonsági kockázatok növekedéséhez.

Ezzel szemben a biztonsági kockázat csökkentését szolgálhatják olyan tényezők, mint a múltban feltárt pénzügyi nehézségek megoldása, illetve azok jelenlegi rendezése. Az anyagi javak gyarapodása akkor tekinthető kevésbé kockázatosnak, ha annak forrása jogszerűen igazolható. Szintén pozitív tényezőként értékelhető, ha az érintett személy aktívan és jóhiszeműen törekszik adósságai rendezésére.

g) Alkoholfogyasztási szokásokban rejlő kockázat

A szenvedélybetegségek közül különösen azok jelentenek fokozott biztonsági kockázatot, amelyek az érintett személyt befolyásolhatóvá, megbízhatatlanná, kiszolgáltatottá vagy zsarolhatóvá tehetik. A túlzott vagy rendszeres alkoholfogyasztás gyakran vezet az ítélőképesség romlásához, valamint megbízhatatlan viselkedéshez.

A biztonsági kockázatot növelheti, ha az alkoholfogyasztás negatív hatásai megjelennek az érintett személy magánéletében, például ittas vezetés, verekedés vagy a családtagokkal való durva bánásmód formájában. Szintén kockázati tényezőként értékelhetők az alkoholfogyasztással összefüggő munkahelyi incidensek, mint például a munkavégzés ittas vagy másnapos állapotban, szeszital fogyasztása munka közben, illetve munkatársak zaklatása ittas állapotban, vagy ha egészségügyi szakember túlzott alkoholfogyasztást vagy alkoholfüggőséget állapít meg diagnózisában.

Ezzel szemben a biztonsági kockázat csökkenthető, ha az alkoholfogyasztással kapcsolatos probléma egyedi és nem utal látens alkoholizmusra, illetve ha a probléma évekkal korábban jelentkezett, és semmi nem utal annak jelenlegi fennállására vagy újbóli kialakulásának lehetőségére.

h) Drogérintettségből adódó kockázat

A kábítószerrel való visszaélés vagy függőség jelentős szociális és munkahelyi problémákat idézhet elő, amelyek növelik annak kockázatát, hogy az érintett személy minősített adatokat illetéktelenek számára felfedjen. Emellett a függőség korlátozza az egyén szabad akaratának érvényesülését, és kiszolgáltatottá teszi zsarolásnak vagy kényszerítésnek. Súlyosabb esetekben a kábítószerfüggőség jellembeli torzulásokhoz vagy a személyiség leépüléséhez vezethet, amely gyakran gazdasági vagy más jellegű bűncselekmények elkövetésével jár együtt.

A biztonsági kockázatot jelentő tényezők közé tartozik a kábítószer bármilyen formában történő fogyasztása, valamint annak törvénytelen birtoklása, ideértve a termesztést, előállítását, feldolgozást, adásvételt és terjesztést. Továbbá kockázatot jelenthet, ha egészségügyi szakember vagy intézmény kábítószer-függőséget állapít meg az érintettnél, illetve ha az érintett személlyel szemben kábítószerrel való visszaélés miatt eljárás indul. Szintén növeli a kockázatot, ha valaki sikertelenül vesz részt egy kábítószer-rehabilitációs programban.

Ugyanakkor a biztonsági kockázat csökkenthető, ha a drogérintettség kizárólag a múltban fordult elő, és jelenleg már nem áll fenn. Enyhítő tényező lehet az is, ha a kábítószer fogyasztása egyedi eset volt, kíváncsiságból fakadt, és az érintett maga is hibásnak ítélte meg

ezt a cselekedetet. Továbbá pozitívan értékelhető egy rehabilitációs program sikeres befejezése, amelyet egészségügyi szakember vagy intézmény szakvéleménye is alátámaszt.

i) Személyiségjegyekben mutatózó negatívumokból adódó kockázat

Az érintett személy életében bekövetkező jelentős események, például egy közeli hozzátartozó elvesztése vagy házasságának felbomlása, olyan lelki és érzelmi zavarokat idézhetnek elő, amelyek instabil, kiszámíthatatlan vagy könnyen befolyásolható viselkedéshez vezethetnek, ezáltal növelve a biztonsági kockázat kialakulásának esélyét. Az ilyen helyzetek gyakran átmeneti jellegűek, kezelésük vezetői hatáskör, azonban a biztonsági kockázatok kialakulásának veszélye miatt figyelemmel kísérésük a nemzetbiztonsági szolgálatok feladata.

Ezen felül figyelmet érdemelnek azok a viselkedési minták, amelyek közvetlenül vagy közvetve biztonsági kockázatot jelenthetnek. Ilyenek például a sértettségéből fakadó irracionális cselekvések, a társadalmi normák tudatos figyelmen kívül hagyása, gátlástalan törekvés a szakmai előmenetelre, irreális önértékelés, valamint a veszélyek lekicsinylése vagy figyelmen kívül hagyása. Az ilyen magatartásformák hosszú távon komoly problémákat okozhatnak, ezért kiemelt figyelmet és alapos értékelést igényelnek.

A biztonsági kockázatot növelheti, ha az érintett személy mentális állapota olyan zavarokat mutat, amelyek az ítélőképesség és megbízhatóság romlásához vezethetnek. Ez különösen akkor válik jelentőssé, ha egészségügyi szakember vagy intézmény diagnózisa szerint az érintett mentális problémák kezelésére szorul, de nem tartja be az orvosi tanácsokat, vagy nem követi a javasolt terápiát. Továbbá kockázatot jelenthet a felelőtlen, agresszív, antiszociális vagy érzelmileg instabil viselkedés, amely kiszámíthatatlanságot eredményezhet.

A kockázatot csökkentő tényező, ha az érintett korábbi érzelmi vagy személyiségbeli problémái már megoldódtak, és egészségügyi szakember véleménye szerint gyógyultnak tekinthető. Pozitív tényezőként értékelhető az is, ha a múltbeli érzelmi instabilitás átmeneti jellegű volt, és az egyén jelenleg stabil érzelmi állapotban van.

j) Bűncselekmény vagy más jogsértő magatartás elkövetéséből adódó kockázat

A rendszeresen visszatérő, kriminalitást magában hordozó magatartásforma súlyosan megkérdőjelezheti az érintett személy ítélőképességét, megbízhatóságát és szavahihetőségét. Az ilyen viselkedés, amely tudatosan vagy gondatlanságból szembe megy a biztonsági előírásokkal, komoly aggályokat vet fel azzal kapcsolatban, hogy az érintett képes-e a minősített adatok védelméhez szükséges felelősségteljes és biztonság tudatos magatartást tanúsítani. Továbbá jelentős kockázati tényezőt jelent az információs technológiai rendszerekre vonatkozó szabályok, eljárások és irányelvek következetes betartásának elmulasztása, amely a digitális biztonság szempontjából különösen kritikusnak tekinthető.

A biztonsági kockázatot növelő tényezők közé tartozik, ha az érintett személy súlyos bűncselekményt követett el, vagy többször kisebb vétségeket hajtott végre, illetve ha olyan tények merülnek fel, amelyek alapján bűncselekmény gyanúja áll fenn, még akkor is, ha azt nem ismerték be vagy nem bizonyították, és büntetőeljárás sem indult. Fokozza a kockázatot a szándékosan vagy hanyagságból elkövetett szabálytalanságok ismétlődése, különösen akkor, ha ezek figyelmeztetések ellenére is folytatódnak. Ide sorolható a biztonsági szabályok szándékos megsértése, a védelmi eszközök kiiktatása vagy megkerülése, valamint a minősített adatok illetéktelen felfedése. Jelentős kockázati tényezőt jelenthet az információs rendszerek szabálytalan használata, például jogosulatlan belépés, illegális módosítás, törlés vagy manipuláció.

A biztonsági kockázat csökkenésére utalhatnak olyan körülmények, amelyek az érintett személy megbízhatóságát és felelősségtudatát igazolják. Enyhítő tényező lehet például, ha az érintett nem követett el bűncselekményt, amit egy büntetőeljárás során hozott felmentő ítélet is alátámaszt. Szintén kedvezően értékelhető, ha a korábbi kisebb vétségek régebben történtek, és az érintett sikeresen rehabilitálódott. A biztonsági szabályok megsértése akkor tekinthető kevésbé kockázatosnak, ha egyedi esetként fordult elő, nem súlyos figyelmetlenségből fakadt, vagy az a kötelező felkészítés hiányosságaira vezethető vissza. Pozitív tényezőként értékelhető továbbá az érintett magatartásának jelentős javulása, különösen akkor, ha a szabályszegés akaratlan volt vagy figyelmetlenségből eredt, és azt gyorsan követte egy jó szándékú erőfeszítés a helyzet helyreállítása érdekében.

k) Munkahelyen kívüli tevékenység, más kereső foglalkozás kockázata

Az érintett közreműködése munkahelyén kívüli más tevékenységben biztonsági szempontból veszélyt hordozhat magában. Általában ez a konfliktus helyzet akkor merül fel, amikor a személy olyan tevékenységet végez, amely összeférhetetlen eredeti beosztásával, vagy az a birtokában levő, illetve általa megszerezhető szenzitív vagy minősített adatokkal való visszaélés veszélyének lehetőségét hordozza magában, továbbá a törvényi előírások betartásának elmulasztása zsarolhatóságát, befolyásolhatóságát eredményezheti. Olyan esetet is ide tartozónak kell tekinteni, amikor a személy eredeti beosztásával járó döntési jogosultságát, befolyását vagy megszerzett ismereteit más tevékenység érdekében illegálisan használja fel, továbbá a tevékenységhez szükséges engedélyekkel nem rendelkezik.

Ebben az esetben körültekintően kell vizsgálni az ellenőrzött személynek a bejelentés esetleges elmaradásában megjelenő magatartása szándékos vagy gondatlan jellegét, a biztonsági kérdőív vonatkozó kérdéseire, valamint a meghallgatása során adott válaszait, a tevékenységgel összefüggő kapcsolatrendszerét, adó- és járulékfizetési kötelezettségei teljesítésének rendjét, a jogszerű magatartás tanúsításának szándékát. Az ezekre vonatkozó információk teszik lehetővé a magatartás biztonsági kockázatot növelő vagy csökkentő tényezőként való értékelését.

A nemzetbiztonsági ellenőrzés lefolytatásához a fenti leírás akár tovább részletezett kifejtésén túl nem lehet teljességgel objektív szempontrendszert összeállítani, a szakvélemény alapját képező összefoglaló jelentés mindig a tények és a szubjektív megítélésekből levonható következtetéseket tartalmazza, amelyeket az ellenőrzött személy sajátos helyzetére vetítve egyénileg kell összeállítani. Mindezekben belül természetesen léteznek tényszerűnek mondható megállapítások – például eladósodottság tekintetében az, hogy képes-e a havi törlesztőrészt kifizetni –, azonban a személyiségjegyekben vagy a magatartásban rejlő kockázatok – ha nem is az ellenőrzést végző –, de legalábbis a referenciaszemélyként meghallgatott egyének szubjektív benyomásán alapulnak.

4.1.4. A katonai jogviszony nemzetbiztonsági ellenőrzéssel összefüggő kérdései

Mind a nemzetbiztonsági ellenőrzés, mind az ahhoz szorosan kapcsolódó bejelentési kötelezettség intézményével kapcsolatban megállapítható, hogy azok az ellenőrzött személy alapvető jogait – a magánélethez és az információs önrendelkezéshez való jogon keresztül – korlátozzák, amelyek bizonyos kérdéskörök tekintetében a hozzátartozókra, egy háztartásban élőkre és az ismerősökre is kiterjesztésre kerülnek, bár ez utóbbiak esetében tudtuk nélkül. Mindazonáltal az eljárások kapcsán elmondható, hogy azok a későbbiekben részletezésre kerülő titkos információgyűjtéssel szemben nem az érintett tudta nélkül történnek.

A széleskörű adatszolgáltatási kötelezettség a katonai terület tekintetében az Nbtv. és – a katonák jogait korlátozó rendelkezéseket szintén tartalmazó, a honvédek jogállásáról szóló 2012. évi CCV. törvény (a továbbiakban: Hjt.) összehasonlításával vizsgálható, mivel a 2024. július 01-én hatályba lépett, a honvédek jogállásáról szóló 137/2024. (VI. 28.) Kormányrendelet végrehajtási rendeletei a kézirat lezárásakor még nem jelentek meg.

A Hjt. az alábbiak szerint nevesíti a hivatásos és szerződéses honvédek általános, és a tartalékos katonák tényleges szolgálatteljesítés alatti bejelentési kötelezettségeit:

- szolgálatteljesítési időn kívüli elérhetősége (cím, telefonszám),²⁷⁸
- a szolgálati viszonyhoz nem kapcsolódó szervezettel fennálló vagy újonnan létesülő szolgálati viszony (a tagsági viszony nem létesíthető vagy nem tartható fenn, ha azt a munkáltatói jogkört gyakorló írásban megtiltja, mert az a katonai szolgálattal vagy szolgálati beosztással nem egyeztethető össze, a szolgálat érdekeit sérti, vagy veszélyezteti),²⁷⁹
- munkaviszonnyal járó egyéb jogviszony (az engedélyt a törvényben meghatározottak szerint meg kell tagadni, ha az a hivatással vagy a szolgálati beosztással nem egyeztethető össze, a szolgálat érdekeit sérti vagy veszélyezteti, a hivatásos szolgálati jogviszonyhoz méltatlan, vagy a szolgálati feladatok pártatlan,

²⁷⁸ Hjt. 25.§ (2) bekezdés.

²⁷⁹ Hjt. 22.§ (2) bekezdés.

befolyástól mentes ellátását veszélyeztetné, valamint, ha a szolgálati jogviszonnyal összefüggésben szerzett információkkal való visszaélésre adhat alkalmat),²⁸⁰

- szellemi tevékenység, továbbá közérdekű önkéntes tevékenység végzésére irányuló jogviszony,²⁸¹
- az állomány tagjával szemben az általa szolgálati helyen vagy szolgálattal összefüggésben elkövetett, a közúti közlekedésről szóló törvény hatálya alá tartozó, közigazgatási bírsággal sújtandó közúti közlekedési szabályszegés miatti pénzbírság,²⁸²
- az érintett vagy házastársával vagy élettársával szemben indult vagy sérelmére elkövetett büntetőeljárás vagy elzárással büntethető szabálysértés miatt szabálysértési eljárás (az eljárás oka, eljáró hatóság megnevezése),²⁸³
- megkezdett, befejezett tanulmányok (BSc, MSc, MA, doktori képzés, nyelvi képzés, egyéb iskolarendszerű tanulmányok folytatása a képzés helye, ideje, költsége és költségviselője, a képzést nyújtó oktatók adatai megadásával),²⁸⁴
- országgyűlési képviselői, európai parlamenti képviselői, főpolgármesteri, polgármesteri, helyi önkormányzati képviselői és nemzetiségi önkormányzati képviselői választáson jelöltként történt nyilvántartásba vétel, a jelöltségtől való visszalépés, a tisztségbe történt megválasztás,²⁸⁵
- összeférhetetlenség bejelentése.²⁸⁶

A fentiekből levonható az a következtetés, hogy a hivatásos és szerződéses jogviszonyban álló honvédek és a tényleges szolgálatot teljesítő tartalékos katonák számára a szolgálattal összefüggő információk megőrzése, a rendelkezésre állás biztosításához kötődő adatok, továbbá a szolgálati viszonyt lényegénél fogva érintő körülmények bejelentése került előírásra.

²⁸⁰ Hjt. 81.§ (1) bekezdés.

²⁸¹ Hjt. 81.§ (2) bekezdés.

²⁸² Hjt. 158. §.

²⁸³ Hjt. 160/A.§.

²⁸⁴ Hjt. 90.§ (1) bekezdés.

²⁸⁵ Hjt. 58.§ (1) és 214.§ (3) bekezdés.

²⁸⁶ Hjt. 82.§ (1) bekezdés.

Ezen adatok és körülmények többsége a nemzetbiztonsági ellenőrzés lefolytatása során is lényeges körülménynek számítanak, így átfedés mutatható ki a kettő jogszabály rendelkezései között. Ugyanakkor a Honvédelmi Minisztérium és a Magyar Honvédség beosztásai betöltéséhez is aszerint kerül előírásra a nemzetbiztonsági ellenőrzés lefolytatása, hogy annak betöltésével jár-e együtt minősített adat kezelése. Amennyiben nem – és a beosztások döntő többsége ilyen –, a fenti bejelentési kötelezettségek a jogviszonynál fogva akkor is fennállnak, amelyek végeredményben a magánszféra tiszteletben tartásához fűződő jogot korlátozzák.

A Hjt. a Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat (a továbbiakban: KNBSZ) hivatásos állománya tekintetében további bejelentési kötelezettségeket ír elő:

- a gyülekezési jog alapján szervezett rendezvényen történő megjelenési szándék előzetes bejelentése (rendezvény helye, időpontja, célja) (a rendezvényen való részvételt a munkáltatói jogkört gyakorló megtilthatja),²⁸⁷
- külföldre utazás (az utazás tervezett időpontja és útvonala, az utazás célja és az útítársak adatai, a külföldi tartózkodás helye, a hazatérés várható időpontja) (az utazást a munkáltatói jogkört gyakorló korlátozhatja, megtilthatja),²⁸⁸
- NATO és EU tagállamokba történő utazás (az utazás tervezett időpontja és útvonala, az utazás célja és az útítársak adatai, a külföldi tartózkodás helye, a hazatérés várható időpontja),²⁸⁹
- azonos lakó-, vagy tartózkodási helyen együtt élő személyek tekintetében beállt változás (születés / elhalálozás / beköltözés / kiköltözés, családi- és utónév, születési név, születési hely és idő, anyja neve, állampolgársága, foglalkozása és munkaköre, munkahelye neve és címe),²⁹⁰
- hazai vagy külföldi pénzintézetnél vezetett számlák (pénzintézet neve, székhelye, számlaszám),²⁹¹
- lakóhely, tartózkodási hely, telefonszám változása (új lakcím - telefonszám, változás oka, körülményei),²⁹²
- a biztonsági helyzetét befolyásoló egyéb körülmények, azok megváltozása.²⁹³

²⁸⁷ Hjt. 192.§ (3) bekezdés a) pont.

²⁸⁸ Hjt. 192.§ (3) bekezdés b) pont.

²⁸⁹ Hjt. 192.§ (3) bekezdés c) pont.

²⁹⁰ Hjt. 192.§ (3) bekezdés db) pont.

²⁹¹ Hjt. 192.§ (3) bekezdés dc) pont.

²⁹² Hjt. 192.§ (3) bekezdés de) pont.

²⁹³ Hjt. 192.§ (3) bekezdés df) pont.

A KNBSZ személyi állománya tekintetében szintén megállapítható, hogy Hjt. az Nbtv-vel párhuzamos bejelentési kötelezettséget ír elő. E kettősség felesleges duplikáció, mivel az Nbtv. az összes nemzetbiztonsági szolgálat vonatkozásában az összes beosztás tekintetében előírja a nemzetbiztonsági ellenőrzés lefolytatásának kötelezettségét – így a bejelentési kötelezettséget is –, és a Hjt. éppen a KNBSZ-re vonatkozó fejezetnél határozza meg azokat.

4.2. Nyílt forrásból történő adatszerzés²⁹⁴

Az önkéntes vagy előírt adatszolgáltatással szemben a nyílt forrásból történő adatszerzés (Open Source Intelligence – a továbbiakban: OSINT) a titkosszolgálatok – és minden más polgári és állami szervezet, amely ilyen tevékenységet folytat – által, többnyire az érintett tudta nélkül alkalmazott információszerzési módozat. Ilyen értelemben a magánszférát – a megszerezhető információk szabad és azonnali hozzáférhetősége miatt semmiképpen sem mélyebben –, de részben mindenképpen érinti.

A tevékenység a NATO nyílt forrású adatszerzéssel foglalkozó kézikönyve alapján a témához kapcsolódóan az alábbiak szerint definiálható²⁹⁵: a hírigény megválaszolásához szükséges, szándékosan felderített és leválogatott, hírszerzési információvá alakított nyílt forrású adatszerzés.

Ugyanezen NATO kézikönyv a nyílt forrásokat az alábbiak szerint azonosítja:

- hagyományos média, annak mind nyomtatott, mind elektronikus változata. Ide sorolhatók a különböző sajtótermékek, televízió adások és ezek online változatai. Előnyei közé sorolják, hogy naprakész információkat tartalmaznak az egyes médiaszereplők között kialakult verseny miatt, ugyanakkor ebből kifolyólag pontosságuk nem mindig elégíti ki a hírigény támasztójának követelményeit.

²⁹⁴ Nbtv. 39. § (1) bekezdés b) pont.

²⁹⁵ NATO Open Source Intelligence Handbook, 2001. november, 2. oldal, <https://archive.org/details/NATOOSINTHandbookV1.2/page/n3/mode/2up> (Letöltés ideje: 2024.08.01.).

- internet,
beleértve minden, a nyílt hálózaton és sötét weben elérhető oldalt, a közösségi média platformokat, fájlmegosztó oldalakat, blogokat, fórumokat. Ezek egy része regisztrációhoz, ajánláshoz kötött, amely már a műveleti OSINT fogalomkörébe tartozó tevékenységek végrehajtását követeli meg, ugyanakkor rendszertanát nézve mégis a nyílt forrásokhoz tartozik, mivel nem szükséges különleges, jogszabályban lefektetett felhatalmazás a kutatásukhoz.
- kereskedelmi online szolgáltatók,
amelyek üzleti alapon szolgálatnak – tipikusan legális – információt, amelyek jellemzője a naprakészség mellett a megbízhatóság és a pontosság. Az üzleti jelleg miatt olyan részkitöltő képességeket építettek ki, amelyek hatékonysága abban áll, hogy hiányterületeket ölelnek fel, azokra a legalkalmasabb munkatársakat és eszközöket vásárolják meg, amelyeket termékeik több üzletfelüknek értékesítik. Ezek a befektetések – főként a kisebb költségvetésű szervezeteknél – nem lennének racionálisak, ezért megvásárolják a szolgáltatást.
- szürke irodalom,
amely nem a nyilvánosság számára készülő, zártan terjesztett, de nyílt – tehát semmilyen formában nem minősített – forrásokat takar. Ezek lehetnek a különböző állami és nem állami szereplők által készített elemzések, szabadalmak, munkaokmányok, jegyzőkönyvek, szerződések, előrejelzések.
- nyílt rendezvények,
és az ezekre készített szóróanyagok, előadások, esetleg makettek, modellek, késztermékek. A nyílt rendezvényeken lehetőség nyílna helyszíni adatgyűjtésre, amelyből olyan plusz információk szerezhetők, amelyek más forrásból nem vagy csak nagy ráfordítással lennének felderíthetők.
- nyílt megfigyelők és szakértők,
akik mind a nyílt, mind a zárt rendezvényekkel, akár az általuk az adott földrajzi helyen tapasztaltakkal kapcsolatban beszámoltathatók, ahogyan egy-egy személlyel kapcsolatos benyomásukról és a tőle megszerzett információkról is. Fontos, hogy e személyek a nyílt forrású információgyűjtés során nem kerülnek

közvetlen kapcsolatba a titkosszolgálatokkal – az a titkos információgyűjtés tárgykörébe tartozó kérdés –, hanem beszámolók, interjúk, blogbejegyzéseik szolgáltatják az információt.

- kereskedelmi műholdak,
amelyek a kereskedelmi online szolgáltatókhoz hasonlóan több szervezet igényét kielégíteni képes, üzleti alapon szervezett termékeket nyújtanak.
- tudományos-kutató szervezetek,
amelyek eredményei többnyire nyíltan elérhetőek, továbbá lehetséges megrendelésre is témaspecifikus elemzéseket készíttetni, amennyiben sikerül együttműködést kialakítani velük.

Megállapítható, hogy a nyílt forrású információszerzés során a nemzetbiztonsági szolgálatok olyan adatokat szereznek be, amelyekhez – törvényi felhatalmazás nélkül is – bárki hozzáférhet.

A törvényi felhatalmazás alatt e tekintetben azt kell érteni, hogy semmilyen különleges jog biztosítására nincs szükség, az információhoz való hozzáférés korlátja a szakértelem, az elérhető anyagi forrásokban és esetlegesen a regisztrációhoz kötött helyek esetében a követelmények teljesítésében mutatható ki.

A közösségi média, a tudományos rendezvények, esetleges nyilatkozatok vonatkozásában az érintett vagy hozzájárulását adta a nyilvánossághoz, vagy ő maga tette nyílttá az információt, így – az információs önrendelkezési jogával élve – az alapjogkorlátozás fogalmilag kizárt.

4.3. Adatkezelést végző szerv adatszolgáltatása²⁹⁶ és közvetlen adatkapcsolat²⁹⁷

Napjaink digitális világában az adatszolgáltatás többnyire elektronikusan, azon belül a meghatározott szolgáltatók irányába közvetlen adatkapcsolattal történik, így a kettő adatszzerzési módozatot közös alfejezetben tárgyalom.

Minkét módozat az alapjogokat – leginkább a magánszférához és az információs önrendelkezéshez való jogot – az előzőkhez képest mélyebben korlátozza, mivel a nyilvánosság számára nem elérhető és meg nem vásárolható, törvényi felhatalmazással megszerezhető és kezelhető adatokat ért alatta a jogalkotó.

Az Nbtv. megfogalmazása szerint: „A nemzetbiztonsági szolgálatok feladataik teljesítése érdekében – eltérő törvényi rendelkezés hiányában – bármely adatkezelési rendszerből – az adatkérés céljának megjelölésével – adatokat kérhetnek, a rendszerekbe és a nyilvántartás alapjául szolgáló iratba betekinthesnek.”²⁹⁸ Fontos kiemelni, hogy a célhoz kötöttség követelménye ehelyütt is külön kiemelésre kerül, ahogyan a titkosszolgálati tevékenységek szabályozása során általában. Emellett megjelenik a dokumentáltság azon követelménye is – mind az adatot átadó, mind az adatot átvevő szervezetnél –, hogy az adatszolgáltatás metaadatait – így tényét, időpontját, egyedi azonosítóját, célját – rögzíteni kell.

A közvetlen adatkapcsolattal adatszolgáltatást végző szervezetek az Nbtv. alapján:²⁹⁹

- az állami szervezetek,
- a többségi állami tulajdonú gazdasági társaságok,
- a hitelintézetekről és pénzügyi vállalkozásokról szóló törvényben meghatározott pénzügyi intézmények.

²⁹⁶ Nbtv. 39. § (1) bekezdés c) pont.

²⁹⁷ Nbtv. 39. § (1) bekezdés d) pont.

²⁹⁸ Nbtv. 40. § (1) bekezdés.

²⁹⁹ Nbtv. 40. § (1) bekezdés.

Más adatszolgáltatók, mint például a bíróságok, az önkormányzatok, a biztosítók vagy a távközlési szolgáltatók nem kötelezhetők elektronikus adatkapcsolat kiépítésére, ugyanakkor saját elhatározásból biztosíthatják azt. Az ezzel kapcsolatos jogalkotói és adatszolgáltató álláspont érthető, hiszen ezen adatok feltehetően nem hordoznak magukban olyan információk tartalmát, amelynek azonnali megismerése szükséges lenne, elmaradása pedig visszafordíthatatlan károkat okozna a nemzetbiztonsági tevékenységben. Mindemellett pedig megjegyzendő az is, hogy zárt rendszer esetében jelentős, nyílt hálózat esetében pedig szoftver- vagy eszközspecifikus lehet az elérés, amelyek mind magas költségeket generálnának, szembeállítva a csekély előnnyel, amelyet a közvetlen elérés biztosíthatna.

Tekintettel arra, hogy a nemzetbiztonsági szolgálatok bármely adatkezelési rendszerből adatot kérhetnek – és ezt a felsorolt példák is megerősítik –, az állampolgárok minden személyes adata, különleges adata és bűnügyi személyes adata – a célhoz kötöttség és a nemzetbiztonsági tevékenység más alapelvei betartása mellett – rendelkezésükre áll. Mindez az érintett tudta nélkül történik, amellyel kapcsolatban szabályozásra került az is, hogy az adatszolgáltatást végző szerv sem őt, sem más illetéktelen személyt az adatkérésről és az adattovábbításról nem tájékoztathat.³⁰⁰ Fontos megjegyezni, hogy ugyan állampolgárok kerültek megemlíetésre, viszont ezalatt értendő minden olyan személy, akinek bármely adatát az adott állam bármilyen célból – beutazások, kérelmek, hivatalos ügyek – tárolják és azokat is, akiket olyan magánvállalatok, akik adatszolgáltatásra kötelezettek a nemzetbiztonsági szolgálatok irányába.

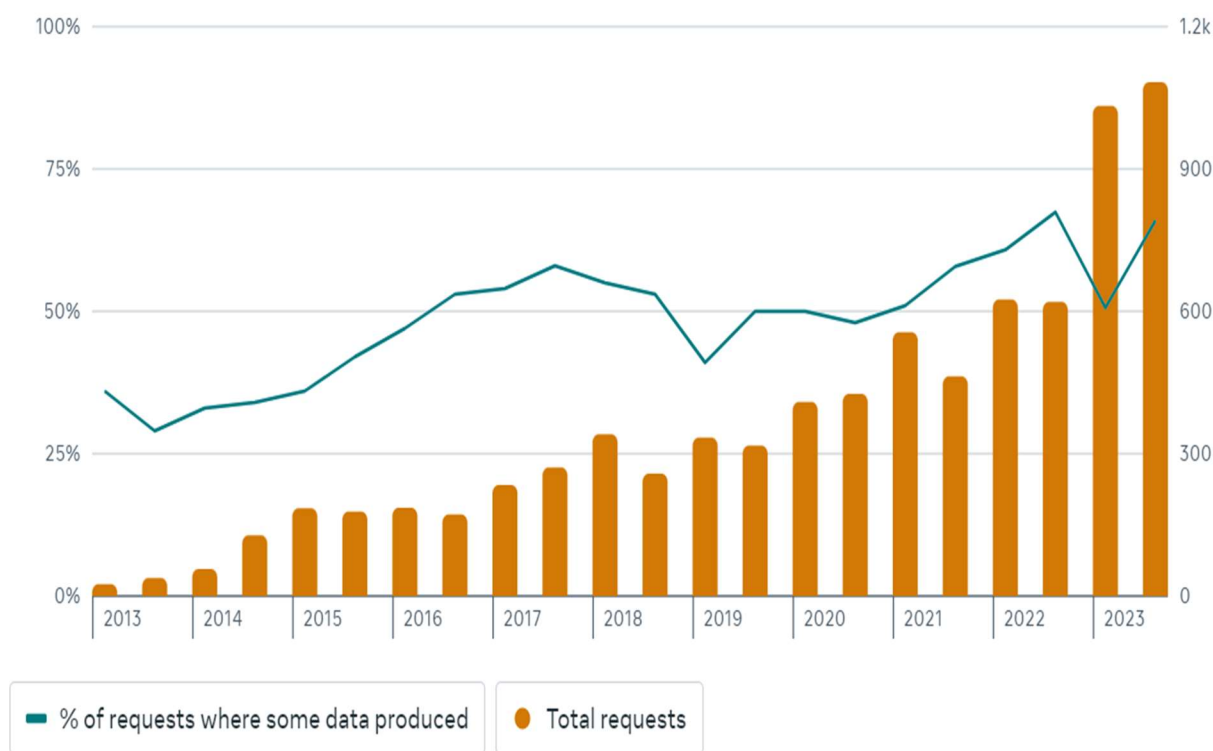
Mindannak ellenére, hogy az adatszolgáltatásról az érintett személy nem kerül tájékoztatásra, a jogalkotó mégsem titkos információgyűjtési módozatként határozta azt meg. Ennek egyik oka, hogy az adatszolgáltatásról sok esetben az adatkérő maga tájékoztatja az érintettet³⁰¹. Másik oka a nemzetbiztonsági szolgálatok műveleti tevékenységen kívül eső feladatai – objektumvédelem, nemzetbiztonsági védelem – során jelentkező információs igények kielégítésének szükségszerűsége, mivel a jogalkotó nem szándékozott az ezekhez kapcsolódó nagyszámú adatkérések miatt tömeges felhatalmazást adni titkos információgyűjtésre.

³⁰⁰ Nbtv. 42. § (2) bekezdés.

³⁰¹ Pl. nemzetbiztonsági ellenőrzés során, amelyet a biztonsági kérdőív nyilatkozat része is tartalmaz, vagy az elhárítási terület vonatkozásában különböző feladatokat ellátó, cégellenőrzésre nem kötelezett vállalkozásokkal kapcsolatos információkérések, amelyeket a szolgáltatási szerződés tartalmaz.

A nemzetbiztonsági védelem³⁰² intézménye tekintetében megjegyzendő továbbá az is, hogy a fontos közhivatalt ellátó, jogszabályban kijelölt személy, akinek befolyástól mentes feladatellátásának biztosítása a cél együttműködik a nemzetbiztonsági szolgálattal, a vele kapcsolatban folytatott tevékenységben aktív részes, adatot szolgáltat és adatszolgáltatást kap, tehát mindez nem tekinthető klasszikus titkos információgyűjtésnek, mivel az érintett tudtával történik.

Az adatszolgáltatásokkal kapcsolatban érzékeny területet jelentenek a külföldről kért információk, amelyek kapcsán a nemzetbiztonsági szolgálatoknak mérlegelniük kell, hogy a kérdés feltevésével kiadott hírigényük és a választól várható haszon – amennyiben egyáltalán teljesítik megkeresésüket – arányban áll-e egymással.

1. számú ábra – A META (Facebook) irányába a magyar kormányzati szervezetek által előterjesztett adatkérések száma és a válaszok megoszlása³⁰³

³⁰² Nbtv. 67. §.

³⁰³ <https://transparency.meta.com/reports/government-data-requests/country/HU/> (Letöltés ideje: 2024.10.24.).

A diagramon bemutatott adatok az összes kormányzati szervezettől érkező megkeresést tartalmazzák és emiatt a nemzetbiztonsági szolgálatok adatkéréseiről nem áll rendelkezésre információ. A megkeresések növekedési üteméből ugyanakkor levonható az a következtetés, hogy valószínűleg az ismeretlen számú nemzetbiztonsági jellegű adatkérés is a tendenciának megfelelően növekszik.

Különösen a nagy adattömegű kezelő külföldi szolgáltatók viszonylatában, mint például a Facebook anyacége, a Meta³⁰⁴ és a Google³⁰⁵ rendelkezik megismerhető irányelvekkel az adatszolgáltatások tekintetében. Ezek mindamellett, hogy eligazodást nyújtanak az adatkérő részére, a felhasználók megnyugtatót is szolgálnak. Az adatok kiadása vonatkozásában általában rögzítik, hogy csak hivatalos eljárás – többnyire büntetőeljárás – keretében adnak ki információt a felhasználói fiókokról, és azt, hogy megbizonyosodnak a kérés jogszerűségéről. Ez utóbbi ugyanakkor egy nemzetbiztonsági célú adatkérés esetében kétséges, mivel a szervezetek a birtokukban lévő, a jogalapot szolgáltató információt védik, ezáltal a szolgáltató csupán a kérésben szereplő adatokat ismerheti meg.

³⁰⁴ <https://about.meta.com/actions/safety/audiences/law> (Letöltés ideje: 2025.03.31.).

³⁰⁵ <https://policies.google.com/terms/information-requests?hl=en-US> (Letöltés ideje: 2025.03.31.).

4.4. Összegzés

4.4.1. Az elvégzett vizsgálat

A fejezetben feltártam a nemzetbiztonsági szolgálatok titkos információgyűjtésen kívüli adatszerzési módjait és azok alapjogkorlátozását. Megvizsgáltam az egyes adatszerzési módozatok legfontosabb szabályozási kérdéseit, amelyeket alapjogkorlátozási mélységük alapján összehasonlítottam.

4.4.2. Részkövetkeztetések

Az önkéntes vagy előírt adatszolgáltatásból, a nyílt forrásokból és az adatkezelést végző szerv adatszolgáltatásából megszerzett információk tekintetében feltártam, hogy azok többnyire az érintett tudtával folytatott adatszerzési módozatok, így alapvető jogait legalábbis annyiban kevésbé korlátozzák, mint a titkos információgyűjtés, hogy tudomással bír róluk. Míg az önkéntes vagy előírt adatszolgáltatás esetében maga válaszol a feltett kérdésekre, úgy az adatkezelést végző szerv adatszolgáltatása kapcsán tudomással bír annak tényéről. A nyílt forrású adatszerzéssel összefüggésben feltártam, hogy az érintett az adatok nyilvánosságának van tudtában – egy részüket ő maga tette azzá.

Az önkéntes vagy törvényben előírt adatszolgáltatás tekintetében bizonyítottam, hogy az szoros összefüggésben áll a nemzetbiztonsági ellenőrzéssel, amelynek célja a nemzetbiztonsági ellenőrzéshez kötött beosztást betöltő személy magán- és családi életének, vagyoni helyzetének vizsgálata és azon belül annak megállapítása, hogy találhatók-e bennük olyan kockázati tényezők, amelyek felhasználásával jogellenes céllal befolyásolhatóvá, támadhatóvá válnának. A nemzetbiztonsági ellenőrzés az ellenőrzöttnek a befolyástól mentes szolgálatellátására hatással lévő biztonsági kockázatokat vizsgálja elsősorban a biztonsági kérdőív alapján, amely kiegészül a kérdőív pontjaiban szereplő adatokban bekövetkező változásokkal kapcsolatos bejelentésekkel abban az időszakban, amikor az érintett érvényes nemzetbiztonsági ellenőrzéssel rendelkezik.

Igazoltam, hogy a jogalkotó álláspontja szerint a szakmai szervezetek véleményét is figyelembe vevő, a biztonsági kérdőíven szereplő adatok, tények és körülmények ellenőrzéséből levonható következtetésekből eldönthető, hogy az érintett befolyástól mentesen el tudja-e látni beosztását

Kimutattam, hogy a nemzetbiztonsági ellenőrzés végrehajtása az érintettre és összkörülményeire nézve egy pillanatnyi állapotot tükröz, amelyből következően a kockázatmentes szakvéleményt is úgy kell tekinteni, mint egy olyan állítást, amely nem állapít meg mást, minthogy amennyiben az egyén körülményeiben változás nem áll be, akkor a nemzetbiztonsági ellenőrzéshez kötött munkakört befolyástól mentesen tudja ellátni.

A bejelentési kötelezettségek felsorolása kapcsán levontam azt a következtetést, miszerint azok többsége a külföldiekkel fennálló kapcsolatokban és a pénzügyi adatokban beállt változásokra vonatkozik, mindamellett, hogy az az újonnan háztartásba kerülő személyekre, bűnügyi adatokra és új munkahelyre vonatkozó információkra is kiterjed.

A hazai és nemzetközi szakirodalom, valamint a NATO direktívája alapján összefoglaltam a nemzetbiztonsági ellenőrzés során vizsgált biztonsági kockázati tényezőket, azok kockázatot növelő és csökkentő tényezőit:

- a) Hűtlenség Magyarországhoz, annak alkotmányos rendjéhez, az ország szuverenitásának megkérdőjelezése,
- b) Külföldi befolyás kockázata,
- c) Idegen állam preferálásának kockázata,
- d) Szexuális magatartásban rejlő kockázat,
- e) Személyes viselkedésben rejlő kockázat,
- f) Pénzügyi helyzetben rejlő kockázat,
- g) Alkoholfogyasztási szokásokban rejlő kockázat,
- h) Drogérintettségéből adódó kockázat,
- i) Személyiségjegyekben mutatkozó negatívumokból adódó kockázat,
- j) Bűncselekmény vagy más jogsértő magatartás elkövetéséből adódó kockázat,
- k) Munkahelyen kívüli tevékenység, más kereső foglalkozás kockázata.

A nemzetbiztonsági ellenőrzés lefolytatása kapcsán feltártam, hogy azzal kapcsolatban nem lehet teljességgel objektív szempontrendszer összeállítani, a szakvélemény alapját képező összefoglaló jelentés mindig a tények és a szubjektív megítélésekből levonható következtetéseket tartalmazza, amelyeket az ellenőrzött személy sajátos helyzetére vetítve egyénileg kell értékelni.

A bejelentési kötelezettség Nbtv-ben és Hjt-ben meghatározott pontjainak összehasonlításával igazoltam, hogy a hivatásos és szerződéses jogviszonyban álló honvédek, valamint a tartalékos katonák számára a szolgálattal összefüggő információk megőrzése és a rendelkezésre állás biztosításához kötődő adatok, továbbá a szolgálati viszonyt lényegénél fogva érintő körülmények bejelentése került előírásra, amely átfedést mutat az Nbtv-vel előírtakkal.

A Hjt. KNBSZ személyi állományára vonatkozó előírásai tekintetében szintén igazoltam, hogy az az Nbtv-vel párhuzamos bejelentési kötelezettséget ír elő. E kettősséget felesleges duplikációként értékeltem, mivel az Nbtv. az összes nemzetbiztonsági szolgálat vonatkozásában, az összes beosztás tekintetében előírja a nemzetbiztonsági ellenőrzés lefolytatásának kötelezettségét – így a bejelentési kötelezettséget is.

Feltártam továbbá, hogy mivel a nemzetbiztonsági szolgálatok bármely adatkezelési rendszerből adatot kérhetnek, ezért számukra az állampolgárok minden nyilvántartott személyes adata, különleges adata és bűnügyi személyes adata rendelkezésre áll. Mindez az érintett tudta nélkül történik, amellyel kapcsolatban szabályozásra került az is, hogy az adatszolgáltatást végző szerv sem őt, sem más illetéktelen személyt az adatkérésről és az adattovábbításról nem tájékoztathat.

Bizonyítottam, hogy amennyiben a nemzetbiztonsági szolgálatok feladatai ellátásához szükséges adat megszerezhető ezen más adatszerzési módokkal is, úgy az arányossági követelmény miatt titkos információgyűjtésnek nincs helye.

5. Jogkorlátozás a titkos információgyűjtés során

A titkos információgyűjtés a nemzetbiztonsági szolgálatok adatszerzési módozatai közül az alapvető jogokat legmélyebben korlátozó intézkedésekként határozhatók meg. Ezek egyrészt titkosan, az érintett tudta nélkül, másrészt a magánszférát leginkább érintő módon kerülnek végrehajtásra.

A titkos információgyűjtés eszközei és módszerei országonként eltérő módon, de egységesen jogszabályi szinten kerülnek szabályozásra³⁰⁶, lényegüket tekintve nem térnek el egymástól. A demokratikus berendezkedésű államok esetében alapvető követelmény, hogy az alapjogokat leginkább korlátozó intézkedések – úgymint a magánszféra, a magánlakás és a magánbeszélgetések védelmét érintő eszközalkalmazások – a nemzetbiztonsági szolgálaton kívüli engedélyezéshez – elsősorban az igazságszolgáltatási hatalmi ágon keresztül – kötődjenek.³⁰⁷

A fejezetben Dr. Solti István PhD értekezésében³⁰⁸ lefektetett, alább felsorolt elsődleges alapelvek és az azokon belül azonosítható szakmai minimumok szempontjából vizsgálom az egyes eszközök és módszerek alkalmazásának követelményeit, végrehajtói szinten:

- törvényesség: „Jogalkalmazói szinten a törvényesség alapelvének jelentősége abban áll, hogy a titkos információgyűjtés – az előzőkben kifejtettekből is következően – szabályozásának lényegi célja, hogy a büntető vagy nemzetbiztonsági eljárással érintetteknek a személyiségi jogaiban lényeges beavatkozást megvalósító eszközök és módszerek használata nem lehet az alkalmazó szolgálatok, vagy az alkalmazást engedélyezők diszkrecionális jogkörének függvénye. Ez röviden megfogalmazva a jogalkalmazó számára azt jelenti, hogy: csak azt szabad, amit a jogszabály megenged”.³⁰⁹

³⁰⁶ Például a magyar jogrendszerben a titkosszolgálati eszközalkalmazással kapcsolatos felhatalmazás szerepel az Alaptörvényben, míg a spanyol Alkotmány olyan részletszabályokat is tartalmaz, minthogy a (tele)kommunikáció lehallgatása csak bírói engedéllyel történhet.

³⁰⁷ Ezt bizonyítja az Emberi Jogok Európai Bíróságának számos ítélete, mint például a Vissy kontra magyar állam ügy is.

³⁰⁸ dr. SOLTI István: *A titkos információgyűjtés, elvei, eszközei és módszerei, alkalmazásának lehetőségei a nemzetbiztonsági munkában*. Doktori (PhD) értekezés, Nemzeti Közszerológati Egyetem, Hadtudományi Doktori Iskola, Budapest, 2017.

³⁰⁹ SOLTI (2017) 167. oldal.

- szükségesség: „a végrehajtó szervnek előre tervezetten, objektív tények alapján kell kiválasztania azt az eszközt, amit a cél eléréséhez igénybe vesz”³¹⁰, továbbá „Az Nbtv. csak akkor tartja lehetségesnek a titkos eszközök alkalmazását, ha nem titkos eszközökkel az adatok nem szerezhetők be”.³¹¹
- arányosság: „Jogi alapokon az arányosság lényege úgy foglalható össze, hogy a titkos információgyűjtés végrehajtása nem valósíthat meg súlyosabb alapjog sérelmet, mint az intézkedéssel védendő nemzetbiztonsági vagy bűnüldözői érdek”³¹², továbbá „nem elegendő a törvényben meghatározott eszközök kiválasztásakor az arányosságot mérlegelni, az alkalmazás megvalósítandó formájának meghatározásakor is figyelembe kell venni.”³¹³
- célhoz kötöttség: „a nemzetközi és nemzeti jogszabályokban lefektetett védendő értékeket tekinthetjük általános célnak, míg a szolgálatok a napi titkos felderítő tevékenység során konkrét műveleti célok mentén tevékenykednek, ahol az általános cél az a keret, amelyből a konkrét cél nem lóghat ki”³¹⁴ és „a készletező adatgyűjtés a szükségesség és az arányosság alapelvének megsértése mellett a célhoz kötöttség követelményeinek sem felel meg”.³¹⁵
- ellenőrzöttség: „A hadtudomány egyes képviselői szerint az ellenőrzöttség a titkos információgyűjtés napi műveleti teendőit meghatározó alapelv, amely a szolgálatok által valamely forrásból beszerzett információinak és a források megfelelőségének és valóságtartalmának a kimutatását jelenti... A jogtudományi megközelítés nem a megszerzett információk, hanem a titkos felderítési és a titkos információgyűjtési eljárások jogszerűségi ellenőrzését helyezi előtérbe.”³¹⁶
- titkosság: „A konspiráció azt jelenti, hogy a titkos felderítést folytató szervezet tevékenysége az illetéktelenek elől elrejtve kerül megtervezésre, előkészítésre és végrehajtásra”.³¹⁷

³¹⁰ SOLTI (2017) 173. oldal.

³¹¹ SOLTI (2017) 174. oldal.

³¹² SOLTI (2017) 175. oldal.

³¹³ SOLTI (2017) 176. oldal.

³¹⁴ SOLTI (2017) 180. oldal.

³¹⁵ SOLTI (2017) 185. oldal.

³¹⁶ SOLTI (2017) 185. oldal.

³¹⁷ SOLTI (2017) 194. oldal.

	ELSŐDLEGES ALAPELV					
	Törvényesség	Szükségesség	Arányosság	Ellenőrzöttség	Célhoz kötöttség	Titkosság
S Z A K M A I M I N I M U M	Visszaélés tilalma	Szigorú szükségesség	Felhasznált eszköz és módszer alkalmassága	Engedélyhez kötöttség	Célszerűség	Belső konspiráció
	Független fórum előtti jogorvoslat	Készletező adatgyűjtés tilalma	Készletező adatgyűjtés tilalma	Dokumentáltság	Készletező adatgyűjtés tilalma	Külső konspiráció
	Előre láthatóság	Elégségesség	Humánus	Személyes adat követhetősége	Tervszerűség	Források védelme
	Normavilágosság			Egyéni felelősség		Információgyűjtő rendszerek védelme
	Kiszámíthatóság			Információ több forrásból történő ellenőrzése		
	Szűken értelmezés			Forrásellenőrzés		

1. táblázat

Az Elsődleges Alapelvek és a Szakmai Minimumok³¹⁸

Az ismertetett elsődleges alapelvek a nemzeti és nemzetközi jogi álláspontokból kimutatható, tipikusan a szabályozási környezetet érintő követelmények, míg a szakmai minimumok az ezekkel összhangban levő, a nemzetbiztonság területét érintő kutatások eredményeként a hivatásbeli szabályokat implementáló alapelvek.

Az egyes eszközöket és módszereket a következőkben ezen elsődleges alapelvek és szakmai minimumok szempontjából is vizsgálom azzal, hogy természetesen valamennyinek érvényesnek kell lennie a titkos információgyűjtés teljes spektrumában, azonban mindegyiknél az alapjogkorlátozás szempontjából sarkalatost emelem ki.

³¹⁸ SOLTI (2017) 197. oldal.

5.1. Külső engedélyhez nem kötött titkos információgyűjtés

A demokratikus berendezkedésű államokhoz és ezzel együtt az Emberi Jogok Európai Bíróságának joggyakorlatához hasonlóan a külső engedélyhez nem kötött titkos információgyűjtés magyar szabályozása is ugyanazon eszközök és módszerek alkalmazására ad felhatalmazást a hazai nemzetbiztonsági szolgálatok részére, mint a külföldiek esetében.

E csoportosításban a külső engedélyhez nem kötött információgyűjtés alatt azon eszközök és módszerek alkalmazását értjük, amelyek bevezetéséhez nem szükséges a nemzetbiztonsági szolgálaton kívüli szervezettől engedély, azokat – a tipikusan irányítói jogkörbe utalt kiadmányozáshoz kötött – belső eljárásrendi szabályzóban meghatározott szintű vezető rendelheti el vagy hagyhatja jóvá. Az általánosan elterjedt indokolás szerint az e kategóriába tartozó eszközök alkalmazása nem jár az alapvető jogok olyan mértékű korlátozásával, amely szükségessé tenné olyan garanciális szabály bevezetését, amelyet a külső engedélyhez kötött eszközök és módszerek esetében látni fogunk és tipikusan az igazságügyekért felelős miniszter vagy bíró előzetes engedélyéhez köti azokat.

A nemzetbiztonsági alapelvek szempontjából a nemzetbiztonsági szolgálaton belüli jóváhagyás miatt általánosságban az ellenőrzöttség követelménye emelendő ki a külső engedélyhez nem kötött titkos információgyűjtés kapcsán. Az alapvető jogokat sértő és sok esetben korlátozó eszközökkel és módszerekkel kapcsolatban a titkosság miatt hagyományos jogorvoslatra nincs lehetőség. Az EJEB álláspontja szerint megoldást jelenthet a tevékenység részletes szabályozása, amely ugyanakkor a gyakorlatban minősített miniszteri utasítás formájában történik meg.

A megfelelő (külső) ellenőrzés biztosítása érdekében a jogszabály egyrészről a parlament Nemzetbiztonsági Bizottságát ruházza fel olyan jogkörökkel, amelyek által egyedi ügyekbe betekinthe³¹⁹, másrészt az irányító minisztert, aki ezen felül célszerűségi és eredményességi ellenőrzést is folytathat.³²⁰ Mindezek mellett természetesen a nemzetbiztonsági szolgálatokon belüli, általános vezetői- és egyéb szabályzók alapján létrehozott ellenőrzést folytató szervezeti elemek hatáskörébe tartozó felügyeleti feladatok végzése szükséges.

³¹⁹ Nbtv. 15 § (2) bekezdés.

³²⁰ Nbtv. 11. § (2) bekezdés f) és g) pontok.

Mindehhez kapcsolódóan az elsődleges alapelvek mellett az ellenőrzöttséghez, mint szakmai minimum a dokumentáltság kapcsolható, amely biztosítja az ellenőrzés végrehajthatóságát és az egyéni felelősség, amely az esetleges jogsértés szankcionálását és teljes körű feltárását eredményezi.³²¹

A nemzetbiztonsági érdekből alkalmazható külső engedélyhez nem kötött eszközök és módszerek az Nbtv. 54 §-ában kerültek megjelenítésre:

- a) felvilágosítás kérése,
- b) a nemzetbiztonsági jelleg leplezésével történő információgyűjtés,
- c) titkos kapcsolat létesítése magánszeméllyel,
- d) információgyűjtést elősegítő információs rendszerek létrehozása és alkalmazása,
- e) sérülést vagy egészségkárosodást nem okozó csapda alkalmazása,
- f) meghatározott célból fedőokmány készítése és alkalmazása,
- g) fedőintézmény létrehozása és fenntartása,
- h) a feladat által érintett személy, valamint az azzal kapcsolatba hozható lakás, egyéb helyiség, bekerített hely, továbbá nyilvános vagy a közönség részére nyitva álló hely, illetve jármű titokban történő megfigyelése, a történetekről információk gyűjtése, valamint az észlelt technikai eszközzel történő rögzítése,
- i) beszélgetés lehallgatása és rögzítése (olyan esetkörben, amely nem tartozik a külső engedélyhez kötött eszközök alkalmazásának hatálya alá),
- j) elektronikus hírközlési eszközön vagy információs rendszeren folytatott kommunikáció tényének a megállapításához, az elektronikus hírközlési eszköz vagy információs rendszer azonosításához, hollétének megállapításához szükséges adatokat megszerzése,

amely kiegészül az Nbtv. 55. §-ában megjelenített büntetlenségi megállapodás kötésével.³²²

³²¹ A dokumentáltságról, egyéni felelősségről és a további szakmai minimumokról lásd még: TÓTH Csaba Mihály: *A titkos információgyűjtés és a személyiségi jogok*. In.: DOBÁK Imre (szerk.): *A nemzetbiztonság általános elmélete*. Nemzeti Közszerológati Egyetem Nemzetbiztonsági Intézet, Budapest, 2014., 221-236. oldal.

³²² E módszer ugyan, ahogyan a későbbiekben látni fogjuk, ügyész engedélyhez – tehát külső személyhez – kötött, azonban a törvény is és a szakma is a külső engedélyhez nem kötött módszerek közé sorolja, mivel alapvető jog korlátozás általában kerül bevezetésre.

A tizenegy darab különböző eszköz és módszer részletesebb kifejtésére a következő alpontokban kerül sor, amely szükséges ahhoz, hogy azok alapjogkorlátozási mélysége meghatározható és egymással összehasonlítható legyen.

5.1.1. Felvilágosítás kérése³²³

Nemzetbiztonsági szolgálat felvilágosítást kérhet bármely adatkezelést végző szervtől, szervezettől vagy személytől, amely módszer abban különbözik a nyílt adatszerzési módok között ismertetett adatkezelést végző szerv adatszolgáltatásától, hogy az érintett tudta nélkül – titkosan, minősített adatot keletkeztető módon – kerül végrehajtásra. A módszer rendkívül széles adatkör megismerésére ad felhatalmazást, mivel – a későbbiekben külön pontba szedett és kifejtett metaadatok megszerzésén kívül – minden adatkezelő szervezetre kiterjed, az egyéntől az állami szervezetekig. A felvilágosítás a gyakorlatban megnyilvánulhat adatok, adattöredékek vagy információk átadásának formájában.

A jogszabályi követelményeknek e módszer alkalmazása során is maradéktalanul meg kell felelni, tehát nem kérhető olyan felvilágosítás, amelynek a nemzetbiztonsági szolgálat számára történő tudomására hozása várhatóan nem segíti elő a műveleti tevékenység sikeres végrehajtását, így az arányosság elsődleges alapelvén belül a szakmai minimumok közül az alkalmasságnak is teljesülnie kell a módszer tekintetében. A készletező adatgyűjtés tilalma a fel nem használt vagy a felhasznált, de már nem releváns adatok vonatkozásában kiemelendő és alapjogvédelmi szempontból kiemelt feladatokat generál a nemzetbiztonsági szolgálatok részére az adattörlésen keresztül.

A felvilágosítás kérése a rendkívül széles adatkör miatt az alapvető jogok szintén széles körét érintheti, különösen a személyes- és különleges személyes adatokhoz fűződő jogok tekintetében. A nemzetbiztonsági szolgálatok a felvilágosítás kérése során – törvényi előírásoknak megfelelően – tájékoztatják a megkeresett szervezetet arról, hogy az érintett részére nem adhatnak tájékoztatást, továbbá rendelkeznek az adatkérés más részére történő hozzáférhetővé tételéről, amellyel biztosítható a titkos információgyűjtés 'titkos' minősége.

³²³ Nbtv. 54. § (1) A titkos információgyűjtés keretében a nemzetbiztonsági szolgálatok
a) felvilágosítást kérhetnek.

A módszer alkalmazása – a többi titkos információgyűjtési eszközhöz és módszerhez viszonyítva – több ok miatt is csekélyebb jogkorlátozással jár. Egyrészt a megismerni kívánt adatok kezeléséhez az érintett már korábban hozzájárult, vagy arra eleve törvény kötelezi így azt valamely szervezet legalább helyi – de általában online – adatbázisban már tárolja. Másrészt ezek tipizálhatóan az érintett olyan személyes körülményeire vonatkoznak, amelyek azonosításához szükségesek – pl. születési hely, idő, stb. –, vagy életvitelének olyan nyílt részéhez, amely más módszerek – az alapvető jog korlátozás szempontjából súlyosabb jogsérelmet okozó! – alkalmazásával lennének megszerezhetők (pl. a banki adatok tekintetében megállapíthatók a vásárlási szokások, amelyek a megfigyelés alkalmazásával is, viszont egyrészt súlyosabb jogsérelmet okoznánk, másrészt több energiát kellene befektetnünk, tehát nem volna arányos az eszközalkalmazás).

Összességében megállapítható, hogy a felvilágosítás kérésének alkalmazásakor – figyelembe véve a hozzáférhetővé tett adatkört – a *személyes adatok védelméhez fűződő alapvető jog sérül*.

5.1.2. A nemzetbiztonsági jelleg leplezésével történő információgyűjtés³²⁴

A nemzetbiztonsági jelleg leplezésével folytatott információgyűjtési módszer a fogalomból kiindulva meghatározható akként, hogy a nemzetbiztonsági szolgálat általi végrehajtás elfedése prioritást élvez, míg a tevékenység tényének megismerése nem okoz érdeksérelmet. Tipikus példája ennek a konspirált környezettanulmány végrehajtása, amely során a lakókörnyezet, az azon belüli szomszédi viszonyok, látogatók, életvitel kerül felderítésre olyan fedéssel, amely nem kelti fel sem a célszemély sem az ottlakók figyelmét. A nemzetbiztonsági jelleg leplezése mellett az érintettől olyan információk gyűjthetők, amelyek kezeléséhez nem járult hozzá sehol (pl. gyermekeihez, szomszédaihoz való viszonya), ezért a felvilágosítás kéréséhez képest mindenképpen mélyebb alapjogsérellemmel jár.

³²⁴ Nbtv. 54. § (1) A titkos információgyűjtés keretében a nemzetbiztonsági szolgálatok
b) a nemzetbiztonsági jelleg leplezésével információt gyűjthetnek.

E jelentősebb alapjogsérelem miatt fokozottan kell érvényesíteni a szükségesség és az arányosság alapelvét, amelyeken belül az eszköz alkalmassága és a készletező adatgyűjtés tilalma, mint szakmai minimumok emelendők ki, amelyeken felül a tevékenység titkossága megőrzése érdekében a külső konspiráció jelentősége megnő.

A módszer alkalmazása során elképzelhető az a helyzet is, hogy a nemzetbiztonsági szolgálat munkatársa a későbbiekben bemutatásra kerülő fedőokmányt alkalmaz. Ez esetben a nemzetbiztonsági jelleget például azzal leplezi, hogy a más szervezet munkatársának adja ki magát, amely azt is maga után vonja, hogy az állampolgár e szervezet céljaival, funkciójával és feladataival azonosítja a kérdezőt, ezáltal ennek megfelelő válaszokat ad.

A nemzetbiztonsági jelleg leplezésével végrehajtott információgyűjtés alkalmazása során *a magánszférát érintő szinte valamennyi alapvető jog sérülhet, nevezetesen a magán- és családi élet, a magántitok, az otthon, és a kapcsolattartás tiszteletben tartásához, továbbá személyes adatok védelméhez fűződő jog.*

5.1.3. Titkos kapcsolatok³²⁵

A titkos kapcsolat a nemzetbiztonsági érdek védelme és érvényesítése céljából magánszeméllyel létesített munkakapcsolat módszere, amelynek alapfeltétele – az alkalmasság követelményéből adódóan – az egyén nemzetbiztonsági jellegű információkhoz való hozzáférése és az együttműködés tudatos, saját elhatározáson alapuló vállalása. A célhoz kötöttség miatt titkos kapcsolat konkrét, előre meghatározható információk vagy adatkör felderítése érdekében létesíthető, így e titkos információgyűjtési módszer esetében sem törvényes a készletező jellegű adatgyűjtés alkalmazása.

A titkos kapcsolatok létesítése tekintetében a jogszabályok nem tartalmazzak a személyi kört érintő korlátozó szabályokat, azonban szakmai és jogi szempontból is szükséges kerülni a hatalmi ágakon átnyúló alkalmazást, mivel nem ingatható meg az állami intézményekbe vetett közbizalom, így alapvetően a bíróság, az ügyészség és az országgyűlés tekintetében korlátozottnak kell tekinteni a tevékenységet.

³²⁵ Nbtv. 54. § (1) A titkos információgyűjtés keretében a nemzetbiztonsági szolgálatok c) titkos kapcsolatot létesíthetnek magánszeméllyel.

Az elhárítás oldaláról a titkos kapcsolat nemzetbiztonsági jellegű információkhoz való hozzáférése az elhárítani kívánt veszélyre vagy a felderítendő bűncselekményre vonatkozó olyan adatok birtoklását vagy annak megszerzésének lehetőségét jelentik, amelyek a nemzetbiztonsági érdek védelmét és érvényesítését biztosítják.

A hírszerzés tekintetében értelmezhető hozzáférés a nemzetbiztonsági szolgálat hírigényébe tartozó adatok birtoklását vagy annak megszerzésének lehetőségét foglalja magában, amely a nemzetbiztonsági érdek védelmét és érvényesítését biztosítja. A hírszerzésnél titkos kapcsolatok tekintetében is fontos kiemelni, hogy bármely személy amennyiben olyan információkat derít fel, amely idegen állam adatkezelésében áll, bűncselekményt követ el a célországban, amely elérheti akár a minősített adattal való visszaélés vagy a kémkedés határát is.

A titkos kapcsolatok alkalmazása a titkos információgyűjtéssel érintett személy – vagy állam – legkülönbözőbb alapvető jogait – érdekeit – sértheti, mivel a nemzetbiztonsági szolgálatok nyilvánvalóan olyan személyt kívánnak rábírní a titkos együttműködésre, aki mélységi ismeretekkel rendelkezik célszemélyük körülményeit illetően, ezáltal a legkevésbé nyilvánossá tett információkat tudják megszerezni. Ezzel az érintett személy legbelsőbb magánéleti titkai is megismerhetővé válnak, amelyek kizárólag egy szűk körre vonatkoznak, csakis ők ismerhetnék meg.

A szakmai minimumokon belül első helyen kell említeni a titkosság fogalomkörébe tartozó belső konspirációt, amely a titkos kapcsolat személyének védelmét hivatott szavatolni. A titkos kapcsolatok létesítése módszerének alkalmazása során különös súllyal kell figyelembe venni a szükségesség és arányosság alapelvét, azokon belül is a szigorú szükségességet – kell-e titkos kapcsolatot bevonni a feladatba, vagy az információ enyhébb jogkorlátozást okozó módszerrel is felderíthető –, továbbá az alkalmasságot – meg tudja-e szerezni az információt – és a készletező adatgyűjtés tilalmát a nem nemzetbiztonsági célból a konkrét ügyben megszerzett adatok tekintetében.

A titkos kapcsolatok alkalmazása során *a magánszférát érintő szinte valamennyi alapvető jog sérülhet, nevezetesen a magán- és családi élet, a magántitok, az otthon, és a kapcsolattartás tiszteletben tartásához, valamint a személyes adatok védelméhez fűződő jog.*

5.1.4. Információs rendszerek³²⁶

A megszerzett adatok strukturált tárolása és feldolgozása céljából létrehozott információs rendszerek alkalmazásának módszere a nemzetbiztonsági érdekek védelmének és érvényesítésének alapja, amelyek a célhoz kötöttségi követelményből kifolyólag kizárólag a felhasználásra alkalmas információkat tartalmazhatja. A készletező jellegű információgyűjtés és tárolás tilalma miatt – mint szakmai minimumkövetelmény – a nem releváns és a már nem használható adatokat törölni szükséges, ugyanakkor figyelemmel kell lenni a megfelelő dokumentáltságra és a személyes adatok követhetőségére éppúgy, mint az ezekkel összefüggésben meglévő egyéni felelősségre is.

Az információs rendszerek alkalmazása során a tevékenység titkosságának megőrzése kapcsán a belső konspirációt a megfelelő jogosultsági szintek kiosztásával kell biztosítani.

A gyakorlatot tekintve, információs rendszer hozható létre a nemzetbiztonsági szolgálatok tevékenységének végrehajtásához például terrorista gyanús személyek, szervezett bűnözői csoportok, hírszerző tevékenységet folytatók listájának összeállításához, ezek együttműködő szervezetek részére történő továbbításához, továbbá minden olyan – a nemzetbiztonsági szolgálat illetékességi- és hatáskörébe tartozó – esetkörben, amelyek feldolgozása ilyen módon célszerű és más törvényi korlátozó tényező nem áll fent.

Az információs rendszerek létrehozása és alkalmazása *a magánszférát érintő alapvető jogok közül a személyes adatok védelméhez fűződő jogot korlátozhatja*, amennyiben ilyen adatok kerülnek benne tárolásra.

³²⁶ Nbtv. 54. § (1) A titkos információgyűjtés keretében a nemzetbiztonsági szolgálatok d) az információgyűjtést elősegítő információs rendszereket hozhatnak létre és alkalmazhatnak.

5.1.5. Csapda³²⁷

A különböző, egészségkárosodást nem okozó csapda eszközök és módszerek – úgymint fizikai, vegyi, elektronikai és információs – alkalmazása a nemzetbiztonsági szolgálatok hatáskörébe utalt cselekmények illetékességi területükön való információgyűjtési módszere.

Csapda létesítése a konkrét információgyűjtésen kívül történhet bűncselekménnyel kapcsolatos bizonyítékok megszerzésére és az azt elkövető személyek azonosítására.

A hírszerzési és az operatív célú elhárító csapdákkal ellentétben a nyílt büntetőeljárásban történő későbbi felhasználás céljából alkalmazott módszer esetében a hitelesített eszközökkel való végrehajtás kulcsfontosságú.

A csapdák esetében a célhoz kötöttség alapelvén belül a tervszerűség szakmai minimumkövetelménye mellett a külső konspirációt, mint az eszköz nemzetbiztonsági jellegének leplezését vagy teljes elfedését kell figyelembe venni.

A csapda szélsőséges esetben lehet alkalmas a *magánszférát érintő alapvető jogok* korlátozásához, úgymint a *jó hírnév tiszteletben tartásához fűződő jog* rombolásához, amennyiben arról mások is tudomást szereznek.

5.1.6. Fedőokmány³²⁸

A fedőokmányok a valós személyazonosság elfedésére vagy valamilyen képzettség, jogosultság – pl. hatósági – igazolására szolgáló titkos információgyűjtési eszközök. A valóságtól részben vagy egészében eltérő adatokat tartalmazó okmányok a nemzetbiztonsági jelleg leplezése és az együttműködő természetes személy védelme érdekében használhatók.

³²⁷ Nbtv. 54. § (1) A titkos információgyűjtés keretében a nemzetbiztonsági szolgálatok e) sérülést vagy egészségkárosodást nem okozó csapdát alkalmazhatnak.

³²⁸ Nbtv. 54. § (1) A titkos információgyűjtés keretében a nemzetbiztonsági szolgálatok f) a saját személyi állományuk és a velük együttműködő természetes személyek védelmére, valamint a nemzetbiztonsági jelleg leplezésére fedőokmányt készíthetnek és használhatnak fel.

A fedőokmányok felhasználásuk esetén sem jogosítják fel a műveleti szervezeteket olyan intézkedések bevezetésére, amelyekre egyébként a rájuk vonatkozó törvényben ne lenne felhatalmazásuk (pl. a nemzetbiztonsági szolgálat tagjai hiába alkalmaznak rendőri fedőokmányt, nem állíthatnak elő családon belüli erőszakon tetten ért elkövetőt, mert a bűncselekmény nem hatáskörükbe tartozik).

Az együttműködő természetes személy fedőokmánnyal való ellátása esetén különös hangsúlyt kell helyezni a felkészítésre, mivel a nemzetbiztonsági szolgálatok személyi állományával szemben nem rendelkeznek kiképzéssel.

A fedőokmányok önmagukban direkt módon *alapvető jogot nem korlátoznak, azokat a többi módszer alkalmazásának támogatására alkalmazzák*. Mindezek miatt az eszköz esetében a törvényesség és az ellenőrzöttség alapelveihez kapcsolható követelmények, úgymint a visszaélés tilalma és a dokumentáltság, valamint az egyéni felelősség kerülnek előtérbe, mindamellet. A fedőokmányok alkalmazása a titkosság alapvének és a külső konspiráció szakmai minimuma teljesítésének eszközeként is felfogható.

5.1.7. Fedőintézmény³²⁹

A fedőintézmény alkalmazásának célja a nemzetbiztonsági feladatok ellátásához és az információszerzéshez szükséges környezet, eszközrendszer megteremtése. A fedőintézmények létrehozása és működtetése a fedőintézmény típusának megfelelő jogszabályok maradéktalan betartásával történhet egy megkötéssel, fedőintézményként költségvetési szerv nem hozható létre.

A fedőintézmények – hasonlóan a fedőokmányokhoz – önmagukban *nem okoznak direkt alapjogsérelmet*, amely miatt e módszer alkalmazása során is elmondható, hogy a törvényesség és az ellenőrzöttség, valamint a visszaélés tilalma, a dokumentáltság és az egyéni felelősség kerülnek előtérbe.

³²⁹ Nbtv. 54. § (1) A titkos információgyűjtés keretében a nemzetbiztonsági szolgálatok g) fedőintézményt hozhatnak létre és tarthatnak fenn.

5.1.8. Figyelés³³⁰

A külső engedélyhez nem kötött titkos információgyűjtés szerinti figyelés módszere kizárólag azon, a nyilvánosság számára nyitva álló helyekre értendő, amelyek látogatása esetén az érintett számolhat vele, hogy mozgását, cselekedeteit más személyek is észlelhetik. Más megközelítésben külső engedélyhez nem kötött figyelés alkalmazható a nem magánlakásnak minősülő helyszíneken.

A figyeléssel érintett személy nyilvános helyen végzett tevékenysége tekintetében az alapvető jogok korlátozásának jelentősebb mértéke nyilvánulhat meg a tekintetben, hogy általában senkinek sem kell számolnia azzal, hogy őt akár huzamosabb ideig figyeli bárki is. Ez a fajta műveleti tevékenység magában foglalhatja azt is, hogy a célszemélynek a magánélethez és adott esetben a kapcsolattartáshoz fűződő joga csorbát szenved azzal, hogy kapcsolatairól, annak minőségéről mélységi információk jutnak a nemzetbiztonsági szolgálat tudomására.

A figyelés a magánszférát érintő alapvető jogok korlátozásához vezethet, azok közül is a magánélethez, a magántitokhoz és a kapcsolattartáshoz fűződő jogok tiszteletben tartását érinthetik legmélyebben.

A fentiek miatt a szükségesség alapelvén belül a szigorú szükségességnek, míg az arányosság alapelvén belül a módszer alkalmassága szakmai minimumkövetelményeinek kell elsősorban megfelelni. A titkosságon belül természetesnek mondható a külső konspiráció biztosítása is, amely nem kizárólag a célszemély, hanem a figyelés esetében a tipikusan nagyobb létszámban jelen lévő civil lakosság előtti konspirációt is magában foglalja.

³³⁰ Nbtv. 54. § (1) A titkos információgyűjtés keretében a nemzetbiztonsági szolgálatok h) a feladataik által érintett személyt, valamint azzal kapcsolatba hozható helyiséget, épületet és más objektumot, terep- és útvonalszakaszt, járművet, eseményt megfigyelhetik, az észlelteket technikai eszközzel rögzíthetik.

5.1.9. Nyilvános helyen történt beszélgetés lehallgatása³³¹

A szabályozás a figyeléshez szorosan kapcsolódó, nyilvános helyen történt beszélgetés lehallgatásának módszere esetében is világos iránymutatást tartalmaz arra, hogy amennyiben az magánlakásban történik, akkor külső engedély szükséges a végrehajtáshoz. A nyilvános helyen folytatott beszélgetés lehallgatása esetében is sérülnek ugyanazon alapvető jogok, mint a figyelés esetében, amely a kapcsolattartás során elhangzottak megismerése révén még mélyebb alapjogkorlátozásként realizálódik. Amennyiben a beszélgetés családtagokkal folyik, akkor a családi élet tiszteletben tartásához fűződő jog is sérül.

A beszélgetés tényleges tartalmának megismerése során olyan információk is elhangozhatnak, amelyek más körülmények között nem jutnának a nemzetbiztonsági szolgálat tudomására, így az információs önrendelkezéssről szóló törvényben nevesített adatok sérelme miatt a személyes adatok védelméhez fűződő jog is sérülhet.

A nyilvános helyen folytatott beszélgetés lehallgatásakor *a magánszférát érintő szinte valamennyi alapvető jog sérülhet, nevezetesen a magán- és családi élet, a magántitok, továbbá a kapcsolattartás tiszteletben tartásához, valamint a személyes adatok védelméhez fűződő jog.* Mindezekért a figyelésnél látott alapelvek és szakmai minimumok e módszer esetében is azonosak azzal, hogy a készletező adatgyűjtés tilalmát a beszélgetések tartalma tekintetében szigorúan érvényesíteni kell.

5.1.10. Metaadatok megszerzése³³²

A szabályozás szerinti megfogalmazás egyszerűsítése szerinti metaadatok megszerzésének módszere az e rendszerekből megszerezhető és az elektronikus hírközlésről szóló törvény hatálya alá tartozó, valamint az abban nevesített adatok felderítését jelenti, amelyet híváslistának is szokás nevezni. A módszer alkalmas – a törvényi korlátokat

³³¹ Nbtv. 54. § (1) A titkos információgyűjtés keretében a nemzetbiztonsági szolgálatok i) az 56. §-ban foglaltakon kívül beszélgetést lehallgathatnak, az észlelteket technikai eszközökkel rögzíthetik.

³³² Nbtv. 54. § (1) A titkos információgyűjtés keretében a nemzetbiztonsági szolgálatok j) elektronikus hírközlési eszközön vagy információs rendszeren folytatott kommunikáció tényének a megállapításához, az elektronikus hírközlési eszköz vagy információs rendszer azonosításához, illetve hollétének megállapításához szükséges adatokat megszerezhetik.

figyelembe véve is – arra, hogy az intézkedéssel érintett személy kapcsolati körét, tartózkodási helyét és szokásait megismerhetővé tegyék. Ezzel a magánszférába történő beavatkozás megvalósul, amellyel egyidejűleg az alapvető jogok korlátozása is. Azon eseteket kivéve, amikor a külső engedélyhez kötött módszerek szabályozása alkalmazandó, e titkos információgyűjtési módszer alkalmazható.

A metaadatok megszerzése a magánszférát érintő több alapvető jog korlátozását vonja maga után, ezek közül is a magán- és családi élet, a magántitok, továbbá a kapcsolattartás tiszteletben tartásához, valamint a személyes adatok védelméhez fűződő jogot.

Az érintett alapjogi kör miatt az alapelvek közül a szükségességet és az arányosságot, azokon belül a készletező adatgyűjtés tilalmát és a módszer alkalmasságát kell elsősorban szem előtt tartani. Mindezek mellett megjelenik az ellenőrzöttség, a dokumentáltság és az egyéni felelősség követelménye is, mivel a megszerzett adatok illetéktelen felhasználása a jó hírnévhez fűződő alapjogot korlátozná amellet, hogy a külső konspiráció is sérülne.

5.1.11. Büntetlenségi megállapodás³³³

A nemzetbiztonsági szolgálatok által alkalmazható büntetlenségi megállapodás módszerének lényege, hogy az érintett magánszemély előzetesen(!) felhatalmazásra kerül bizonyos büntetendő cselekmények elkövetésére abból a célból, hogy a nemzetbiztonsági érdek védelme biztosított legyen, vagy együttműködésének ellentételezésére a vele szemben folytatott büntetőeljárás megszüntetésre kerül. Fontos törvényi korlát, hogy emberi élet szándékos kioltására, vagy maradandó fogyatékoság okozására irányuló bűncselekmény esetében büntetlenségi megállapodás nem köthető.

³³³ Nbtv. 55. § (1) A nemzetbiztonsági szolgálatok a legfőbb ügyész által kijelölt ügyész előzetes jóváhagyásával a nyomozás megtagadásának vagy megszüntetésének kilátásba helyezésével információszolgáltatásban állapodhatnak meg bűncselekmény elkövetésével alaposan gyanúsítható személlyel, ha az érintett személlyel történő együttműködéshez fűződő nemzetbiztonsági érdek jelentősebb, mint az állam büntetőjogi igényének érvényesítéséhez fűződő érdek.

A büntetlenségi megállapodás esetében tehát az állam büntetőjogi igényeinek érvényesítéséhez fűződő érdek szembeállításra kerül a nemzetbiztonsági érdekekkel, amelyhez a vádhatóságot képviselő ügyész előzetes jóváhagyása szükséges, aki az állam nevében lemond a büntetés kezdeményezéséről.

Bár az állam büntetőjogi igényeinek érvényesítéséhez fűződő érdek és a nemzetbiztonsági érdek alapvetően különművek, összevethetőségük alapját mégis az adja, hogy mindkettő az alkotmányos értékek védelméből eredeztethető. A rendvédelmi szervek által alkalmazott – a büntetőeljárásról szóló törvényben szabályozott – hasonló módszer esetében ugyanakkor bűncselekmény áll szemben bűnüldözési érdekekkel, amely során a súlyosabb bűncselekmény felderítéséhez fűződő érdek jelentősebb a kisebb súlyú bűncselekményhez fűződő büntetőjogi igény érvényesítésénél.

A büntetlenségi megállapodás *direkt módon nem korlátoz alapvető jogot*, azonban a *tisztességes eljáráshoz való jog* akkor sérülhet, ha a nemzetbiztonsági szolgálat által kötött büntetlenségi megállapodás keretében károkozás történik, mivel a károkozással összefüggésben lefolytatott polgári peres eljárás során az államot az igazságügyekért felelős miniszter képviseli és így a sértettnek nincs lehetősége a valódi károkozóval szemben érvényesíteni igényét. A büntetlenségi megállapodás tárgyát képező bűncselekmény elkövetésével további alapjogkorlátozás valósulhat meg az állam részéről azzal, hogy ennek elkövetésére a vádhatóságon keresztül felhatalmazást ad. Ilyen formában indirekt módon az alapvető jogok széles skálájának korlátozása bekövetkezhet. A közvetlenül nem kimutatható hatás miatt a büntetlenségi megállapodást alapjogkorlátozást nem okozó módszerként azonosítható.

5.2. Külső engedélyhez kötött titkos információgyűjtés

A külső engedélyhez kötött titkos információgyűjtés elnevezés alatt azon eszközök és módszerek alkalmazását értjük, amelyek alkalmazását jogszabály a nemzetbiztonsági szervezeten kívüli személy előzetes engedélyéhez köti. E személy – a tényleges nemzetbiztonsági érdek függvényében – az igazságügyekért felelős miniszter vagy az erre kijelölt bíró.

A nemzetbiztonsági érdekből alkalmazható külső engedélyhez kötött eszközök és módszerek az Nbtv. 56. §-ában kerültek szabályozásra, amelyek a következők:

- lakás átkutatása, az észlelteket rögzítése,
- lakás megfigyelése, az észlelteket rögzítése,
- küldemény ellenőrzése, az észlelteket rögzítése,
- az elektronikus kommunikáció tartalmának megismerése és rögzítése,
- információs rendszerben kezelt adat megismerése és rögzítése.

A külső engedélyhez kötött eszközök és módszerek alkalmazásával megszerezhető információk és a korlátozott alapjogok jelentős tartalmi hasonlósága miatt az alapelvek és a szakmai minimumok tekintetében összefoglalóan elmondható, hogy azokkal összefüggésben az ellenőrzöttség általános érvénye nevesíthető, amelyen belül a szigorú dokumentáltság és egyéni felelősség dominál. A módszerek jelentős alapjogkorlátozó jellege és a legbensőbb – akár családi életet érintő – konkrét információk nemzetbiztonsági szolgálat részére történő tudomásra jutása miatt különös figyelemmel kell lenni a készletező adatgyűjtés tilalmára és a szükségtelen, vagy nem felhasználható, nem illetékességbe és hatáskörbe tartozó adatok megsemmisítésére. A független fórum előtti jogorvoslat a tevékenység titkossága miatt sérül, amelyre a korábban ismertettek szerint a magyar szabályozás a részletes és szigorú eljárási szabályok alkalmazásával reagál, míg egyes külföldi államok az utólagos értesítéssel, vagy utólagos, független testület által végrehajtott felügyeleti eljárással.

A külső engedélyhez kötött titkos információgyűjtés során nem elemeztem külön a levéltitkokhoz való jogot, amelynek megsértését a büntetőjog ugyan külön kezel, azonban a kutatás során azt a magán- és családi élet, valamint a kapcsolattartás tiszteletben tartásához és a magántitkokhoz való jog részeként vizsgáltam.

5.2.1. Lakás átkutatása³³⁴

A lakás³³⁵ átkutatása magában foglalja a lakásban található valamennyi tárgy, dokumentum megismerését és technikai eszközökkel történő rögzítését, továbbá a lakás megfigyeléséhez – amennyiben erre sor kerül és a szükséges engedély a nemzetbiztonsági szolgálat birtokában van – a szükséges eszközök telepítését.

A lakás – fogalmi meghatározásából következően – olyan védettnek tekinthető helyiségek, amelyekben az egyén joggal bízik abban, hogy személyes adatai és magán-, valamint üzleti titkai mások elől biztonságban vannak, így nem jutnak olyanok tudomására, akiket ő erre nem hatalmazott fel.

Ezek alapján a lakás átkutatása a *magánszférát érintő szinte valamennyi jogot korlátozza, úgymint a magánélet, a magántitok, a családi élet, az otthon és a kapcsolattartás tiszteletben tartásához, továbbá a személyes adatok védelméhez kapcsolódó jogot*. A szakmai minimumok közül kiemelem a külső konspirációt, amely a tevékenység teljes elfedésével vagy a kutatás nemzetbiztonsági jellegének leplezésével biztosítható, így garantálva a titkosság alapelveinek érvényesülését.

5.2.2. Lakásban történtek megfigyelése³³⁶

A lakás megfigyelése, amely magában foglalja a lakásban történtek figyelemmel kísérését, továbbá ezek rögzítését is, a lakás átkutatásánál már látott módon az érintett legbelsőbb magánszférájába tartozó információkhoz enged hozzáférést.

Ezek alapján a lakás megfigyelése a *magánszférát érintő szinte valamennyi jogot korlátozza, úgymint a magánélet, a magántitok, a családi élet, az otthon és a kapcsolattartás tiszteletben tartásához, továbbá a személyes adatok védelméhez kapcsolódó jogot*.

³³⁴ Nbtv. 56. § A nemzetbiztonsági szolgálatok külső engedély alapján

a) lakást titokban átkutathatnak, az észlelteket technikai eszközökkel rögzíthetik.

³³⁵ A hatályos jogi szabályozás alapján magánlakásnak minősül a nyilvános és a közönség részére nyitva álló helyen kívül minden egyéb helyiség.

³³⁶ Nbtv. 56. § A nemzetbiztonsági szolgálatok külső engedély alapján

b) lakást titokban átkutathatnak, az észlelteket technikai eszközökkel rögzíthetik.

5.2.3. Küldemény ellenőrzése³³⁷

A titkos információgyűjtéssel érintett személy postai vagy egyéb zárt, de személyéhez köthető küldeményei tartalmának megismerése az érintett személy magánszférájának mélységi megismerését teszi lehetővé, mivel a magántitok részét képező magánlevelezés olyan adatokat tartalmaz, amelyek birtokában a nemzetbiztonsági szolgálatok a célszemély kapcsolatainak minőségéről, mennyiségéről és tartalmáról jutnak információhoz. Alkalmazása kapcsán elmondható, hogy a többi külső engedélyhez kötött módszerhez hasonlóan az intézkedéssel érintett személy joggal van abban a hitben, hogy olyan személy nem ismeri meg tevékenységének tartalmát, akinek ő nem adta előzetesen erre engedélyét.

Ezek alapján a küldemények ellenőrzése a *magánszférát érintő szinte valamennyi jogot korlátozza, úgymint a magánélet, a magántitok, a családi élet, az otthon és a kapcsolattartás tiszteletben tartásához, továbbá a személyes adatok védelméhez kapcsolódó jogot.*

5.2.4. Telekommunikáció tartalmának megismerése³³⁸

E módszer alkalmazása során a nemzetbiztonsági szolgálatok az érintett személy által használt telekommunikációs eszközön továbbított kommunikációja tartalmának megismerését hajtják végre. Az intézkedéssel érintett személy, mivel általában személyes használatában lévő készülékéről van szó, ez esetben joggal lehet abban a hitben, hogy az általa és partnere által elmondottakról más nem szerez tudomást.

Ezek alapján az elektronikus kommunikáció tartalmának megismerése a *magánszférát érintő szinte valamennyi jogot korlátozza, úgymint a magánélet, a magántitok, a családi élet, az otthon és a kapcsolattartás tiszteletben tartásához, továbbá a személyes adatok védelméhez kapcsolódó jogot.*

³³⁷ Nbtv. 56. § A nemzetbiztonsági szolgálatok külső engedély alapján

c) postai küldeményt, valamint beazonosítható személyhez kötött zárt küldeményt felbonthatnak, ellenőrizhetik és azok tartalmát technikai eszközzel rögzíthetik.

³³⁸ Nbtv. 56. § A nemzetbiztonsági szolgálatok külső engedély alapján

d) elektronikus hírközlési szolgáltatás útján továbbított kommunikáció tartalmát megismerhetik, az észlelteket technikai eszközzel rögzíthetik.

5.2.5. Információs rendszerben kezelt adat megismerése³³⁹

E módszer alkalmazása során a nemzetbiztonsági szolgálatok az érintett személy által használt technikai eszközökön tárolt adatainak megismerését hajtják végre. Ide sorolható a számítógépen, mobiltelefonon, fényképezőgépen, stb. tárolt minden adat megszerzése és azokról másolat készítése.

A módszer alkalmazása jelentős alapjogsérelemmel jár, mivel az intézkedéssel érintett személy ebben az esetben is abban a hitben van, hogy adatai biztonságban vannak, ahhoz kizárólag ő és az általa felhatalmazott személyek férnek hozzá.

Ezek alapján az információs rendszerben kezelt adatok megismerése a *magánszférát érintő szinte valamennyi jogot korlátozza, úgymint a magánélet, a magántitok, a családi élet, az otthon és a kapcsolattartás tiszteletben tartásához, továbbá a személyes adatok védelméhez kapcsolódó jogot.*

5.3. Egyéb intézkedések

A nemzetbiztonsági érdek, azon belül a nemzetbiztonsági szolgálatok feladatkörébe utalt bűncselekmények megelőzése és e bűncselekmények elkövetőjének elfogása érdekében a hivatásos állomány tagja a személyes szabadsághoz, a magánlakás, a magántitok és a levéltitok sérthetlenségéhez, a személyes adatok védelméhez, a közérdekű adatok nyilvánosságához, valamint a birtokvédelemhez fűződő jogokat korlátozhatja, így előállítást, testi kényszert, bilincset és lőfegyvert alkalmazhat.³⁴⁰

Ezen intézkedések nem tartoznak közvetlenül az értekezés során elsődlegesen vizsgált nemzetbiztonsági műveleti tevékenységhez, azonban alapjogkorlátozó jellegük miatt kihagyásra sem kerülhettek.

³³⁹ Nbtv. 56. § A nemzetbiztonsági szolgálatok külső engedély alapján

e) számítástechnikai eszköz vagy rendszer útján továbbított, vagy azon tárolt adatokat megismerhetik és azok tartalmát technikai eszközzel rögzíthetik, továbbá felhasználhatják.

³⁴⁰ Nbtv. 31-36. §.

A korábban ismertetett titkos információgyűjtési eszközökhöz és módszerekhez hasonlóan ezen intézkedések esetében is tekintettel kell lenni a nemzetbiztonsági alapelvekre, kiemelten az arányosságra, azon belül az eszköz alkalmasságára, és a szükségességre – azon belül az elégségessegre a lehető legkisebb alapjogkorlátozás érdekében.

Az alkalmazható intézkedések közül az értekezés szempontjából a nemzetbiztonsági szolgálatok lőfegyverhasználatát célszerű kiemelni. A hivatásos állomány tagjai szolgálati fegyver viselésére jogosultak³⁴¹, amellyel együtt lőfegyverhasználati jog is megilleti őket.³⁴² A részletszabályok ismertetése nélkül megjegyzendő, hogy a vonatkozó szabályozás a minősített adatok védelmével összefüggésben a „Szigorúan titkos!” minősítési szinttel ellátott információ személy elleni erőszak alkalmazásával történő megszerzése esetén és az ilyen dokumentumot evidensen tároló nemzetbiztonsági szolgálat objektuma elleni támadás elhárítása során megengedi.

Az általánosan elfogadott alapelvek mentén természetesen a lőfegyverhasználat során a fokozatosság elvére kell törekedni, tehát a lőfegyverhasználatot – amennyiben ez lehetséges – meg kell előznie figyelmeztetésnek, figyelmeztető lövésnek, stb., ugyanakkor a jogalkotói szándék világosan felismerhető abban, hogy az ilyen minősítési szintű adatok jogosulatlan által történő megismerésével az ország nemzetbiztonsági érdekeiben okozható kár elhárítása érdekében a legsúlyosabb kényszerítő eszköz alkalmazására is hajlandó feljogosítani a nemzetbiztonsági szolgálatokat.

³⁴¹ Nbtv. 34. §.

³⁴² Nbtv. 35. § (1) bekezdés.

5.4. Összegzés

5.4.1. Az elvégzett vizsgálat

A fejezetben feltártam a nemzetbiztonsági szolgálatok által alkalmazható külső engedélyhez nem kötött és külső engedélyhez kötött titkos információgyűjtési eszközeinek és módszereinek alapjog korlátozó aspektusait, amelyekkel párhuzamosan kiemeltem azon elsődleges alapelveket és szakmai minimumokat, amelyekre az adott eszköz és módszer bevezetése során különös hangsúlyt kell helyezni.

5.4.2. Részkövetkeztetések

Az egyes külső engedélyhez kötött és nem kötött titkos információgyűjtési eszközök és módszerek az alapjogok széles körét érintik, azonban azokat más és más mértékben korlátozzák. Az emberi méltóság tiszteletben tartásához fűződő jog magját képező magánélet, magántitok, családi élet, otthon, kapcsolattartás, jó hírnév és személyes adatok bizalmassága mellett az egyéb intézkedések – így a lőfegyverhasználati jogosultság – akár a személyes szabadsághoz, vagy az élethez való jogot is érinthetik, így a nemzetbiztonsági tevékenységgel összefüggő erős alapjogkorlátozás megállapítható.

A külső engedélyhez nem kötött titkos információgyűjtés alapvető jogokat érintő korlátozása, az egyes alapjogokra gyakorolt hatása szempontjából az alábbiak szerint foglalható össze:

	Magán- élet	Magán- titok	Családi élet	Otthon	Kapcsolat- tartás	Jó hírnév	Személyes adatok
Felvilágosítás kérese							X
Nbi. jelleg leplezésével információgyűjtés	X	X	X	X	X		X
Titkos kapcsolat	X	X	X	X	X		X
Információs rendszerek							X
Csapda						X	
Fedőokmány							
Fedőintézmény							
Figyelés	X	X			X		
Nyilvános beszélgetés lehallgatása	X	X	X		X		X
Metaadatok megszerzése	X	X	X		X		X
Büntetlenségi megállapodás							

2. táblázat (saját szerkesztés)

*A külső engedélyhez nem kötött titkos információgyűjtési eszközök és módszerek
alapjogkorlátozása*

A külső engedélyhez kötött titkos információgyűjtés alapvető jogokat érintő korlátozása az alábbiak szerint foglalható össze:

	Magán- élet	Magán- titok	Családi élet	Otthon	Kapcsolat- tartás	Jó hírnév	Személyes adatok
Lakás átkutatása	X	X	X	X	X		X
Lakás megfigyelése	X	X	X	X	X		X
Küldemény ellenőrzése	X	X	X	X	X		X
Elektronikus kommunikáció megismerése	X	X	X	X	X		X
Információs rendszerben kezelt adat megismerése	X	X	X	X	X		X

3. táblázat (saját szerkesztés)

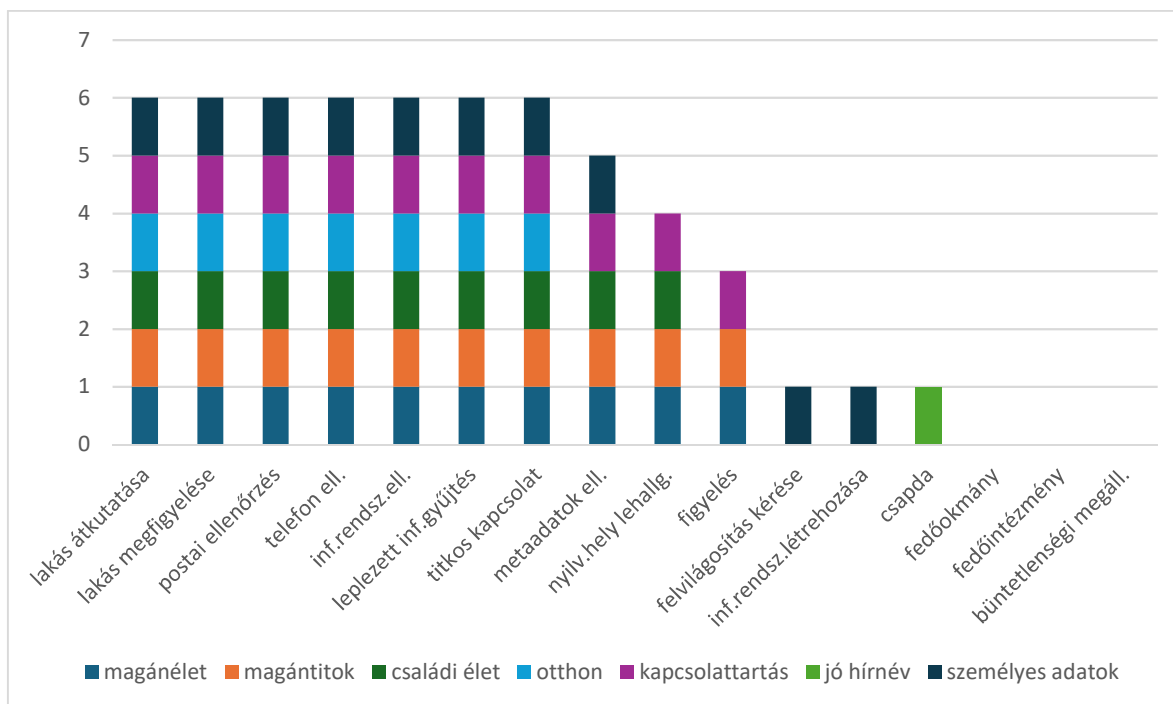
*A külső engedélyhez kötött titkos információgyűjtési eszközök és módszerek
alapjogkorlátozása*

Az összefoglaló táblázatokból levonható az a következtetés, hogy végső soron valamennyi titkos információgyűjtés közvetlen, vagy közvetett módon kapcsolatba hozható az alapjogkorlátozással, azonban ténylegesen nem mindegyik valósítja meg azt.

A külső engedélyhez kötött titkos információgyűjtés – ahogyan az az engedélyezési szabályokból is kikövetkeztethető – mélységében korlátozza a jogokat, a magánélet legbensőbb magját érintően avatkozik be az emberek életébe, még ha ez passzívan, tipikusan az érintett tudta nélkül realizálódik is.

A külső engedélyhez nem kötött eszközök és módszerek között az érintett alapjogok száma alapján – legalábbis közvetlen hatásaikat tekintve – felállítható egy sorrend, amely megmutatja a beavatkozás mértékét:

1. Nemzetbiztonsági jelleg leplezésével történő információgyűjtés és titkos kapcsolat létesítése magánszeméllyel (6),
2. Nyilvános helyen elhangzottak technikai eszközzel történő lehallgatása, rögzítése és hírközlési rendszeren továbbított kommunikáció metaadatainak megszerzése (5),
3. Felvilágosítás kérése és információs rendszerek létrehozása, továbbá egészségkárosodást nem okozó csapda alkalmazása (1),
4. Fedőokmány alkalmazása és fedőintézmény létesítése, valamint büntetlenségi megállapodás (0).

2. számú ábra (saját szerkesztés) - A titkos információgyűjtés eszközei és módszerei jogkorlátozása

Mindezek alapján az összefoglaló táblázat megfelelő iránymutatást nyújthat a nemzetbiztonsági szolgálatok részére a gyakorlatban ahhoz, hogy műveleti tevékenységüket úgy tudják tervezni, hogy a titkos információgyűjtés során a műveleti helyzethez legjobban igazodó, ugyanakkor az alapvető jogokat legkevésbé korlátozó eszközöket és módszereket alkalmazhassák.

6. A nemzetbiztonsági tevékenység társadalomtudományi megközelítése

A nemzetbiztonsági tevékenységen belül a titkosszolgálati – úgymint az elhárító és a hírszerző munkát – a szakirodalom többségében jogi-tartalmi szempontból, a részükre adott felhatalmazás, az alkalmazható eszköz- és módszerrendszer oldaláról, vagy történeti, azaz esettanulmányokon keresztül vizsgálja³⁴³. Minthogy a szolgálatok az állami intézményrendszer, a titkosszolgálati munkatársak pedig a társadalom szerves részei, ahogyan a nemzetbiztonsági tevékenység alanyai – védendő- és célszemélyei is –, ezért még az alapjogkorlátozást vizsgáló jelen kutatásból sem hagyható ki a társadalomtudományi szempontú vizsgálat lefolytatása. A nemzetbiztonsági tevékenység ilyen formában való összetettsége miatt a szokásos jogtudományi vagy némely esetben történettudományi megközelítés mellett érdemes politikatudományi, szociológiai, pszichológiai, filozófiai és pedagógiai, de akár közgazdaságtudományi szempontú kutatásokat is végezni.

A korábbi fejezetekben megfogalmazottaknak megfelelően nemzetbiztonsági tevékenység alatt a nemzetbiztonsági érdek érvényesítésére³⁴⁴ kijelölt és az abban egyéb érintettség, esetlegesen sajátos érdekviszony miatt részt vevő szervezetek és személyek működését értjük. Ebben nem kizárólag a nemzetbiztonsági szolgálatok vesznek részt, hiszen a függetlenség és a törvényes rend biztosításában hazai viszonyok között többek mellett a Magyar Honvédség³⁴⁵, a törvényes rend védelmében a Rendőrség³⁴⁶ is szerepet játszik. Megjegyzendő ugyanakkor, hogy napjainkban a biztonság és így a nemzetbiztonság védelme sem teljesíthető

³⁴³ DR. RÉVÉSZ Béla: *Kutatások a sötétben. A titkosszolgálatok vizsgálatának módszertani kérdéseiről*. Szegedi Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Politológiai Tanszék, 2015. november 30-ai előadásának 2. kérdése: *Mivel magyarázható az, hogy a politikatudomány nem tartja fontosnak a titkosszolgálati tevékenységek elemzését, az eddigi kutatások zöme pedig történeti vagy normativista irányból közelít a problémakörhöz?* <https://u-szeged.hu/szabadegyetem/xvi-szemeszter/kutatasok-sotetben/kutatasok-sotetben?objectParentFolderId=28062> (Letöltés ideje: 2024.07.01.)

³⁴⁴ Például Magyarországon a nemzetbiztonsági szolgálatokról szóló 1995. évi CXXV. törvény 74. § a) nemzetbiztonsági érdek: *Magyarország függetlenségének biztosítása és törvényes rendjének védelme*

³⁴⁵ A honvédelemről és a Magyar Honvédségről, valamint a különleges jogrendben bevezethető intézkedésekről szóló 2011. évi CXIII. törvény 80. § 16. honvédelmi érdek: *Magyarország biztonságát, katonai védelmi képességét meghatározó módon befolyásoló körülmények összessége, ideértve különösen a törvényes rend védelméhez, a függetlenség elleni támadó szándékú törekvések, a szuverenitást és területi integritást sértő vagy veszélyeztető törekvések elhárításához, a szövetségesi kötelezettségek teljesítéséhez, a szövetségi és honi védelmi infrastruktúra működésének, fejlesztésének biztosításához fűződő érdekeket*

³⁴⁶ Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.) 46. cikk (1) *A rendőrség alapvető feladata a bűncselekmények megakadályozása, felderítése, a közbiztonság, a közrend és az államhatár rendjének védelme.*

kizárólag a fegyveres, rendvédelmi és titkosszolgálati szervezetek alkalmazásával³⁴⁷, mivel azok olyan dimenziói is előtérbe kerültek, amelyek illetékesség okán más állami szervezetek (pl. médiahatóságok, a kibervédelmet az adott intézményben ellátó szervezeti egységek), több esetben a tevékenység egy részének kiszervezése révén polgári vállalkozások (pl. kritikus infrastruktúra fenntartási feladataiban közreműködők), továbbá mint a biztonságtudatosság egyik megnyilvánulási formája az egyén felelősségi körébe tartoznak³⁴⁸.

Mindezek vizsgálata során kiemelten kell foglalkozni az intézményrendszer kérdéseivel, ezen belül a titkosszolgálatok kormányzati irányításában részt vevő személyekkel – úgymint az irányító miniszterekkel, államtitkárokkal, a kormányzati egyéb szakmai vezetőkkel és tanácsadókkal. A későbbiekben részletezésre kerülő biztonsági és pszichológiai, továbbá szociológiai nézőpontokat a döntéshozó ugyan figyelembe veheti e személyek kiválasztásakor, azonban a velük kapcsolatban megfogalmazott követelmények nem egyeznek meg a titkosszolgálati dolgozókéval. Igaz azonban az is, hogy befolyástól mentes munkavégzésük nem biztosítható másképpen, mint a megfelelő felkészítéssel és a jogszabályokban előírt biztonsági ellenőrzések lefolytatásával.

Összefoglalva, a nemzetbiztonsági tevékenység tehát a nemzetbiztonsági érdek érvényesítésére irányuló olyan komplex folyamat, amely állami és nem állami szereplők részvételével, a titkosszolgálati eszközalkalmazást magában foglalva, de azon túl is mutatva a döntéstámogató funkciót lát el. E funkció értelmezhető a hírszerzés oldaláról a kormányzati döntésekhez szükséges információk biztosításaként, az elhárítás részéről a hatáskörbe utalt cselekmények, továbbá az azokhoz vezető kockázatok felderítéseként.

Ilyen értelemben a nemzetbiztonsági tevékenység a társadalom olyan funkciója, amelyben a biztonság érvényesítésében érintettek szervezeti keretek között vagy egyénileg részt vesznek. Demokratikus államokban az egyén szintjén e részvétel döntően az önkéntességen – azon belül is a hűségen, a lojalitáson – alapul. Mindez Magyarországon a

³⁴⁷ ...nemzetbiztonsági tevékenység nem rendőri tevékenység, nem titkosszolgálati tevékenység, hanem titkosszolgálati módszereket is alkalmazó döntés-előkészítő, döntéstámogató tevékenység, amiből következik, hogy a nemzetbiztonsági tevékenység elsődleges ismérve tehát nem a titok, a titkolózás, hanem az ország, a nemzet szolgálata, és maga az elnevezés is ezt testesíti meg.” In.: DR. JÁVOR Endre ezredes: *A nemzetbiztonsági szolgálatok társadalmi megítélése, támogatottsága – a média szerepe a társadalom véleményalkotásának formálásában*. Felderítő Szemle VIII. évfolyam 2. szám, MK KFH, Budapest 2009. 63. oldal

³⁴⁸ Lásd még: HÓDOS László: *A nemzetbiztonsági szolgálatok közelmúltbeli tevékenységét befolyásoló mérföldkövek, avagy az új típusú biztonsági kihívások jelentette veszélyek és az azokra adott kormányzati, illetve jogalkotói válaszok 2010 és 2020 között*. Szakmai Szemle XIX. 1. szám, KNBSZ, Budapest, 2021., 134-149. oldal.

rendszerváltás után történt szervezeti reformok nyomán alakult ki, mindaddig az állambiztonsági szervezetek tevékenységére és az állampolgárok nemzetbiztonsági (korábban állambiztonsági) tevékenységbe történő bevonása részben a megfélemlítésen, a negatív következmények kilátásba helyezésén, vagy előnyök biztosításán alapult. A demokratikus átalakulás hozadékaként az emberi és állampolgári jogok érvényesülése és az állam átláthatóvá váló működése további katalizáló erőt jelentett a nemzetbiztonsági tevékenységben történő részvételi hajlandóság növelésére. A rendszer nyilvánosan elérhető jogszabályokon alapuló működése lehetővé tette az állampolgárok számára, hogy a korábbi misztikumok által övezett szférához közelebb kerüljön, amelyhez további katalizáló erőt jelentett az internet és kiemelten a Web 2.0 tartalmak elérhetővé válása.

Mindez a mindenki által elérhető információmennyiséget többszörözte, a korábban csak lokálisan elérhető hírek, adatok, események testközelbe kerültek. A titkosszolgálatok tevékenysége napjainkra már sok területen elvesztette titkosságát, a szélesebb közönség számára a fél évszázaddal ezelőtti, de sok esetben a közelmúlt eljárásrendjei is elérhetők. A nemzetbiztonsági szolgálatok titokvédelmi rendszerei – az új jogszabályok logikájának megfelelően – figyelembe veszik, hogy minden adat közérdekű, kivéve azok, amelyek nyilvánosságra hozatala hátráltatná, vagy károsítaná a nemzetbiztonsági érdek védelmét vagy érvényesítését.³⁴⁹

Mindezen változások pozitív következményeként a titkosszolgálatokkal való önkéntes együttműködési hajlandóság – kiemelten a terrorizmus és a szervezett bűnözés elleni tevékenységben – növekedett³⁵⁰, a szolgálatok ilyen irányú alapfeladataival az emberek többségében azonosulni tudtak, így a nemzetbiztonsági tevékenység részeként megindulhatott a már szolgáltatásként felfogható munka, amelynek végterméke a biztonság garantálása.

³⁴⁹ Ezzel szemben a hidegháborús felfogás szerint az adatok nyilvánosságát kellett indokolni.

³⁵⁰ A nyilvánosság számára megismerhető ilyen tevékenységek például az Alkotmányvédelmi Hivatal Awareness Programja, az Amerikai Egyesült Államok 2007. évi Nemzeti Információmegosztási és Védelmi Stratégiájának (National Strategy for Information Sharing and Safeguarding) részeként működtetett Országos Gyanús Tevékenység Bejelentésére Irányuló Kezdeményezés (Nationwide Suspicious Activity Reporting Initiative).

6.1. A társadalmi megítélés kérdései

A titkosszolgálatok által nyújtott szolgáltatás a biztonság, amelynek értékét az iránta való kereslet határozza meg. Tipikusan a nagyobb horderejű események után (pl. terrortámadások, helyi és globális hatású konfliktusok, kémügyek, kibertámadások) megnő az ezirányú társadalmi igény, amely általában olyan kormányzati lépéseket generál, amelyek a nemzetbiztonsági struktúra átalakítására, illetve többletforrások biztosítására irányulnak³⁵¹.

A társadalom részéről meglévő ilyen szükséglet (kereslet) azt is jelenti, hogy a közmegítélés szerint a közösség működésére valós befolyással bírnak olyan események, amelyek kezelése – legtöbbször megelőzése – funkcionális szervezet létét, vagy cselekvését kívánja meg. Ez azonban – napjainkban már különösen – maga után vonja a visszacsatolás követelményét is, mivel a társadalom által elvárt jogos igény, hogy képet kaphasson arról, hogy befizetett adója milyen célokra kerül felhasználásra.

A titkosszolgálatoknak biztosított többletforrás mellett természetes és jogos igény a közösség részéről, hogy reális képet kaphasson a befektetése megtérüléséről természetesen olyan keretek között, amely a műveleti biztonságot nem veszélyezteti. Bár közvéleménykutatási adatok nem állnak rendelkezésre, de az utóbbi évtizedek tapasztalatai alapján elmondható, hogy a részletekbe menő tájékoztatás helyett többségében elegendőnek bizonyul az olyan nyilatkozatok kiadása, amelyek bemutatják a fejlődés irányait (pl. világszínvonalú titkosszolgálati eszközök beszerzése, az ország védelmi képességeinek erősítését biztosító kibervédelmi szoftverek vásárlása) azonban kellően általánosak is a konkrét műveleti tevékenység védelme érdekében. Meg kell ugyanakkor jegyezni, hogy amennyiben valamilyen nagyobb horderejű botrány körvonalazódik abban az esetben viszont részletes tájékoztatási igény jelenik meg a társadalom részéről (pl. Snowden-botrány, 9/11 kapcsán a titkosszolgálatok által elkövetett hibák).

A titkosszolgálati szféra megengedhető legnagyobb mértékű átláthatósága és a megfelelő társadalmi tájékoztatás mellett is természetes, hogy maradnak nyitott kérdések, továbbá olyan információk, amelyek titokként kezelendők, ilyen formában pedig létük

³⁵¹ A terrorizmus kapcsán lásd még: BARTKÓ Róbert – FARKAS Ádám: *A terrorizmus elleni harc nemzetközi jogi trendjei*. In.: FARKAS Ádám – VÉGH Károly (szerk.): *Új típusú hadviselés a 21. század második évtizedében és azon túl. Intézményi és jogi kihívások*. Budapest, Zrínyi Kiadó, 2020., 115-132. oldal.

információhiányt hagy az emberekben. Mindez, ahogyan Révész Béla is megállapítja³⁵², társadalmi feszültséget és információs vákuumot hoz létre, amelyet az emberi elme igyekszik kitölteni.³⁵³ Ekkor válik az addig rejtett titkosszolgálati tevékenység misztifikálttá, jelennek meg azon fikciók, amelyek megfelelő kontroll nélkül az összeesküvés-elméletek kialakulásához vezethetnek, vagy szándékosság esetén befolyásolási, illetve dezinformációs tevékenységet eredményeznek.

6.2. A biztonság és a munkaerő³⁵⁴

A nemzetbiztonsági tevékenység egyedi eszközrendszerrel, sajátos körülmények között végrehajtott feladatai megkövetelik a magasabb fokú biztonsági rendszabályok betartását. Mindamellet, hogy a tevékenység során minősített adatok keletkeznek, figyelembe kell venni azt, hogy az ellenérdekelt titkosszolgálati törekvések – az elhárító és a hírszerző tevékenység – a minél szélesebb körű információszerzésre és annak elemzésére törekszik. A célországgal kapcsolatos ilyen mérvű információgyűjtés a nemzetbiztonsági szolgálatok jellegéből fakad, mivel előre nem jelezhető, hogy minek lesz jelentősége a jövőben és az adatok, ha másra nem, ütköztetésre – későbbi összevetésre más információkkal – alkalmazhatók. Mindebből következően az elhárítás nem kizárólag a minősített adatokat, hanem az információk teljes körét védi a megszerzésükre irányuló törekvésekkel szemben.

Az adatok védelmének – a hírszerzés oldaláról azok megszerzésének – kiemelt jelentősége van tehát a nemzetbiztonsági tevékenység teljes folyamatában, amely nagyfokú biztonságtudatosságot követel meg az abban résztvevők oldaláról. A titkosszolgálati tevékenységet végrehajtókról a társadalmi percepció az, hogy minden körülmények között konspirálják tevékenységüket, titokban tartják a munkájukkal kapcsolatos információkat, azonban mindez egy felnőtt korban kialakított, a szolgálati kultúrából fakadó tanult viselkedési forma. Nem is említve a nemzetbiztonsági tevékenységben részt vevő más személyeket, akik általában nem kapnak biztonságtudatosítási felkészítést, mialatt teljes személyiségük egész addigi életükben fejlődött.

³⁵² RÉVÉSZ Béla: *A titok, mint politika. A titkosszolgálatok politológiai kutatásának lehetőségei*. Doktori Disszertáció, Szegedi Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, Szeged, 2007., 6. oldal.

³⁵³ A pszichológia viselkedéstudományi ága szerinti attribúciós kényszer, hiba, torzulás: hajlunk arra, hogy akkor is okságot, szabályszerűséget, szándékosságot észleljünk, amikor az valójában nem áll fenn.

³⁵⁴ BABOS Sándor: *Titkos felderítés a generációk tükrében*. Szakmai Szemle 2018/4. szám, Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat, Budapest, 2018. alapján.

A biztonság tudatosítás – amely az adatok védelmének egyik alapvető indirekt módszere – hatékony végrehajtásához mind az állami, mind a civil szférában el kell végezni a célközönség szociológiai vizsgálatát is, mivel eltérő oktatási módszereket kell alkalmazni az iskolai végzettség, a betöltött beosztás, az előzetes élet- és munkatapasztalatok függvényében. Mindemellett figyelembe kell venni a generációs különbségből fakadó eltéréseket is, amelyek mind a munkavégzésre, mind az azzal kapcsolatos oktatási tevékenységre hatást gyakorolnak.

A munkaerőpiacon jelenleg és a belátható jövőben aktív Baby Boom, X, Y, Z, Alfa generáció később kifejtésre kerülő jellemzőinek mellőzésével, azok közül e helyen csupán vizsgálódásunk szempontjából a legfontosabbakat kiemelve elmondható, hogy annak ellenére, hogy nem lehetséges éles határvonal meghúzása az egyes nemzedékek között, azonban tendenciózus fejlődési folyamatuk lekövethető. A különböző generációk általánosítható magatartási formákat követnek és generációspecifikus attitűddel rendelkeznek. A munkaerőpiacon már aktív, fiatalabb generációk – Y, Z – az idősebb nemzedékektől határozottan elkülöníthető preferenciákkal rendelkeznek, amelyek olyan kérdésekben érhetők tetten, mint a projektszemléletű gondolkodás, ezen belül is a munkatársakkal – és kifejezetten a tehetséges munkatársakkal – való közös, alkotó tevékenység előtérbe helyezése. Míg az idősebb generációkat leginkább a biztonságra való törekvés jellemzi, addig erről az oldalról vizsgálva megállapítható, hogy a fiatalabbaknál folyamatos az új technológiák iránti érdeklődés és azok használatának gyakoriságának növekedése, amely folyamatosan újabb biztonsági kockázatok kialakulásához vezethet.

A munkaerő megszerzése és megtartása szempontjából napjainkban már szükségszerű a kimagasló munkatársak felvétele annak érdekében is, hogy beinduljon a tehetségspirál³⁵⁵, amely további kivételes képességű személyeket vonz a szervezethez. Mindezek mellett az értekezéshez kapcsolódó, külön vizsgálendő kérdés az általános biztonság tudatossági ismeretek oktatásának és a magánéletbe való beavatkozásnak a megítélése a fiatalabb generációk esetében, hiszen ezek is nagy hatással vannak a szervezetbe való bekerülés és a tényleges munkavégzés kapcsán.

³⁵⁵ A szociológiai kutatások szerint megnő a munkavállalási hajlandóság azokon a helyeken, ahol köztudottan egy-egy kimagaslóan tehetséges személlyel lehet együtt dolgozni.

Általános rendezőelvként elmondható, hogy az újabb nemzedékek egyre kevésbé tolerálják a napi életükbe – különösen a kapcsolattartásukba – való (akár passzív) külső beavatkozást: „a nyilvános egyre nyilvánosabb, a privát egyre inkább priváttá válik”³⁵⁶, annak ellenére, hogy önmagukról egyre több információt hoznak nyilvánosságra. E tendencia visszavezethető az egyes generációk gyermekkorának körülményeire, ugyanis míg a Baby Boom és X generációk megtapasztalták a II. világháború utáni helyreállítás és a hidegháború nehézségeit, amelyek során biztonságuk az állami szervezetektől és az általuk bevezetett (jogkorlátozó) intézkedésektől függött, addig a későbbi nemzedékek ehhez képest már biztonságosnak nevezhető körülmények között nőttek fel.

Az értekezés keretein túlmutató – ugyanakkor a munkaerő felvétele kapcsán egyre sürgetőbbé váló – kérdés a generációs különbségekből eredő problémák feloldása. A nemzetbiztonsági tevékenység különböző szintjein gyakran áll elő olyan állapot, amelyben a korábbi generáció széleskörű és hosszú titkosszolgálati tapasztalattal rendelkező tagja műveleti tisztként, vagy akár egy szolgálat vezetőjeként dolgozik, mialatt egy fiatalabb nemzedék tagja éppen e szolgálat kormányzati irányításában vesz részt. Az idősebb generáció tagja a tapasztalatot és a szolgálatban eltöltött időt tartja mértékadónak, míg a fiatalabb a projektspecifikus tényleges szaktudást és az együttműködési készséget. Mindez feloldhatatlan véleménykülönbséget okoz, amely végső soron a nemzetbiztonsági érdek sérelméhez vezethet.

A generációs feszültségek figyelmen kívül hagyásával a hierarchikus rendben működő végrehajtott tevékenység nyilvánvalóan működőképes marad, azonban hatékonysága csökkenhet. A megfelelő oktatási rendszer bevezetésével a felek egymáshoz való közelítése részben megoldható, azonban a feszültségeket véglegesen feltehetően csak a közös, huzamosabb ideig végzett munka oldhatja fel.

6.3. Szociológiai megközelítés

Az előző alfejezetben bemutatásra került, hogy a generációk szociológiai kutatása napjaink kiemelt feladata, amely nem csupán munkaerőpiaci, hanem biztonsági kérdéseket is magában kell, hogy foglaljon.

³⁵⁶ SIMMEL, Georg: *A titok és a titkos társadalom*. In.: u.ő.: *Válogatott társadalomelméleti tanulmányok*. Gondolat Kiadó, Budapest, 1973., 321. oldal

Ezzel együtt az élet szinte minden területén kiemelt fontosságúak az egyes generációkkal kapcsolatos kutatások, akár tudományos célúak, akár piaci viszonyokat vizsgálók. Ennek oka, hogy a társadalmi folyamatok vizsgálata során megállapításra került, hogy az emberek egyes generációi – ha nem is élesen elhatárolható módon –, de jellegzetes magatartási formákat követnek, vagy specifikusan rájuk jellemző attitűddel rendelkeznek. A piaci kutatások között említhető az NRC Marketingkutató és Tanácsadó Kft. által végzett vizsgálat³⁵⁷, amely az akár rövid idő alatt a munkaerőpiacra belépő fiatalabb munkavállalók vállalati környezetre gyakorolt hatását mutatja be. Ebben az NRC munkatársai többek között azt állapították meg, hogy mivel a fiatalabb munkaerő egyre inkább projektszervezetekben dolgozik, így közvetlen és mindennapos kapcsolatban vannak egymással a tagok. Ezáltal előtérbe kerül a munkatársak vonatkozásában az az elvárás, hogy tehetségesek legyenek, mivel ezzel a munka hatékonysága jelentősen növekszik, nincs olyan személy közöttük, akivel csak eggyel többen vannak. Ez az igény maga után vonja azt, hogy elindul a tehetségspirál, tehát a kiváló munkatársak híre újabb és újabb tehetséges munkatársakat vonz a szervezethez. A vállalatok tehát nem elégedhetnek meg középszerű – egyébként a feladataikat döntően elvégző – munkatársakkal, rá lettek kényszerítve arra, hogy ilyen szempontból is vonzóvá tegyék a munkakörnyezetet. Ez csupán egy kis szelete a generációváltás következményének és az értekezésnek nem is fő célja ennek kivetítése a nemzetbiztonsági szolgálatokra, ugyanakkor fontos megjegyezni, hogy e szervezeteknél is hasonló adaptációra lesz szükség, hiszen munkaerőpiacuk közös a civil vállalkozásokkal.

6.3.1. A jogkorlátozás szükségességének szociológiai aspektusai

A jelenleg aktív – Baby Boom, X, Y és Z – generációk mellett a 2020-as évek második felében munkába álló Alpha generáció tagjai olyan eltérő tulajdonságokkal, képességekkel és elvárásokkal rendelkeznek, amelyek miatt a nemzetbiztonsági tevékenységet folytató szervezetek tevékenységéhez feltételezhetően az eddigiektől eltérő attitűddel viszonyulnak. Mindennek bizonyítására a kutatás során nem volt mód, azonban a Z generációnál végrehajtott kérdőíves felmérés eredményei olyan tendenciát vetítenek előre, amelyből a fentiek kikövetkeztethetők. A kérdőíves felmérés eredményeinek bemutatására a generációk részletes kifejtése során kerül sor.

³⁵⁷ SASVÁRI Luca – Dr. HÁMORNIK Balázs Péter: *Mi kell a munkavállalónak?*, NRC Marketingkutató és Tanácsadó Kft., Xperience & Research Magazin, I. szám, 2017., 72-74. oldal.

A nemzetbiztonsági szolgálatok tevékenysége szempontjából a generációs különbségek jelenleg csupán apróbb kellemetlenségeket okoznak napi tevékenységük során, azonban az időben való felkészülés elengedhetetlen ahhoz, hogy az egyes generációváltások hosszabb távú következményeit adaptálni tudják munkájukba.

A következő alfejezetek és az egyes generációk részletes leírásának célja annak bemutatása, hogy az egyes generációk milyen keretek között és milyen lényeges különbséggel tekintenek a nemzetbiztonsági tevékenység során bevezethető intézkedésekre, azok tekintetében pedig milyen esetleges változtatásokra lehet szükség a bekövetkező generációváltások okán. Mint az ilyen irányú szociológiai kutatások során általában hangsúlyozásra kerül, itt is megjegyzendő, hogy az egyes generációk eltérő tulajdonságai többnyire azokból a körülményekből eredeztethetők, amelyek között felnőttek. Ilyen formában számos vizsgálati aspektus létezik, amelyre a kutatást építeni lehet. Egy mesterséges intelligenciához való generációs viszonyrendszer megállapítása érdekében elemezhető az, hogy gyermek-fiatal felnőtt-felnőtt korban milyen jellemző kapcsolat volt a számítógépekkel, volt-e egyáltalán, mennyire volt elterjedt, létezett-e mobiltelefon, azon elérhető volt-e az internet. Gazdaságtudományi kutatások esetében vizsgálható, hogy az egyes életszakaszokban milyen volt a világviszonylati és a lokális pénzügyi helyzet, mennyire volt jellemző a könnyű hitelhez jutás, vagy milyenek voltak az átlagos jövedelmi viszonyok, volt-e gazdasági válság. Az értekezés témája szempontjából pedig tanulmányozni szükséges, hogy az egyes életszakaszokban milyen volt a politikai környezet, az egyén és az állam kapcsolata, a titkosszolgálatokba vetett közbizalom, voltak-e világ szinten érzékelhető botrányok.

Az egyes generációk³⁵⁸ jellemzőként azonosított vonásai tekintetében meg kell jegyezni azt is, hogy a felosztás csak iránymutatásul szolgál a tudományos vizsgálódáshoz, nem jelenthető ki egyértelműen, hogy egy meghatározott generációba tartozó személy kizárólag az alább leírt tulajdonságokkal rendelkezik, vagy egyáltalán rendelkezik azokkal. Mindennek oka, hogy nagy léptékben nem vehetők figyelembe a helyi különbségek – és ilyen értelemben eltérés

³⁵⁸ Az egyes generációk jellemző vonásai az értekezésben több publikáció felhasználásával kerültek meghatározásra a nemzetbiztonsági szolgálatokhoz való kapcsolódásuk szempontját szem előtt tartva: MCCRINDLE Marc – WOLFINGER Emily: *The ABC of XYZ. Understanding the Global Generations*, UNSW Press, 2009.; Dr. ZALAI Noémi: *Új típusú kihívások: generációváltás a nemzetbiztonsági szolgálatoknál*, Nemzetbiztonsági Szemle, NKE NBI, Budapest, 2016/1. szám; PRENSKY Mark: *Digital Natives*, Digital Immigrants, MCB University Press, 2001., Vol. 9. No. 5.

mutatkozhat pl. a hidegháborús nyugati és keleti blokkba, de egyébként azonos generációba tartozó személyek között is –, az egyéni, sajátos élethelyzetből adódó differenciák, továbbá egyedi tragédiák, vagy pozitív hatások sem. Ezért az értekezés tárgyának generációs szempontból történő vizsgálatához a 'generációt' hasonló tulajdonságokkal bíró csoportként definiálom, emellett azonban az általánosan elfogadott születési időket is feltüntettem.

6.3.2. Veterán generáció (1928-1945. között születettek)

Más néven a háborús generáció, akiknek fiatalkori élményei többnyire a II. világháborúhoz és annak utóhatásaihoz kapcsolódtak. Esetükben éppen ezen élmények miatt a biztonság elsődleges kérdés. Mindez megfigyelhető abban, hogy ösztönösen tartalékolnak, amely megfigyelhető volt a Covid járvány kezdetén is, amikor túlvásárolták magukat. Személyes élménytartományuk erre és a család, mint legnagyobb érték köré épül, amely alapjaiban határozza meg személyiségüket.

Az állam és az állami szervezetek legitimitása számukra megkérdőjelezhetetlen, ugyanakkor ezért a lojalitásért cserébe elvárják a fent említett biztonság garantálását. Életük során a titkosszolgálatok számtalan nagy vihart kavart botrányát élték meg, amely a nyugati és keleti blokkra élő generációkra eltérő módon hatott. A nyugati blokkban a napvilágra került esetek (a különböző elhibázott pucckísérletek, a lehallgatási botrányok, stb.) után a szolgálatokat össztársadalmi szinten a megújulás ígérete jellemezte, amelyre – pillanatnyi negatív hangulat után – pozitív reakciók érkeztek. Mindezzel szemben a keleti blokk állambiztonsági szolgálatait évtizedeken keresztül elviselni kénytelen társadalmak idősebb tagjai a mai napig negatív véleménnyel vannak a modern szolgálatokról is, személyiségük lényegi részét képezi a fiatalkoruk élménytartományába tartozó elnyomó rezsim egyik legrémisztőbb eszközétől való félelem. Disszonanciát okoz ugyanakkor, hogy a napjainkban főleg kívülről – és ezen belül is elmondható, hogy távoli területekről – érkező fenyegetések ellen való védelmet éppen a nemzetbiztonsági szolgálatoktól várják el, létjogosultságukat nem kérdőjelezi meg.

A veterán generáció legnagyobb része éppen fiatalkori élményei miatt szükségesnek tartja a nemzeti haderő fenntartását, egyetért azzal, hogy békeidőben kell felkészíteni az állampolgárokat a haza védelmére, összességében pedig elfogadja az államnak a biztonság

garantálása érdekében bevezethető jogkorlátozó intézkedésekhez való jogát. Mindezen véleményüket szűk családi körben vállalják, sőt propagálják is, azonban ahogyan a távolabbi kapcsolataikban egyebekben is, ebben a kérdésben is zárkóztak, inkább csak általánosságokban nyilvánulnak meg, véleményük szerint minden csak arra tartozik, akit konkrétan érint. A fiatalabb generációktól tiszteletet várnak el, a digitális világban nehezen igazodnak el.

6.3.3. Baby Boom generáció (1946-1964. között születettek)

A háború utáni újjáépítés időszakában született generáció, amely végig élte a hidegháború fenyegetését, a keleti blokkban lakók pedig a kommunista diktatúra borzalmait. A II. világháború utáni szűkös anyagi forrásokból, valamint az az után következő világméretű, az egész emberiség létét fenyegető szembenállásból kifolyólag megelégednek azzal, amilyük van, és szüleikhez hasonlóan a biztonság meglétét becsülik a legnagyobbra.

Tapasztalataikból adódóan lojálisak munkahelyükhöz, nehezen váltanak, fontos számukra, a kitartás, a tisztelet, a fegyelem és az alázat. Rendkívül nagyra becsülik a szakmai tudást és tapasztalatot, a hierarchiában elfoglalt formális pozíció fontos számukra és elvárják a fiatalabbaktól, hogy ezeket az értékeket tiszteljék. Elnevezésük beszédes, mivel láttatja, hogy a világháború utáni fellendülés miatt ebben a generációban robbanásszerűen megnövekedtek a születések, így számuk világviszonylatban jelentősnek mondható. Mindez maga után vonja, hogy szélesebb körű emberi kapcsolatokat alakítottak ki. Ahogyan szüleik is, és amit élménytartományuk is determinál, elfogadják a biztonság garantálása érdekében az életükbe történő állami beavatkozást, azonban mivel elődeiknél magasabb fokú az információigényük, ezért véleményalkotásuk is több adat meglétére épül, amelyet igyekeznek hiteles – ám többnyire megszokott – forrásból beszerezni. Mindez megnyilvánulhat az általuk ismert sajtótermékekben, vagy azok online változataiban, de ugyanennyire adnak – akár nem túl közeli – ismerőseik véleményére is, hiszen ez az a generáció, amely már tömegesen alakított ki emberi kapcsolatokat olyanokkal is, akik földrajzilag eltérő helyen éltek. Mindezen kapcsolattartásnak kedvez a terjedő digitalizáció és a hálózatosodás, amelyben azonban nem mozognak otthonosan, nincsenek felkészülve az álhírek, online csalások kiszűrésére. Fejlődési igényük a piacodással folyamatosan növekszik, mivel csak így képesek a korábban hosszú évek kemény munkájával kiharcolt pozíciójuk megtartására a fiatalabb generáció tagjaival szemben.

A tradíció tisztelete mellett elmondható, hogy e generáció tagjainak újra kellett gondolniuk a világot, hiszen az előző generációk kettő világháborút is kirobbantottak. Tapasztalatokat a múltban nem tudtak keresni, így a már említett széles körű kapcsolatrendszerükben, hosszas eszmefuttatásokkal keresték a megoldásokat.

6.3.4. X generáció (1965-1979. között születettek)

Szüleik nehéz körülmények között éltek, amit megtermeltek, azt arra kívánták fordítani, hogy gyermekeiknek könnyebb legyen a boldogulás. Bár mindennek érdekében az előző generáció tagjai sokat dolgoztak és ezáltal az X-ek gyakran „kulcsos gyerekek” voltak, ugyanakkor iskolázottabbak lettek, mint elődjeik, és nyugodtabb körülmények között nőhettek fel. Kapcsolataik nem kizárólag intézményi keretek között és a család által, hanem az utcán is kialakulhattak, amelyek tovább szélesítették lehetőségeiket – és a rájuk veszélyt jelentő faktorokat –, továbbá a hozzáférhető információ mennyiségét szüleikéhez képest. Mindezek miatt kortárs orientáltak, sok esetben inkább hallgatnak a velük egy korúakra, mint az idősebbekre.

Mivel folyamatosan a korábbi idők nehézségeiről hallottak, elfogadták azt, hogy a munka háttérbe szoríthatja a magánéletet és tiszteletben tartják a lefektetett szabályokat. Fegyelmezetttségük mellett motiváltak, elfogadják a folyamatos kontrollt, és igénylik is azt, nehezen váltanak.

A technológiai fejlődés e generáció esetében kényszerítette ki a legtöbb változást, gyermekkorukban még egyáltalán nem volt számítógép, de egyetemi éveik alatt már azon kellett írásaikat elkészíteniük, munkájukban pedig már az internetet kell használniuk. Érzékelték, hogy rajtuk kívül álló okok miatt a világ folyamatos változásban van, amelyekre nekik kell megtalálni a megoldást, ebben legkevésbé az állam segít nekik. Mindez azt indukálta, hogy esetükben már nem a biztonság keresése az alapvető tevékenység – már csak azért sem, mert életük nagy részében nem voltak fenyegetve –, hanem a változásokhoz való hatékony adaptáció. Maguknak teremtik meg a lét feltételeit, ezért leginkább az érinti őket, ha az állam korlátozásokat vezet be ezzel kapcsolatban. Mindezzel együtt neveltetésükből kifolyólag nem kérdőjelezi meg a közhatalom létjogosultságát, viszont az előző generációkhoz képest lényegesen felvilágosultabbak, az okok megértésére törekszenek.

Összességében szüleik hatására és amiatt, hogy megélték a hidegháború időszakának végét, elfogadják az állami beavatkozást a magánéletbe, szabálykövetők, azonban az indokolatlan jogkorlátozásoktól elzárkóznak, azok ellen felemelik szavukat.

6.3.5. Y generáció (1980-1994. között születettek)

E generáció tagjai már a hidegháború után váltak felnőtté, kevés emléküket van a fenyegetésről. Gyermekkorukat az egyre jobban kinyíló világ dominálta, amely lehetőséget adott széleskörű kapcsolatépítésre és jelentősebb nagyobb mennyiségű ismeret megszerzésére, mint ami elődeiknek megadatott. Szintén gyermekkorukat, fiatal felnőtt éveiket jellemezte az exponenciális technológiai fejlődés, amely miatt rendkívül nyitottak az újdonságokra, olyannyira, hogy a fogyasztói társadalom gyakorlatilag igényeikre szabta a kínálatot.

Szüleiktől tudják, hogy szerencsések a tekintetben, hogy egy biztonságos és szabad világban élhetnek, ezt pedig adaptálják a munkahelyi környezetre is, elvárásaik vannak mind a fizetés, mind szabadidejük tekintetében, amelyekkel kapcsolatban felvilágosultságuk miatt tudják, hogy milyen követelményeket támaszthatnak. Mivel ők már nem rendelik magukat alá a munkának, ezért nehezen viselik azt, ha az nem összeegyeztethető a családdal. Könnyen váltanak munkahelyet. A kiszélesedett világ – esetenként a külföldi tanulmányok miatt – könnyen boldogulnak nemzetközi környezetben, ami a könnyű munkahelyváltási hajlandósággal párosulva külföldi munkavállaláshoz vezethet. Mindez a nemzetbiztonsági szolgálatok szemszögéből nézve bizonyos szintű kockázatot – vagy ha azt adott esetben nem is, de vak foltokat – eredményezhet.

További, mára közhelynek számító jellemzőjük a türelmetlenség, amely főleg karrierépítésükben nyilvánul meg. Ha úgy vélik, hogy náluk kevésbé tehetséges vagy kevesebb tudással rendelkező vezetőjük van, azt nehezen viselik. Ezt erősíti a digitalizációval kapcsolatos fordított szocializációjuk, amely során ők tanítják az idősebb generáció tagjait.

A 9/11 terrortámadás fiatal felnőtt korukban történt, amely nagy sokkot váltott ki belőlük. Mindezek miatt a biztonság garantálása érdekében bevezetett különleges állami eszközök és módszerek alkalmazását elfogadják. Az Y tekinthető az első generációnak, amely ellenáll a magánéletébe való beavatkozásnak, mivel azt az államtól független területként

definiálja. Mindez nem kizárólag a társadalomra fenyegetést jelentő veszélyek kapcsán érhető tetten, hanem az e generáció tagjainak nemzetbiztonsági szolgálatnál való szolgálatteljesítésében is, olyan szabályokkal szemben, amelyek indokoltságát vitatják.

6.3.6. Z generáció (1995-2009. között születettek)

Az Alfa generáció munkába állásáig a Z a legjobban iskolázott generáció, mivel szüleik ebben látják a boldogulás lehetőségét. Korai tagjai már a munkaerőpiac szereplői, akik már a digitális világba születtek, működésük alapvető módozatait intuitívan sajátították el. Folyamatosan online vannak, multitaskingolnak, egy időben több emberrel kommunikálnak akár multinacionális környezetben is, és ebben a közegben érzik magukat biztonságban.

Mind munkaerőpiaci, mind nemzetbiztonsági szempontból jelenleg e generáció kutatása élvez prioritást az Alfa mellett, mivel egyrészt nem minden tagja végzett még tanulmányaival, másrészt akik igen, azokkal kapcsolatban is kevés tapasztalat áll rendelkezésre.

A generáció tagjainak való élethez szükséges kompetenciái alulfejlettek, ugyanakkor ezt a velük változó világ leköveti. Felgyorsult életükbe nem fér bele, hogy olyan dolgokkal foglalkozzanak, ami nem tetszik nekik, ezért az érdektelen tevékenységekre, emberekre, eseményekre – de még a munkahelyre is – dobókártyaként tekintenek.

Mindezek mellett gondolkodásuk közösségi központú, a problémákat is csoportosan szeretik megoldani, aminek kedvez az emberek gyors elérését biztosító technológia. Községi gondolkodásuk ellenére fontos számukra az önkifejezés, szeretik megmutatni identitásukat. Szervezetekbe – kiemelten a hierarchikusan működőkbe – nehéz őket integrálni, mert a csoportos tevékenységet egy-egy probléma megoldásában látják célravezetőnek, nem tudják elképzelni, hogy egyvalaki képes egy kollektívát átvezetni több fajta feladat végrehajtásában is. Rendkívül rugalmasak és ezt is várják el mindenkitől, akár munkahelyi, akár családi viszonylatban. Az internet széles körű használata, a multinacionális környezetben való problémamegoldás olyan személyes és akár nemzeti szinten jelentkező biztonsági kockázatokat hordozhatnak magukban, amelyeket ártó szándékú szerveződések kihasználhatnak. A Z generáció tagjai, amennyiben nem találnak meg valamit az interneten, akkor különböző fórumokon megkérdezik, amely a dezinformáció terjesztésének is melegágya.

Önkifejezésüket gyakran értelmezik félre úgy, hogy kitesznek magukról mindent az internetre, holott céltudatosságuknak köszönhetően éppen arról van szó, hogy csak olyan tartalmat közölnek, amelyet nyilvánossá akarnak tenni. Technológiai tudásuknak hála e generáció tagjai a leginkább biztonság tudatosak olyan értelemben, hogy gondosan megválasztják azt a személyi kört, akivel az információt megosztják. Mindebből kifolyólag a magánéletbe való állami beavatkozással kapcsolatban elutasítók, és mivel nem tapasztalták meg a nehezebb időket, ezért nem is értik annak szükségességét.

Az értekezés fejlesztésével párhuzamosan került sor a mesterséges intelligencia generációs különbségeinek kutatására, amelynek kapcsán 300 fő 14-18 éves fiatal került felmérésre. Ennek ide kapcsolódó részeredménye, hogy szemben a korábbi generációkkal a Z-ket nem mozgatja meg a titkosszolgálati szféra, nem számít presztízsnak a bekerülés egy nemzetbiztonsági szolgálathoz. Ami elsődlegesen érdekli őket az a fizetés nagysága (63%), a jó munkakörülmények (39%) és az, hogy a jelenlegi lakóhelyükhöz közel találjanak maguknak állást (39%). Ez utóbbi különösen figyelmet érdemlő eredmény a toborzás területén, hiszen a nemzetbiztonsági szolgálatok többnyire – fővárosba – centralizált szervezetek, mivel a minősített adatok tárolásának és feldolgozásának követelményeit egy-egy központba koncentráltan tudják megvalósítani. Mindenesetre érdemes lehet ezt a gyakorlatot átgondolni, mivel valószínűsíthető, hogy a Z generáció jó részét, mint potenciális munkavállalót ezzel elveszítik.

6.3.7. Alfa generáció (2010. után születettek)

E generáció majdani felnőtt tulajdonságait csak valószínűsíthetjük, mivel jelenleg még a legidősebb tagjuk is éppen elkezdte a középiskolát. Az Alfákról szokás azt mondani, hogy mobiltelefonnal a kezükben születtek, viszont életüket feltehetőleg nem ez, hanem a klímaváltozás, a vízhiány, a tömeges globális migráció és a terrorfenyegetettség fogja meghatározni, amely kapcsán a technológia csak eszköz lesz a problémák megoldására. A generáció tagjai valószínűleg nehezen fogják elfogadni a nemzetbiztonsági szolgálatoknál meglévő szabályrendszert és azt, hogy a technológia folyamatos használata rejtett veszélyeket teszi ki őket. Feltehetően sokkhatásként fogják megélni a magánszférába történő állami beavatkozást, mivel gondolataik nem egy ország, nemzet, hanem a világ bármely pontjáról összeállt projektszervezők köré szerveződnek.

6.3.8. Jogkorlátozás a generációk tükrében

Ahogy az a generációk jellemzőinek bemutatásában részletezésre került, az eltérő élménytartomány miatt jelentős különbségek mutathatók ki az államhoz és a nemzetbiztonsági szolgálatokhoz való viszony tekintetében, amely hatással lehet mind a titkos információgyűjtés, mind az utánpótlás jelenkori és jövőbeni lehetőségeire.

A Baby Boom és az X generáció vonatkozásában a szabálykövető és a kontrollt elfogadó jellemzők miatt nincsenek ellenérzések a titkosszolgálati eszközök és módszerek alkalmazása vonatkozásában, az életük során tapasztalt fenyegetések következtében megértik a magánszférába történő – jogos – állami beavatkozás szükségességét. Természetesen itt is ki kell hangsúlyozni, hogy az egyéni preferenciák különbözőek lehetnek és a jogtalan beavatkozást senki sem támogatja, ugyanakkor ezekben a generációkban különösebb ok nélkül általában fel sem merül az, hogy az állam felhatalmazás nélkül vagy a törvényes céllal ellentétes formájú erőszakalkalmazásnak tenné ki állampolgárait. Mindez következik a világról alkotott képükből – ahol minden a helyén van, mindenki azt teszi, amit tennie kell – és abból, hogy elfogadják a különböző típusú hierarchiakat, úgy gondolják, hogy a megválasztott és a kinevezett tisztségviselők kellő felkészültséggel rendelkeznek a döntések meghozatalára.

Az Y, a Z és az Alfa generáció esetében az államhoz való viszony az előző generációktól való eltérő élménytartománynak megfelelően különbözik elődeiktől. A viszonylagosan biztonságos környezetben való felnőtté válás, a fenyegetésektől mentes, pénzügyileg is kiszámítható környezet őket már nem kényszerítette rá az államtól való függésre, többnyire nem is számíthattak ilyen segítségre, hiszen a piacok megnyitásával mind a volt nyugati, mind a volt keleti blokk kormányai visszahúzódtak a gazdasági élettel való közvetlen kapcsolattól, annak esetleges befolyásolásától, irányításától, ezzel egyidőben csökkent az állami álláshelyek száma is.

Ezzel párhuzamosan – mivel külső veszélytől sem kellett óvni az állampolgárokat, sőt nem is igazán volt elképzelhető a korábbi korokhoz hasonló fenyegetés –, ezért a fiatalabb generációk számára az állam már egy olyan hatalom képeként kezdett megtestesülni, amely mindennapi életükre nemhogy hatással nincsen, de amennyiben megmozdul, akkor óhatatlanul is jogait korlátozza.

Titkosszolgálati szempontból vizsgálva ezt az állapotot fokozzák a napvilágra kerülő botrányok, amelyekre a fiatalabb generációk tagjai éles – és az internet adta lehetőségek miatt hallható – kritikával felelnek. Számukra már nem elegendő az, hogy az állam látható módon nem korlátozza őket, a dolgok mélyére akarnak látni, kíváncsiak az okokra, arra, hogy egyáltalán a meglévő törvényi szabályozás indokolt-e még a világ ilyen ütemű fejlődésével. A fejezet elején kifejtett módon egy-egy botrány után az ilyen tartalmú felszólalások miatt korlátozzák a titkosszolgálatok felhatalmazását, amelyeket aztán az elégtelen felderítési mutatók miatt újra kiterjesztenek.

Az Y, a Z és az Alfa generáció jelenleg jellemzően nincs magas szintű döntéshozói pozícióban, legalábbis nem döntő számban, amely azonban rövid távon meg fog változni. Ez az X és az Y generáció közötti váltásnál azt is fogja jelenteni, hogy mivel e kettő között élesebb különbség mutatkozik, mint a korábbi generációk esetében – ahol a közel azonos élménytartomány (a fenyegetettség) miatt közősek voltak az értékrend alapjai is – így markánsabb változásokra is kell számítanunk.

A nemzedékek közötti harc mindig is jelen volt történelmünk során, azonban az Y generációtól kezdődően az emberek másként tekintenek a tapasztalatra és a tudásra, másként arra, hogy kitől kell tanulni, és nincs meg az a közös értékrend az előző generációval, amely egy lassú átmenetet biztosítana.

A fiatalabb generációk esetében különösen fontos körülmény, hogy a technológiai eszközökkel, és azok között is elsősorban az informatikai, infokommunikációs eszközökkel már igen fiatalon megismerkedtek, azok mindennapjaik integráns részei. Ez ugyanakkor biztonsági kockázatok kialakulásához is vezethet, még olyan banális esetben is, amikor az érintett nem is titkohordozó, csupán annak rokona. A technológiai fejlődés olyan kihívások elé állítja az informatikai szakembereket is, amelyeket nem tudnak teljesíteni, ugyanis szinte naponta jelennek meg olyan eszközök, amelyek rövid időn belül a világ minden táján elérhetőek, mialatt ellenőrzésük több hónapot is igénybe vesz. Ezzel kapcsolatban elég ha csak az egyik legelterjedtebb software, a Windows esetére gondolunk, amelynél sok esetben több éves ügynevezett nulladik napi sebezhetőséget használnak ki az ártó szándékú támadók.

Még nagyobb volumenű kockázatokat hordozhatnak magukban a mesterséges intelligencia jövőbeni trendjei is, amelyek közül már ma érzékeljük a vállalati szenzitív, de akár a titkosszolgálati információk betáplálásából adódó problémákat is. A feltett kérdések és a visszajelzések alapján fejlődő rendszerek még úgy is adatszivárgást idézhetnek elő, ha fizikai kapcsolatuk nincs is a zárt rendszerekkel, hiszen maga a bevitt információ is utalhat mind egy piaci szereplő, mind egy nemzetbiztonsági szolgálat hírigényére, terveire, konkrét tevékenységére. Az ezeket megakadályozni hivatott biztonsági rendszabályok ellenőrzése új kihívásként jelentkezik mindegyik szektorban.

Mindezeket az informatikai kockázatokat természetesen az összes generációban, de különösen az eszközöket legnagyobb számban használó és a közösségi médiát a valahova tartozás élményeként azonosító utolsó három generációban tudatosítani kell. Mindemellett a nem technológiai jellegű kockázatok között oktatáson keresztül kell elérni a közösségi média és a nemzetközi környezet esetleges káros következményeként megjelenő, a nemzeti érzelmek háttérbe szorulását okozó folyamatok akadályozását. Az Alfások esetében érdemes megjegyezni, hogy bár még konkrét kutatási eredmények nem állnak rendelkezésre, de az intuíciónkkal éppen ellentétesen nem elszakíthatatlanok technológiai eszközeiktől, éppen ellenkezőleg, mivel már ezekkel nőttek fel, így voltaképpen tényleg 'eszközként' tekintenek rájuk, szemben a náluk idősebbekkel, akik egyfajta csodaként.

A nemzet biztonságával foglalkozó szervezetek vonatkozásában a generációváltások egy jelenleg nem pontosan körülhatárolható, azonban radikális változást fognak indukálni, amely az exponenciális technológiai fejlődéshez szükségszerűen igazodó szemléletmódbeli átalakulást is meg fog követelni.

„A generációs különbségekből elkerülhetetlenül következő jövőbeni változások miatt a titkos felderítésre feljogosított szervezeteknek más választásuk nem lesz, mint hogy előnyükre fordítsák e különbözőségeket és az új nemzedékek tagjai bevonásával, képzésével és belőlük az utánpótlás kinevelésével – lehetőség szerint minél előbb – a fejlődésüket hosszú távon megtervezve ezen irányokba mozduljanak el.”³⁵⁹

³⁵⁹ BABOS Sándor: *Titkos felderítés a generációk tükrében*. Szakmai Szemle XVI. évfolyam 4. szám, Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat, Budapest, 2018., 25. oldal, https://www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/szsz/2018_4_szam.pdf (Letöltés ideje: 2024.03.10.).

Minősített adat birtokosaként akár a saját információtechnológiai eszközök, akár a magánélet kapcsán az érintettnek alá kell vetnie magát olyan jogkorlátozásnak, amely ezen információk kompromittálódásának megakadályozására irányulnak, mert az egyénnek nincsen joga az ésszerű kockázat felvállalásához, mivel nem tud helyt állni az esetleges negatív következményekért.

Ennek velejárója lehet, hogy valaki azért nem lép be egy nemzetbiztonsági- vagy rendvédelmi szervezet kötelékébe, mert nem hajlandó lemondani valamilyen eszközről vagy szolgáltatásról, amely egy idősebb generációba tartozó számára elképzelhetetlen.

6.4. Pszichológiai megközelítés

A generációk ismertetése során érzékelhető volt, hogy az érintett ellen folytatott bármilyen állami beavatkozás – főként a fiatalabb nemzedék esetében – olyan ellenérzéseket és kérdéseket vet fel napjainkban, amelyek megkövetelik az alkalmazott intézkedés megfelelő indokolását, jogi és biztonsági oldalról is. Amennyiben egy eszközalkalmazás megfelelően alá is támasztott, akkor is felmerülhet a kérdés, hogy filozófiailag bizonyítható-e létjogosultsága. Mindez a web 2.0-s megoldások elterjedésével még nehezebbé vált, ugyanis az online véleményvezérek vagy akár csak egy-egy hozzászólás is olyan mértékű hatásokat generálhat, amely beláthatatlan következményekkel járhat nem csak az érintett nemzetbiztonsági szolgálat, de akár egész kormányok léteire is, amennyiben a közfelháborodás mértéke átlépi a kritikus szintet.

Mindez a technológia fejlődésével vált valósággá, mivel azonnal elérhetőek lettek az éppen zajló események és minden olyan információ, amely ahhoz akár tudományosan, akár történelmileg, politikailag, bulvár szempontból kapcsolható. Mindennek ellenére a titkosszolgálatokkal kapcsolatos, konkrét műveleteket érintő információk – a szivárogtatási botrányokat nem számítva – azonban így is rejtve maradtak a nagy többség előtt. Mindez napjainkra olyan helyzetet teremtett, amelyben a közvélemény sok esetben a mindentudás hitében ringatja magát, mialatt a titkosszolgálati szakma valósága merőben eltér az általuk gondolt realitástól. Az állam és annak szervezetei civil kontrollja természetes velejárója a demokratikus berendezkedésnek, ugyanakkor ennek is vannak határai, amelyek az értekezés tárgya kapcsán minősített és nem nyilvános adatokként azonosíthatunk. Az ilyen információkat

is tartalmazó tevékenység vonatkozásában azt szükséges megértenie a társadalomnak, hogy ezek ugyan ellenőrzés alatt vannak tartva az arra kijelölt törvényhozó hatalmi ághoz tartozó testület által, ugyanakkor a konkrétumok nyilvánosságra hozatalára nem kerülhet sor, mivel éppen ez veszélyeztetné a közérdeket azáltal, hogy kárt okozna nemzetbiztonsági tevékenység integritásában. Mindez véleményem szerint megfelelő transzparenciával és a szolgálatok tájékoztató tevékenységével biztosítható, ha azokat az információkat – akár a működésükre, felvételi eljárásukra, gondolkodásmódjukra vonatkozóan – nyilvánosságra hozzák, amelyek konkrét műveleti érdeket nem sértenek. Erre jó példa Horváth Ferenc Nemzetbiztonsági Szemlében megjelent írásának részlete: „Markus és Nurius »lehetséges szelfek« koncepciója időben kiterjeszti az én-képet: elképzelésük szerint fontos motiváció, hajtóerő az, ha elképzeljük, milyenné szeretnénk válni, és visszatartó erő, ha valamilyenné nem szeretnénk válni. A szervezeti szocializáció egyik feladata tehát, hogy elképzelhetővé tegye az új munkatárs számára azt, hogy egyszer majd meg fog felelni a titkosszolgálati szerepkörnek, illetve, hogy meggyőzze őt arról, ez a szerepkör érdemes arra, hogy azonosuljon vele a jövőben. Kulcskérdés tehát a titkosszolgálati szerepkör reális megismerése és a modern nemzetbiztonsági szolgálatok munkája iránti attitűd pozitív irányú alakítása.”³⁶⁰

A nemzetbiztonsági szolgálatok munkatársainak szocializációja során külön figyelmet kell szentelni a titkosszolgálati szereptanulásnak is, amely a szféra zártsága miatt máshol nem elsajátítható.³⁶¹ Ez a minősített adatok védelme érdekében létkérdés is, mivel – főként a fiatalabb generációk esetében – a titoktartás olyan magatartási forma, amely a folyó műveletek biztonságára lényeges hatást gyakorol.

6.4.1. A jogi szabályozás pszichológiája

A tágabb értelemben vett nemzetbiztonsági szempontú szabályozás pszichológiai háttere a jogpszichológia kutatási kompetenciájába tartozik, amely a kettő tudományterület metszéspontjában helyezkedik el: „Míg a jog az emberi viselkedés szabályozásának tudománya, addig a pszichológia azt kutatja, hogy milyen szabályszerűségek vonatkoznak az

³⁶⁰ HORVÁTH Ferenc: *A pályaszocializáció pszichológiai kérdései a Nemzetbiztonsági Szakszolgálatnál*. Nemzetbiztonsági Szemle, Nemzeti Közszerológiai Egyetem Nemzetbiztonsági Intézet, III. évfolyam, I. szám, Budapest, 2015., 86. oldal.

https://epa.oszk.hu/02500/02538/00008/pdf/EPA02538_nemzetbiztonsagi_szemle_2015_01_082-113.pdf

(Letöltés ideje: 2024.07.23.)

³⁶¹ U.o. 84. oldal.

emberi viselkedésre.”³⁶² Ennek egyik fő kérdése a szabálykövetés, amely sok más mellett annak kialakulását, a jogtudatot, a társadalmi jogi attitűdöket, a demokratikus értékek támogatottságát és a politikai intézményrendszerbe vetett bizalom motivációs hátterét vizsgálja.

A jogpszichológia hazai³⁶³ és nemzetközi³⁶⁴ szakirodalma is terjedelmes, ugyanakkor kevés az értekezés tárgyához szorosan kapcsolódó mű. Az elméleti kérdések tekintetében főként a guantanamoi kínzásokkal vagy hasonló horderejű és módszerekkel kapcsolatos tanulmányok lelhetők fel³⁶⁵, amelyek az általános jogi szabályozás pszichológiájára nem térnek ki. Lélektani oldalról – amely nem sorolható a jogpszichológia területére – található hazai irodalom³⁶⁶, amely nyomán megérthető ennek a világnak a logikája és az oda vezető politikai út.

A szabálykövetés vizsgálata kapcsán a generációknál említetteken túl nemzetbiztonsági területen kiemelendő az észlelt veszélyekkel kapcsolatos bejelentési hajlandóság, amely például terrorcselekmény előkészítése kapcsán büntetőtörvénykönyvi kötelesség is, ugyanakkor alapvetően nem elvárható egy laikus állampolgártól, hogy az indikátorokat felismerje. Ebben a kérdésben ismét a modern oktatást³⁶⁷ és a nyilvános fellépést, mint a titkosszolgálatok társadalom irányába meglévő eszközét kell felhasználni arra, hogy úgynevezett biztonságtudatosítással felhívjuk a figyelmet az érdeklődésre számot tartó információkra.

³⁶² COMINELLI Lucas: *Cognition of the Law. Toward a Cognitive Sociology of Law and Behavior*. Springer. 2018. 196. oldal.

³⁶³ PL. HUNYADY György - BERKICS Mihály (szerk.): *A jog szociálpszichológiája. A hiányzó láncszem*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2015.

³⁶⁴ PL. ROESCH, R., HART, S. D. és OGLOFF J. R. P. (szerk.): *Psychology and Law: The State of the Discipline*. APLS Perspectives in Law & Psychology, Springer SBM, 1999.

³⁶⁵ PL. PILLAY Anthony L.: *Psychology, ethics, human rights, and national security*. South African Journal of Psychology 45. évfolyam 4. szám, 2015., 424-429. oldal. <https://journals.sagepub.com/doi/epdf/10.1177/0081246315611045?src=getfttr> (Letöltés ideje: 2024.07.23.)

³⁶⁶ RÉVÉSZ Béla: *A titkosszolgálatok titoktalanításáról*. Politikatudományi Szemle 16. évfolyam 4. szám, Magyar Tudományos Akadémia Politikatudományi Intézet, Budapest, 2007., 129-152. oldal, https://real.mtak.hu/112398/1/2007_4_revesz.pdf (Letöltés ideje: 2024.07.23.)

RÉVÉSZ Béla: *Pszichológiai elemek a titkosszolgálati munkában*. Acta Universitatis Szegediensis : acta juridica et politica, Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 2017. 199-220. oldal. https://real.mtak.hu/112398/1/2007_4_revesz.pdf (Letöltés ideje: 2024.07.23.)

³⁶⁷ DOBÁK Imre - BABOS Sándor: *A biztonságtudatosítás lehetőségei a 21. századi platformok fényében*. Nemzetbiztonsági Szemle IX. évfolyam 4. szám, Nemzeti Közszerzői Egyetem, Budapest, 2021. 18-34. oldal, <https://folyoirat.ludovika.hu/index.php/nbsz/issue/view/456/153> (Letöltés ideje: 2024.07.23.)

A nemzetbiztonsági szolgálatok állománya tekintetében ugyanakkor már kialakult gyakorlattal találkozunk a foglalkoztatás alatti³⁶⁸ és a felvételre tervezett személyek szigorú nemzetbiztonsági ellenőrzése melletti pszichológiai vizsgálatok kapcsán. Mialatt a személybiztonsági az addigi életvitelére és pillanatnyi élethelyzetére vonatkozó információkat, addig utóbbi a pillanatnyi lelki állapotot hivatott feltérképezni. Ki kell emelni a 'pillanatnyi' kifejezést, mivel információ csak a vizsgálat időpontjában fennálló lelkiállapotra vonatkozóan szerezhető be, a jövőre vonatkozóan csak előrejelzések tehetők. A személybiztonsági ellenőrzés és a pszichológiai vizsgálat között olyan értelemben vonható párhuzam, hogy azok minősített adatok védelmére irányulnak.

Ezen ellenőrzések végrehajtása természetesen nem csak a felvételi eljárásra korlátozódik, az állomány rendszeres felmérésére és gondozására is szükség van. A személybiztonsági szempontú ellenőrzést és a pszichológiai gondoskodást párhuzamosan szükséges végezni, mivel szoros összefüggés áll fent közöttük, a nemzetbiztonsági kockázatok nagy része pszichológiai eredetű okokra vezethető vissza, vagy ilyen vizsgálattal kiszűrhető.

6.4.2. A tevékenység pszichológiai hatásai

A nemzetbiztonsági tevékenység alanyára – ha úgy tetszik célszemélyére – ható pszichológiai hatások döntően a titkos információgyűjtés első fejezetben elemzett tartalmából kifolyólag – hiszen az előle rejtetten, tudta nélkül kerül végrehajtásra – nem értelmezhetők. Azon országokban – pl. Németország és Románia –, ahol utólag mégis a célszemély tudomására hozzák az eszközalkalmazást azonban már vizsgálható lenne, hogy milyen érzéseket váltottak ki az események, de ilyen jellegű kutatások jelenleg nem fellelhetők.

A titkosszolgálati munkatársak tényleges műveleti munkájának pszichológiai aspektusainál számításba kell venni, mindamellett, hogy a titkosszolgálati tevékenység jelentős része technikai jellegű, a szakemberek között egyetértés mutatkozik abban, hogy a minőségi (esetleg minősített) és időszerű információkat elsősorban a humán forrásoktól lehetséges

^{368 368} HORVÁTH Ferenc: *A pályaszocializáció pszichológiai kérdései a Nemzetbiztonsági Szakszolgálatnál*. Nemzetbiztonsági Szemle, Nemzeti Közsolgálati Egyetem Nemzetbiztonsági Intézet, III. évfolyam, I. szám, Budapest, 2015.,

https://epa.oszk.hu/02500/02538/00008/pdf/EPA02538_nemzetbiztonsagi_szemle_2015_01_082-113.pdf
(Letöltés ideje: 2024.07.23.)

megszerezni. Mindezek miatt a mindennapi életben a kapcsolatokkal való együttműködés elsődlegessége miatt kiemelkedően fontos a pszichológiai ismeretek és gyakorlat megléte. A humán erőforrás megfelelő vezetése, sőt a megközelítésük is olyan technikákat igényelnek, amelyek más foglalkozási ágakkal össze sem hasonlíthatók. Mindezeket belső tanfolyamokon lehetséges elsajátítani, azonban meg kell jegyezni, hogy a szakma igazi gyakorlati fogásai csak a tapasztalattal vagy a tapasztalt kollégák iránymutatásaival alakulnak ki.

Mindemellett figyelemmel kell lenni a műveleti szakemberek tevékenységének etikai kérdéseire és képzésére is³⁶⁹, amelyek az erkölcsi ítéletek meghozatalának alapjait jelentik, és hosszabb távon a nemzetbiztonsági szolgálatok általános társadalmi megítéléséhez járulnak hozzá.

6.5. Rendészettudományi megközelítés

A rendészettudomány leginkább elfogadott meghatározása szerint: „az állam- és jogtudományoknak azon ágazata, amelynek kutatási tárgya a rendészet szervezete, működése és a rendészeti jog. A rendészettudomány sajátos módszertana azoknak a társadalomtudományi metodikáknak az összessége, amelyek alkalmasak a kutatási tárgy feltárására. A rendészettudomány rendszere visszatükrözi a rendészeti rendszerre jellemző struktúrát.”³⁷⁰ E megközelítésben a nemzetbiztonsági tevékenységgel, mint határterület kapcsolódik, azonban eszköz- és módszeralkalmazása kapcsán metszetük is van, mivel a rendészeti szervezetek leplezett eszközök alkalmazására³⁷¹ kapott felhatalmazásának tartalmi elemei megegyeznek a nemzetbiztonsági szolgálatok titkos információgyűjtésével. Az értekezés elején bemutatottak szerint mindezeket összefoglaló néven titkos felderítésként hivatkozom.³⁷²

³⁶⁹ HORVÁTH Ferenc: *A titkosszolgálati etika sarokpontjai a pszichológia szemszögéből*. Nemzetbiztonsági Szemle, Nemzeti Közszerológálati Egyetem Nemzetbiztonsági Intézet, II. évfolyam, II. szám, Budapest, 2014. <https://tudasportal.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/handle/20.500.12944/1650/horvath-ferenc-a-titkosszolgálati-etika-sarokpontjai-a-pszichologia-szemszogebool.original.pdf?sequence=2&isAllowed=y> (Letöltés ideje: 2024.07.23.)

³⁷⁰ FINSZTER Géza: : *Rendészetelmélet*. Nemzeti Közszerológálati Egyetem Rendészettudományi Kar, Budapest, 2014., 47. oldal.

³⁷¹ A büntetőeljárásról szóló 2017. évi. XC. törvény, Hatodik rész.

³⁷² A titkos felderítés, mint a különbözö – az érintett és a megismerésre nem jogosult személyek elöl rejtetten végrehajtott – információszerző tevékenységek magában foglalja a titkos információgyűjtést (a továbbiakban: TIGY) és a leplezett eszközök alkalmazását (a továbbiakban: LEA), ez utóbbi esetében a korábban hatályban volt 1998. évi, a büntetőeljárásról szóló törvényben meghatározott titkos adatszerzést (a továbbiakban: TASZ).

A különbség a titkosszolgálati és a rendészeti szféra között tehát nem az eszközökben és a módszerekben keresendő: „A hazai nemzetbiztonsági praxis, szűkebb értelemben a szervezeti jellemzők alapvető eltérései nem abból adódnak, hogy az arra jogosult állami szervezetek (nemzetbiztonsági szolgálatok/rendvédelmi szervezetek) eltérő módon és más-más mértékben alkalmazzák a titkos információgyűjtés eszközeit és módszereit. A különbségek vonatkozásában az eltérő működési terület és a tevékenység iránya, a tevékenység során elérendő cél, valamint a funkció a meghatározó.”³⁷³

A kutatás során a katonai és polgári nemzetbiztonsági tevékenység működési környezetének elhatárolása is hasonló módszerrel történt, nevezetesen a cél, a működési terület, a hatásköri bűncselekmények, a szervezeti rend, a biztonságpolitikai környezet hatásai, valamint a nemzetbiztonsági ágon belüli szakterületek alapján.

6.5.1. A törvényes rend fenntartásához fűződő érdek

A rendészettudomány fogalmi körén belül a rendészetet az alábbiak szerint definiálhatjuk: „a közigazgatási (államigazgatási, önkormányzati) szervezetek olyan rendeltetésszerű tevékenysége, megnyilvánulása, amely az állami és társadalmi rend védelmét, a jogszabályok megtartását, a jogsértések megelőzését, elhárítását, a megsértett jogrend helyreállítását hivatott biztosítani leginkább igazgatási, legvégső esetben pedig kényszerítő eszközökkel.”³⁷⁴

Rendészeti oldalon tehát minden esetben a kialakult vagy kialakított állami és társadalmi – törvényes – rend védelme áll, amely – ahogyan a honvédelmi érdek³⁷⁵ is – részbeni egyezést mutat a nemzetbiztonsági szolgálatok által védendő és érvényesítendő nemzetbiztonsági érdekekkel: „Magyarország függetlenségének biztosítása és törvényes rendjének védelme”.³⁷⁶ Míg céljait tekintve a honvédelmi érdek a függetlenség, úgy a rendészet a törvényes rend védelmével összefüggésben mutat egyezést. Fontos elhatárolás a nemzetbiztonsági

³⁷³ SZABÓ (2019) 197. oldal.

³⁷⁴ Boda József (főszerk.): *Rendészettudományi Szaklexikon*. Budapest, Dialóg Campus, 2019., 461. oldal.

³⁷⁵ A honvédelemről és a Magyar Honvédségről szóló 2021. évi CXL. törvény 11. pont: „a Magyarország biztonságát, védelmi képességét katonai szempontból meghatározó módon befolyásoló körülmények összessége, ideértve a Magyarország függetlensége elleni támadó szándékú, a szuverenitását vagy területi integritását sértő, illetve veszélyeztető törekvések elhárításához, a szövetségesi kötelezettségek teljesítéséhez, a szövetségi és honi védelmi infrastruktúra működésének, fejlesztésének biztosításához fűződő érdekeket”.

³⁷⁶ A nemzetbiztonsági szolgálatokról szóló 1995. évi CXXV. törvény 74. § a) pont.

tevékenységtől mindkettő területen, hogy a felhatalmazó rendelkezések alapján azok tipikusan a konkrét fenyegetés megjelenésekor vagy az után aktiválódnak, míg a nemzetbiztonsági szolgálatok már a kihívások és kockázatok vagy azok indikátorai megjelenésekor is.³⁷⁷

6.5.2. A törvényes rend fenntartása érdekében bevezethető intézkedések

A titkos felderítés fogalomkörébe tartozó információgyűjtési formák közös jellemzője, hogy az alapvető jogok széleskörű és mélységi korlátozására alkalmasak – céljuk alapján erre irányulnak –, amelyből kifolyólag szabályozásuk szigorú követelményeket támaszt az alkalmazás tekintetében. A legmélyebb alapjogkorlátozást jelentő alkalmazás tekintetében a feljogosított szervezeten kívüli engedélyezés is előírásra kerül. A titkos felderítés eszközalkalmazásának alapja az Alaptörvény 46. cikk (6) bekezdése, amely felhatalmazást ad a törvényhozás számára ezen eszközök és módszerek alkalmazásának sarkalatos törvényben történő szabályozására.

A jelenleg hatályos magyar szabályozás a 2018-ig, az új büntetőeljárásról szóló törvény hatályba lépéséig fogalmai tekintetében zavaros és jelentősen széttagolt titkos felderítési formákat egységesítette, letisztázta. Ezek alapján megállapítható, hogy a jogalkotó jelenleg titkos információgyűjtés folytatására nemzetbiztonsági érdekből – a nemzetbiztonsági szolgálatokról szóló 1995. évi CXXV. törvény alapján – és bűnmegelőzési érdekből, személyvédelmi célból, valamint más titkos információgyűjtési módszer támogatására – a Rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény (a továbbiakban: Rtv.) alapján –, míg leplezett eszközök alkalmazására bűnmegelőzési-, bűnfelderítési- és bűnüldözési érdekből – a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény alapján – ad felhatalmazást az egyes állami szervezetek részére.

A nemzetbiztonsági szolgálatokról szóló törvény szerinti titkos információgyűjtés folytatására a Rendőrségről szóló törvény hatálya alá tartozó, terrorizmust elhárító szervezet (Terrorelhárítási Központ, a továbbiakban: TEK) kettő feladatköre tekintetében került felhatalmazásra: a Magyarország területén terrorcselekmény elkövetésére irányuló törekvések

³⁷⁷ Vesztély, fenyegetés, kockázat, kihívás elhatárolása kapcsán lásd.: RESPERGER István: *A "DIADAL" és egyéb módszerek alkalmazása a nemzeti válságkezelési feladatok megoldásánál*. Hadtudományi Szemle 5. évfolyam 1-2 szám, Budapest, 2012., 141-165. oldal.

elhárítása, továbbá a magyar állampolgárok életét, testi épségét Magyarország területén kívül közvetlenül fenyegető háborús cselekmények, fegyveres konfliktusok, valamint terrorista és túszejtő akciók esetén a bajba jutott magyar állampolgárok mentésében, hazatérésük biztosításában, az evakuálás végrehajtásában szükséges információk megszerzése és feldolgozása esetében.³⁷⁸

A TEK részére adott speciális felhatalmazás visszavezethető a jogalkotó e kettő feladatkört érintő olyan megítélésre, amely szerint ezek esetében az ország nemzetbiztonsági érdekeinek biztosítása hangsúlyosabb, mint az állam büntetőjogi érdeke, így eljárási szempontból nem a büntetőeljárásról, hanem a nemzetbiztonsági szolgálatokról szóló törvény hatálya alá kell azokat rendelni.

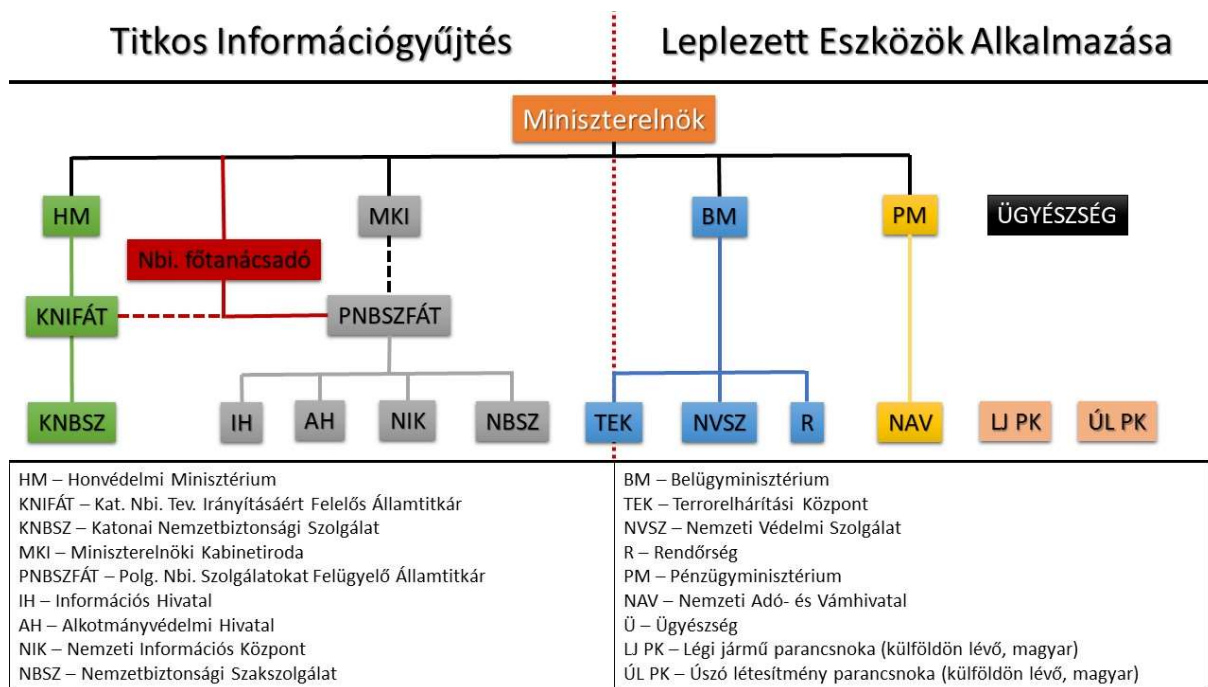
A TEK nemzetbiztonsági érdekből folytatott tevékenységei kapcsán az Rtv. 63. § (7) bekezdése alapján a TEK az Nbtv. 38-52. § szerint jogosult adatok igénylésére és az Nbtv. 53-60. § megfelelő alkalmazásával jogosult titkos információgyűjtésre. A jogalkotó azon álláspontja, hogy a TEK e feladatok tekintetében nemzetbiztonsági jellegű tevékenységet végez abban is kimutatható, hogy az Rtv. idézett bekezdése az Nbtv. 56. § a) - e) pontjában meghatározott külső engedélyhez kötött titkos információgyűjtést az igazságügyért felelős miniszter engedélyéhez köti. Ez azt is jelenti, hogy a tevékenység jellege olyan, amelynek objektív megítélése nem bírói engedélyezéshez kötődik, tehát nem az állam büntetőjogi érdekérvényesítésével éri el célját. A bírói engedélyek általában – ahogyan az az Nbtv. esetén is kimutatható – a büntető törvénykönyv szerinti tényállásokhoz, mialatt az igazságügyekért felelős miniszter engedélyezési jogkörébe tartozók a nemzetbiztonsági érdekek érvényesítéséhez köthetők. Azt, hogy a törvényhozó hatalom nemzetbiztonsági jellegűnek tekinti a TEK ilyen irányú tevékenységeit, bizonyítja az is, hogy amennyiben a szervezetnek a büntetőeljárási törvény szerinti leplezett eszközök alkalmazását kellene felhasználnia, akkor azt ügyészi felügyelet mellett tehetné meg, előkészítő eljárás elrendelésével. Ebben az esetben azonban az ügyészi felügyelet az állam büntetőjogi érdekének érvényesítésére irányulna, mivel az Ügyészség éppen e feladatot látja el az Alaptörvény és az ügyészségről szóló 2011. évi CLXIII. törvény alapján.

³⁷⁸ A Rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény 7/E. § (6) bekezdés.

A büntetőeljárásról szóló törvény szerinti leplezett eszközök alkalmazására Magyarországon jelenleg a nyomozóhatóságok – az ügyészség, a Nemzeti Adó- és Vámhivatal kijelölt szervezeti egysége, továbbá a rendőrség általános rendőrségi feladatok ellátására létrehozott szervezetének kijelölt szervezeti egységei – a nyomozás során, továbbá előkészítő eljárás lefolytatására felhatalmazott szervezetek – az ügyészség, a Nemzeti Adó- és Vámhivatal kijelölt szervezeti egysége, továbbá a rendőrség általános rendőrségi feladatok ellátására létrehozott szervezetének kijelölt szervezeti egységei, belső bűnmegelőzési és bűnfelderítési feladatokat ellátó szervezete, valamint terrorizmust elhárító szervezete – az előkészítő eljárás során jogosultak.

A 2018. június 30-ig hatályban volt, a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény kivezetéséig a nemzetbiztonsági és a rendészeti (bűnmegelőzési, bűnfelderítési, bűnüldözési) célú felderítés a nyomozás elrendelése előtti szakaszban titkos információgyűjtésként, az igazságszolgáltatási célú felderítés a nyomozás elrendelését követően titkos adatszerzésként volt meghatározva.

Az új Be. szerinti szabályozás lényegi változást a titkos adatszerzés tekintetében hozott azzal, hogy azt 2018. július 01-től – megfelelő átmeneti rendelkezések mellett – leplezett eszközök alkalmazására nevezte át, tartalmát kis mértékben, eljárási szabályait részleteiben megváltoztatta. A titkos adatszerzést felváltó leplezett eszközök alkalmazása a titkos felderítés gyakorlatában koncepcionális változást nem hozott, csak lehetőséget teremtett a bűnfelderítési, bűnüldözési és bűnmegelőzési érdek titkos eszközökkel történő érvényesítésére azzal, hogy a nyomozás elrendelése előtti előkészítő eljárás az állami szervezetek műveleti lehetőségeit kiszélesítette.

3. ábra: A titkos felderítésre felhatalmazott szervezetek eszközalkalmazása és irányítása³⁷⁹
(saját szerkesztés)

Magyarországon összességében tíz³⁸⁰ szervezet került felhatalmazásra a titkos felderítés eszköz- és módszerrendszerének alkalmazására, amely az alapjogkorlátozás szempontjából meglehetősen soknak látszik, főként abból a szempontból, hogy a titkos felderítés jogalapjai is széles spektrumban mozognak. Az érintettek ugyan a konkrét műveleti tevékenységről – annak rejtett jellege miatt – nem tudnak, azonban a jogszabályokból világosan kimutatható mindenki számára, hogy milyen esetekben lehetnek annak alanyai.

³⁷⁹ Az ábrán irányítóként ugyan minisztérium került feltüntetésre, de ezalatt az irányító miniszter/államtitkár értendő. A jelenlegi magyar rendszerben sajátos, hogy az Nbtv. miniszteri irányítást ír elő, azonban ezt a gyakorlatban a státútumrendeletben kijelölt államtitkárok végzik, egyes diszkrecionális miniszteri hatáskörben lévő jogok és kötelezettségek kivételével.

³⁸⁰ A büntetőeljárásról szóló törvény nyomozóhatósági jogkört biztosít a nemzetközi térben lévő légi jármű és űszó létesítmény parancsnokának, amellyel kapcsolatban nem zárja ki a leplezett eszközök alkalmazását, ugyanakkor annak eljárási szabályai betartására és sok esetben az eszközalkalmazás tényleges végrehajtására nyilvánvalóan nincs mód, tehát a gyakorlatban döntően nem alkalmazhatók.

Összegzőképpen megállapítható, hogy a rendvédelmi szervezetek az eszközök és módszerek tartalma tekintetében ugyanazon alapjogkorlátozó titkos információgyűjtési – leplezett – eszközöket alkalmazhatják, mint a nemzetbiztonsági szolgálatok, ugyanakkor céljaikat és eljárási kereteiket tekintve különbségek mutathatók ki. Az állam büntetőjogi igényei érvényesítéséhez köthető céloknál ügyészi felügyelet, külső engedélyezés szükségességekor bírói határozat, míg nemzetbiztonsági érdekből és megvalósult bűncselekményhez nem köthető, preventív jellegű tevékenység esetében belső engedélyezés, súlyosabb jogkorlátozást okozó intézkedések bevezetéséhez igazságügyért felelős miniszteri jóváhagyás kell.

6.6. Összegzés

6.6.1. Az elvégzett vizsgálat

A fejezetben a nemzetbiztonsági szolgálatok és az állam szempontjából fontos jellemzőik alapján feltártam az egyes emberi generációkat és viszonyukat a közigazgatási szereplőkkel, továbbá megvizsgáltam mind az állam részéről bevezetett alapjogkorlátozás, mind a titkosszolgálatok személyi állományával kapcsolatos pszichológiai kérdéseket. A rendésztudomány és a rendészet körülhatárolása mellett vizsgáltam azok kapcsolatát a nemzetbiztonsághoz kapcsolódó tudományokkal és a gyakorlattal, valamint áttekintettem a szabályozás és az eljárási rend párhuzamosságait és eltéréseit.

6.6.2. Részkövetkeztetések

A nemzetbiztonsági tevékenység kutatását nehezítő körülményként azonosítható az, hogy a társadalomtudományok több tudományágának több tudományterülete kapcsolódik hozzá, továbbá azt csak belülről lehetséges vizsgálni, amelynek teljes mélységű eredményeit nem lehet publikálni. Mindezek ellenére véleményem szerint a fejezetben bemutatottak alapján kijelenthető, hogy napjaink legfontosabb, a nemzetbiztonsági tevékenységet érintő kérdései a társadalmi megítélés, a generációs problémák kezelése, a biztonsághoz való viszony megváltozása és a pszichológiai felkészítés, amelyek vizsgálatára – ha korlátozottan is – de van lehetőség.

A társadalmi megítélés kérdéskörében feltártam, hogy a nemzetbiztonsági szolgálatokkal kapcsolatos közhangulat hogyan változik a nagy visszhangot kapott – akár pozitív, akár negatív – események kapcsán, és hogy ez milyen hatással van működési és jogi környezetükre, továbbá azt, hogyan nő meg a tájékoztatás iránti igény egy-egy botrány nyomán.

Az idősebb – Baby Boom és X – generációk vonatkozásában kimutattam, hogy az államhoz és a nemzetbiztonsági szolgálatokhoz való viszonyuk tekintetében döntő érték a biztonság garantálása, amelynek biztosítását elvárják tőlük, egyúttal elfogadják és megértik az

ezzel járó esetleges jogkorlátozásokat. Ezek a generációk elfogadják a hierarchikus szervezetek működési rendjét, a megválasztott és kinevezett tisztségviselők utasításainak alávetik magukat.

A fiatalabb – Y, a Z és az Alfa – generáció esetében kimutattam, hogy az eltérő életélmények miatt nem alakult ki az államtól való függés, kritikusabbak az államigazgatási szervezetekkel kapcsolatban, amelynek a technikai lehetőségek szélesedésével hangot is adnak.

A generációk kapcsán bizonyítottam, hogy technológiai eszközöktől való függés hordozhat magában olyan biztonsági kockázatot, amelynek felismerése nem kizárólag az egyén, hanem az egész társadalom érdeke is, különösen akkor, ha az érintett olyan információkkal rendelkezik, amelyek illetéktelenek számára való hozzáférhetővé válása károsítaná a nemzeti érdeket.

E tekintetben – összekapcsolva a pszichológiai megközelítéssel – feltártam, hogy a személyi állománnyal kapcsolatos kiemelt feladat az oktatáson keresztül a személyiség olyan irányba történő formálása, amely a biztonságtudatosságot erősíti, ezáltal preventív jelleggel akadályozza meg a kockázatok kialakulását.

További kutatást igénylő területként azonosítottam a tehetségspirál hatását és a generációs különbségekből adódó konfliktushelyzetek kialakulását, valamint azok megoldását, amelyek megjelenhetnek mind a szolgálatokon belül, mind a titkosszolgálatok vezetői állománya és a kormányzati irányítás között is.

Rendészettudományi megközelítésben összehasonlítottam a nemzetbiztonsági szolgálatokat és a rendészeti szervezeteket, és bizonyítottam, hogy eszközeik és módszereik tartalmában nem, ugyanakkor céljaik tekintetében eltérnek egymástól. E szervezetek között a törvényes rend védelmét kapcsolódó területként azonosítottam, ahol a határvonalat a bűncselekmény megvalósulásánál mutattam ki. Átfedést a rendőrségi törvényben lévő titkos információgyűjtés felhatalmazásai között azonosítottam.

7. Tudományos eredmények összegzése és javaslatok megfogalmazása

A demokratikus berendezkedésű államok a nagy társadalmi hatást kiváltó, leplezett veszélyek elhárítása – amelyeket más intézmények korlátozott működési kereteik között és korlátozott felhatalmazásukkal nem képesek kezelni –, a kormányzati döntések támogatása, valamint az állam védelme és érdekérvényesítési képessége erősítése céljából nemzetbiztonsági szolgálatokat hoznak létre, amelyeket a fenyegetettség és a feladatok természetéből kifolyólag széleskörű, az alapvető jogokat mélységükben korlátozó eszközrendszer alkalmazására hatalmaznak fel. Ennek birtokában a nemzetbiztonsági szolgálatok az állam befolyástól mentes működését, az állampolgárok biztonságát és alapvető jogaik érvényesítését biztosítják, amely az e szervezetek létezésének célját és tevékenységének jogalapját meghatározó érték is egyben.

A nemzetbiztonsági szolgálatok feladataik teljesítése során a védendő alapjogokkal és értékekkel arányos, kizárólag legszükségesebb eszközöket és módszereket vezethet be, amelyek az elsődleges alapelvek és a szakmai minimumok alkalmazásával, továbbá a legenyhébb, de még alkalmas jogkorlátozás meghatározásával garantálhatók. Az értekezés eredményeként megalkotott táblázatok, diagram és felállított sorrend a legenyhébb jogkorlátozó intézkedés azonosításához kíván hozzájárulni.

Azon ellentmondásosnak tűnő körülmény és következményei, amelyek szerint minden államnak joga van az ellene felhasználható információkat titokban tartani, ugyanakkor minden államnak joga van az érdekei védelméhez szükséges információkat megszerezni, az értekezés során nem került feloldásra. Nem is kerülhet, hiszen a hivatkozott tudományos művekből is megállapítható, hogy mindez a nemzetbiztonsági szféra valósága. Összességében tehát, az államok saját maguk védelméhez való joga áll szemben ugyanezen saját védelem azon aspektusával, hogy a felelős kormányzati döntések meghozatalához információt kell szerezni más államokról. Elégtelen adatok és rosszul kiértékelt információk alapján ugyanis nem lehet a béke védelme, a fegyveres konfliktusok és háborúk megelőzése, az agresszió elhárítása érdekében szükséges racionális politikai és katonai döntéseket meghozni.

7.1. Kutatási hipotézisek vizsgálata

H1. Hipotézis: A katonai elhárító és a katonai hírszerző tevékenység során alkalmazott eszközök és módszerek, annak ellenére, hogy megegyeznek a polgári titkos felderítő tevékenység során alkalmazottakkal, az eltérő működési környezet miatt az alapvető jogokat más mélységben és mennyiségben korlátozzák.

Eredmény: A hipotézist cáfoltam.

A katonai elhárítás tevékenységének fókuszában álló katona állomány társadalomban elfoglalt különleges helyzetéből adódóan speciális körülmények között látja el feladatát, mivel a társadalom más tagjaihoz képest kevésbé szabadon gyakorolhatja alapvető jogait. Az illetékességi területek pontos elkülönítésére nem volt lehetőség, mivel a témában külföldi szabályzó nem elérhető, a magyar jogszabályi környezetben pedig minősített kormányhatározat részletezi azt. A szakirodalomban fellelhető információk szerint az általános gyakorlat nemzetközi viszonylatban az, hogy illetékességi- és hatásköri ütközések esetén a szolgálatok vezetői egyeztetéseket folytatnak le, amelynek sikertelensége esetén a legkisebb közös előljáró szervezet vagy személy döntése a mérvadó.

A hazai nyílt jogszabályok és a vonatkozó szakirodalom feldolgozása során bizonyítottam, hogy a katonai elhárítás alapvető működési környezete és tevékenységének szűken vett szervezeti és személyi hatálya a haderő és az abban szolgálatot teljesítő személyek köre. Tágabb értelmezésben feltártam, hogy a működési terület személyi részébe beletartozik minden olyan személy, aki katonai objektumba lép vagy katonai eszközöket fejleszt, alkatrészeit előállítja, hiszen mindezen tevékenységek a katonai titkok, nem nyilvános adatok megismeréséhez vezetnek. Mindezen felül a szűkebb és tágabb személyi hatály alá tartozó egyénnel közös háztartásban élő nagykorúak, mint olyanok, akik ennél fogva közvetlen hatást gyakorolnak a védendő állományra, szintén a működési terület részét képezhetik. Mind a szűkebb, mind a tágabb értelmezés esetében bizonyítottam, hogy a személyi hatály addig terjed ki az egyénre – és jogi személyre –, ameddig a védendő érték – jelen esetben a katonai titok, nem nyilvános adat – megismerésének lehetősége fennáll, vagy ameddig ezen érték védelme az adott személlyel kapcsolatos nemzetbiztonsági tevékenységen keresztül megvalósítható.

Bizonyítottam, hogy a katonai közegekből adódóan az elhárítás polgári és katonai része eltérő felhatalmazást is kaphat, amelyre példa a szervezett bűnözés elleni tevékenység és a katonai bűncselekmények kapcsán lelhető fel. A katonai hírszerzés célobjektumai a kormányzati döntéshozatalhoz és a haderő tervezéséhez szükséges információk megszerzésére összpontosulnak, amelyek ugyan nem korlátozódnak kizárólag a katonai információkra, ugyanakkor döntően azokat foglalják magukban.

A katonai és polgári szférában létező elhárítás és hírszerzés által alkalmazható eszközök és módszerek tekintetében elemeztem azon illetékességi és hatásköri eltéréseket, amelyek az alapjogkorlátozásra hatással vannak, ugyanakkor nem tártam fel olyan körülményt, amely arra utalna, hogy a jogkorlátozás egyénre – a hírszerzés esetében államra – vetített mértéke eltérne egymástól.

H2. Hipotézis: A titkos felderítés során alkalmazott eszközök és módszerek között az alapjogkorlátozás mélysége szempontjából egyértelmű sorrend állapítható meg, amelynek gyakorlati alkalmazása a szükségesség törvényi követelményét kielégíti.

Eredmény: A hipotézist bizonyítottam.

A titkos információgyűjtés eszközeivel és módszereivel kapcsolatban elemeztem azon legfontosabb elsődleges alapelveket és szakmai minimumokat, amelyeket a szabályozás megalkotása és a műveleti tevékenység folytatása közben be kell tartani, és amelyek nemzetközi és hazai jogszabályi környezetből logikai úton levezethetők.

Mindezek mellett az egyes eszközök és módszerek tekintetében meghatároztam azon alapjogokat, amelyeket az adott intézkedés bevezetése korlátoz. Az egyes eszközökhöz és módszerekhez hozzárendelt alapjogsérelem – a korlátozott alapjogok száma – alapján sorba rendeztem és diagramon ábrázoltam azokat. Megállapításom szerint ez megfelelő sorvezető lehet a titkos információgyűjtést végző szervezetek részére ahhoz, hogy a lehető legkisebb alapjogsérelemmel járó intézkedést vezethessék be, ugyanakkor ki kell hangsúlyozni, hogy mindezek mellett is tekintettel kell lenni az ismertetett alapelvekre, így különösen az alkalmasság feltételére, hiszen amennyiben egy eszközzel vagy módszerrel nem lehetséges a hírigénybe tartozó információ felderítése, úgy az eszközalkalmazás felesleges és így törvényellenes alapjogsérelmet okoz.

A hírszerzés esetében további megfontolást igénylő kérdés a konkrét műveleti tevékenység során, hogy a saját erők biztonsága idegen államban mennyiben írja felül az enyhébb eszköz és módszer alkalmazásának követelményét.

H3. Hipotézis: A titkos felderítő tevékenység során bevezetett jogkorlátozást az egyes generációk különbözőképpen ítélik meg, azokat a fiatalabbak egyre kevésbé fogadják el.

Eredmény: A hipotézist bizonyítottam.

Az idősebb – Baby Boom és X – generációk vonatkozásában feltártam, hogy az államhoz és a nemzetbiztonsági szolgálatokhoz való viszonyuk tekintetében döntő érték a biztonság garantálása, ugyanakkor a fiatalabb – Y, a Z és az Alfa – generáció esetében az eltérő életélmények miatt nem alakult ki az államtól való függés, kritikusabbak az államigazgatási szervezetekkel, így a nemzetbiztonsági szolgálatokkal és azok tevékenységével kapcsolatban is.

7.2. Tudományos eredmények

- I. Bizonyítottam, hogy a nemzetbiztonsági szolgálatok által elhárítandó veszélyek mélységükben érintik a társadalmi berendezkedést, illetve az állam és az emberek biztonságát, így az államszervezet nagyobb kockázat vállalására, az emberek alapvető jogaiba való nagyobb mértékű beavatkozásra is kész felhatalmazást adni részükre. Bizonyítottam továbbá, hogy a nemzetbiztonsági szolgálatok széleskörű alapjogkorlátozási felhatalmazása szoros kapcsolatban áll és részét képezi az államiság kialakulásával bekövetkezett erőszak monopolizálásnak, mivel a hagyományos értelemben vett erőszakfogalommal megegyezően az alapvető jogokat természeténél fogva korlátozza.
- II. Az elhárítás és a hírszerzés vonatkozásában azok egymáshoz való viszonyán keresztül elemeztem a kettő műveleti szakág tipizálható feladatait, amelynek eredményeképpen bizonyítottam, hogy az elhárítás nem kizárólag belföldön, a hírszerzés nem kizárólag külföldön hajtja végre tevékenységét, ezért megkülönböztetésük földrajzi orientáció mentén nem célszerű. Bizonyítottam, hogy feladataik között átfedések mutathatók ki, mivel tevékenységük alapja – a nemzeti értékek védelme és a nemzeti érdekek érvényesítése – is megegyezik. A katonai elhárítással kapcsolatban bizonyítottam, hogy a polgári elhárításnál mélyebb alapjogkorlátozási jogkörrel nem rendelkezik, míg a hírszerzés tekintetében kimutattam, hogy a jogkorlátozó tevékenységet a célország érdekeinek sérelme nézőpontjából szükséges vizsgálni.
- III. Bizonyítottam, hogy az egyes külső engedélyhez kötött és nem kötött titkos információgyűjtési eszközök és módszerek az alapjogok széles körét érintik, ugyanakkor azokat más és más mértékben korlátozzák. Mind a külső engedélyhez nem kötött, mind a külső engedélyhez kötött eszközök és módszerek tekintetében bizonyítottam, hogy azok között az érintett alapjogok száma alapján – közvetlen hatásaikat tekintve – sorrend állítható fel, amely az egyén magánéletébe való beavatkozás szerint megmutatja annak mértékét. A kutatás eredményeként elkészítettem a titkos információgyűjtés eszközeinek és módszereinek alapjogkorlátozását bemutató táblázatokat és diagramot, amelyek a gyakorlatban is alkalmazhatók.

- IV. Bizonyítottam, hogy az egyes emberi generációk vonatkozásában az eltérő munkahelyi attitűd, valamint az államhoz és a nemzetbiztonsági szolgálatokhoz való viszony tekintetében fennálló eltérések miatt szemléletbeli változást kell megvalósítani a nemzetbiztonsági szolgálatoknál a humán erőforrás utánpótlása és a társadalommal való érintkezési felületek kialakítása tekintetében. A generációs különbségekkel összefüggésben feltártam továbbá, hogy azok a jövőben változást fognak indukálni a titkosszolgálati eszközalkalmazásban és a jogszabályi környezetben is.

7.3. Gyakorlati felhasználhatóság, ajánlások

Az értekezés eredményeképpen a külső engedélyhez kötött és nem kötött titkos információgyűjtés eszközei és módszerei alapjogkorlátozását bemutató táblázat gyakorlati útmutatóként szolgálhat a nemzetbiztonsági szolgálatok személyi állománya számára a legenyhébb jogkorlátozó intézkedés megválasztásához. Mindemellett a jogalkotó figyelmébe ajánlom a titkos információgyűjtés szabályozásának folyamatos felülvizsgálatát és annak technológiai fejlődéshez való igazítását az alapvető jogok védelme és a nemzetbiztonsági érdek érvényesítése közötti egyensúly további fenntartásához.

A doktori értekezés széles körben vizsgálja az alapjogkorlátozás és a titkosszolgálatok tevékenységének kapcsolatát, ezért hasznosítható mind az egyetemi szintű, mind a nemzetbiztonsági szolgálatok belső képzéseiben a titkos információgyűjtéssel kapcsolatos elméleti tudás megalapozására.

A nemzetbiztonsági szolgálatok figyelmébe ajánlom a személyi állománnyal kapcsolatos azon megállapítást, miszerint a jövőben kiemelt feladatként jelentkezik az oktatáson keresztül a személyiség olyan irányba történő formálása, amely a biztonságtudatosságot erősíti, ezáltal preventív jelleggel akadályozza meg a kockázatok kialakulását. A fiatalabb generációk államhoz és nemzetbiztonsághoz való eltérő viszonyulásának megértése és figyelembevétele elengedhetetlen a szolgálatok társadalmi elfogadottságának növeléséhez is.

További kutatást igénylő területként azonosítottam a tehetségspirál hatását és a generációs különbségekből adódó konfliktushelyzetek kialakulását, valamint azok megoldását, amelyek megjelenhetnek mind a szolgálatokon belül, mind a titkosszolgálatok vezetői állománya és a kormányzati irányítás között is.

Irodalomjegyzék

ACKERMAN, S. és ROBERTS, D.: Obama presents NSA reforms with plan to end government storage of call data. The Guardian Online 2014., <http://www.theguardian.com/world/2014/jan/17/obama-nsa-reforms-end-storage-americans-call-data> (Letöltés ideje: 2024.02.12.)

Állambiztonsági (szolgálati) ismeretek. ÁBTL 4.1.A-3168/1-5., BM Könyvkiadó, 1984.

Állambiztonsági Értelmező Kéziszótár, BM Könyvkiadó, Budapest, 1970., 69. oldal, http://www.titoktan.hu/_raktar/biztonsag/Allambiztonsagi-Ert-szotar1970-.pdf (Letöltés ideje: 2024.03.28.)

Állambiztonsági értelmező kéziszótár. ÁBTL 4.1.A-3036/a., BM Könyvkiadó, 1980.

Andrej GEORGIEVICS: Az állambiztonsági szervek megelőző intézkedéseinek formái és módszerei című előadás. Rendőrtiszti Főiskola, Moszkva, 1977. május 24. ÁBTL Könyvtár 33/1400

ÁRPÁD Zoltán: Az Alaptörvény a biztonság szemszögéből. Szakmai Szemle 2012/1. szám, Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat, Budapest, 2012.

Az Amerikai Egyesült Államok Igazságügyi Minisztériumának Stratégiája, <https://www.justice.gov/doj/doj-strategic-plan/objective-21-protect-national-security> (Letöltés ideje: 2024.07.31.)

BABOS Sándor: A hírszerzés és elhárítás államszervezeti és szabályozási természete. Katonai Jogi és Hadijogi Szemle 8. évf. 4. szám, Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság, Budapest, 2020., https://epa.oszk.hu/02500/02511/00015/pdf/EPA02511_katonai_jogi_szemle_2020_4_097-114.pdf (Letöltés ideje: 2024.07.31.)

BABOS Sándor: A katonai hírszerzés és a katonai elhárítás hadtudományi természete. Szakmai Szemle XVII. évfolyam, 2. szám, Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat, Budapest, 2019., HU ISSN 1785-1181, https://www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/szsz/2019_2_szam.pdf (Letöltés ideje: 2024.07.31.)

BABOS Sándor: A nemzetbiztonsági szolgálatok felhatalmazása - nemzetközi kitekintés. Szakmai Szemle XX. évfolyam 1. szám, Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat, Budapest, 2022., HU ISSN 1785-1181, https://www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/szsz/2022_1_szam.pdf (Letöltés ideje: 2024.07.31.)

BABOS Sándor: Az alapvető jogok korlátozása a nemzetbiztonsági tevékenység során I. Nemzetbiztonsági Szemle 8. évfolyam 3. szám, Nemzeti Közszerológati Egyetem, Budapest, 2020., ISSN 2064-3756, 69-70. oldal, <https://folyoirat.ludovika.hu/index.php/nbsz/issue/view/379/53> (Letöltés ideje: 2024.02.22.)

BABOS Sándor: Titkos felderítés a generációk tükrében. Szakmai Szemle 2018/4. szám, Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat, Budapest, 2018., https://www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/szsz/2018_4_szam.pdf (Letöltés ideje: 2024.02.22.)

BALOGH László Levente: Állam és erőszak. Politikatudományi Szemle XX/1., Budapest, MTA Politikai Tudományok Intézete, 2011.

BARTKÓ Róbert – FARKAS Ádám: A terrorizmus elleni harc nemzetközi jogi trendjei. In.: FARKAS Ádám – VÉGH Károly (szerk.): Új típusú hadviselés a 21. század második évtizedében és azon túl. Intézményi és jogi kihívások. Budapest, Zrínyi Kiadó, 2020.

BEJCZI Alexa: Titkos információgyűjtés vs. jogállam. Doktori (PhD) értekezés, Eötvös Lóránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest, 2011., <https://doktori.hu/index.php?menuid=193&lang=HU&vid=8987> (Letöltés ideje: 2024.08.20.)

BENDE Zsófia – HALÁSZ István (szerk.): Összehasonlító alkotmányjog. Fejezetek az alkotmány, az állam, az államszervezet és az alapvető jogok témaköréből. Nemzeti Közszerológati Egyetem, Budapest, 2014.

BODA József – DOBÁK Imre: Titkosszolgálatok fejlődése - technikai szemmel. Nemzetbiztonsági Szemle 2016/4. szám, Nemzeti Közszerológati Egyetem, Budapest, 2016.

Boda József (főszerk.): Rendészettudományi Szaklexikon. Budapest, Dialóg Campus, 2019.

BODA József: „Szigorúan titkos”? nemzetbiztonsági almanach: a felderítés és hírszerzés, valamint a titkos információgyűjtés elméleti és gyakorlati kérdései. Zrínyi kiadó, Budapest, 2016.

BUZAN, Barry – WAEVER, Ole – WILDE, Jaap de: Security: A New Framework for Analysis. Boulder, Lynne Rienner, 1998.

CHRONOWSKI Nóra – DRINÓCZI Tímea – PETRÉTEI József – TILK Péter – ZELLER Judit: Magyar Alkotmányjog III., Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2013.

COMINELLI Lucas: Cognition of the Law. Toward a Cognitive Sociology of Law and Behavior. Springer. 2018.

COULTHART, Stephen – LANDON-MURRAY, Michael –VAN PUYVELDE, Damien: Introduction: A Pluralistic Approach to Intelligence Scholarship. In.: COULTHART, Stephen – LANDON-MURRAY, Michael –VAN PUYVELDE, Damien: Researching National Security Intelligence: Multidisciplinary Approaches. Georgetown University Press, Washington, 2019.

CZINE Ágnes: A titkos információgyűjtés néhány jogértelmezési kérdése. Fundamentum, 2006/1. szám, Eötvös Lóránd Tudományegyetem Társadalomtudományi Kar, Budapest, 2006., 119-125. oldal. <http://fundamentum.hu/sites/default/files/06-1-08.pdf> (Letöltés ideje: 2023.10.20.)

CSINK Lóránt (szerk.): A nemzetbiztonság kihívásainak hatása a magánszférára. Tanulmányok 40., Pázmány Press, Budapest, 2017.

CSINK Lóránt: Mikor legyen a jogrend különleges? Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Iustum Aequum Salutare XIII. évfolyam 4. szám, Budapest, 2017.

DESAI, R. Deven: Constitutional Limits on Surveillance: Associational Freedom in the Age of Hoarding. 90 Notre Dame L. Rev. 579, 2014. <http://scholarship.law.nd.edu/ndlr/vol90/iss2/4> (Letöltés ideje: 2023.10.20.)

DEZSŐ Lajos – HAJAS Gábor: A nemzetbiztonsági tevékenységre vonatkozó jogszabályok. Kommentár a gyakorlat számára. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 1998.

DIMICH Antonina - PETROV Valentyn – SLIUSARCHUK Ivan – MISHCHYSHYN Nataliia – FORNOLYAK Valentyna: Collection and Use of Information by Counter-Intelligence in the Context of Human Rights Protection. The Age of Human Rights Journal, National Academy of the Security Service of Ukraine, Kijev, 2022., 445. oldal. <https://revistaselectronicas.ujen.es/index.php/TAHRJ/article/view/6779/6801> (Letöltés ideje: 2024.03.25.)

Directive on Personnel Security, Note by the Acting Chair, Security Committee, AC/35-D/2000-REV8, 2020. november 25., https://www.nbu.cz/download/AC_35-D_2000_REV8_znackaNBU.pdf (Letöltés ideje: 2024.07.31.)

DOBÁK Imre - BABOS Sándor: A biztonságtudatosítás lehetőségei a 21. századi platformok fényében. Nemzetbiztonsági Szemle IX. évfolyam 4. szám, Nemzeti Közszerológati Egyetem, Budapest, 2021. 18-34. oldal, <https://folyoirat.ludovika.hu/index.php/nbsz/issue/view/456/153> (Letöltés ideje: 2024.07.23.)

DOBÁK Imre (szerk.): A nemzetbiztonság általános elmélete. Nemzeti Közszerológati Egyetem Nemzetbiztonsági Intézet, Budapest, 2014.

DOBÁK Imre: Technikai típusú információgyűjtés a változó biztonsági kihívások tükrében. Hadmérnök 2017/2. szám, Nemzeti Közszerológati Egyetem, Budapest, 2017.

Dr. DARAI Péter: A Btk. 30. §-a a bírói gyakorlatban. <https://real.mtak.hu/93455/1/ABtk.30.-aabiroygyakorlatban.pdf> (Letöltés ideje: 2024.03.22.)

Dr. RÉVÉSZ Béla: Kutatások a sötétben. A titkosszerológatok vizsgálatának módszertani kérdéseiről. Szegedi Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Politológiai Tanszék,

2015. november 30-ai előadása. <https://u-szeged.hu/szabadegyetem/xvi-szemeszter/kutatasok-sotetben/kutatasok-sotetben?objectParentFolderId=28062> (Letöltés ideje: 2024.07.01.)

Dr. SOLTI István: A titkos információgyűjtés, elvei, eszközei és módszerei, alkalmazásának lehetőségei a nemzetbiztonsági munkában. Doktori (PhD) értekezés, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Hadtudományi Doktori Iskola, Budapest, 2017.

Dr. VIDA Csaba: Hírszerzés. In.: RESPERGER István (szerk.): A nemzetbiztonság elmélete a közszolgálatban. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2018.

Dr. ZALAI Noémi: Új típusú kihívások: generációváltás a nemzetbiztonsági szolgálatoknál, Nemzetbiztonsági Szemle, NKE NBI, Budapest, 2016/1. szám

DRUSZA Tamás (szerk.): A magyar elhárítás fejlődése. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2019., https://nkerepo.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/handle/123456789/12763/web_PDF_A_magyar_elharitas_fejlolese.pdf?sequence=2#page=196&zoom=100,0,0 (Letöltés ideje: 2024.03.28.)

FINSZTER Géza: : Rendészetelmélet. Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar, Budapest, 2014.

FINSZTER Géza: A titkos felderítés kriminalisztikája. In.: BÓCZ Endre (szerk.): Kriminalisztika 1-2., BM Kiadó, Budapest, 2004.

FINSZTER Géza: A titkos felderítés szabályozása a rendőrségi törvényben és a büntetőeljárás törvényben. In.: KORINEK László – KÓHALMI László – HERKE Csongor (szerk.): Emlékkönyv Ferencz Zoltán egyetemi adjunktus halálának 20. évfordulójára. Studia Iuridica, Pécsi Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Pécs, 2004.

GAZDAG Ferenc (szerk.): Biztonsági tanulmányok-biztonságpolitika. Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Budapest, 2011.

GESZTEI László: Az alapjogok nemzetbiztonsági szempontból történő korlátozása és az alapjogok korlátozásának alkotmánybíróvági értelmezési gyakorlata I., Nemzeti Közszołgálati Egyetem, Nemzetbiztonsági Intézet, Nemzetbiztonsági Szemle, 7. évfolyam 2. szám, Budapest, 2019.

GÓCZE István: A tudományelmélet és kutatósmódszertan alapjai. ZMNE KLHTK Katonai Stratégiai Tanszék, Budapest, 2010.

HETESY Zsolt: A titkos felderítés. Doktori (PhD) értekezés, Pécsi Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Pécs, 2011.

HOBBS, Thomas: Leviatán. Kossuth Kiadó, Budapest, 1999.

HÓDOS László: A nemzetbiztonsági szolgálatok közelmúltbeli tevékenységét befolyásoló mérőldkövek, avagy az új típusú biztonsági kihívások jelentette veszélyek és az azokra adott kormányzati, illetve jogalkotói válaszok 2010 és 2020 között. Szakmai Szemle XIX. 1. szám, KNBSZ, Budapest, 2021.

HORVÁTH Ferenc: A pályaszocializáció pszichológiai kérdései a Nemzetbiztonsági Szakszolgálatnál. Nemzetbiztonsági Szemle, Nemzeti Közszołgálati Egyetem Nemzetbiztonsági Intézet, III. évfolyam, I. szám, Budapest, 2015., 86. oldal. https://epa.oszk.hu/02500/02538/00008/pdf/EPA02538_nemzetbiztonsagi_szemle_2015_01_082-113.pdf (Letöltés ideje: 2024.07.23.)

HORVÁTH Ferenc: A titkosszolgálati etika sarokpontjai a pszichológia szemszögéből. Nemzetbiztonsági Szemle, Nemzeti Közszołgálati Egyetem Nemzetbiztonsági Intézet, II. évfolyam, II. szám, Budapest, 2014. <https://tudasportal.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/handle/20.500.12944/1650/horvath-ferenc-a-titkosszolgálati-etika-sarokpontjai-a-pszichologia-szemszogeboł.original.pdf?sequence=2&isAllowed=y> (Letöltés ideje: 2024.07.23.)

HUNYADY György - BERKICS Mihály (szerk.): A jog szociálpszichológiája. A hiányzó láncszem. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2015.

IZSA Jenő: Nemzetbiztonsági alapismeretek: a titkosszolgálatok működése. Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Budapest, 2009.

JÁVOR Endre: A nemzetbiztonsági szolgálatok társadalmi megítélése, támogatottsága, a média szerepe a társadalom véleményalkotásának formálásában. Felderítő Szemle VIII. évfolyam 2. szám, Katonai Felderítő Hivatal, Budapest, 2009.

JÓRI András: Az adatvédelemért és az információszabadságért felelős biztos intézményéről. Fundamentum XIV. évf. 2. szám, Eötvös Lóránd Tudományegyetem Társadalomtudományi Kar, Budapest, 2010., 20-29. oldal, <http://www.fundamentum.hu/sites/default/files/10-2-02.pdf> (Letöltés ideje: 2024.08.20.)

KARDOSNÉ KAPONYI Erzsébet: Az emberi jogok nemzetközi védelme. Doktori (PhD) értekezés, Budapesti Közgazdaságtudományi és Államigazgatási Egyetem, Budapest, 2000., http://phd.lib.uni-corvinus.hu/118/1/kaponyi_ersebet.pdf (Letöltés ideje: 2024.08.20.)

KENEDLI Tamás – KIS-BENEDEK József – SZABÓ Károly: A katonai felderítés és elhárítás evolúciója, szervezete és feladatkörei. In.: FARKAS Ádám, KÁDÁR Pál (szerk.): Magyarország katonai védelmének közjogi alapjai. Budapest, HM Zrínyi Térképészeti és Kommunikációs Szolgáltató Nonprofit Kft., Budapest, 2016.

KEREKES Zsuzsa: Lejtőn az információszabadság. Fundamentum XVI. évf. 2. szám, Eötvös Lóránd Tudományegyetem Társadalomtudományi Kar, Budapest, 2012., 74-89. oldal, <http://fundamentum.hu/sites/default/files/12-2-11.pdf> (Letöltés ideje: 2024.08.20.)

KISS Barnabás: Az alapjogok korlátozása és a közérdek. Acta Universitatis Szegediensis : acta juridica et politica, Szeged, 2007.

KOBOLKA István (szerk.): Nemzetbiztonsági alapismeretek. Nemzeti Közszerológati Egyetem Nemzetbiztonsági Intézet, Budapest, 2013.

KOVÁCS Krisztián: A befolyásolás szerepe a modern hadviselésben. Felderítő Szemle XVII. évfolyam, 3. szám, KNBSZ, Budapest, 2018.

KÖSZEGVÁRI Tibor: A hadtudomány mai problémái, területei és új fogalma. Hadtudomány XVII. évfolyam 1. szám, Magyar Hadtudományi Társaság, Budapest, 2007.

KUKORELLI István (szerk.): Alkotmánytan I. Osiris Kiadó, Budapest, 2007.

LAGERWALL, Anders: Privacy and Secret Surveillance from a European Convention Perspective. Stockholm, 2009., http://www.adbj.se/2009/ht_2009_Anders_Lagerwall.pdf (Letöltés ideje: 2024.08.20.)

LOVELADY, C. Beverly: Ethics for National Security Decisionmakers: "It's Not Always Easy To Do Well And Right". Industrial College of the Armed Forces, Washington, 1992.

MAJTÉNYI László – SOMODY Bernadette – VISSY Beatrix: Jobbhorog a bírói függetlenségre. Élet és Irodalom LVII. évf. 43. szám, ÉS Alapítvány, Budapest, 2013., <http://www.ekint.org/fuggetlen-igazsagszolgalatas/2013-10-25/majtenyi-laszlo-somody-bernadette-vissy-beatrix-jobbhorog-a-biroi-fuggetlensegre> (Letöltés ideje: 2024.08.20.)

MAJTÉNYI László – SZABÓ Máté Dániel – VISSY Beatrix: Terrorelhárítás lélektől lélekig. Buksz 2012/3-4. szám, Budapesti Könyvszemle, Budapest, 2012.

MAJTÉNYI László: A független ombudsmanintézményeket helyre kell állítani, az alapvető jogok biztosától pedig továbbra is elvárható a jogállami jogvédelem. Law Working Papers 2014/47. szám, Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 2014., http://jog.tk.mta.hu/uploads/files/mtalwp/2014_47_Majtenyi.pdf (Letöltés ideje: 2024.08.20.)

MCCRINDLE, Marc – WOLFINGER, Emily: The ABC of XYZ. Understanding the Global Generations, UNSW Press, 2009.

PRENSKY, Mark: Digital Natives, Digital Immigrants, MCB University Press, 2001., Vol. 9. No. 5.

MICHAELSEN, Christopher: Balancing civil liberties against national security? A critique of antiterrorism rethoric. University of New South Wales Law Journal 2006/2. szám, 2006., <http://www.unswlawjournal.unsw.edu.au/wp-content/uploads/2017/09/29-2-23.pdf> (Letöltés ideje: 2024.08.20.)

MOORE, Adam D.: Privacy, security, and government surveillance: Wikileaks and the new accountability. Public Affairs Quaterly Vol. 25. No. 2., 2011., 141-156. oldal, <https://www.law.upenn.edu/institutes/cerl/conferences/ethicsofsecrecy/papers/reading/Moore.pdf> (Letöltés ideje: 2024.08.20.)

NATO Open Source Intelligence Handbook, 2001. november, 2. oldal, <https://archive.org/details/NATOOSINTHandbookV1.2/page/n3/mode/2up> (Letöltés ideje: 2024.08.01.)

NYÍRI Sándor: A titkos információgyűjtés jogi alapjai. BM Duna Palota Kiadó, Budapest, 1997.

Open Society Justice Initiative: The Global Principles on National Security and the Right to Information (TshwanePriniple). 2013.
<https://www.opensocietyfoundations.org/publications/global-principles-national-security-and-freedom-information-tshwane-principles> (Letöltés ideje: 2024.08.20.)

PÁSZTOR Emese: Magánélet és bizonytalanság – A jogi kontrollmechanizmusok szerepe a nemzetbiztonsági célú titkos információgyűjtés alapjogi kockázatainak mérséklésében. Információs Társadalom, XVII. évf. 1. szám, Gondolat Kiadó, Budapest, 2017., 24-44. oldal, <http://dx.doi.org/10.22503/inftars.XVII.2017.1.2> (Letöltés ideje: 2024.10.20.)

PAVONE, Vincenzo – SARA, Degli Esposti: Public assessment of new surveillance-oriented security technologies: Beyond the trade-off between privacy and security. 2010., <http://dx.doi.org/10.1177/0963662510376886> (Letöltés ideje: 2024.08.20.)

PÉTERFALVI Attila: A nemzetbiztonsági ellenőrzés új szabályairól. ACTA HUMANA 2013/1. szám, Ludovika Kiadó, Budapest, 2013. 58. oldal, https://real.mtak.hu/122840/1/AH_2013_1_Peterfalvi_Attila.pdf (Letöltés ideje: 2024.07.31.)

PIEHLER, G. Kurt szerk.: Encyclopedia of Military Science. Sage Publications, Los Angeles, 2013.

PILLAY Anthony L.: Psychology, ethics, human rights, and national security. South African Journal of Psychology 45. évfolyam 4. szám, 2015., 424-429. oldal. <https://journals.sagepub.com/doi/epdf/10.1177/0081246315611045?src=getftr> (Letöltés ideje: 2024.07.23.)

PORKOLÁB Imre: A hadviseléssel kapcsolatos elméletek és elvek változása napjaink konfliktusainak tükrében. Honvédségi Szemle 142. évfolyam 6. szám, Magyar Honvédség, Budapest, 2014.,

PRUNCKUN, Hank: Counter-Intelligence Theory and Practice. Második Kiadás, Rowman & Littlefield, London, 2019.

RESPERGER István (szerk.): A nemzetbiztonság elmélete a közszolgálatban. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2018.

RESPERGER István: A „DIADAL” és egyéb módszerek alkalmazása a nemzeti válságkezelési feladatok megoldásánál. Budapest, Hadtudományi Szemle 5. évfolyam 1-2 szám, 2012.

RESPERGER István: A fegyveres erők megváltozott feladatai a katonai jellegű fegyveres válságok kezelése során. Doktori (PhD) értekezés, Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Budapest, 2001.

RÉVÉSZ Béla: A titkosszolgálatok titoktalanításáról. Politikatudományi Szemle 16. évfolyam 4. szám, Magyar Tudományos Akadémia Politikatudományi Intézet, Budapest, 2007., 129-152. oldal, https://real.mtak.hu/112398/1/2007_4_revesz.pdf (Letöltés ideje: 2024.07.23.)

RÉVÉSZ Béla: A titok, mint politika. A titkosszolgálatok politológiai kutatásának lehetőségei. Doktori Disszertáció, Szegedi Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, Szeged, 2007.

RÉVÉSZ Béla: Pszichológiai elemek a titkosszolgálati munkában. Acta Universitatis Szegediensis : acta juridica et politica, Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 2017. 199-220. oldal. https://real.mtak.hu/112398/1/2007_4_revesz.pdf (Letöltés ideje: 2024.07.23.)

ROESCH, R., HART, S. D. és OGLOFF J. R. P. (szerk.): Psychology and Law: The State of the Discipline. APLS Perspectives in Law & Psychology, Springer SBM, 1999.

SÁRI János – SOMODY Bernadette: Alapjogok (Alkotmánytan II.). Osiris Kiadó, Budapest, 2008.

SASVÁRI Luca – Dr. HÁMORNIK Balázs Péter: Mi kell a munkavállalónak?, NRC Marketingkutató és Tanácsadó Kft., Xperience & Research Magazin, I. szám, 2017.

SIMMEL, Georg: A titok és a titkos társadalom. In.: u.ő.: Válogatott társadalomelméleti tanulmányok. Gondolat Kiadó, Budapest, 1973.

SOLTI István: A titkos információgyűjtés, elvei, eszközei és módszerei, alkalmazásának lehetőségei a nemzetbiztonsági munkában. Doktori (PhD) értekezés, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Hadtudományi Doktori Iskola, Budapest, 2017.

SOMODY Bernadette: Alapjogvédelem a bíraskodáson túl – Ombudsmanok és alapjogvédő hatóságok Magyarországon. Fundamentum, XIV. évf. 2. szám, Eötvös Lóránd Tudományegyetem Társadalomtudományi Kar, Budapest, 2010., <http://www.fundamentum.hu/sites/default/files/10-2-01.pdf> (Letöltés ideje: 2024.08.20.)

SPOOR, Bram – DE WERD, Peter: Complexity in Military Intelligence. International Journal of Intelligence and CounterIntelligence 36. szám, Taylor & Francis Routledge, 2023., ISSN: 1521-0561

SZABÓ Károly: A katonai elhárítás jelene és jövője. In.: DRUSZA Tamás (szerk.): A magyar elhárítás fejlődése. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2019.

SZABÓ Károly: Az elhárítás. In.: RESPERGER István (szerk.): A nemzetbiztonság elmélete a közszolgálatban. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2018.

SZABÓ Máté Dániel – HIDVÉGI Fanny: Két ítélet és végrehajtásuk. Az Európai Bíróságnak az adatvédelmi biztosról és az adatmegőrzésről szóló ítéletei és azok utóélete Magyarországon. Fundamentum XVIII. évf. 4. szám, Eötvös Lóránd Tudományegyetem Társadalomtudományi Kar, Budapest, 2014., <http://www.fundamentum.hu/sites/default/files/14-4-06.pdf> (Letöltés ideje: 2024.08.20.)

SZÉKELY Iván – SOMODY Bernadette – SZABÓ Máté Dániel: Biztonság és magánélet: az alku-modell megkérdőjelezése és meghaladása I. rész: Társadalomelméleti és szociológiai megközelítések. Replika 103. szám, Replika Alapítvány, Budapest, 2017.

SZÉKELY Iván – SOMODY Bernadette – SZABÓ Máté Dániel: Biztonság és magánélet: az alku-modell megkérdőjelezése és meghaladása II. rész: Jogi és döntéstámogatási megközelítések. Információs Társadalom XVII évf. 1. szám, Gondolat Kiadó, Budapest, 2017.

SZIGETINÉ DR. JUHÁSZ Orsolya: A személyhez fűződő jogok védelmének kialakulása és fejlődése, azok általános szabályozása. Jogi Fórum, Budapest, 2012. <http://www.jogiforum.hu/publikaciok/458> (Letöltés ideje: 2023.02.20.)

SZIKLAY Júlia: Az ombudsman nemzeti emberi jogi intézményi (NHRI) státusa. Nemzet és Biztonság, IV. évf. 10. szám, Nemzeti Közszerológati Egyetem, Budapest, 2011.

TÓTH Csaba Mihály: A titkos információgyűjtés és a személyiségi jogok. In.: DOBÁK Imre (szerk.): A nemzetbiztonság általános elmélete. Nemzeti Közszerológati Egyetem Nemzetbiztonsági Intézet, Budapest, 2014.

TÓTH Csaba Mihály: Nemzetbiztonsági munka és személyiségi jogok az Alaptörvény mérlegén. Szakmai Szemle 2012/2. szám, Katonai Nemzetbiztonsági Szerológát, Budapest, 2012.

TÓTH Csaba Mihály: Nemzetbiztonsági szakmai tevékenység és személyiségi jogok. Szakmai Szemle 2009/2. szám, Katonai Biztonsági Hivatal, Budapest, 2009.

TÖMÖSVÁRY Zsigmond: A katonai felderítés / hírszerzés története a rendszerváltástól napjainkig. In.: BODA József – PARÁDI József (szerk.): A XIX–XX. századi magyar állam nemzetbiztonsági testületei. Tudományos konferencia kiadvány. Nemzetbiztonsági Szakszolgálat – Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság, Budapest, 2014.

TRÓCSÁNYI László – SCHANDA Balázs (szerk.): Bevezetés az alkotmányjogba. Az alaptörvény és Magyarország alkotmányos intézményei. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2014.

VINCENT, St. Sarah: International law and secret surveillance: binding restrictions upon state monitoring of telephone and internet activity. Strasbourg, 2014., <https://cdt.org/wp-content/uploads/2014/09/CDT-IL-surveillance.pdf> (Letöltés ideje: 2024.03.10.)

WALZER, Michael: Just and Unjust Wars: a Moral Argument with Historical Illustrations. Basic Books, New York, 1977.

WEBER, Max: Tanulmányok. Ford. JÓZSA Péter et al., Budapest, Osiris Kiadó, 1998.

WOLF, Thomas: The origins of the BND and "official history" in Germany. Selected Lectures of the German Historical Institute, Moscow, 2020.

ZAKARIÁS Kinga: Az emberi méltósághoz való jog. Doktori (PhD) Értekezés, Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Budapest, 2017., https://jak.ppke.hu/uploads/articles/12332/file/Zakarias_dolgozat_v.pdf (Letöltés ideje: 2024.03.12.)

ZALAI Noémi: Új típusú kihívások: generációváltás a nemzetbiztonsági szolgálatoknál. Nemzetbiztonsági Szemle 2016/1. szám, Nemzeti Közszerződési Egyetem, Nemzetbiztonsági Intézet, Budapest, 2016.

Hazai jogi hivatkozások

Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.)

A diplomáciai kapcsolatokról Bécsben, 1961. április 18-án aláírt nemzetközi szerződés kihirdetéséről szóló 1965. évi 22. törvényerejű rendelet.

Az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezmény és az ahhoz tartozó nyolc kiegészítő jegyzőkönyv kihirdetéséről szóló 1993. évi XXXI. törvény

23/1990. (X. 31.) AB határozat a halálbüntetés alkotmányellenességéről

15/1991. (IV. 13.) AB határozat a személyes adatok gyűjtésének célhoz kötöttségéről

A személyes adatok védelméről és a közérdekű adatok nyilvánosságáról szóló 1992. évi LXIII. törvény

4/1993. (II. 12.) AB határozat a vallási és lelkiismereti meggyőződésről

A Rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény

A nemzetbiztonsági szolgálatokról szóló 1995. évi CXXV. törvény

18/2000. (VI. 6.) AB határozat a rémhírterjesztésről

A minősített adatok védelméről szóló 2009. évi CLV. törvény

Az Alkotmánybíróságról szóló 2011. évi CLI. törvény

A honvédelemről és a Magyar Honvédségről, valamint a különleges jogrendben bevezethető intézkedésekről szóló 2011. évi CXIII. törvény

A honvédek jogállásáról szóló 2012. évi CCV. törvény

Az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról szóló 2011. évi CXII. törvény

A büntető törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény

19/2013. (VII. 19.) AB határozat az egyes törvényeknek a nemzetbiztonsági ellenőrzés új szabályainak megállapítása érdekében szükséges módosításáról szóló 2013. évi LXXII. törvény 9. és 13. §-a hatálybalépésének felfüggesztéséről

2009/2015. (XII. 29.) Korm. határozat a nemzetbiztonsági védelem alá eső szervek és létesítmények köréről

A büntetőeljárásról szóló 2017. évi. XC. törvény

A védelmi és biztonsági tevékenységek összehangolásáról szóló 2021. évi XCIII. törvény

180/2022. (V. 24.) Korm. rendelet - az Ukrajna területén fennálló fegyveres konfliktusra, illetve humanitárius katasztrófára tekintettel, valamint ezek magyarországi következményeinek az elhárítása érdekében veszélyhelyzet kihirdetéséről és egyes veszélyhelyzeti szabályokról

614/2022. (XII. 29.) Korm. rendelet a honvédelemről és a Magyar Honvédségről szóló törvény egyes rendelkezéseinek végrehajtásáról

A honvédek jogállásáról szóló 137/2024. (VI. 28.) Kormány rendelet

Külföldi jogi hivatkozások

National Security Act of 1947.

Central Intelligence Act of 1949.

National Security Agency Act of 1959.

A „Watergate botrány” Kongresszusi Jelentése, <https://www.senate.gov/about/resources/pdf/watergate-final-report-1974.pdf> (Letöltés ideje: 2024.02.07.)

Az 1981-es Executive Order 12333 elnöki parancs, <https://www.nsa.gov/Signals-Intelligence/EO-12333/> (Letöltés ideje: 2024.02.07.)

Gesetz über den Bundesnachrichtendienst (20.12.1990).

Intelligence Services Act 1994, Security Service Act 1996.

Uniting and Strengthening America by Providing Appropriate Tools Required to Intercept and Obstruct Terrorism (USA PATRIOT) Act of 2001., <https://www.govinfo.gov/content/pkg/PLAW-107publ56/pdf/PLAW-107publ56.pdf> (Letöltés ideje: 2024.02.12.)

Homeland Security Act of 2002.

Act Regulating the Cooperation between the Federation and the Federal States in Matters Relating to the Protection of the Constitution (BVerfSchG), https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3057490 (Letöltés ideje: 2024.02.13.)

Central Intelligence Agency Act, <https://www.govinfo.gov/content/pkg/COMPS-1435/pdf/COMPS-1435.pdf> (Letöltés ideje: 2024.02.07.)

Executive Order 11828 elnöki parancs, <https://www.presidency.ucsb.edu/documents/executive-order-11828-establishing-commission-cia-activities-within-the-united-states> (Letöltés ideje: 2024.02.07.)

Executive Order 11905 elnöki parancs, <https://www.britannica.com/event/Executive-Order-11905> (Letöltés ideje: 2024.02.07.)

Executive Order 12036 elnöki parancs, <https://www.britannica.com/event/Executive-Order-11905#ref1196137> (Letöltés ideje: 2024.02.07.)

Terrorism and the European Convention on Human Rights, http://www.echr.coe.int/Documents/FS_Terrorism_ENG.pdf (Letöltés ideje: 2024.03.12.)

Mass surveillance, http://www.echr.coe.int/Documents/FS_Mass_surveillance_ENG.pdf (Letöltés ideje: 2024.03.12.)

New technologies, http://www.echr.coe.int/Documents/FS_New_technologies_ENG.pdf (Letöltés ideje: 2024.03.12.)

Personal data protection, http://www.echr.coe.int/Documents/FS_Data_ENG.pdf (Letöltés ideje: 2024.03.12.)

Derogation in time of emergency, http://www.echr.coe.int/Documents/FS_Derogation_ENG.pdf (Letöltés ideje: 2024.03.12.)

Egyéb jogi hivatkozások

A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény 2:44. §-ának "méltányolható közérdekből" szövegrésze alaptörvény-ellenessége tárgyában előterjesztett utólagos normakontroll,

<http://public.mkab.hu/dev/dontesek.nsf/0/DCAE82809F3037D2C1257BBF001BABA1?OpenDocument> (Letöltés ideje: 2024.03.12.)

A Btk. 269/B. § (1) bekezdésének "ötágú vöröscsillag" fordulata tárgyában benyújtott alkotmányjogi panasz,

<http://public.mkab.hu/dev/dontesek.nsf/0/E1E95AF7B7C1A24EC1257ADA00524F2E?OpenDocument> (Letöltés ideje: 2024.03.12.)

A Kúria Bfv.I.1412/2012/4. számú és a Kúria Bfv.III.153/2013/2. számú végzésével összefüggő alkotmányjogi panasz,

<http://public.mkab.hu/dev/dontesek.nsf/0/6401E7A90ED00535C1257B4B001B9A74?OpenDocument> (Letöltés ideje: 2024.03.12.)

Az Alaptörvény XIV. cikk (1) és (2) bekezdései, valamint az E) cikk (2) bekezdése értelmezésére irányuló indítvány (hatáskör-átruházás az Európai Unióra, csoportos kiutasítás), <http://public.mkab.hu/dev/dontesek.nsf/0/1361AFA3CEA26B84C1257F10005DD958?OpenDocument> (Letöltés ideje: 2024.03.12.)

A lelkiismereti és vallásszabadság jogáról, valamint az egyházak, vallásfelekezetek és vallási közösségek jogállásáról szóló 2011. évi CCVI. törvény, és a 295/2013. (VII. 29.) Korm. rendelet egyes rendelkezései ellen előterjesztett egyedi normakontroll, <http://public.mkab.hu/dev/dontesek.nsf/0/76E2876663EB1731C1257D4D00474D40?OpenDocument> (Letöltés ideje: 2024.03.12.)

Kanada Nemzetbiztonsági Direktívái a Kutatási Együttműködésre, <https://science.gc.ca/site/science/en/safeguarding-your-research/guidelines-and-tools-implement-research-security/national-security-guidelines-research-partnerships/national-security-guidelines-research-partnerships-risk-assessment-form> (Letöltés ideje: 2024.07.31.)

Ábrák jegyzéke

1. számú ábra – A META (Facebook) irányába a magyar kormányzati szervezetek által előterjesztett adatkérések száma és a válaszok megoszlása
2. számú ábra (saját szerkesztés) – A titkos felderítésre felhatalmazott szervezetek eszközalkalmazása és irányítása
3. számú ábra (saját szerkesztés) – A titkos információgyűjtés eszközei és módszerei jogkorlátozása

Táblázatok jegyzéke

1. számú táblázat – Az Elsődleges Alapelvek és a Szakmai Minimumok
2. számú táblázat (saját szerkesztés) – A külső engedélyhez nem kötött titkos információgyűjtési eszközök és módszerek alapjogkorlátozása
3. számú táblázat (saját szerkesztés) – A külső engedélyhez kötött titkos információgyűjtési eszközök és módszerek alapjogkorlátozása

Publikációk jegyzéke

1. BABOS Sándor: *A pénzhamisítás nemzetbiztonsági kockázatai*. Szakmai Szemle XV. évf. 1. szám, Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat, Budapest, 2017., HU ISSN 1785-1181, 34-39. oldal, https://www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/szsz/2017_1_szam.pdf
2. BABOS Sándor: *Titkos felderítés a generációk tükrében*. Szakmai Szemle XVI. évfolyam 4. szám, Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat, Budapest, 2018., HU ISSN 1785-1181, 17-26. oldal, https://www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/szsz/2018_4_szam.pdf
3. BABOS Sándor: *A katonai hírszerzés és a katonai elhárítás hadtudományi természete*. Szakmai Szemle XVII. évfolyam, 2. szám, Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat, Budapest, 2019., HU ISSN 1785-1181, 146-158. oldal, https://www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/szsz/2019_2_szam.pdf
4. BABOS Sándor: *Military cultures in the light of hybrid warfare*. National Security Review Issue 2. 2019., Military National Security Service, Budapest, 2019., HU ISSN 2063-2908, 20-32. pages, https://www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/szsz/2019_2_NSR.pdf
5. BABOS Sándor: *Az alapvető jogok korlátozása a nemzetbiztonsági tevékenység során I.* Nemzetbiztonsági Szemle 8. évfolyam 3. szám, Nemzeti Közszerzői Egyetem, Budapest, 2020., ISSN 2064-3756, 62-76. oldal, <https://folyoirat.ludovika.hu/index.php/nbsz/issue/view/379/53>
6. BABOS Sándor: *Az alapvető jogok korlátozása a nemzetbiztonsági tevékenység során II.* Nemzetbiztonsági Szemle VIII. évfolyam 4. szám, Nemzeti Közszerzői Egyetem, Budapest, 2020., ISSN 2064-3756, 45-58. oldal, <https://folyoirat.ludovika.hu/index.php/nbsz/issue/view/399/61>
7. BABOS Sándor: *A hírszerzés és elhárítás államszervezeti és szabályozási természete*. Katonai Jogi és Hadijogi Szemle VIII. évfolyam 4. szám., Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság, Budapest, 2020., 97-114. oldal, https://epa.oszk.hu/02500/02511/00015/pdf/EPA02511_katonai_jogi_szemle_2020_4_097-114.pdf
8. BABOS Sándor-DOBÁK Imre: *A biztonság tudatosítás lehetőségei a 21. századi platformok fényében*. Nemzetbiztonsági Szemle IX. évfolyam 4. szám, Nemzeti Közszerzői Egyetem, Budapest, 2021., ISSN 2064-3756, 18-34. oldal, <https://folyoirat.ludovika.hu/index.php/nbsz/issue/view/456/153>
9. BABOS Sándor: *A nemzetbiztonsági szolgálatok felhatalmazása - nemzetközi kitekintés*. Szakmai Szemle XX. évfolyam 1. szám, Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat, Budapest, 2022., HU ISSN 1785-1181, 35-42. oldal, https://www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/szsz/2022_1_szam.pdf
10. BABOS Sándor: *A nemzetbiztonsági tevékenység társadalomtudományi megközelítése*. Szakmai Szemle XX. évfolyam 2. szám, Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat, Budapest, 2022., HU ISSN 1785-1181, 22-29. oldal, https://www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/szsz/2022_2_szam.pdf